

Nemzetközi Hungarológiai Központ
Budapest
1995

HUNGAROLÓGIA

8

Tudományos, oktatásmódszertani és tájékoztató füzetek

Hungarológia 8

Nemzetközi Hungarológiai Központ
Budapest
1995

HUNGAROLÓGIA **8**

Tudományos, oktatásmódszertani és tájékoztató füzetek

Hungarológia

Tudományos, oktatásmódszertani és tájékoztató füzetek

Készült az MHB "Táncsics Mihály" Alapítvány támogatásával

Szerkeszti: Hegedűs Rita, Kőrösi Zoltánné, Tarnói László

ISSN 1217 4343

Felelős kiadó: Tarnói László

Szövegszerkesztők: Princz László

Lektorálta: Hegedűs Rita

Fedélterv: Novák Lajos

Nyomda: Quality Sign

Felelős vezető: Szabó Judit

NYELVTUDOMÁNY

Népetimológia mint szóalkotási/szóalakítási mód

Bevezetés

A szavak eredetének bogozgatása, felfedezése: mindannyiunk érdekes élménye. Fejtegetés közben olykor — észrevétlenül — összekuszálódnak a szavak rokoni, eredetbeli kapcsolatai. Ennek rendszerint a tévútra került szócsaládosítás az oka. Az alaki hasonlóságon alapuló téves képzettársítás csalékonnyan szedi rá mind az alkalmi szóeredet-magyarázót, mind a hivatásos etimológust, s igencsak nehéz leleplezni téveteg „csínytevéseit”. Nem meglepő tehát, hogy szókinszünk, szólásaink igen tetemes hányadát a **másodlagos motiváció** — megszokottabb, ismertebb névén: **népetimológia** — alakította, változtatta olyanná, amilyen.

A magyar nép etimológizáló készségéről, ennek (egyik szembetűnőbb) okáról Czuczor Gergely és Fogarasi János A magyar nyelv szótárában így ír az oroszleány ‘oroszlán’ szóalak keletkezésének kapcsán: „A köznép, midőn szebben akar szólani, így ejti, oroszleány, mintha oly véleményben volna, hogy öszvetett szó az orosz és leány részekből. Megvan t. i. népünkben azon okszerű tulajdonság, hogy értelmesen akar beszélni, honnan nem egyszer az történik rajta, hogy midőn a szónak eredeti jelentését [azaz: eredeti motiváltságát, keletkezésének szemléleti háttérét] nem tudja, helyette olyat használ, melynek valamely értelme van, pl. midőn a hagymáz betegséget hagymás-nak nevezi, mert a hagymát jól ismeri, s e helyett bűdi boszorkány, így szól: bõjti boszorkány, stb.” (CzF.orozlán, orozlán a.). — A népnyelvben se szeri, se száma az ilyen s hasonló „értelmesített” szavaknak: ezért „magyarították” például itt-ott Veszprém megyében és Zalában a ‘virzsinia szivar’-t bõrzsõnyi szivar-ra (ÚMTsz.), Apátfalván a ‘nagy fülű, ügyetlen (ember)’-t fülegórijá-ra (uo. filigória ‘veranda’ stb. a.), Gombán a ‘hírnök’-öt, ‘küldönc’-öt, ‘futár’-t kurjancs-ra (uo. kurrens a.); voltaképpen ezért került a ‘miskakancsó’ stb. jelentésű miska ÚMTsz.-beli szócikkébe a szennai (Somogy megye) miska ‘egér’ adat is; ez az utóbbi ugyanis

kakukkfióka: a szerbhorvát **miška** ‘egér’ (Machek: EtSlČ. **myš** a.) főnév átvétele, tehát homonima; stb.

Etimológiai kutatásaim során mindig érdekelték a népetimológiával alakult szavak. Ezekből hazai és külföldi folyóiratokban, emlékkönyvekben s egy önálló kötetben több olyan szófejtést publikáltam, amelyekben a másodlagos motiváció jelenlétét, hatását véltem felfedezni. L. például:

beligyermek ‘a szülőkkel maradó legkisebb fiúgyermek’; **finkő** ‘herpes lingualis’; **folyó** ~ **folt** ‘keréktalp’; **futógerenda** ‘koszorúgerenda’; **fűköröm** ‘szarvasmarha két kisebbik körme’; **bátibot** ‘a kaka buzogányos feje’; **kócsag**¹ ‘négyuszvú faláda ruhák tartására’; **kócsag**² ‘kaucsuk’; **koszlinka** ‘hiányos, ritkás kis szőlőfűrt’; **köntőrfalaz** ‘hímez-hámoz’; **macska** ‘egy csomó meggerbenezett kender’; ékszeres ebben: **ékszeres lószerszám** ‘szegekkel díszített lószerszám’ (NytudÉrt.105); **halánték** (Népr. és Nytud. 24—25: 138—145); **nevetlenujj** ‘gyűrűsujj’ (uo. 27—28: 73—81); **rongál**, **rombol** (uo. 29—30: 454—456); **fülvásár** ‘fülsár’ (MNy. 84: 334—336); **bodza** ‘lábfehély’ (Népr. és Nytud. 33: 39—41); **iha** ‘az a madzag, amelyre a halakat szállításhoz felfűzik’; **ihany** ‘kocsin a rúdszárnyakat összekötő fa’; **ebes** ‘mocsaras’; **násfa**¹ ‘fülbevaló’; **násfa**² ‘tolózár’; **léhűtő** ‘naplopó’; **eve** ‘elvé’ ebben: **Duna-eve** helynév; **szecskavágó**, **szecskametsző** ‘szöcske’ (Emlékkönyv Benkő Loránd hetvenedik születésnapjára. Budapest, 1991: 447—452); **ánszóg** ‘kénrúd’; **nyúlárnyéka** ‘egy fajta gyomnövény’; **bagó** ‘szőlőrügy’; **bordó** ‘a hagyma gömbszerű termése’; **csipszarka** ‘kisgyerek’; **csuhé** ‘a kukoricacső fedőlevele’; **ejtőzik** ‘ebéd után pihen’; **fosztyinka** ‘tollgerinc’; **gubanc** ‘mellen levő ruha’; **kuszalag** ‘iszalag (nővéynév)’; **kákabocika** ‘kákabuzogány’; **kaniból** ‘viccből’; **kényesítő**, **kényes-űg** [űg ‘űveg’] ‘higany’; **kerthenéző**, **káposztáskertbe-néző** ‘kancsal’; **kisér** ‘fibrin’; **megabrakol** ‘elver’; **megjuhászodik**, **megkanászodik** ‘(le)csillapodik, megszelídül’; **pákosztos** ‘torkos (gyerek, állat)’; **pecsérke** ‘lusta, egy helyben ülő ember’; **szemecske** ‘napraforgómag’; **ízék** ‘takarmánymaradék’; **macska** ‘fonálon, kötélén magától elkezdett csomó’; **megmacskásodik** ‘megcsomósodik (a tej)’; ‘(láb) elzsibbad’; **pálannya** ‘gömböc’ (Rákos Péter hetvenedik születésnapjára — in: Acta Universitatis Carolinae — Philologica 1. Slavica Pragensia XXXVII. Praha, 1995: 80—86).

Ebben, a népetimológia szerepét feltáró példagyűjteményben olyan szavakat válogattam, szemelgettem gazdag anyagomból, amelyek betekintést nyújtanak a népetimológia „boszorkánykonyhájába”, azaz rámutatnak a másodlagos motivációt kiváltó nyelvi és nem-nyelvi okokra. — Kiváltképpen

előnyben részesítem a kétnyelvű (magyar—szlovák, magyar—horvát és magyar—román) környezetben keletkezett népetimológiákat, megvilágítva a kettős nyelvi tudat szerepét, hatását ezek megjelenésében, kialakulásában. Ezirányú kutatásaimban jelentős mértékben támaszkodtam az alábbi — t e r e t és i d ő t egybefogó — nyomtatott forrásokra: a nyelvatlaszokra, tájszótárakra, a Magyar néprajzi atlaszra, valamint a feleségemmel, Mokányné Nagy Katalinnal együtt — nyelvföldrajzi módszerrel — gyűjtött kárpátaljai magyar nyelvjárási szókincs kéziratok anyagára.

Példagyűjteményem nagyobb hányada itt jelenik meg először. De bekerült néhány korábban közzétett, ám jelentős(ebb)en módosított, jobbított szófejtésem is.

Kötelességemnek tekintem megemlíteni, hogy sokat épültem Hadrovics Lászlónak a Magyar történeti jelentéstanán: etimológiáim megírásakor bátran támaszkodhattam világosan megfogalmazott és rendszerezett elvi tételeire, magyarázataira és az ezeket gazdagon illusztráló adataira; benne megtalálja az érdeklődő olvasó a népetimológia feldolgozásával, rendszerezésével foglalkozó legfontosabb irodalmat is.

Szívemből köszönöm Deme László atyai barátomnak példagyűjteményem gondos elolvasását, a szócikkeimmel kapcsolatos — szükséavú, de annál értékesebb — helyeslését, valamint módosítást, javítást kívánó-ajánló észrevételeit.

Hálával tartozom Tarnói Lászlónak, a Nemzetközi Hungarológiai Központ vezetőjének a lankadatlan baráti buzdításáért, a megjelentetés nem könnyű feltételeinek elő- és megteremtéséért.

Elismerésemet fejezem ki Princz Lászlónak, a NHK kiváló számítógépes technikusának: gondos-szorgos szerkesztői munkája nélkül aligha láthattak volna ily rövid idő alatt napvilágot szófejtéseim.

Budapest—Prága, 1995 márciusa

Szómagyarázatok

AJTÓPORA

A magyar—szlovák nyelvhatáron levő — zaborvidéki — Lajos községben az ajtóküszöbnek **ajtóporá** a neve (ÚMTsz.).

Első látásra úgy vélnénk, hogy ennek a nyolcvan évvel ezelőtti adatolt lexémának ***ajtó porá** jelzős szószerkezet lehetett az elődje; vö. **a föld pora**, **az út pora** (ÉrtSz. **por** a.), illetőleg **ajtó szemöldöke** (Marosvásárhely) ‘az ajtó mögött levő sarok’ (ÚMTsz.) stb. Majd ebből az ***ajtó porá** szintagmából keletkezett tapadással az **ajtóporá** összetett szó.

E tetszetős magyarázat azonban nem állja meg a helyét, mert az **ajtóporá** lexéma **porá** utótagja a szlovák ‘küszöb’ jelentésű **prah** főnévnek az átvétele; vö. szlk. **prah** ‘küszöb’: **Tvaj prah mojá noha vādz neprekoší** [(Soha) többé nem lépem át a küszöböt] (Hizsnyó: Orlovský 259); eredeti szó, megvan a szláv nyelvek mindegyikében, például: **cseh práh**, lengyel **próg**, orosz, ukrán **но́р**, szlovén **prāg**: ‘küszöb’ (Machek: EtSlČ. 478). Az említett szlovák szónak a lajosi nyelvjárásban — nyelvünk szabályainak megfelelően — lehettek volna ilyen (alak)változatai: ***párah**, ***pāhār**, ***páro**, ***pārā** stb. (miként például a **tereh**-ből alakult a nyelvjárási **terēh**, **tere**, **terő**, illetőleg az irodalmi **teher** is, stb.: TESz. **teher** a.). Abban, hogy a különböző hangfejlődési tendenciák közül az **a** bontóhang helyett **o** realizálódott, bizvást szerepe lehetett a talán ősi (finnugor, esetleg uráli: TESz.) ‘a talaj szétmálló, finom részecskéi’ jelentésű **por** szavunknak. A **por** vonzaskörét erősíthette, fokozhatta a magyar fülnek szinte azonos hangalakú —közkeletűbb— ‘por’ jelentésű szlovák **prach** (Orlovský, uo.) főnév is. — Érdekességgént megemlítem, hogy több megkérdezett magyar ajkú elsőéves szlovákiai diákom (Miért nevezik **ajtóporá**nak a küszöböt?) azt mondta: mert az a legporosabb, vagy: mert a küszöb a legsárosabb, legporosabb, ha nem takarítják rendesen.

APRÓPANUSA ~ KICSIPANUSA ~ PICIJÁNY

A szakirodalomból tudjuk, hogy ‘a kukoricacső borítólevele’ jelentésű **panusa** (**panussa**, **panuzsa**, **panus**, **pēnusa**, **penus** stb.) Erdély-szerte ismert román jövevényszó (vö. rom. **pănușă**, **pănuși** ‘ua.’), ‘kukoricakóró’ és ‘kukoricáizék’ értelemben már szűkebb területről adatolt (MSzRET. 137, 304, 384; MNyjRomKölcs. 290—1). Összetételekben is szerepel: **panuskóró** (Szépkényerűszentmárton), **panusakóró** (Bonchida), **panusaköré** (Ördöngösfüzes), **panuskoré** (Felsőtők) ‘leszedett kukoricaszár’; **panusakíve** (Koltó) ‘összekötözött kukoricakóró’; **aprópanusa** (Gyalu, Kolozsgyula, Magyarfodorháza, Szucság, Szépkényerűszentmárton, Bonchida; Kis-Szamos mente, Csomafája), **apropānusa** (Kisiklód), **apropānusa** (Magyarköblös), **apropanus** (Visa; Kis-Szamos mente, Bádok), **āpropanusa** (Kérő); **kicsipanusă** ~ (ritkán) **hântolăk** (uo.), illetőleg szó szerkezetben is: **aprou panusa** ((Misztófalva), **aprou panusa** (Koltó, Sárosmagyarberkesz) ‘a tengeri csövérről lefosztott levél’, továbbá: **natypanusa** (Bonchida, Csomafája), **köré** ~ **natypanusa** (Kendilóna) ‘kukoricaszár’; **törőbuzapanus** (Visa) ‘ua.’; **zótpanusa** (Kide); **zöütpanusa** (Misztótfalva) ‘ua.’ (TszKal. 14; MNyjRomKölcs. **panusa** a.).

Az alábbiakban az **aprópanusa** és **kicsipanusa** összetételek keletkezésének okára keresem a választ. Mindenekelőtt arról kell szólnom, hogy Erdély kisebb területén ‘a kukoricacső borítólevelé’-nek más — szintén a románból kölcsönvett — elnevezése is járatos: **piciján** (Kérő), **picijány** (Almásmálom), **picijány** (Szászníyres), **picijen** (Komjátszeg), **picijēn** ~ **apropanus** ~ **apropānusa** (Kisiklód), **picijēny** ~ **hântolăk** (Kérő, Alsótők), **picijēny** ~ **apropanus** (Kérő); sőt egy nyelvjárásban átvonódott (ezt két forrás is megerősíti) érintkezésen alapuló névátvitellel a kukorica virágjára: **picijáno** (Visa), illetőleg: **virág** ~ **picijáno** (uo.) ‘a kukorica virága’; vö. rom. nyelvjárási **pițiiēne**, **pițiene**, **pițiiána** ‘a kukoricacsövet borító levél’ (MNyjRomKölcs. **piciján** a.).

Ha — továbbá — a dinamikus szinkroniához igazodva a **piciján**, **aprópanusa**, **kicsipanusa** szavakat belső (vagyis azonos nyelvjáráson belüli) mozgásukban figyeljük meg, akkor a szemünk előtt formálódó nyelvi alakulásmódjukat is nyomon követhetjük. — A kisiklói **picijēn** ~ **apropanus**, **apropānusa**, valamint a kérői **picijēny** ~ **piciján** ~ **āpropanusa** ~ **kicsipanusă** ~ (ritkán) **hântolăk** ~ **hântolăk** egymással szembesített adatok arról győznek meg bennünket, hogy a **piciján** ~ **picijány** ~ **picijēn** ~ **picijen** ~ **picijēny** változatok első két szótagját a nyelvérzék — népetimológián — a hangfestő eredetű magyar **pici** ‘(igen) kicsi, apró’ melléknévvel azonosította éppen úgy, mint például főként a Mezőség magyar nyelvjárásaiban feljegyzett román eredetű **picigája** ‘mondókával kísért csipicsóka gyermekjáték’ **pici-**

hangsorát, 1. például Domonkos nyelvjárásban: **picigájo ~ icipicigájo**; vö. rom. **Pițigaja, gaja Ce duci in groapa** 'ua.' (MNyJRomKölcs. **picigája** a.; Tiktin 3: 1177), majd ennek az újonnan alkotott összetételnek az analógiájára — a '**pici** : **apró** : **kicsi**' fogalmának korrelációja alapján — létrehozta az **aprópanusa ~ kicsipanusa** compositumokat. Alkalmasint ezzel függ össze, hogy néhány mezőszégi magyar község nyelvében a 'kukoricakoró'-t **natypanusá**-nak (is) nevezik. Ám az utóbbi összetétel létrejöttének valós okát csak nagyobb nyelvjárási (ismeret)anyag alapján lehetne megnyugtatóan feltárni.

A bemutatott metamorfózis nem egyedülálló nyelvünkben. — Az olasz eredetű **bagó** 'nyállal összecsomózott, illetőleg a pipa aljából kiszedett hamuvá nem égett, szutykos dohánymaradék, amelyet lassú, élvezetes majszolás után kiköpnek' jelentésű szó van a **bagóhiten él** 'nem törvényes házasságban él', **bagólére esküdtek** 'vadházasságot kötöttek', **bagólén élnek** 'vadházasságban élnek' szólásokban. „Az efféle szemléletes, tréfás kifejezésekbe — írja Benkő Loránd (MNY. 77: 205) — szüremkedett be itt-ott a bagoly madár képzele és vele a **bagoly** szó...”; vö. **Bagojhitönn él** 'vadházasságban él', **Lófejönn esküdött bagojhitre** 'ua.' (SzegSz. **bagolyhit** a.). Ám ezzel még nem zajlott le a népetimológiás folyamat: a '**bagoly**: (bűdös)banka' fogalmának korrelációja alapján (a népi szemléletben ti. mind a két madár ellenszenves és lenézett; l. Kiss: MMad. 203, 219) keletkeztek a következő nyelvjárási szólások és állandósult szókapcsolatok: **Banka-hitben** (Újfehértó) 'vadházasságban (él)'; **Bankahiten** (Hajdú vm.) 'ua.'; **Bankahitben él** (Balmazújváros) 'vadházasságban él'; **Banka hiten van** (Újfehértó) 'ua.'; **Bankahitre** (Tiszabercel) 'törvényes házasságkötés nélkül': **Bankahitre is elszökök vele, ha kellek neki** (ÚMTsz. **bankahit** a.).

A régi **juházik, juhászik** '(le)csillapodik, (meg)szelídül' ige (alapszava minden bizonnyal a régi **jonh, joh, juh** 'belső rész, szív stb.': EWUng.) a **juhász** 'juhokat őrző, gondozó pásztor' népetimológiás — alaki — hatására, hasonlóságára több nyelvjárásunkban **juhászodik** 'ua.' külsőt vett fel; vö. például: **juhászod-ik** (Szeged; Bánság; Csallóköz; Szatmár vidéke; Székelyföld; Háromszék vm.) 'csillapodik, szelídül, engesztelődik, békül', **meg-juhászodik** (Szeged; Bánság; Csallóköz; Hajdú m. Földes; Rimaszombat) 'lecsillapodik, megszelídül, megengesztelődik, megbékül' (MTsz.). CzF.-nak **juhászodik** szócikkében többek között ez áll: „Ha mérgét kiönti, majd megjuhászodik”, azaz a hirtelen haragú, hóbortos ember, „ki miután dühében magán kívül ragadtatott, utóbb lecsillapodik, megszelídül, és magához tér”; a szócikket viszont ezzel a mondattal zárja: „Egyébíránt székely tájszólás szerint ugyanazt jelenti **kanászodik** ige is”. Ma is él még ez a — '**juhász**: **kanász**' korrelációján alapuló — ige Erdélyben; erre vö.

megkanászodik (Háromszék vm.), mők-kánászodik (Halmagy)
 'lecsillapodik, megszelídül; megjuhászodik' (ÚMTsz. megkanászodik a.).

APRÓSÁG ~ SZÁRAZSÁG ~ ASZÚSÁG

Az apróság főnévnek az ÚMTsz. a következő jelentéskörét tartja nyilván: 1. apróság (Tiszafüred) 'házi szárnyas, baromfi'; 2. apróságnak (hr. Hódmezővásárhely) 'apróbb cserépedények (csésze, bögre stb.) összefoglaló neve'; 3. apróságnak (hr. Szalóka) 'alja kender' és 4. apróságot (tgyr. Kolozsvár) 'aprófa, gyűjtős'.

Ennek az egyszerű szónak áttetsző struktúrája van: képzett szó, apró alapszavához — itt gyűjtő főnevet alkotó — -ság nomenképző járul, vö. ifjúság, palócság, lovasság stb. — Nyelvtudatunk is könnyűszerrel elkülöníti ezeket a szerkezeti elemeket, így az apróság főnév képzett voltához ezek szerint nem férhet semmi kétség.

Az ÚMTsz.-beli mindegyik apróság diakrón vizsgálatából kiderül, hogy a 4. jelentésként reprezentált főnév másként, a többitől teljesen eltérő módon alakult.

Állításmat bizonyítandó, a Kolozsvárról adatolt szónak megvizsgálom mind jelentéskörét, mind pedig az egyéb nyelvjárásokból (és forrásból) ismertté vált — a fejlődés mozzanatait is megvilágító — kiegészítő anyagot.

A gyűjtős szó fogalmába régtől fogva beletartozik a 'fáról lehullott, levagdalt vagy letördelt, apróbb darabokból álló vékony, száraz gally', valamint a 'forgács', az 'aprófa' stb. jelentés, erre vö. például: gyűtös 'alágyűjtásra való rőzse, puha fa, papiros' (SzegSz. gyűjtős a.). Ezért nevezik a rőzsét több erdélyi község nyelvében tűzgyűjtő-nak (is); íme: U—263 (Csekefalva) tűzgyűjtő; U—224 (Szederjes) tűzgyűjtő; H—88 (Nyújtód) tűzgyűttő; U—289 (Nagymedesér) tűzgyűjtő; U—267 (Székelyszentmiklós) ág ~ tűzgyűjtő; H—21 (Zágon) ágocska ~ tűzgyűjtő; U—242 (Kénos) száraz ág ~ tűzgyűjtő; U—287 (Gagy) tűzgyűjtő ~ szárazság; U—283 (Andrásfalva) tűzgyűjtő ~ szárosság; H—38 (Páké) tűzgyűjtő ~ (ritkán) szálká; U—265 (Hidegkút) ág ~ süvény ~ cirę-birę ~ tűzgyűjtő; U—253 (Alsóboldogfalva) apró ág ~ mosztalék ~ tűzgyűjtő és U—275 (Székelyszenttamás): (újabb alak) tűzgyűjtő ~ szálla ~ pēzde ~ pēzme (SzékNyfSz. rőzse a.). — A bemutatott adatok között figyelmet kelt a „tűzgyűjtő”-nak száraz ág, illetve szárazság szinonimája. Ezek tömegesen fordulnak elő a fent megnevezett szóföldrajzi szótárban; az egymás közötti gyakorisági megoszlásuk ilyen:

„száraz ág”³⁶ ~ „szárazság”²²

[Megjegyzés: Az adatok jobb alsó sarkában levő számok a gyakoriságra utalnak.]

Az alsóboldogfalvi **apró ág** sem társtalan ilyen szempontból: neki néhány kutatóponton „**apróság**” a korrelációs párja; vö. például: U—286 (Székelyszállás): **ág** mellett **apró ág**, U—229 (Homoródalmás): **apró ág**, Cs—131 (Csikkozmas): **cèrmę** mellett már **apróság** áll. — Ennek a korrelációs párnak a gyakorisági megoszlása alábbi:

„**apró ág**”₄ ~ „**apróság**”₂

Meg kell neveznem az idetartozó harmadik, egymással kölcsönös viszonyban álló párt is, ez pedig az

„**aszúág**”₄ ~ „**aszúság**”₇

Vö. például H—39 (Barátos): **asszuág**; H—58 (Szörccse): **ág** ~ **ág** ~ **asszuág**; H—105 (Kézdiszentlélek): **assz^uág** ~ **mēzēje**, illetőleg: H—83 (Alsócsernáton): **asszuság**; H—49 (Angyalos): **asszušág**; H—48 (Besenyő): **ág** ~ **asszuság**.

Mi indokolta, hogy a „**száraz ág**”, „**apró ág**” és „**aszúág**” (←**aszú ág**) a kutatópontok jelentős számában — másodlagos motiváció eredményeként — „**szárazság**”-gá, „**apróság**”-gá „**aszúság**”-gá, azaz képzett szóvá alakuljon át?

A nyelvi-nyelvjárási tények arról tanúskodnak, hogy a ‘rőzse’ jelentésű „**ág**”, „**száraz ág**”, „**apró ág**”, „**aszúág**”, „**kopasz ág**”: (U—318), „**száraz rügy**”: (U—309), „**száraz gally**”: (U—250), „**száraz perme**”: (Cs—127) — jelentéstartalmuknak megfelelően — gyűjtőnevek nem bizonyultak elégségesnek (talán a román nyelvszemlélet hatására) a gyűjtőfogalom kifejezésére, ezért kellett megjelennie ott, ahol kellő hangalapot talált, a gyűjtőfőnevet alkotó -**ság** képzőnek. Az elmondottak bizonyítására l. a gyűjtőfogalom markánsabb kifejezésére alkalmazott egyéb nyelvi eszközöket: „**ág**” → „**ágbog**”: (U—251, 258; H—85) → „**ágbogak**”: (U—256); „**cire**”₁₆ (< rom. **țiră** ‘hosszú rúd’: MNyjRomKölcs. **cire** a.) → „**cire-bire**”₁₄.

A belső analógia, kölcsönhatás is működött a szinonimák keletkezésében, fejlődésében, terjedésében stb. Ennek érzékeltetésére l. az alábbi szinonimaegyütteseket : H—36 (Nagyborosnyó): **asszu ág** ~ **asszuság**; U—239 (Kisgalambfalva): **száraz ág** ~ **szárazság** ~ **cire-bire**; U—226 (Szentlászló): **apró^ság** ~ **száraz ág** ~ **szárazság**; U—258 (Hodgya): **szárqsság** ~ **pēzmite** ~ **pēzme** ~ **ágboG** ~ **száraz ág**; U—211 (Homoródvárosfalva): **száraz ág** ~ **szárqsság** és U—227 (Ábrámfalva): **szárazság** ~ **apróság**.

A szócikk elején idézett kolozsvári tárgyragos **apróságot** ‘aprófa, gyűjtős’ adatot — jelentéstani és nyelvföldrajzi érvek alapján — idetartozónak tekintem.

A címül írt szavak létrejöttét tehát a helyi — erdélyi — nyelvjárásokban uralkodó rendszerkényszer serkentette.

A SzékNyfSz. rőzse címszavának teljes tájsoányagát 1. az 1. sz. mellékleten.

1. számú melléklet:

rőzse fn lex [436] 'vreasc; Reisig' : ág (U 215, 237, 257, 310—1), ág (H 24—5, 28, 68, 73—4, 84, 104, 113, 121; U 246), áG (H 110), ág ~ ág (U 230), áG ~ ág (H 47), áG ~ áG (H 108); ágocska (U 208); ágbog (U 220, 228), ágbog (H 86, 94); aprò ág (U 229); aprócska (U 276); asszuág (H 39), asszuág (H 18); asszuság (H 83), asszuság (H 35, 70), asszuság (H 33), asszuság (H 49); bēzlán (U 235); cēmērę (Cs 138, 142—3, 149, 151); cinege boka (U 223), cinege boka ~ cinige boka (U 240); cire (U 291), cire (U 321, 324, 326), cire (U 290), cire ~ cire (U 314); círmę (Cs 123, 125, 132, 139), cēmę (Cs 124); csērsze (H 43); csēzēę (U 295); fahùladék (U 204); gac (Cs 146, 152, 155); gāj (H 16); gēzdēr (Gy 180a), gēzdēr (Cs 157, 159, 165, 167—8, 170—2, 174—6; Gy 177—8, 181, 183—4, 186, 186a, 188—9, 191, 194), gēzdēr (Gy 187, 187b—c); gēzdērje (Gy 182), gēzdērje (Gy 180); mēzsdę (H 93); mōj (Gy 195); muzsdaj (U 200), muzsdaj (U 206); pēzde (U 274, 297, 300), pēzde (U 299), pēzde ~ pēzde (U 294); pēzmę (U 232), pōzme (U 256), pōzmę (U 293, 306, 317); pōzdolicę (U 280); rūgy (U 285), rūgy (H 96); száráz ág (U 260), száráz ág (H 26; U 210, 217, 222, 243, 269), száráz ág (U 245), szároz ág (U 282, 288), szárqz ág (U 205, 218), száráz ág (H 45—6, 65, 111), szároz ág (H 44, 89), szárqz ág (U 201, 209), száráz áG (H 23), száráz áG (H 34); szárosság (U 249), szárqsság (U 213), szárqsság (U 216), szárosság (U 247), szárqsság ~ szárqsság (273); szēmērke (Cs 128), szēmērke (Cs 136); tōrmelék (U 202), tōrmelék (U 199); tűzgyűjtő (U 263), tűzgyűjtő (U 224), tűzgyűttő (H 88), tűzgyűjtő (U 289); ág : rōzse (H 117); ág : apro ág (U 286); ág : asszuság (H 48), ág ~ ág : asszuág (H 58); ág : cire-bire (U 255); ág : csētę (H 62); ág : gāj (H 95), ág : gāj (H 119); ág : pōzmę (U 304); ág : rūgy (U 284); ág : száráz ág (H 60), ág : száráz ág (U 212), ág : szároz ág (H 19, 22, 59), ág : száráz ág (H 40); ág : szárasság (U 266); ág : tűzgyűjtő (U 267); ágocska : tűzgyűjtő (H 21); ágboG : bēzle (U 251); ágbog : száráz ág (H 85); asszu ág : asszuság (H 36); asszuág : mēzję (H 105); bēzlány : mosztalék (U 236); cēmērę : gac ~ gac (Cs 141); cēmere : gēzdēr (Cs 154), gēzdēr : cēmērę (Cs 135a),

gëzdër : cëmërë (Cs 160—2), cëmërë : gëzdër ~ (gëzde) (Cs 156); **kopac ág** : cirë (U 318); pëzde ~ pëzde : cirë (U 302); cirë : **száraz rügy** (U 309); cirë : cirë-birë (U 305, 307, 316); cirë-birë : pözmitë (U 279); cëmë : **apróság** (Cs 131); cëmë : pëzdërjë (Cs 135); cirmë : fënyöcirmë (Cs 134); cirmë : hãjlã (Cs 126); cirmë : szãlkã (Cs 137); gëzdër : bëzsën (Cs 164); gëzdër : gac (Cs 173), gëzdër : gac (Cs 147, 166, 169); gëzdër : gãj (Gy 198), gëzdër : gãj (Gy 195), gëzdër : gãj (Gy 184a), gãj : (gëzdër) (Gy 196); gëzdër : hãjlã (Gy 185); gëzdër : pëzde (Cs 145), gëzdër : <pëzde> (U 301); gëzdër : tõrmlëk (Gy 179); gëzdinyë ~ gëzdinyë : gëzdërjë (U 272); përmë : **száraz përmë** (Cs 127); szãlkã : rõzse (H 81); **szároz ág** : l'ëhë (H 61); **szároz ág** : mëzëje (H 106); **száraz ág** : pözme (U 252); **száraz ág** : szárosság (U 219, 233), **száraz ág** : szárosság (U 241), **szároz ág** : szárosság (U 211); **száraz ág** : tűzgyújtó (U 242); **szárosság** : ákhëgy (U 248); **szárosság** : **apróság** (U 227); **szárosság** : pëzde ~ pëzde (U 298), **szárosság** : pözme (U 234) **szárosság** : pözme (U 231); **szárosság** : száraz gãj (U 250); **szárosság** : tõrmlëk (U 221); **tűzgyújtó** : szárosság (U 287), **tűzgyújtó** : szárosság (U 283); **tűzgyújtó** : < szãlkã > (H 38); **ág** : cirë-birë : cirë (U 312); **ág** : pëzmelëk : cirë-birë (U 313); rõzse : cirë-birë (U 254); **ág** : rüGy : cirë (U 264), **ág süvëny** : cirë-birë : tűzgyújtó (U 265); **ágbogak** : száraz ág : szárosság (U 225); **apró ág** : mosztalëk : tűzgyújtó (U 253); **apró^hág** : száraz ág : szárosság (U 226); **bëzde** : cëmërë : gãl (Cs 148); **cirë** : szároz ág : cirë-birë (U 320); **csëzëgë** : pözme (U 303); **csëzëgë** : rüGy : cirë (U 277); **cirë** : pözme : rüGy (U 278); **faqág** : rügy : cirë (U 319); **száraz ág** : szárosság : cirë-birë (U 239); **szárosság** : pözmitë : cirë-birë (U 268); **gãj** : gëzdër : vélsz (Gy 188a); **száraz ág** : gëzãtã : gëzëmuza (H 50); **szároz ág** : gëtëzsija : gëtãzsa (H 103); **porony** : pëzde : pëzmëtëg (U 270); **pözme** : [rözse] (U 296); **szárosság** : pözmitë : pözme : ágboG : száraz ág (U 258); **cëmërë** ~ **cëmëre** : gëzdër : gac (Cs 153); [tűzgyújtó] : szãlkã : pëzde : pözme (U 275); <pözme> : cirë-birë : pözde : romlás (U 292). — Megjegyzés: A szócikkben előforduló szavak közül az alábbiakhoz adatközlőink a következő megjegyzést fűzték: **cirë** 'friss hajtás' (U 224); **a cirë-birë** 'az egészen apró rõzse' (U 239); **cëmërë** 'száraz fenyőágacska' (Cs 141—2); **cëmë** 'ua.' (Cs 131, 135); **cseteje** 'fenyőgally' (H 62); **hãjlã**

‘száraz fenyőágacska’ (Cs 126); pëzmq ‘apró faág’ (U 231);
pëzdërjə ‘lomblevelű fák ágacskaí’ (Cs 135).

ÁRBOC ~ ÁRBUCTÖK, HERBÜZ

Az ÚMTsz. (1: 248) szerint az **árboc** főnévnek köznyelvi ‘hajóárboc’ jelentésén kívül — vö. **árbocnak** (Tihany), **árboca** (Balaton-mellék) —, még hat egymással egyenrangú jelentésárnyalata van: **a. árbuc** (Csenger) ‘leásott magas fenyőszál’ [!]; **b. árbuc** (Tiszahát) ‘szálfa, állásfa’ [!]; **c. árbuc** (Rétköz), **árbucon** (Levelek) ‘a szabad kéményt tartó gerendák egyike’; **d. árbocot** (Kraszna), **árbócot** (Szernye-mocsár) ‘a kút négy sarkába leásott gerendák közül egy’; **e. árbucot** (Doboz) ‘a nádkunyhó vázát alkotó négy gerenda közül egy’; **f. árbocot** (Balaton-mellék), **árbóc** (Badacsonytomaj) ‘a szőlőprés sajtoló részét tartó gerendák egyike’. Mindezek a ‘különböző építmények, eszközök vázát, tartórészét alkotó függőleges gerenda’ összefoglaló — második — jelentéshez csatlakoznak. A szócikket az alábbi — harmadik — jelentés zárja: **árbuc** (Mezőfény) ‘árboctök’. Kissé lejjebb — **árboctök** a. — megtudjuk, hogy Tarcalon és Nyírkátán eredeti **árbutök** alakváltozatában megőrződött összetett szó ‘nagy fehér tökfajtá’-nak a neve. E szócikk végén Vö.-vel utalás áll a mezőfényi adatra, a tájszótár szerkesztői tehát ezzel azt deklarálják, hogy e két szócikk mindegyik **árboc**, **árbuc** stb. adata azonos eredetű.

Számomra is kétségtelen, hogy ‘a hajó testéből magasra kiemelkedő rúd a vitorla stb. tartására; Mast’ és a ‘(különböző rendeltetésű) **függőleges** gerendafélék’ neveként ismert **árboc**, **árboca**, **árbóc**, valamint **árbuc** hangalakú főnév végeredményben latin (TESz.), vagy méginkább olasz (EWUng.) jövevényszó lehet.

Bár a fent megnevezett zöldségnövénynek **árbuc**(-) hangalakja semmiben sem különbözik az **a.**, **b.**, **c.** és **e.** jelentésárnyalatú **árbuc**-okétól, jelentése viszont olyannyira más, hogy sem a velük, sem a többi ‘függőleges gerenda’-félékkel való egyazon eredetet nem fogadhatom el. — Kételyem jogosságát az alábbi nyelvjárási és nyelvföldrajzi tényekkel igazolom:

Az erdélyi magyar nyelvjárásokban elterjedt román jövevényszó a ‘görögdinnye’ jelentésű **hárbuz** (MNYjRomKölcs. 171). A moldvai csángó nyelvjárásokban is számos változata van, például: **hárbuc**, **hárbus**, **hárbuzs**, **herbuc(c)**, **hërbüz** (Márton: MCsNyRK. 320; MCsángNyjA. 357: görögdinnye). Az utóbbin, a déli csángóhoz tartozó Gyoszen ~ Diószen nyelvjárásában följegyezten, a görögdinnye illatán alapuló népetimológiás mozzanat is jól kivehető; vö. ugyanott: **szëb büzü** ~ **ju illattya vagyan** ~ **szëb büzë van** (MCsángNyjA. 289: illatos).

A Borsod-Abaúj-Zemplén megyei Viss nyelvjárásában 1929-ben jelentkezik a **harbuz**-nak **harbuc** alakváltozata a **harbuc-tők** ‘nagy takarmánytők’ összetett szóban (ÚMTsz. **harbuztők** a.). Majd 1956-ban — nyelvatlaszgyűjtés kapcsán — Kázmér Miklós figyel fel rá Tarcalon és a Szabolcs-Szatmár megyei Nyírkátán; ennek alakja és jelntése: **árbuctők** ‘nagy fehér tökfajta’ (ÚMTsz. **árboc**tők a.).

A mezőfényi elvonással keletkezett **árbuc** (1. fent) néhány évvel később, azaz 1959-ben kelt.

A végbement hangtani és egyéb változásokat a változatok jelentkezésének időbeni egymásutánisága, vagyis a diakrónia is igazolja.

Látjuk tehát, hogy az eredeti keletkezési vagy megjelenési területéről, góciától, bázisától elszármazott szónak mind hangteste, mind jelentése könnyebben változik, mivel elveszti az eredeti asszociációs kapcsolatrendszerét.

Az ÚMTsz. szerkesztőit minden bizonnyal rendkívül befolyásolta e zöldségnövény hovatarozásának a besorolásában az, hogy hangalakja egybeesett a már említett függőleges gerendafélék **árbuc** szavával. E szavak között fennálló jelentésszakadék nem is tűnik olyan áthidalhatatlannak, ha a tökfélékhez tartozó, nagyméretű uborkához hasonló **cukkini**-re gondolunk. Ilyesfajta téves asszociáció — másodlagos motiváció — lehet az alapja annak is, hogy egyik című írt szavunkat sem vette fel a MNyRomKölcs. a **hárbus** szócikkbe.

ÁSFA, ÁSPAFA, SZÁTYFA, KALAFÁ

Nyelvünknek rendkívül termékeny szóalkotási módja a szóösszetétel. Se szeri, se száma azoknak a compositumoknak, amelyek két önálló alakú és jelentésű szó összekapcsolásából jöttek létre. Ennek az ősi — idővel egyre izmosodó — szóalkotási módnak ismertebb okviszonyai között igen jelentős szerepe van nyelv szemléletünknek, valamint az analógiának (MMNyR. 1: 421—55).

Magától értetődő, hogy a **-fa** utótagú összetételek száma a SzegSz.-ban másfélszázra rúg, az ÚMTsz.-ben pedig jócskán meghaladja az ezret. Mennyiségük gyarapodott azokkal az idegen eredetű egyszerű szavakkal is, amelyekhez **-fa** utótagot nyelvünkben, nyelvjárásaink valamelyikében vagy/és egyik-másik csoportjában rendelt hozzá az analógia. Íme néhány példa:

árboc. — (latin vagy olasz: 1. **árboc** ~ **árboc**tők szócikk a.): 1519: **arbozon** (-on = hr.); 1533: **Arboez fa**; 1552: **árbo** fa; 1777: **árbutzf**a; 1792: **arbutz**. A TESz. megjegyzi: „A régi nyelvben sokkal gyakoribb **árbocfa** összetételből az **árboc** talán Baróti Szabó Dávid tudatos elvonása.”;

nyelvjárásainkban: **árbuc** (MTsz.), **árboc**, **árbóc** stb. → **árbocfa**, **ábrucfa**, **ágrucfa** [= ág] (ÚMTsz.).

csép. — régi **csép** (< szl.: TESz.); nyelvjárásainkban: **csép**, **csíp**, **csip** stb. → **csépfa**, **csípfa**, **csipfa** (MNYA. 288 : **csép**; ÚMTsz. **csép**, **csépfa** a.).

mota. — (szlk. **moták** ‘gombolyító motolla’ > középső és keleti **palóc moták** :>) **motá** → **motáfá** ‘gombolyító’ (TESz. **motolla** a.).

motolla. — régi **motola** ‘rúd alakú vagy kerékszerű fonalgombolyító eszköz’ (< déli szl. és szlk. : TESz.; EWUng.); nyelvjárásainkban: **motóla**, **motolla** stb. → **motolafa**, **motólafa**, **motollafa** ‘ua.’ (Végh: ÓHA. 200: **motóla** 1 a.; MNYA. 579: **áspa**, 580: **gombolyító**; ÚMTsz. **motolla**, **motollafa** a.).

Közvetlenül e két utóbbi szavunkhoz tartoznak, mi mi több: az együttes — egymást is kölcsönösen befolyásoló — tagjai a főként délnyugati nyelvjárásaink szavaként ismert (TESz.), de néhány **palóc** nyelvjárásban is feljegyzett **áspa**, **áspáló** (MNYA. 579: **áspa**; ÚMTsz. **áspa**, **áspál**¹ a.) alakváltozatok és ezeknek -fa utótaggal kiegészült szinonimái (uo.).

Az egyszerű szó ~ összetett szó szinonimapár egymással való vetélkedését, küzdelmét kiválóan érzékeltetik a következő — MNYA. **áspa** szólapjából kiemelt — adatok:

A — 15 (Velem): **matuola** ~ (ritkán) **mat^uólafa**

A — 30 (Egyházasköd): **matuolla** ~ (ritkán) **matuollafa**

B — 18 (Becsvölgye): **matuolla** ~ **matuola** ~ **matolafa** ~ **matuolafa** ~

áspoluo ~ **áspuo** ~ **ásp^uó**

B — 22 (Egeraracsa): **áspálluofa**

B — 26 (Becsehely): **áspoluófa** ~ **áspuo** ~ **ásp^uó** ~ **ásp^uó** ~ (ritkán) **áspq**

B — 32 (Vörs): **áspáló** ~ **áspállófa** ~ **á^ospafa**

B — 35 (Szenta): **áspáló** ~ **áspafa** ~ **áspa**

Ju — 2 (Velika Pizsanica): **áspálófa** ~ **áspa**

D — 22 (Kisasszond): **áspqfq** ~ **áspq**

G — 11 (Old): **áspafa** ~ **áspq**

G — 12 (Kölked): **áspálló** ~ (ritkán) **áspállófa** ~ **áspq** ~ **áspa** ~ (ritkán)

áspafa

Figyelemre méltók az ugyanebbe a szinonimatípusba tartozó — a MNYA. 580: **gombolyító** szólapjából idézett — részletek is:

Cssz — 17 (Bolyk): **motá** ~ **motáfá** ~ **vető** [Ennek a kutatópontnak az adataira vonatkozó „Egyéb megjegyzések” rovatban: A tárgyi azonosság kétséges.]

Cssz — 18 (Magyarhegymeg): **motá** ~ **motáfá** ~ **vertőkelevel** ~ **vertőke**

H — 6 (Karancslapujtő): **motá** ~ **motáfá** ~ (ritkán) **gombolyító**

F — 4 (Kisszékely): (ritkán) **motolla** ~ (ritkán) **áspafa** ~ (ritkán) **áspa**

Ritkábbak azok az esetek, amikor a rendszerkényszer hatására nem utótag tapad az egyszerű szóhoz, hanem magában a szótestben megy végbe **osztódás**: a népetimológia a szótest utolsó hangjait az összetétellel keletkezett párjával azonos lexikai egységbe szervezi. Így jött létre az **áspa** → **áspafa** mellett az **áspa** a. magyar **ásfa** szerkezetű szinonimapár. A ‘motolla’ jelentsű **ásfa** 1874-ben került tollvégre a Gömör vármegyei Krasznahorkaváralján (MTsz. **esztováta** a.).

Az elmondottakat megerősítik az alábbi példák: a szlovák ***stativa** ‘szövőszék’ főnévből a magyarban előbb **szátyiva** > **szátyva** > **szátva** válhatott (TESz.), e két utóbbiból **szátyfa**, **szátfa** összetett szót teremtett a népetimológia; vö. Krasznahorkaváralján **szátyfa** (1874: MTsz. **esztováta** a.); **szátyfa** (Nyomár; Sajószentpéter); **szátyfára** (-ra = hr. Szuhogy) ‘szövőszék’ (ÚMTsz. **szövőszék** a.); Csz—13 (Nagyölyved): **szátfa** ~ **szátvá**; Cszs — 21 (Csucsom): **szátyfa** ~ **szátyfa** ~ (ritkán) **szátyvá** (MNYA. 581: **szövőszék** a.). Nyelvjárásainkban ismert még a **szágyfa** (Gömör és Kishont vm.), **szátyfa** (Alföld; Szentés) szónak ‘szalag, kötél stb. szövésére használt egyszerű faszerkezet’ jelentése is (ÚMTsz. **uo.**). Megjegyzem, hogy Dunántúl délnyugati részén (főként Belső-Somogy, Ormánság és Drávaszög nyelvjárásaiban) ‘szövőszék’ jelentésben a -fa utótagú összetétel (vö. **szűőfa**, **szűőfa**, **szűőfa** stb.: MNYA. **uo.**; MNéprA. 298) az uralkodó változat. Alighanem ezek a -fa összetételű szavak lehettek serkentő hatásúak a Zala megyei Bődeháza (B—28) följegyzett **fajz** ~ **fajsz** ~ (ritkán) **fajszfa** utóbbi tagjára (MNYA. 581: **szövőszék** a.), valamint a Somogy megyei **ásfavasat** (tgyr.) ‘vasrudacska, amelyen az orsó forog áspálás közben’ (ÚMTsz. **áspavas** a.) összetétel **ásfa**- tagjának létrejöttére.

A TESz.-nek az a véleménye, hogy az oszmán-török **falaka** ‘egy fajta kaloda, melybe talpbotozás előtt a lábat beszorítják; talpbotozás; hámfa, kisafa’ nyelvünkbe kerülve azért lett **kalafa** alakú, mert benne „hangátvetés történt, s ezt talán [én emeltem ki; — M. S.] a **kaloda** és a **fa** népetimológias hatása is serkentette” (**kalafa** a.). — CzF. (3: 333) szerint a **kalafa** „eredetileg **kaló-fa** volt”, előtagjának tömorfémája a görbeséget jelentő **kal** ige-tővel azonos, következésképpen: „Kalafának nevezik, mert, akit kalodába zárnak, midőn kezét lábát becsíptetik, meggyömbülve kénytelen ülni”.

Ez az igen szép naiv szófejtés megerősít abban a hitemben, hogy a TESz. véleményét ekképpen lehetne, vagy talán kellene módosítani: a régi időkben az elítélt megszégyenítésére, megfenyítésére, megbecsztelenítésére, illetőleg kivégzésére használt **bitófa**, **szégyenfa**, **kínzófa**, **akasztófa**, **halálfa** stb. (NySz.; SzegSz.; ÉrtSz.; MNL.) -fa utótagú összetételekhez, valamint a szintén fából készült **kalodá**-hoz fűződő asszociációk készítették a nyelvtudatot

a **falaka** szónak **kalafá**-ra való megváltoztatására. Ez a népetimológiás átalakulás hangátvetés keretében ment végbe. — Ebben az átváltozásban a hangtani tény, vagyis a szabályos hangváltozás jelenléte **másodrendű, véletlenszerű**, ti. ez a klasszikus (hagyományos) etimológiák eredményes megfejtéséhez olyannyira nélkülözhetetlen — elsőrendűen fontos — hangtani tényező ilyen s hasonló eset(ek)ben a kutató érvelési rendszerét inkább negatívan (félrevezetően) befolyásolja. Hiszen a népetimológiák létrejöttét **szó- és jelentésteremtő, -alakító** erők mozgatják, így a megfejtésükhöz is **egyedi**, a klasszikus etimológiáktól jelentősen eltérő **módszer** alkalmazása szükségeltetik.

A fentebb bemutatott és megtárgyalt szópárok alapján — befejezésképpen — úgy vélem, nem érdektelen megjegyezni: indokoltnak tűnik a **falaka** ~ **kalafa** változás végleges megszilárdulása előtt egy köztes **falaka** ~ **kalafa** (együttélési) időszak feltevése; ennek valóságosságát a **motola** ~ **motolafa**, **áspa** ~ **áspafa**, illetőleg **ásfa**, **szátyva** ~ **szátyfa** és **fajsz** ~ **fajszfa** szópárok igazolják.

E fejlődést tehát a következőképpen képzelem el:

falaka ~ **kalafa** → **falaka** ~ **kalafa** → **kalafa**

BÁTIBOT, BÉCSITÖK, PÉCSILÉGY, BARÁTOSI LÉGY

A szlovéniai Kót község magyar ajkú lakossága a káka buzogányos fejét **bátibot**-nak nevezi (MNYA. 86). Ennek jelzői szerepű előtagja képzett szó; ***bát** alapszava jövevényszó: a szlovén **bât** ‘bunkó, buzogány; jogar; ütőfa, fakalapács; torzsa, (virágzat) buzogány’ (Pleteršnik 1: 14) főnév átvétele (ez pedig elvonással keletkezett az ősi — hangutánzó — ***batati** igéből, vö. például: szln. **bâtati** ‘üt, ver’; szbhv. **бѣтати** ‘ua.’: EtSlavJaz. ***batati**, ill. ***batъ** a.).

A szlovén **bât** úgy épülhetett be a magyar nyelv „pattern”-jébe, hogy a **bunkósbot**, **furkósbot**-féle összetételek analógiájára **bot** utótaggal egészült ki, egyszersmind a jelzői szerepűvé vált ***bát** előtagot a nyelvi tudat asszociál(hat)ta a Tolna megyei **Báta**, **Bátaszék**, **Bátaapáti** helységnevek **Báta** elemével, s ellátta a (már) „helynevet” jelentő alapszót a növénynevekben — az előfordulási helyre utalva — a család meghatározására szolgáló -i képzővel (vö. **erdei fenyő**, **erdei szamóca**; **földi mogoró**, **földi szeder** stb.).

A **bátibot** tehát mintegy azt jelenti: ‘Bátával kapcsolatos, onnan eredő (káka)bot’. Megjegyzem, hogy egy köztes ***bátbot** feltevése aligha indokolt,

de nem is valószínű: egy *bádbot-tá hasonult változattól ui. *bádibot lenne várható.

Megállapíthatjuk: olyan esettel állunk szemben, ahol a népetimológia alakformáló hatása az átvett szót a magyar nyelv morfológiai és szóalkotási modelljei közé igyekezik illeszteni; itt tehát nem mozzanatonként követendő változásról van szó, hanem egyszerre megvalósuló alkotásról.

A népetimológia terméke a 'sütőtök' jelentésű nyelvjárási „bécситők” összetett szó „bécси-” előtagja is, bár Tamás Lajosnak az a véleménye, hogy ez az előtag Bécs város nevével azonos eredetű; idézem: „bécситők 'sütőtök' = bécси 'Wiener' + tők 'Kürbis'” (Tamás: UngEIRum. 113. bicitőc a.). Ezt vallja Murádin László is a Néhány gazdasági növénynév belső és területi összefüggéseihez című cikkében: „Az eredetre utaló (én ritkítottam; — M.S.) adatok közül a bécситők a Szamosháton, Kővár vidékén és — más elnevezésekkel társulva — a Szilágyságban... járatos” (NyÍrk. 26: 117).

Vegyük sorra a fontosabb nyelvjárási adatokat: bécситők (Deregyő; Ricse; Fényeslitke; Kemencse; Nyíregyháza vidéke; Újfehértó); bécситőköt (tgyr. Nagyléta); bécси [...] tők (Vetés); böcsi-tők (Viss); bécситők ~ böүcsитők ~ pécsитők ~ póүcsитők (Mezőfény); pécsитők (Dad) 'sütőtök' (ÜMTsz.); bécситők 'ua.' (SzamSz). A sütőtök kérdőpont anyagát a MNyA. 64. szőlapja tartalmazza.

A bennünket érdeklő adatok két jól behatárolható területen jelentkeznek. A „bécситők” főtípusúak elterjedtségi területe a Bodrogház és a Nyírség. Ez a típus a kutatópontok háromnegyed részén a „sütőtök” elnevezéssel társul. — Három megye — Komárom, Fejér és Pest — találkozásánál hat kutatóponton a pécsитők az őshonos.

Ezeknek a tényeknek az ismeretében több kérdés is felmerül: 1. Mi az oka annak, hogy a „bécситők” és a pécsитők adatai olyan határozottan elkülönülnek egymástól? — 2. Ha mind a kettőnek eredete azonos, akkor melyik „változat” a régebbi?

Az első kérdésre az a válaszom, hogy a „bécситők” areájában van Tiszabecs és Szamosbecs község. Nem is olyan régen ezeknek még Tisza-Bécs, ill. Szamos-Bécs volt a nevük (EtSz. 1. Bécs a.; Kiss: FNESz.⁴ 2. 519, 648).

Ennek a két Bécs-nek oly erős volt az asszociációs változást indukáló hatása, hogy a pécsитők területén megőrződött régebbi peci-, vagy egy *pecsi jelzői szerepű előtagot pécsi-re, ill. tömegesen bécси-re értelmesítette. — Itt leszögezhetjük: ha elfogadjuk a bécситők előtagjának 'Wiener' etimológiáját, akkor a pécsитők előtagját a népetimológia szülöttjének kell tekintenünk. Vagy ha mégsem, akkor ezt Pécs, Pécs(bagota), Pécs(várad) stb. helységnevekből kell eredeztetnünk. — A továbbiakban azt szeretném

bebizonyítani, hogy ennek a zöldségnövénynek mind a **bécsi-**, mind pedig a **pécsi-** előtagja másodlagos motiváció eredménye.

A **sütőtök**-ről CzF. ezt írja: „Finomabb fajta édes tök, melyet kemencében (én ritkítottam; —M.S.) megsütnek és úgy élveznek; máskép: **úritök**, **bécsitök**, **selyemtök**” (5: 952). Továbbá: a **sütő**-nek van a nyelvjárásainkban ‘sütökemence’ jelentése is (MTsz.). Ezeket a tényeket szem előtt tartva megállapíthatjuk, hogy a jelzői szerepű **sütő**- származék **-ő** képzője révén lehet, illetve felfogható

(1) szenvedő értelműnek: ‘olyan tök, amelyet megsütnek’; ezért több kutatóponton „**sütni való tök**” a neve (például F — 11, J—21, M—7).

(2) Cselekvést végző jelentésűnek is értelmezheti az „akadékoskodó” nem nyelvész, vagy iskolázatlan elemző: ‘olyan tök, amelyik süt’; ezért lett a „**sütőtök**”-ból néhány helyen „**sülőtök**”: Csz—21 (Csucsom): **sülőtök**, Csz—22, 23 (Tornagörgő, Jánok): **sülőtök**, L—1 (Szinpetri): **sülőtök** ~ **sülőtök** ~ (változatlanul) **sütőtök** is. (MNyA. uo.). És végül:

(3) értelmezhető úgy is, hogy eszközhatározói viszonyt fejez ki, azaz: ‘olyan tök(fajta), amelyet sütőben megsütnek’; ezt a logikát tükrözik az alábbi nyelvjárási összetett szavak: **kemencepereg** (Harkány, Pécs, Siklós) ‘kalácsélesztából készített pereg, amelyet először sós vízben megfőznek, majd egy kis szikkadás után kemencében megsütnek’ (ÜMTsz.), illetőleg: **kemencepereg** ‘kemencében karika alakban kisütött kelt tészta’ (OrmSz.) és talán a Vas megyei Kőrmend vidékén feljegyzett, de nem értelmezett **keménéc-kalács** (MTsz. **keménce** a.). — Ilyen összetétel, szerintem, a **pécsitök** is: jelzői szerepű előtagja a ‘kemence, sütökemence, kályha’ jelentésű szlovák **pec**, birtokos esetben **pece** (Hvozdzik 823), ill. nyelvjárási **pec**, birtokos esetben **peci** (Orlovský 231) átvétele. Ennek a szlovák szónak birtokos (vagy egyéb gyakran előforduló) esetben levő **peci** változatához kapcsolódott — a **sütőtök**, **úritök**, **patyolattök** stb. analógiájára — a **tök** utótag. Ebből a ***pecitök**-ből alakított a népetimológia **Bécs**, ill. **Pécs** helységnevek belemagyarázásával **bécsitök**-öt és **pécsitök**-öt. — A szlovák **pec** etimológiájához l. Kniezsa: SzJsz. **pec**, ill. **pest** a.; Machek: EtSlČ. 440. Megjegyzem, hogy a ‘sütőtök’ jelentésű kárpátukrán nyelvjárási **бѣцѣка дѣня** (Ugocsa vm. Alsókaraszló), valamint már az ebből alakult **бѣцѣвка** (uo.), **бѣцѣйка** (Bereg vm. Kissarkad), **бѣцайка** (Ugocsa vm. Batár) ‘sütőtök’ (StSl. 6: 136) a magyar **bécsitök** részfordítása.

Több olyan **sütőtök** nevünk is van, amelynek előtagját a népetimológia helynevesítette. Például (a) **dinkaji**-, (b) **linkaji**-, (c) **gyinkaji**- és (d) **bubolajitök**:

a. Ju—6, 12 (Péterréve, Torontálvásárhely): **dinkatök** a. Ju—10 (Torontáltorda), N—8 (Földeák) stb.: **dinkajitök**; — a szerbhorvát **dinka**

‘dinnye’ főnévnek az átvétele (EtSz. 2. **dinka** és **dinnye** a.; Kiss: NyK. 70: 403).

b. K—5 (Soltvadkert): **linkajitők**; vö. **dinka** (Hajdúnánás), **linka** (Hajdúböszörmény; Hajdúhatház) ‘sütőtök’;

c. H—3 (Nógrádmарcal): (régies) **gyinkajitők** ~ **dinkajitők**; előtagjához 1. a szlovák **dynka** ‘kis dinnye’, nyelvjárási ‘kis tök’ (TESz., EWUng.);

d. J—9 (Bátor): **bundora**, G—4 (Baksa): **bundola** 2 F—4 (Kisszékely), D—18, 19 (Nagykónyi, Kutas): **bubolajitők**; — a **bundola** főnév a szerbhorvát **bündiva** ‘tök’ átvétele (EtSz.); 1. még: Dunántúl: **bundira** (MTsz.); Ózd-falu: **bundola** ‘ua.’ (ÚMTsz.).

A romániai magyar nyelvjárásokban a ‘bögölynek’ „**bogározólég**”, „**dongólég**”, „**kutyalég**”, „**lólég**”, „**bivalylég**”, „**marhalég**”, „**nagylég**”, „**szuronyoslég**” heteronimái között találjuk a „**pőcsik**”-et és változatait, valamint a „**szürkelég**”, „**szürkebogar**”, „**tarkalég**” stb. elnevezéseket (Murádin, NyÍrk. 32: 154—5).

Vizsgáljuk meg közelebbről előbb a „**pőcsik**”-ek családját!

Az ismeretlen eredetű (TESz.) „**pőcsik**”-nek alábbi változatai vannak: **pőűcsik** (Érköbölkút, Egri, Gencs, Hirip, Bogdánd, Tóti, Pósalaka és Ipp), **pőűcsik** (Érkörtvélyes), **pőűcsik** (Kőszegremete), **pőűcik!** (Siter); Domokos nyelvjárásában a nyelvi tudat a ***pécsik** ~ ***péicsik** egyes számú szóalakot többes számúnak értelmezte, s elvonta belőle a mai **pécs** ~ **péics** szóalakot. A sárosmagyarberkiek az így kikövetkeztetett ***péics** szóalakot téves képzettársítással Pécs helységnévvvel azonosították, majd jelzői értékben — aligha függetlenül az általánosan elterjedt (ÉrtSz.; OrmSz.; Szegsz; ÚMTsz.) **piaci lég**y (nem csak) alaki hatásától — megalkották a mai **péicsilég**y összetételt.

Gice nyelvjárásában együtt él mind a **pécs**, mind a **pécsilég**y alak, de az elsőhöz ‘kisebb termetű bögöly’, a másodikhoz pedig ‘nagyobb termetű bögöly’ jelentésárnyalat tapad (ÚMTsz.). Megemlítem még, hogy ennek a ló, szarvasmarha vérét szívó nagyobb termetű mérges légyfajtának másutt is alakultak jelzői szerepű „**pécsi**” szószervezetek, összetételek, például: **Piskolt: pécsilég**y; Mezőfény: **péjcsi lég**y (ÚMTsz.); Csz—20 (Gice): (a **dongó** mellett) **pécsilég**y és a tapadással keletkezett **pécsi** (MNyA. 642: **bögöly**). És végül: Beregszász nyelvjárásában a **pőűcsik lⁱég**y analógiás úton létrejött szószervezet érdemel figyelmet, mivel a népetimológia itt nem fejtette ki hatását (ÚMTsz. **pőcsiklég**y a.).

[A régi Máramaros (az ottani magyarok értelmezésében, megfejtésében: **már amarra roszs**) vármegyében levő **Técső** (régén) koronaváros lakosaira, a

téⁱcsi-ekre ragasztott csúfolkodó név még ma is a **téⁱcsi dongó^u**; vö. **téⁱcsi dongó^u**, **viski szász**, **hosszumezeji darázs** (Visk és Hosszúmező Técsővel határos községek). Nem tartom lehetetlennek, hogy a huncut névadót a hasonló csengésű **pecsílég** előtagja „ihlette”.]

A bögöly szürke színéről kapta a „szürkelég”, „tarkalég” nevet (vö. MNyA. 642; NyIrK. 32: 154). Az utóbbi forrás Erdély területéről közöl még egy-egy adatot az alábbi elnevezésekre: M—8 (Csikjenőfalva): **szürkebogár**; M—3 (Gyergyószentmiklós): **barátlég**, valamint U—7 (Zágon): **barátosi liég**.

A „**barátlég**” a „**szürkelég**”-gyel alkot korrelációs párt; itt ti. a **barát**-előtagnak ‘szürke’ jelentése van, vö. például: **barátmagu** ‘sárgásbarna magú (görögdinnye)’ (SzamSz.). — De már az említett zágoni ‘szürke bögölyféle’ meghatározású **barátosi liég** a közeli **Barátos** község népetimológias hatásáról tanúskodik. A zágoni nyelvérzék számára alkalmasint ismeretlen volt, vagy azzá vált a „**barátlég**” előtagjának tulajdonképpen ‘szürke színű’ jelentése, a jóérzésük viszont nem engedte, hogy egy ilyen rút legyet ‘amicus’-nak, vagyis **barát**-nak, **barátos**-nak (MTsz.) nevezzenek, ezért kapcsolódott népetimológiásan a már említett **Barátos** helységnévhez. Itt tehát nem a szótestnek az ismeretlensége, hanem eredeti jelentésének a hiánya, illetőleg egy meglevő jelentés — erkölcsi, jóérzési okkal indokolható — tagadása, „tilalma” szolgált indítékként a másodlagos motiváció létrejöttéhez.

A szláv eredetű **iromba** 1. ‘tarka; hamuszürke’, 2. ‘kendermagos’ (TESz.) melléknevet a kárpátaljai Péterfalván **irombaji tyúk** ‘kendermagos tyúk’ jelzős szerkezetben jegyeztem fel. Ennek jelzője azért kapott -i képzőt, mert a belső tartalommal, szemlélettel nem rendelkező **iromba** szót a helybeliek nyelvérzéke egy nem létező ***Iromba** helységnévhez kapcsolta, s e népetimológias képzettársítás révén ez a jelzős szerkezet ‘Irombáról származó, Irombáról kitenyésztett tyúkfajtá’-t jelent.

A magyar gombanevek többnyire **gomba** utótaggal alakult két szavas szerkezetek, például: **bagolygomba**, **kenyérgomba**, **kucsmagomba** stb.; az idegenből átvett elemi (egyszerű szóból álló) gombaneveket is ebbe a sémába terel(get)i a nyelvi rendszerkényszer; például: **pecsérke** :> **pecsérkegomba** ‘csipcerkegomba’, **potypinka** :> **potypinkagomba** ‘tuskógomba, törzsőkgomba’, **szömöröcsög** :> **szömöröcsőggomba** ‘kucsmagomba’ stb. (Erről alaposabban 1. Gregor Ferencnek a Magyar népi gombanevek című kitűnő tanulmányát: NytudÉrt. 80. sz.)

Idetartozik a keleti nyelvjárásaink románból átvett **hiriba** ‘vargánya’ **gomba** neve is (vö. rom. **hrib**, nyelvjárási **hirib**, **hiribe** ‘ua’: TESz.; NytudÉrt. 80: 22—3; MNyJRomKölcs. 173; MSzRET. 260, 381, 447). Ennek a gombanévnek **hirip**, **hiriba**, **hiribe** változatain kívül ismertek még az alábbi

régi és nyelvjárási **hirip-gomba**, **Hiribi gomba** (1799), **hiribi-gomba** (1899), **hiribigomba** (1903), **hiribi gomba** (1907), valamint **hiribegomba** (három adat), **hiribagomba** (egy adat) és **hiripe-gomba** (egy adat) szerkezetek (1. TESz.; NytudÉrt. 80: 22—3; ÚMTsz.).

A **b > p** a románban zöngétlenült (Kniezsa: SzJsz. 841), így a **hirip**, **hiribe**, **hiriba** alakváltozatok a megfelelő román variánsra vezethetők vissza; de ide vonható a magyar **hiribi** is, mivel ez — Gregor Ferenc véleménye szerint — a román **hrib** többes nominatívus **hribi** alakjának az átvétele (NytudÉrt. 80: 23). Jelzői szerepbe kerülve a **hiribi** utolsó magánhangzóját úgy illeszti be az analógia az adott rendszerbe, hogy ‘valahová tartozást’ jelentő **-i** képzővé avatja. Emellett szólhat a régi és nyelvjárási **hiribi gomba** jelzős szerkezet. Az átértékelődés egy adott nyelvi részrendszerből fakad; a népetimológiának aligha van benne szerepe.

BELIGYERMEK

Ma is él a kárpátaljai Almás község magyarjai között az a régi hagyományból eredő szokás, hogy a család legkisebb s egyben legkedvesebb, dédelgetett fiúgyermekke marad öreg napjaira a szüleivel, ezért övé „**az egé¹sz porta**”. — „**Ennek a tró^unörökösneg, beligyèrmeknek minden kívánságát megaggyuk és megadassuk!**” — jelentette ki határozottan egy almási öreg adatközlőnk.

A **beligyèrmek** összetett szóval a nyelvészeti, nyelvjárási irodalomban mindeddig nem találkoztam, tehát szókinszünk ritka, talán egyedi gyöngyszeme.

Beli- előtagjának eredete, keletkezés módja vitatott.

1. A **beligyèrmek** összetett szó **beli** előtagja — veltaképp — azonos lehet az eléggé ismert (ÉrtSz.) **beli! beli!** mondatszóval, amelyet a kisgyermek altatásakor dúdolnak. Vö. 1649/1903: „**aludj, bely fiam**” (IrtörtKöz. 13: 247); Székelyföld: „**beleget:** kis gyermeket ölben, térden hintázva vagy böcsőben rengetve alvásra édesget, alvásra készíti így: **bel! bel!** vagy **beli! beli!**” (Kelemen: MondSz. 98); Székelyföld: „**Beli, beli** kicsi baba, édes anyám szép mókusa!” (uo. 98); Udvarhely vm. Rugonfalva: „**Beli fiam beli**, kinn futkosó fiam, Mert nem az apád, Bátori Boldizsár”; Kolozs vm. Gyerővásárhely: „**Beli, buba, beli**”; Kolozs vm. Nyárszó: **Beli-beli-beli**, kucsi, **beli, beli...**”; Moldva, Lészped: „**Beli** bubát, **beli**, Kicsi Rádúj Péter” (ÚMTsz. cédulaanyagából); Nyitraacsehi: „**Csicsi beli**, hajó, nincs itthon a manó”; Nagypall: „**Csicsi el belé** te szép török gyerök”; Nagyszalonta: „**Csicsis bel-bel** a buba, alszik a kis Zsuzsika” (ÚMTsz. **csicsi²**, **csicsis** a.). Csűri Bálint szótárában két helyen említi e szót: **beli** *isz.* 1. ‘gyermekaltató szó, melyet

ringatáskor dúdolgatnak’: **Be-li**, buba, **be-li!** **Be-li**, fijam, **be-li**. **Be-li**, **beli**, **beli**, **beli**, **bēl**; 2. gyermeknyelvi ‘feküdj, aludj’. Szólás: **Be-li**, buba, **be-li**; kurtyával vaty te:li (= ravaszsággal vagy teli); Csicsi **beli**, **beli!** (SzamSz. csicsi a. is).

E gyermek- és dajkanyelvi szóhoz tartoznak még: **belget**, **bellőget** ‘elringat’ (TEsz. **beleget** a.); **belbelik** (Szolnok-Doboka vm. Domokos) ‘alszik, szunnyad’ (Kelemen: MondSz. 287); **belikol**, **belbel** (CzF.; MTsz.) ‘(kisgyerek) alszik’; **ēlbēlbēl** gyermeknyelvi ‘elalszik’: **Bēlbēj ēl!** (TorjSzj.); **belbel** ‘bölcső’ (EtSz.), ‘dajkál’ (Tsz.); **belle^ő** (Gömör vm. Sajó völgye, Hanva) ‘bölcső’, **bell^eőke** (Palócság) ‘fölfüggeszthető vászonhinta, amelybe a kisgyermeket fektetik’ (MTsz.); **bēl[-be]** ‘álmország’ e gyermekjáték szövegében: „**ájđē mēnyünk bēlbe, ákko mindiG tente bábá, tente**” (SzlavSz. **bel** a.).

A **beli** mondatszó a **beli** buba, ill. **beli** fiam, **beli** gyermekem kifejezésekben — kiemelt hangsúllyal — ‘nagyon kedves’, ‘nagyon drága’, ‘egyetlen egy’-féle nyomósítást is kifejezhet; ilyesféle jelentése lehetett Almáson is a **beligyèrmek** jelzőjének. Ma már nem él ott a kisgyermek altatásakor dúdolt **beli! beli!** mondatszó, így a **beligyèrmek** előtagja az emberek tudatában a **bel** ‘valaminek a belsejében levő, onnan származó; belső’ (ÉrtSz.)-i képzős ‘származékához’ kötődött. Almási — népetimológias — értelmezése tehát tárgyalt összetett szavunknak: ‘a (legkisebb, egyben legkedvesebb) fiúgyermek, aki a **belsőség** feltétlen örököse, majd tulajdonosa’.

2. A Tolna megyei Kétyen **házi fiú**-nak nevezik ‘a szülőkkel maradó, idős korukban őket gondozó legkisebb fiú’-t (ÚMTsz.).

Lehet, hogy a **beligyèrmek** jelzői szerepű előtagja is ilyen képzésű szó: **bel** alapszavának feltehető jelentése ‘belsőség’. Az -i képzőjének jelentése, funkciója a fenti **ház-i**-ével lehet azonos. E magyarázat legnagyobb gyengéje: nem tudom forrásaimból igazolni a **bel**-nek -i képzős származékát azonos (jelzői) szerepben.

3. Gondolhatunk a **portabeli** képzőjének alkalmi elvonására, önállósulására is, azaz: ***portabeli gyèrmek** :> **beligyèrmek**-féle változásra. Ebben a **beli** mondatszó asszociációs hatásának is szerepe lehetett.

BODZA ~ BODZÁS, BOZDA ~ BOZDÁS; BUZOGÁNY

[1.] „Lábait rongyolta **bozda** betegsége” — olvassuk Kónyi Jánosnak a Magyar Hadi Román avagy gr. Zrinyi Miklós vitéz dolgai (Pest 1779, 168) művében. A **bozda** szót a NySz. így értelmezi: ‘ulcus; geschwür’ (1: 302),

vagyis ‘kelevény, fekély’. Pontos jelentését az alábbi nyelvjárási adatok tárják fel: Veszprém m. Borszöröcsök: „**Bodza**nak nevezik a láb azon betegségét, mikor az bokán felül megdagad és kifakad. Így szokták mondani: **bozdás** lába van; de így is: „**bozzás, bodzás**„; Zala m. « **Bodza**: „Úgy el **bodzásodott a lába**, hogy ki is sebesült, nem bír menni.” A lábak megdagadnak, kievésednek s egész kékes-vörös foltos lesz, mint a **bodzafa** levelei vagy bogyoinak az erei, ágai (én ritkítottam; — M.S.). A nép tán innét mondja: **elbodzásodott** v. **bozdásodott**„; Rábaközben szokás kukoricafosztáskor, hogy a legények egyik vagy mindkét gatyaszárukat kitömik fosztással, úgy járnak sántikálva s azt mondják: „**megbodzásult a lábom**„; „**Bodza**; Podegra-féle betegség, mely leginkább a lábakon fordul elő. Innen az ily bajban szenvedő nehéz járású embert **bodzás** lábúnak mondják„; Tolna m. Dombóvár: „**Bozdás**, helyesebben **bodzás** lábú, akinek a lábikráin az erek kidagadnak s helyel-közzel megkékülnek.” (Nyr. 17: 140). — Az ÚMTsz.-ból a következőket idézhetem: **bodzás** (Lovászpataka, Sümeg, Bogyász és Vác); **borzás** (Kemenesalja, Sümeg, Tolna megye Sárköz); **bozás** (szintügy Kemenesalja, Sümeg): ‘dagadt, visszeres, esetleg sebes (láb)’; Csallóköz: „**Oan bodzás a lábom alig tudok járni**„; **borzás** (Szil): ‘tömzsi, vastag (láb)’ (**bodzás**¹ a.) . A MNyA. is közöl a Vas megyei Viszákrol egy **bozzás** ? ‘ínpókos’ adatot, de a következő megjegyzést fűzi a jelentéséhez: „Van **bozzás** adat is; ennek a «himpókos»-hoz való viszonyát azonban nem sikerült tisztázni” (328: **pókos**).

Lássuk a megfigyelési kísérleteket! — CzF. a **bodza** növénynévvel hozza származásbeli kapcsolatba; vö.: „**BODZÁS** (1), (bod-za-as) mn. tt. **bodzás-t** vagy -at, tb. -ak. 1) Bodzanemű növénynyel benőtt. **Bodzás föld. Bodzás gyöppü.** 2) Mondják fájós lábakról, melyek köszvényben szenvedén, kisebesednek, kifakadnak. Valószínűen átvitt értelmű kifejezés, menyinyiben az ily kóros lábszárakon támadt kékes feketés csomók, a **bodza** bogyoíhoz hasonló. Ily átvitt értelmű szó a **szederj** színétől nevezett **szederjes**. Más értelmezés szerint onnan vette volna nevét, mert a köszvényes lábakat bodzalevelekkel is szokták gyógyítani.”

Szarvas Gábornak viszont az a véleménye, hogy a **bozda ~ bodza ~ bozza** „eredetileg annyit tesz mint: **daganat**”, és az olasz **bozza** ‘Beule; daganat’ átvétele, vagyis: „A magyar szó láthatólag az olasz **bozza**-n alapszik, s három változata közül legeredetibb a **bozza**, a melyből előbb **bozda**, aztán **bodza** lett. **Bodzás** lábú e szerint annyi mint: **dagadt lábú**. A **bodza**-val kapcsolat népetimológia” (Nyr.XVII, 167). — Az EtSz. sem a CzF., sem a Szarvas Gábor magyarázatát nem tartja kielégítőnek. (2. **bodza** a.). — A TESz. is úgy véli, hogy a régi és nyelvjárási **bozda** ‘visszércsomó’, valamint a **bodza** (**bozda, bozza, borza**) ‘**bodzafa**’ növénynév esetleges összetertozását meg kell vizsgálni (**bodza** a.).

Miután megkísérelték szavunkat — az én véleményem szerint is sikertelenül — a szlávból, valamint az olaszból eredeztetni, mi forduljunk a magyar nyelv régi írott forrásaihoz: bennük találjuk meg a már többek által is keresett választ.

A TESz. szerint a Kónyi János fõnt idéztem mondatában a **rongyol**-nak ‘rongál, roncsol | tönkretesz’ a jelentése (**rongyos** a.); akinek tehát **bozda betegség** rongálja, roncsolja lábát, azt semmiképpen sem egyszerűen kelvény, fekély teszi, hanem ennél sokkal súlyosabb kór: a **lábszárfekély**. Ti. határozottan erre a betegségre ismerhetünk például a már bemutatott borszöröcsöki és a rá következő Zala megyei adatokból is az alábbi leírás alapján: „**Lábszárfekély** (**ulcus cruris**), az alszáron fellépõ makacs fekélyesedés, melynek hátterében mindig az alsó végtag gyűjtőereinek tágulása (**varicositás cruris**) lappang. [...] Az ilyen pangásos alszáron a legcsekélyebb sérülés (karcolás, megütés, felhorzsolás) kapcsán hólyagos kiütés (ekcéma) támad, mely csakhamar egyre mélyülő sebbé lesz. A seb egészen körüljárhatja az alszárat s kicsurgó váladékával izgatja a környezetet is, melynek hámla megvastagszik, kötőszöve hegesen túlteng (gyermekláb)” (Révai Nagy Lexikona **Lábszárfekély** a.).

A lábszárfekély jellegzetes tünete tehát az alsó végtag(ok) kitágult gyűjtőereinek **kifakadása**, majd a **csurgó** és egyre mélyülő seb elfekélyesedése. Az előbukkanó, kiömlő, kiáradó, csurgó vért, vizet a régiek a **buzdul**, **bozdul**, **buzdol**, **buzog** igével fejték ki; vö. 1372 u./ 1448 k.: „Az ver hyrtelen ky bwzduolan meg vereseyte az fraternek arczayat” (JókK. 68 : NySz. **ki-buzdul** a.); 1529—1531: „Orrabol nagy bewsegel az weer ky bwzogh wala” (ÉrsK. 91 : NySz. **ki-buzog** a.); 1608: „Az kő sziklából az víz mint egy patac **kibuzdula**” (MA: Bibl. V. 49: NySz. **ki-buzdul** a.); 1641: „Ha a tőltést el-szakaszthatyta, nagy sebösséggel **buzdul-ki** a patak” (Tyuk: Józs. 475 : NySz. **ki-buzdul** a.).

A halálos verejtékről is így mondták 1652-ben: „Az én el lankadot tagimból a halálnak hideg verétiki **ki buzduálnak**” (Bök: Lämp. 210 : NySz. uo.).

És végül: a **buzog**, **buzdul** stb. szócsalád tagja a **buzgó** ‘szűk nyíláson vagy valamely akadályon áttörve, rendszerint lüktetve és olykor bugyborékolva folyó, bugyogó (vér, forrás stb.)’ melléknév is; vö. 1673: „A föld alatt lévő nedves erekből **ki-buzgó** avagy bugyogó kút-fejek felszökédselnek” (Com: Jan. 13 : NySz. **buzgó** a.). — Nyelvemlékeink megőrizték a **buzdul**, **buzdol** igének **bozdul** alakváltozatát is; vö. 1531: **bozdwlasokthwl** : ÉrsK. 288 : TESz., EWUng. **buzog** a.).

A bemutatott példák alapján már nem nehéz megállapítani, hogy a ‘lábszárfekély’ jelentésű régi **bozda** szavunk a **buzdul** ‘(vér, víz) buzog, csörgedezik’ igével van származásbeli kapcsolatban; azaz: a **buzdít**, **buzdul** ~

(rég) **bozdu**, **buzog**, **buzgó** stb. szócsalád **buz-** > **boz-** alapszavának önálló használatban ki nem mutatható **-d** gyakorító igeképzős származékából jött létre mind a **buzdít**, **buzdul** ~ **bozdu**, mind pedig az **-a** folyamatos melléknévi igenévképzővel alakult **bozda** (vö. **csusza**, **fürge**, **lengi**, **kajla**, **hinta** stb.). — A **buzog**, **buzdul**, **buzdít** szócsalád hangutánzó-hangfestő eredetű; töve vagy ősi örökség a finnugor korból, vagy nyelvünk külön életében keletkezett (TESz.; EWUng.).

A 'lábszárfekély' jelentésű **bozda** elszigetelődött a szócsalád többi tagjától, a nyelvérzék összekapcsolta az azonos csengésű homonimájával, a **bozda** 'bodzafa' növény nevével, illetőleg ennek **bozda**, **bozza**, **bodza** stb. változataival. A nép inkább a **bozdás**, **bozzás** stb. melléknevet használta (1. például a fentebb idézett nyelvjárási **bozdás lába van** kifejezést), valamint a **megbodzásodott**, **megbodzásult** a **lábam** típusú igeekötős szókapcsolatokat. Továbbá: a kékes-vörös-feketés csomók a beteg testrészen a tudatban asszociálódtak a bodzafa hasonló színezetű bogyoival stb. Ezek a fontos tények nagymértékben támogatták a másodlagos motiváció létrejöttét és megszilárdulását.

[2.] A romániai magyar nyelvjárásokban széles körben ismert a **buzdogány** szó; jelentései: 1. **buzdogány** (Szőkefalva), **buzdogán** (Szamosújvár, Szakadát; székely csángó, északi és déli csángó nyelvjárások), **buzdogány** (székely csángó nyelvjárások), **buzdogán** (Kalotaszeg) 'buzogány'; 2. **buzdagán** (Bodonkút), **buzdogány** (Kolozs) 'ráverő kalapács'; 3. **buzdogán** (Oltszakadát) 'szalagokkal és búzakalásszal ékesített fakereszt, amelyet az aratás befejezésekor ünnepi menetben, dalolva visznek be a faluba' és 4. **buzdogány** (Magyarbikal) 'acsarkodó'. — Bogdánfalván és Felőrön a **Buzdogán** ragadványnévként is ismert (MNYRomKölcs. 89; ÚMTsz. **buzogány** a.).

A MNYRomKölcs. szerkesztői úgy vélik: a 2—4. jelentés az említett magyar nyelvjárásokban keletkezett az 1.-ből, ui. szemantikailag ez van közvetlen kapcsolatban a románból átvett **buzdugan** főnév 'buzogány' jelentésével.

A 2. és a 3. jelentés belső (magyar) keletkezéséhez aligha férhet kétség: mind a kettő az elsőből alakult hasonlóságon alapuló névátvitellel. — A harmadik jelentés is metaforikus kapcsolatban van az elsővel: ebből fejlődött alaki hasonlósággal; véleményem megtámogatására 1. a Mátraalján és Borsod vármegyében följegyzett **buzogány**-nak 'rozmaringgal, aranyozott dióval és almával, szalagokkal feldíszített vőfélybot, esetleg fokos' jelentését (ÚMTsz.).

Az 'acsarkodó' jelentésű **buzdogány** viszont kakukkfióka: szerintem ez is a **buzog**, **buzdul**, **buzdít**, **bozda** stb. szócsalád tagja: **buz-** alapszavához **-dog** gyakorító képzőbeker és **-ány** névszóképző járult. — A 'búbos vöcsök'

jelentésű nyelvjárási **budogány**-nak képzőmorfémái is azonos elemekből (**bu-dog-ány**) állnak (Kiss: MMad. 53).

Etimológiámnak vélhetően nincs jelentéstani akadálya sem, mivel sok példánk van a természeti folyamatok átviteléről az emberre (ennek részletes ismertetését gazdag példaanyagon l. Hadrovics: MJelt. 324—5. o.).

A **Buzdugán** ragadványnév keletkezési indítékának, hátterének ismerete nélkül nem lehet eldönteni, hogy az első jelentés fejleménye-e, vagy ez is a **buzog**, **buzdul**, **buzdogány** ‘acsarkodó’ stb. szócsalád tagja.

BO(R)SPOROS ~ BOCSKOROS (TOJÁSLEVES)

Az EtSz.-nak az a véleménye, hogy a régi magyar konyha jól ismert, nyelvjárásainkban is megőrződött (ÚMTsz. 1. jelentés a.) **bospor**, **borspor** ételnév a **bors** és **por** szavakból forrt össze. Hadrovics László nem fogadja el ezt az eredetmagyarázatot (Hadrovics: MJelt. 81); ellenérvei: (1) az ételnek a **hagymás lé** a lényege, nem a **bors**; (2) a felaprózott borsnak a neve mindenütt **törött bors** vagy **őrölt bors**, de ***bors-por**-t nem ismer sem a régi, sem a mai irodalom, a népnyelv sem. — Hadrovics Lászlónak igaza van.

Ám ennek az ételnévnek ismert egy másik — az EtSz. szerint **népetimológiás** — változata, a **bocskorostojás** (**bospor** a.). Erről Hadrovics László nem tesz említést, pedig megéri, hogy alaposabban szemügyre vegyük.

Következzenek a nyelvjárási adatok! — **bocskoros tojás** (Dunántúl) ‘berántott savanyú lébe vert tojás’ (MTsz.); **bocskoros** (Nagyalásony; Székesfehérvár) ‘savanyú lében főtt tojás’ (ÚMTsz. **bocskoros** 4. jelentése); **bocskoros leves** (Bakonytamási; Lovászpata; Sümeg) ‘savanyú tojásleves’ (uo. **bocskorosleves** a.);

bosporos ‘savanyú lében főtt tojás’ (SzamSz.) és **bosporus** (Berhida) ‘savanyú tojás’ (ÚMTsz. **borsporos** 2. jelentése).

Ennek az ételnek, azaz a tojáslevesnek a lényege a forró savanyú lébe **beleütött tojás**. A **bocskoros** nevet azért kapta, mert az így megfőtt tojás — kis fantáziával, játékos humorral — ütött-kopott bocskorra emlékeztet. Ilyen hasonlat értékű metafora van a következő ételek nevében is:

pondrókása; vö.: „Habarj tyúkmonyokat össze, töltsd téjbe. Keverjed, amíg felforr: Töltsd egy szitára, verd által egy tálba: olyannak látszik, mint az **pondró** (én ritkítottam; — M.S.). Amikor feladod, hintsd meg nádmézzel. Ezt **pondrókásának** hívják” (Bornemisza Anna szakácskönyve 1860-ból. Közzéteszi dr. Lakó Elemér. Bukarest, 1982, 207. o.); **rongyosleves** ‘olyan leves, melybe liszt és tojás keveréket főztek rendes tészta helyett’ (SzamSz.); **bocskoros** (Gyula) ‘szalonnásan sült (tészta)’; **bocskoros** (Nagyzerénd) ‘nyújtás közben elszakadt és a szakadás helyén töltelék nélkül maradt (rétes)’; **bocskoros** (Mezőlak; Nagyalásony) ‘csíráztatott búzából

készített tésztaféle, amelynek a szélét körben felhajtják'; **bocskor** (Torontálvásárhely) 'a puliszkának a lábas vagy a fazék oldalához sült része' (ÚMTsz. **bocskor**, **bocskoros** a.); **csigaleves** (Kisújszállás; Mezőtúr vidéke; Gyula) 'csigatészta húisleves'; **csigapogácsa** (Szentgál) 'szalagokra vágott tésztából csiga alakban összecsavart pogácsa'; **csigarétes** (Zilah) 'csiga vagy gyakrabban kettős csiga alakúra összecsavart rétes'; **csigarétés** (Oltszakadát) 'csigaformán összecsavart, nyújtófával kissé megnyújtott, lapított és zsírban hirtelen kisütött lángosféle tészta' (ÚMTsz.); **csipás** (Kapuvár) 'olyan (málé), amelyet kisütve hosszabb ideig állni hagynak, s ennek következtében a cukortartalom apró fehér pontok formájában (én ritkítottam; — M.S.) összegyűlik, kiüt a tetején'; **csipásmálé** (Galgahévíz), **csippás málé** (Szentgál), **csippás málijét** (tgyr. Nemesgörzsöny) 'ua.' (ÚMTsz. **csipás** a.); **kopófülű galuska** (Diósjenő) 'nagy galuska' (uo. **kopófülű** a.); **gatyás tojás** (Hajdúböszörmény) 'rántotta' (uo. **gatyás** a.); **rongyos-bugyogó** (Baranya vm. Csúza) 'forgácsfánk'; **forgács-fánk** (Balaton-mellék; Tata vidéke; Komárom m. Nagyigmánd; Szatmár vm.) 'csöröge (ciframetélővel kiszabált csipkés szegélyű tésztaszalagok (én ritkítottam; — M.S.) zsírban kisütve' (MTsz. **forgács** a.; 1. még MNyA. 273: **forgácsfánk**) stb.

Összegezve az adatokból levonható következtetést: a 'savanyú lében főtt tojás'-ként ismert **bosporos**, **bosporus** ételnévnek nincs semmi köze a **bos** 'bors' és **por** 'porított anyag finom apró részecskéi' szavakhoz, hanem a **bocskoros** tojásleves ételnév **bocskoros** (esetleg, de nem föltétlenül ***boskoros**; vö. **boskor** 'bocskor': Szilágy vm.: MTsz.; ÚMTsz.) előtagjának részleges összecseengésen alapuló népetimológias változata. Tehát az EtSz. állításának éppen az ellenkezője látszik valószínűnek.

BŐMADÁR, BŐRREGÉNY, DENEVERÉB, DENEVÉR

A rejtélyes életmódot folytató „félmadár” (Esztrugár: **filmadár**: MCsángNyjA. 532), a **denevér** ősidők óta foglalkoztatja az ember képzeletét; hiedelmek fűződnek hozzá: egy-egy csontja helyenként a szerelmi varázslás nélkülözhetetlen eszköze; ha véletlenül berepül az ablakon, nagy szerencsétlenséget hoz a ház lakóira; ám szerencsét hoz talizmán annak, aki megszáritott tetemét egy maroknyi — az esti harangszó ideje alatt a templom előtt összesepert — porral együtt a nyakában viseli egy zacskóban (SzamSz. **pupperege** a.; SzegSz. **bőregér** a.). Ennek a hajnali és esti égen oly ügyesen cikázó kis emlősállatnak — a moldvai magyarok szerint — a születése is rendkívüli, minthogy „a bőrmadár hét esztendő főregből, azaz egérből lesz” (Onest: MCsángNyjA. 532). E tarka hiedelmek keletkezésének okát Farkas Henrik az *Érdekes állatvilág* (Budapest, 1969, 123) című könyvében ekképpen magyarázza meg: „A denevérek talán legfeltűnőbb sajátossága, hogy sötétben

is tudnak repülni, vaksötét barlangokban, istállókban is tökéletes biztonsággal suhannak a sziklaboltozatok, gerendák között. Biztonságuk szinte »kísérteties«, s így érthető, hogy a denevérek oly nagy szerepet kaptak a babonákban, »boszorkányságokban«. — Nem meglepő tehát, hogy a denevérnek több tucatnyi neve, névváltozata van nyelvjárásainkban. Ebből a bőséges kínálatból csak a címben megnevezetekkel foglalkozom.

Erdély-szerzte a szárnyasegér fogalmát három elnevezéstípus uralja: a „bőrmadár”, a „denevér” és a tucatnyi „bőregér”, ill. ezek hang(szín)változatai (l. SzékNyfSz. denevér a.). — Egyediek:

Cs—125 (Tusnád): **bőrregény**; ez újabb alak, együtt szerepel a csak ismert, de nem használt (szintén újabb) **bőrmadár** ~ **bőrmadár** lexemával;

U—291 (Tarcsafalva): egy régies **bőmadár**-ral együtt **denevér** is;

U—237 (Újszékely): **denevér**-rel együtt **deneveréb** is.

Megemlítendő, hogy rajtuk kívül van még három „bőrféreg”, egy-egy „csórémadár”, „szárnyasféreg” és „bőrszárnyú” adat.

A csíki Tusnádon **félreg** az egér neve (uo. **egér** a.), így a valamelyik nyelvjárásból behozott ***bőregér** névnek **-egér** utótagját a tusnádiak nyelvérzéke — népetimológiásan, talán részleges összecsengés alapján — a **gőrény**-nek nyelvjárási **regény** változatához kapcsolta. Ezt a rokonítást az is serkentette, hogy mind a ketten — a gőrény ténylegesen, a denevér pedig a kialakult hiedelem szerint — az éjjel „becserkészett” áldozatnak a véré (ki)szívja. Ilyesféle hiedelem serkentette a 'sündisznó' → 'denevér' jelentésváltozást a moldvai Gorzafalván feljegyzett 'denevér' értelmű **árics** szóban is; vö. **árics** (Szászkút), **árics** (Esztofuj), **zárics** (Balanyásza) stb. 'sündisznó' (ÚMTsz.; MCsángNyjA. 538; — a román **arici** 'sündisznó' átvétele: MNyRomKölcs. 47.), valamint a 'denevér' jelentésű **lidérc** főnévnek is (TESz. **lidérc** a.).

Tarcsafalván a ***bőrmadár**-ból formált a népetimológia **bőmadár** alakú szót, a másodlagos motiváció létrejöttét alkalmasint a **bő** melléknévnek 'nagy tömegben, mennyiségben jelentkező (itt: repülő, élő)' jelentése serkentette.

Újszékely nyelvjárásában **denevér** utolsó szótagját a nyelvi tudat a **veréb**, azaz **veréb** szóval asszociálta: **deneveréb**. Az erdélyi és csángó nyelvjárások némelyikében a „**veréb**” főnévnek 'madár' jelentése (is) van (l. az ÚMTsz. **veréb** cédulaanyagát, ill. MCsángNyjA. 519: **madár** szőláját). Ezért igen valószínű, hogy a **deneveréb** létrejöttét a **veréb** főnévnek 'madár' jelentése idézte elő. Ezzel a jelentésváltozással magyarázható a töviszűrő gébics madár nevének zágoni (Ro—22) **fárkasveréb** változata, vö. Halmágy (Ro—20): **fárkasmadár** 'ua.' (MNyA. 627).

A szófejtő szótáraink (EtSz., TESz., EWUng. **denevér** a.) nem említik, hogy **denevér** szavukat is a népetimológia formálta, alakította olyanná,

amilyen; ti. a nyelvjárásainkban élő **-vér**, **-vír**, **-véⁱr**, **-vⁱér** stb. fő változataiban és hangszínváltozataiban (1. még a MNyA. 635: **denevér** szőlaját) a finnugor kori **vér** 'Blut' hang(szín)változatai „köszönnek vissza” (1. a MNyA. 954: **vér** lapját). Ebből pedig az következik, hogy a **denevér** olyan típusú félig elhomályosult összetétel, mint például 'a temető halottasháza', 'a protestáns templomok előcsarnoka, ahol nagyobb temetéseken a koporsót szokták elhelyezni', 'vár vagy kastély díszterme, lovagterme' (ÉrtSz.) több jelentésű **cinterem** (TESz., EWUng.). — Gyanította azt már CzF. is, hogy a **denevér** szó utolsó szótagjában a **vér** 'Blut' szó rejlik; persze, nem népetimológiásan, hanem eredet szempontjából. Íme: „Talán eredetileg **dana-vér** volt [ti. a **denevér**] a roszt szellemet jelentő **dana** és **vér** szóból” (1: 1204). Azt mondanom sem kell, hogy a tisztázatlan eredetű (Kniezsa: SzJsz.) **daná**-hoz sem kötik származásbeli szálak a **denevér** megfelelő szódarabját.

BUJNYIK

Az 'útonálló, betyár' jelentésű szlovák **zbojník** (**zbojnik**, **zbujnik**, **zbu'nik**, **zbo'nik**) a magyar nyelvjárásokban az alábbi változatokban honosodott meg: **bojnyik**, **bújnyik**, **bunyk**, **bojnyik**, **bojnik**, **bojnyék**, **bujnyik**, **bunyk**, **zbunyk**, **bonyik**, **bujnyék** és **bujnyik**; jelentései: 1. 'zsivány, útonálló', 2. 'együgyű, félénk ember', 3. 'mogorva nézésű ember vagy gyermek' és 4. 'szőlőkötözésre használatos hagymaszzerű növény' (TESz. **bojnyik** a.).

A 2. és 4. jelentés kialakulásával kapcsolatban etimológusaink tanácstalanok: ti. e két fogalomnak a többihez való viszonya tisztázatlan (EtSz.; Kniezsa: SzJsz.; TESz.; EWUng.).

Úgy gondolom, hogy a Győr megyében feljegyzett 'együgyű, félénk ember' értelmű **bujnyik** (MTsz. **bojnyik** a.), valamint az ugyancsak idetartozó dunaújvárosi '(megszólitásként is:) mafla, visszahúzódó természetű személy' jelentésű **bujnyik** (ÚMTsz. **bojnyik** a.) a fönti szlovák szóval áll származásbeli kapcsolatban, de jelentéstartalmának a kialakulására hatott a 'valamely belső vagy rejtett helyre húzódik' értelmű **bújik** igénk. A jelentésbesugárzás tényét a következő példamondat igazolja: **Nó minek más má mégin a sarokba, te bujnyik** (Dunaújváros: ÚMTsz. **bojnyik** a.). A mondat értelme képekre lefordítva: 'No, miért bújsz már megint a sarokba, te visszahúzódó, együgyű, mafla'.

Az egyik adatból ismert — gyöngyösi — 'hagymához hasonló növény, amellyel szükség esetén a szőlőt kötözik' értelmű **bojnyik** (MTsz.) főnévnek az idetartozása jelentéstanilag elfogadhatatlan. Ti. az ugyanott (is) használt 'mogorva tekintetű ember' jelentésű **bojnyik**-kal (MTsz.) van korrelációs

viszonyban, így ennek az utóbbinak **konvergens alakfejlődéssel** keletkezett — felderítetlen eredetű — **homonimája** lehet.

BÜDÜ, BÜDÖS(KE), BÜZ(ÖSDI)

A métaszerű labdajátéknak azt a **helyét**, ahová ütés után a játékosnak szaladnia kell, Erdély különböző vidékein többféleképpen nevezik. Közülük hárommal foglalkozom:

büdü. — Ezt Gáspár János tájszójegyzékében találjuk: **büdü** „laptajátéki műszó, azon határozott hely (meta = бүдös) hol meg kell állni a kifutóknak” (Erdély). — Egy másik kéziratban a **büdü** magyarázatát zárójelben kiegészíti „néhutt [ti. Erdélyben], innen a tájszótári бүдösben maradni Schande tragen.” (NytudÉrt. 107: 14); **büdüben** (hr. Udvarhely vm.) ‘meghatározott hely a labdajátékban’: **Serítsd Ignác** azt a laptát, ne üljünk 100 esztendeig a **büdüben** (ÚMTesz. **büdü**¹ a.).

bүдös. — **bүдöss** ‘méta, vagyis cémerezés alkalmával az a hely, ahová a lapdát nem talált játékosnak futni és visszafutni kell azalatt, míg társa a lapdát elüti’ (SzamSz.); **bүдöss** (Bélfenyér) ‘métaszerű labdajátéknál az a hely, ahova ütés után a játékosnak szaladnia kell, hogy megszerezze az újabb ütéshez való jogot’ (ÚMTsz.), ill. származékban: **bүдöske** „a’ lapta kiverésében a’ futóknak meg-álló helyök” (SzD.), „másképp méta” (Ballagi).

bүz. — **bүz, bүz** (Háromszék vm.) ‘a kifutós labdajátékban (méta) az a hely, ahova a bennlevők kiszaladnak’ (MTsz.); **bүz** (Háromszék vm.) ‘a kótya nevű labdajátékban az a kijelölt hely, ahol a labdát ütő játékos egyik lábával áll’ (ÚMTsz. **bүz** a.); **bүz** ‘a **bүzösdi** nevű métaszerű labdajátékban az a megjelölt hely, ahova harmadik ütés után a **kapó**-nak ki kellett szaladnia, s onnan mielőbb visszafutnia az ütővonalra’. (E játék leírását l. a 2. sz. mellékletben.)

Mind e három szóval jelölik magát a labdajátékot is; vö. például: **bүdü** (Zilah; Zilah vidéke) ‘labdajáték’ (ÚMTsz.); **bүдös** (Torontál vm. Csóka) ‘kifutós labdajáték (méta)’ (MTsz.); **bүдös** (Zilah), **bүдöss** (Zilah vidéke) ‘labdajáték’ (ÚMTsz.); származékokban, összetételekben és szókapcsolatokban: **bүz-futós** (Csík vm. Csíkvárdótfalva) ‘kifutós labdajáték’ (MTsz. **bүz** a.); **bүzfutó** (Csíkszentdomokos) ‘(labdajáték:) méta’ (ÚMTsz.); **bүzbe-futó** (Háromszék vm.) ‘kifutós labdajáték’; **bүzös** (Csík vm.) ‘ua.’; **bүzösdi** (Csík vm.) ‘ua.’; **bүzösés** (Csík vm.) ‘ua.’; **bүzösni** [így] (Csík vm.) ‘kifutós labdajátékot játszik’ (MTsz.).

A ‘határjel, határvonal a kifutójátékban’ → ‘ennek a játéknak a neve’ jelentésváltozásra vö. **méta** ‘határvonal a kifutójátékban’ → ‘egy fajta diákoktól játszott régi labdajáték, kifutó’ (TESz.). A **bүdü, бүдös, és бүz** szavak is elsődlegesen a ‘határjel, határvonal (a kifutójátékban)’ fogalomra

vonatkoztak. Ezt a **büdü** alábbi — tölem ajánlott — etimológiája teljesen igazolja.

Főként az erdélyi nyelvjárásokban elterjedt (ötörök eredetű: EWUng.) **bütü** főnévnek — többek között — ilyen jelentései és jelentésárnyalatai vannak: a. 'a ház vagy más épület keskenyebb oldalfala, vége', b. 'a telek vége', c. 'a gerenda vagy levágott ág vége', d. 'a fejsze foka', e. harangnyelv' (MTsz., ÚMTsz.), f. 'mozsárütő' (NyÍrK. 9: 321) stb. E jelentéskör 'valaminek a vége' alapjelentésből sarjadt (TESz., EWUng.).

A **bütü**-höz tartozik a **büdü** szavunk is: az utóbbinak a **d**-je a **b**-hez való hasonulással keletkezett úgy, mint a régi és nyelvjárási **rabotá**-ból a nyelvjárási **raboda** 'jobbágyi munka' (Kniezsa: SzJsz., TESz.). A **büdü**-nek 1. 'szérű része': Szérű az udvar hátulsó része. Részei: a. **kut**, b. **sövj**, c. **szé** d. **szálmakazál**, e. **ganéj**, f. **büdü**, g. **lednekcsumóy** (Besenyőd: ÚMTsz. **büdü**¹ a.); 2. (összetétel utótagjaként:) **lámpabüdü** (Csomafája) 'lámpaalj' (KNyA: X: **lámpaalj**) és 4. 'határjel, határvonal a kifutójátékban' (1. fent) jelentései is egy 'valaminek a vége' alapjelentésből érthetők meg.

A magyar nyelvérzék (tréfás népetimológiával) a 'kifutó hely egy labdajátékban' jelentésű **büdü** szót — talán, de nem feltétlenül egy ***büdüs** származék serkentésére — a hasonló hangzású **büdös** 'kellemetlen, rossz szag; büdösség' ~ 'rossz szagtól elárasztott, áthatott, bűzös, rossz levegőjű hely' szóhoz kapcsolta. De tovább teremtett: a **bűz** ~ **büdös** alakpár mintájára létrehozta a 'határjel, határvonal, kifutóhely egy labdajátékban' jelentésű **bűz** változatot, ill. származékait is.

A teljes változás, átalakulás menete — tömören szemléltetve — így mehetett végbe:

1. **bütü** > **büdü** 2. **büdös** ~ **bűz**

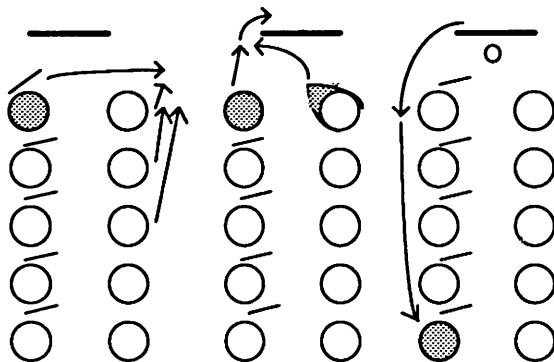
vagy: 2. **bütü** > **büdü** :> ***büdüs** 3. **büdös** ~ **bűz**

A nyelvészeti irodalom (1. EtSz., TESz., EWUng.; MTsz., ÚMTsz.; stb.) a falusi labdajátékok szókincséhez tartozó **büdös**, **bűz** szavakat — tévesen — a belső keletkezésű vagy iráni származású **bűz** 'szag; rossz szag', **büdös** 'erős szagú; rossz szagú' szócsaláddal rokonítja, ill. ezek jelentéskörébe vonja.

2. számú melléklet:

Bűzösdi (Bűzbefutás, bűzbefutó labdázás)

A süntérezéshez hasonló, de annál bonyolultabb: nagyobb térséget, csapatokat és ütőeszközt feltételező labdajáték, amely a második világháborúig volt népszerű. Serdülő fiúk és nagy legények játszották a legeltetéskor és vasárnap a játszóhelyeken.

A játékosok két csaptra oszlottak. Ez úgy ment, hogy két magától vállalkozó vagy kiszámolással kijelölt csapatvezér felváltva egy-egy játékost megnevezett. Természetesen mindketten arra törekedtek, hogy minél markosabb legénykék kerüljenek csapatjukba. Ezután kisorsolták, hogy játékezőskor melyik csapat legyen a **benti** vagy **ütő**- és melyik a **kinti** vagy **kapócsapat**. Ennek az alábbi módjai voltak:

a) **Cinkust húztak**: a labdaütő fát, bicskát vagy pénzt feldobták, s ha az az előzőleg megnevezett **nyerős oldalára** esett, a feldobó csapata lett az ütőcsapat.

b) Úgy is **húztak cinkust**, hogy valamelyik csapatvezér egyik markába kavicsot vagy fűszálat fogott, és az ellenfélnek el kellett találnia, hogy melyikbe. Ha ez sikerült, az ő csapata lett az ütőcsapat, ha nem, a másiké.

c) Végül a kérdést erőpróba is eldönthette: a két vezér felváltva egy függőlegesen tartott botot **markolt** vagy **fogott**, vagyis alsó végétől kezdve szorosan egymás keze fölött megmarkolta, míg legfelül a soron következő már csak két ujjal foghatta meg. Ekkor a másik csapat vezére szintén két ujjal megpróbálta kiütni azt a kezéből: ha sikerült, az ő csapata lett az ütőcsapat.

Ezután kijelölték a pályát. Ez egy téglalap alakú terület volt, melynek egyik szélén az ütés sorrendjében sorakoztak az **ütők**, velük szemben 2—3 m-re állt egy **adogató**, és távolabb mintegy 8—25 m-re, szétszórta helyezkedtek el a **kapók**. Valamennyiüktől balra, a kapók oldalán, az ütőtől mintegy 30—50 m-re volt a kifutóhely vagy **bűz**, rendszerint fa vagy valami jel.

Az adogató feldobta a labdát, s ezt az éppen soron következő ütőjátékos ütőfájával igyekezett minél messzebb elütni. A kapók arra törekedtek, hogy akár kalapjukkal, akár a markukkal azt röptében kifogják, mert ez csapatuknak egy nyerést jelentett. Am akár kikapták, akár nem, vissza is kellett adniuk, mert minden ütőjátékos háromszor ütött. A harmadik után ki kellett szaladnia a bűzbe, s onnan mielőbb visszafutnia az ütővonalra, ezúttal az utolsó helyre. Eközben a kintiek megüthették a labdával, s ez nekik ismét egy nyerést jelentett, az ütőjátékos pedig kiesett a játékból.

(Gazda Klára, Gyermekvilág Esztelneken. Néprajzi monográfia. Bukarest, 1980: 5—6.)

CSEMÉH

A címben szereplő főnév a palóc nyelvjárások szavaként ismert; az első adata a 17. század közepéből való (pontosan 1647-ből): **csömély** ‘apró darázs, kecskedarázs, poszméh’ (MNy. 4: 14). Az MTsz.-ben **csimény**, **csömény** alakváltozatait találjuk, ezek Csallóközben ismertek; jelentésük az előbbiével azonos (**csimény**, **csömény** a.). Az ÚMTsz. adatai: **csöme** (Bolyk, Magyarhegymeg), **csemí** (Zsitvabesenyő), **csömény** (Réte, Csütörtök), **csömi** (Sókszelőce, Bogya), **csömi** (Izsap), **csöminy** (Nemeshodos, Izsap) ‘darázs’; **csöminy** (Szigetköz) ‘kisebbfajta darázs’; **csömmí** (Kisbodak) ‘nagyobbfajta, földben, odúban fészkelő darázs’; **csömény** (Alsó-Csallóköz) ‘szűrös légy’ [!] (**csimény** a.). — Kiegészítem a saját gyűjtésű változataimmal: **csömé** (Tallós), **csöme** (Perse), **csemé** (Vízkelet), **csöméj** (Ekecs) és **csöminy** ~ **csömin** (Alistál) ‘poszméh’. — Nógrád megyében, valamint Gömör és Kishont vármegyében **csēmēlyke** származéka is él, ám jelentése — ‘kék darázs, poszméh’ ? [!] — eléggé bizonytalan (ÚMTsz.). Följegyezték összetétel, ill. szókapcsolat előtagjaként is: **csimidárázs** (Csáb) ‘darázs’, **csámédárázs** (Hugyag) ‘zsombékokban fészkelő darázs fajta’; **csömi físzek** (Bogya) ‘darázfészkek’ (ÚMTsz. **csiménydarázs** és **csiményfíszek** a.).

A szó eredetével a szófejtő szótáraink közül csak az ETSz. foglalkozik **csimén** szócikkében: a ‘vadméh, poszméh’ jelentésű szlk. **čmel**, szlov. **čmēlj**, or. nyelvjárási **čmel** és ukr. **čmil** alapján egy kikövetkeztetett szlovák ***čmel** átvételének tartja.

Az ETSz.-nak igaza van: a **csimény** adatainak földrajzi elhelyezkedése, a ‘poszméh, dongóméh’ jelentésű szlovák **čmel** alakváltozat megléte (Hvozdzik 113; SISlovJaz. 4: 145) egyértelműen szlovák eredetre utal. A magyar alakváltozatok egy része szóvégi **ly** > **ny** változással (vö. régi és nyelvjárási **sármály** > **sármány**, **harkály** > régi és nyelvjárási **harkány** : TESz.), a

szóeleji mássalhangzó-torlódás $i \sim \ddot{e} \sim \ddot{o}$ bontóhanggal való feloldással stb. jöttek létre.

A **csemí**, **csemé**, **csömmí**, **csömií**, **csömé**, **csöméj**, **csámêdárázs** és (esetleg) a **csimidárázs** változatok úgy keletkeztek, hogy a **csömény**, **csöminy** és (talán már a) **csömély**-féle alakok utolsó szótagbeli **-mí**-, **-mi**-, **-mé**-hangcsoportja a 'mézgyűjtő rovar (*Apis mellifica*)' jelentésű **méh**, nyelvjárási **méhely** (MTsz.), **méj**, **mé**, **mí**, **mi** (MNYA. 384: **méh**; ÚMTsz.; MCsángNyjA. 429: **méh**) hatására átértékelődött (lexikalizálódott). Ebben talán szerepe lehetett a **dúméh** 'vadméh', **poszméh** 'dongó', **vadméh**-féle összetett szavaknak is.

Megjegyzem, hogy a hugyagi **csámêdárázs** jelzői szerepű **csámê** előtagjában talán más szlovák nyelvjárási alakváltozat „rejlik” (vö. például: szlk. nyelvjárási **čmela**, **čmul** 'ua.: EtSlavJaz. 4: 145), ám ettől függetlenül a **mê** hangcsoportnak 'méh' jelentése van; ezt a hugyagi **mêánya** 'petefészek' (ÚMTsz. **méhanya** a.) **mê** 'méh' előtagja — közvetett módon — igazolja.

CSEVIZE

Az MTsz. a 'savanyúvizes forrás' jelentésű **csevice** főnévnek alábbi változatait közli: **cevice**, **csevice**, **csevice**, és **csevice**. Az utóbbit a Borsod megyei Csermelyben jegyezték fel 1893-ban. — Az ETSz. megjegyzi erről az alakváltozatról — CzF.-ra hivatkozva — , hogy „népetimológiás alakv.” (**csevice** a.). — Kniezsa István idézi adatai között, ám megkérdőjelezi (SzJsz. **csevice** a.). A TESz. nem kételkedik helyességében, de nem fűz hozzá semmilyen megjegyzést (**csevice** a.), az EWUng. nem említi a **csevice** alakváltozatai között.

Úgy gondolom, hogy a **csevizé**-nek a **csevice** címszóhoz való tartozásában aligha kételkedhetünk: igazi népetimológiás alakváltozattal állunk szemben, ezt bizonyítja — közvetve bár — CzF.-nak alábbi tájékoztatása: „A parádi csevicéről az a népvélemény (én ritkítottam; — M.S.), hogy bizonyos Cseh nevezetű pásztor találta volna föl, honnan annyi volna, mint: Cseh vize” (**csevice** a.). A **csevice** tehát népi értelmezés eredménye.

CSIPSZARKA, SZABÓBOGÁR, SÓSBOGÁR

Az ál-népetimológiára az a jellemző, hogy „alkotója nagyon is jól ismeri a szót, amelyet átalakít, látszólagos értelmesítéssel. Eljárásának forrása itt nem a tájékozatlanság, hanem a humorérzék, célja pedig: a) tréfa (pl. **anno dazumal** — **anno decebál** v. **decimál**; **biológia** — **bigyológia** [diákny.]; **diszpécser** — **díszpancer**; stb.); b) szójáték (pl. **Esti Krónika** [a rádióban]

— **Esti Kornyika...**); c) szépítés, eufemizmus (pl. **balfasz** — **balfácán**; **kupleráj** — **kuffergyár**; stb.)” — állapítja meg Kovalovszky Miklós (NytudÉrt. 58: 247).

Címül írt szavaink ezekhez a látszólagos — tudatosan megalkotott — népetimológiákhoz tartoznak; céljuk a **szépítés**.

A Pest megyei Némédi község nyelvjárásában a kisgyerek gúnyos megnevezése **csipszar** és **csipszarka** (NémTsz.). — A **csipszarka** az előző összetett szóból alakult játszi gúnyos-tréfás ál-népetimológiával, szójátékkal: az ‘ürülék’ jelentésű **szar** humoros továbbképzése; a **szarka** madárnév belejátszása enyhíti, szépíti az illetlen, nyers **csipszar** összetételt.

Azt a ‘fekete-piros tarka bogarat, amelyik repülni nem tud; tavasszal csoportosan a ház, a kerítés tövében sűtkérezik’ a hahóti nyelvjárásban (B—21) **baszuo**bogár-nak nevezik, az erdélyi Halmágyon (Ro—20) **szabóbogár**-ra szépítette a tudatos másodlagos motiváció.

A tiszaháti Tiszakerecseny nyelvjárásában (0—15) ritkán **só^uzsbogár**, illetőleg **pirozsogár** a ‘bodobács’ neve (MNyA. 648: **bodobács**; 1. az 1. sz. térképmelléklet). A **só^us** előtag is az ál-népetimológia terméke, de alakulásmódja nem annyira világos, mint az előbbieké. Megértéséhez szükséges elmondanom, hogy a sóbányáiról híres Aknaszlatina (Kárpátalja) lakosairól — a **só^usokró^u** (Técső) — az a tréfás mondás járja Técsőn: **Ha só^us, akkor baszó^us** ‘Ha aknaszlatinai, azaz „sós”, akkor laza nemi erkölcsű, könnyűvérű (nő)’; vö. még: **baszos** (Kiskúnfélegyháza; Mezőtúr) ‘kicsapongó természetű (férfi)’; **baszos** (Martos) ‘(nőről:) ua’ (ÚMTsz.).

A tiszakerecsenyi **só^uzsbogár** előtagját minden bizonnyal egy ***baszó^u(zs)**bogár-féle összetételből értelmesített újra a szépítő ál-népetimológia a **só^us** melléknévnek ‘túlságosan megszózott’ → ‘bujá (férfi, nő)’ (1. fent) belejátszásával. Az összetett szó tulajdonképpeni értelme tehát ez: ‘az átlagosnál jóval erősebb párzásra irányuló nemi ösztönű bogár’, azaz ‘bujá-bogár’.

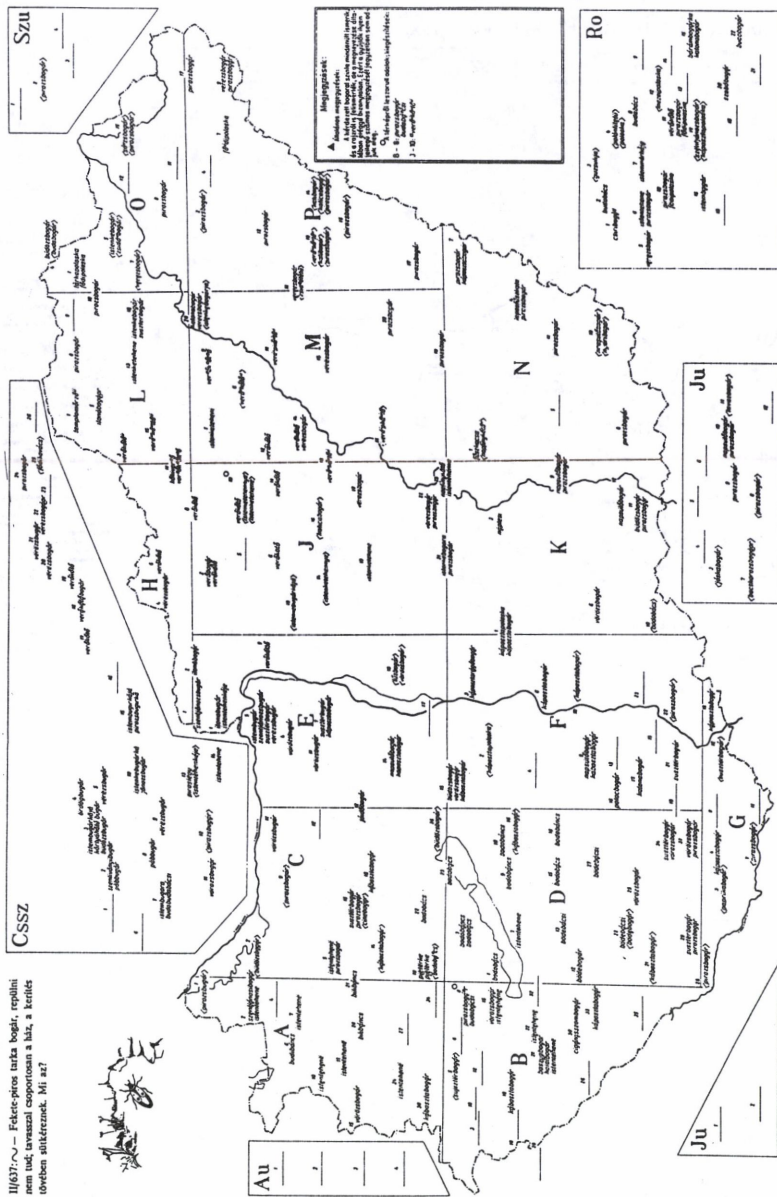
CSÖRMŐ, CSÖRGŐÜSZÖG

Határozottan elkülönülő csoportot alkotnak Délnyugat-Magyarországon a ‘gabonaüszög’ jelentésű „**csörmő**”-féle megnevezések (1. a MNyA. 13. szőlapjának **A** — **B** — **C** — **D** részletét; 2. sz. térképmelléklet). Itt helyezkednek el az alábbi elnevezési változatok is:

[1] „**csörmő**” ~ **csörmöl** ~ „**üszög**”: Egyházasrádóc (A—30), Csehímszent (A—33), Szentpéterúr (B—20), Iharos (B—34), Szentá (B—35), Kutas (D—20).

648. bodobács▲
pyrrhocore LEX.

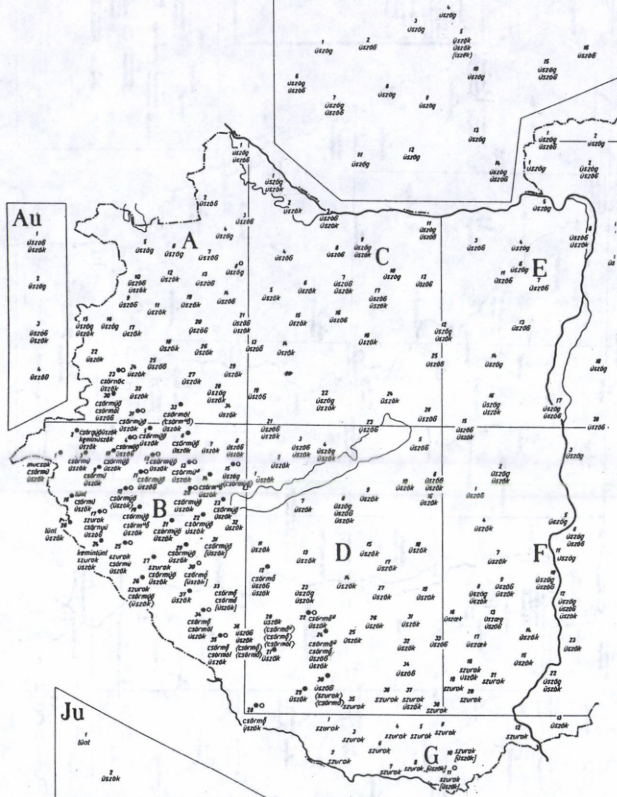
II/637:~ – Fekete-piros tarka bogár, repülési nem tud; tavasszal csoportosan a ház, a kertés tövében sütkéreznek. Mi az?

13. üszök (a gabonán)▲ nielle (du blé) LEX.

1/26: gabonáimig — A búsnak néha megfektetődik a kalászaiban egy-egy szem. Mi ennek a betegségnak a neve?
(Többféle is van ilyen? Milyen fajtái vannak ennek?)

CSSZ

● Egyéb megnevezések:

- A 23, 30, 31, 32 A, cs. "kennő, az „a” parik.
- B 1 A szemei jelentősen kúsznak nem teljes kúszással szem.
- C 2 A, cs. "fa az „a” "kennő, az „a” parik.
- D 2, 4, 5, 6 A, cs. "kennő, az „a” parik.
- E 4 A, cs. "fa az „a” "kennő, az „a” parik.
- F 10 A, cs. "kennő, az „a” parik.
- G 11, 12, 13 A, cs. "fa az „a” "kennő, az „a” parik.
- H 15 A szemei, egyenkénti szemekből megkülönböztethetők a szemei, az „a” "kennő, az „a” parik.
- I 16 A, cs. "kennő, az „a” parik.
- J 17 A, cs. "kennő, az „a” parik.
- K 18 A, cs. "fa az „a” "kennő, az „a” parik.
- L 20 Egy szemekből szemek az „a” parik, az „a” "kennő, az „a” parik.
- M 21 A, cs. "fa az „a” "kennő, az „a” parik.
- N 22 Cs. "kennő, az „a” parik.
- O 23 Egy szemekből szemek az „a” parik, az „a” "kennő, az „a” parik.
- P 24 A, cs. "kennő, az „a” parik.
- Q 25, 26 A, cs. "kennő, az „a” parik.
- R 27 A szemei jelentősen kúsznak nem teljes kúszással szem.
- S 28 A, cs. "fa az „a” "kennő, az „a” parik.
- T 29 A, cs. "kennő, az „a” parik.
- U 30 A, cs. "kennő, az „a” parik.
- V 31 A, cs. "kennő, az „a” parik.
- W 32 A, cs. "kennő, az „a” parik.
- X 33 A, cs. "kennő, az „a” parik.
- Y 34 A, cs. "kennő, az „a” parik.
- Z 35 A, cs. "kennő, az „a” parik.
- AA 36 A, cs. "kennő, az „a” parik.
- AB 37 A, cs. "kennő, az „a” parik.
- AC 38 A, cs. "kennő, az „a” parik.
- AD 39 A, cs. "kennő, az „a” parik.
- AE 40 A, cs. "kennő, az „a” parik.
- AF 41 A, cs. "kennő, az „a” parik.
- AG 42 A, cs. "kennő, az „a” parik.
- AH 43 A, cs. "kennő, az „a” parik.
- AI 44 A, cs. "kennő, az „a” parik.
- AJ 45 A, cs. "kennő, az „a” parik.
- AK 46 A, cs. "kennő, az „a” parik.
- AL 47 A, cs. "kennő, az „a” parik.
- AM 48 A, cs. "kennő, az „a” parik.
- AN 49 A, cs. "kennő, az „a” parik.
- AO 50 A, cs. "kennő, az „a” parik.
- AP 51 A, cs. "kennő, az „a” parik.
- AQ 52 A, cs. "kennő, az „a” parik.
- AR 53 A, cs. "kennő, az „a” parik.
- AS 54 A, cs. "kennő, az „a” parik.
- AT 55 A, cs. "kennő, az „a” parik.
- AU 56 A, cs. "kennő, az „a” parik.
- AV 57 A, cs. "kennő, az „a” parik.
- AW 58 A, cs. "kennő, az „a” parik.
- AX 59 A, cs. "kennő, az „a” parik.
- AY 60 A, cs. "kennő, az „a” parik.
- AZ 61 A, cs. "kennő, az „a” parik.
- BA 62 A, cs. "kennő, az „a” parik.
- BB 63 A, cs. "kennő, az „a” parik.
- BC 64 A, cs. "kennő, az „a” parik.
- BD 65 A, cs. "kennő, az „a” parik.
- BE 66 A, cs. "kennő, az „a” parik.
- BF 67 A, cs. "kennő, az „a” parik.
- BG 68 A, cs. "kennő, az „a” parik.
- BH 69 A, cs. "kennő, az „a” parik.
- BI 70 A, cs. "kennő, az „a” parik.
- BJ 71 A, cs. "kennő, az „a” parik.
- BK 72 A, cs. "kennő, az „a” parik.
- BL 73 A, cs. "kennő, az „a” parik.
- BM 74 A, cs. "kennő, az „a” parik.
- BN 75 A, cs. "kennő, az „a” parik.
- BO 76 A, cs. "kennő, az „a” parik.
- BP 77 A, cs. "kennő, az „a” parik.
- BQ 78 A, cs. "kennő, az „a” parik.
- BR 79 A, cs. "kennő, az „a” parik.
- BS 80 A, cs. "kennő, az „a” parik.
- BT 81 A, cs. "kennő, az „a” parik.
- BU 82 A, cs. "kennő, az „a” parik.
- BV 83 A, cs. "kennő, az „a” parik.
- BW 84 A, cs. "kennő, az „a” parik.
- BX 85 A, cs. "kennő, az „a” parik.
- BY 86 A, cs. "kennő, az „a” parik.
- BZ 87 A, cs. "kennő, az „a” parik.
- CA 88 A, cs. "kennő, az „a” parik.
- CB 89 A, cs. "kennő, az „a” parik.
- CC 90 A, cs. "kennő, az „a” parik.
- CD 91 A, cs. "kennő, az „a” parik.
- CE 92 A, cs. "kennő, az „a” parik.
- CF 93 A, cs. "kennő, az „a” parik.
- CG 94 A, cs. "kennő, az „a” parik.
- CH 95 A, cs. "kennő, az „a” parik.
- CI 96 A, cs. "kennő, az „a” parik.
- CJ 97 A, cs. "kennő, az „a” parik.
- CK 98 A, cs. "kennő, az „a” parik.
- CL 99 A, cs. "kennő, az „a” parik.
- CM 100 A, cs. "kennő, az „a” parik.

A **csörmöl** minden bizonnyal szláv (feltehetően szlovák) jövevényszó: az **-ō** (ǫ, ūō, ūō, ōū stb.) végű formák a szóvégi **l** vokalizálódásával keletkeztek (TESz. és EWUng. **csormolya** a.). Nagymákfa (A—31) **csörmöl** ~ **csörmű** ~ (ritkán) **csörme** változatai azt bizonyítják, hogy a nyelvérzék népetimológiásan hozzákapcsolta, hozzáalakította a nyelvjárási **csörmőj** ‘törmelék’, **csörmő** ‘törmelék; apró; kevés, kicsi’, **csörmepaprika** ‘apró, piros paprika’, **csörmődohány** ‘száraz, törmelékes dohány’ stb. (MTsz.; ÚMTsz.) szavakhoz; 1. még: **csörmő** 1. ‘mindenfélének (dohálynak, húsnak stb.) törmeléke’, 2. ‘törött paprika’, 3. ‘ritkaszemű kukoricacső’, **csörmőkukorica** ‘fejletlen, hibás kukoricacső’ (SzegSz.); **csörmő** 1. ‘az állat (tehén v. disznó) szőrére ráragadt sár vagy piszokcsomó’. De **telli van csörmőve!**, 2. ‘sárga magházú gyom a búzában’, 3. ‘búza között előforduló fekete búzaszem’ (OrmSz.); **csörmős** (Szentés), **csörmős** (Gyula) ‘törmelékes, hulladékos’ (ÚMTsz. **csörmős**¹ a.); **csörmős** (Patosfa) ‘üszögös (kukorica)’ (uo. **csörmős**² a.). — Mindezek viszont a nyelvjárási **csörme** ‘forgácsfánk’, nyelvjárási **csörmőle** ‘tésztaemű étel’ (ETsz. **csörmő** a.) szavakkal együtt a kiterjedt rokonságú — hangutánzó eredetű — **csörög**-gel tartozhatnak össze (TESz. **csörmelék** a.). — Az „**üszög**” ismeretlen eredetű (TESz.).

Megjegyzés : Nem vettem figyelembe a „**csörmő**”, **csörmöl** és „**üszög**” (alak)változatok differenciatív jelentésváltozatait.

[2] **csörnőc** ~ **csörmöl** ‘az üszögnek kemény fajtája’ ~ **üszők** ‘az üszögnek elporló fajtája’: Balogunyom (A—23). — A **csörnőc** szlovén jövevényszó, vö. szln. **čřnec** ‘fekete kenyér’, ‘gabonaüszög’ stb., szln. régi **zhern-z** ‘üszögös gabonaszem’; vö. még: cseh és szlovák **čřnec** ‘babüszög’. Mindezek a szláv szavak egy feltehető szl. ***čřnъ** ‘fekete’ származékai (erről részletesebben l. EtSlavJaz. 4: 157. ***čřnъсь** a.). A magyar alakváltozat **ē** > **ō** (esetleg **ē** vagy **ō**) bontóhanggal való feloldással, illetőleg **ē** > **ō** labializációval jöhetett létre.

[3] **csörnyü** ‘az üszögnek kemény fajtája’ ~ **szurok** ‘az üszögnek elporló fajtája’ ~ **üszög** ‘ua.’: Kerkabarabás (B—17). Csákánydoroszló nyelvhasználatában viszont **csörnő** ~ **csörnyü** az ‘üszögös búzaszem’ elnevezése (ÚMTsz. **csörmő**² a.). — A „**csörnő**” szerintem szintén szlovén jövevényszó nyelvünkben: a szln. **čřn** ‘gabonaüszög’, ‘véraláfutás’ (EtSlavJaz. 4: 149. **čřnъnъ(jъ)** a.) főnév átvétele. A magyar alakváltozatok kialakulása **n** > **ny** palatalizációval, valamint a szomszédos nyelvjárások azonos jelentésű szavaként ismert **csörmü**, **csörmő**, **csörmű** asszociatív hatásával magyarázható. Ennek az állításnak a helyességét igazolja az a tény, hogy a csákánydoroszlói **csörnő** ~ **csörnyü** változatok az ÚMTsz.-ben együvé kerültek egyrészt az azonos jelentésű Zala megye kisszigeti **csörmü**-vel, másrészt az ‘üszögös kukoricaszem’ értelmű **csörmő**

(Patosfa), **csörmőt** (tgyr. Szenna), **csörmű** adatokkal, valamint ennek az utóbbinak **csörmő** (Tiszasziget) ‘apró, szemhíjas kukoricacső’ „jelentésárnyalatát”-val (**csörmő**² a.).

[4] **csörgűgűszők** ‘az üszögnek kemény fajtája’ ~ **kęminűszők** ‘ua.’ ~ **űszők** ‘az üszögnek elporló fajtája’: Rábagyarmat (B—2). — A szomszédos nyelvjárások **csörmű**, **csörmű** adatai alapján arra következtethetünk, hogy az egyedi **csörgűgűszög** esetében a népetimológia másodlagosan is közrejátszott: a feltehetően többértelműsége révén bizonytalan jelentéstartalmúvá vált **csörmű**-féle szót lexikailag újraértelmesítette: a **csörgű** alárendelt (jelzői) szerepében utal az **űszők** bizonyos egyedi tulajdonságára, azaz keménységére. Mivel a **csörgűgűszők** sem fejezi ki egyértelműen a szükséges jelentéstartalmat (hiszen ez az üszögfajta **nem csörög**, azaz nem ad zörgő hangot), így a nyelvi tudat megalkotta az üszögnek kemény fajtájára utaló **kęminűszők** alárendelő szóösszetételt.

DESK, RIKÁJÓ

I. Bálint Sándor így mutatja be **Deszk**et ~ **Deszköt** híres-nevezetes szótárában: „.... ‘vegyesajkú, magyar—szerb falu Szeged közelében, a Maros mentén’. Magyarsága többszörösen átítatódott szegedi elemekkel, bár dorozsmaiak is gyökeret vertek itt. Elmagyarosodott sokárok [túlnyomóan a Bácskában, Baranyában és a hajdani Szlavóniában élő kisebb délszláv népcsoport; — M.S.] is vannak közöttük.” (SzegSz.).

Deszkről a 15. század végétől vannak hiteles adataink; vö. 1490: **Dezk** (Csánki 1: 695); 1511: **Dezk** (Reizner: Szeged 310); 1553: **Deski** (Borovszky: Torontál 401); 1776: **Deszk** (Tápé, V. ábra); 1786: **Deska** (Korabinsky 116); 1796: **Deska** ~ **Deszka** (Vályi 1: 482); 1808: **Deszka** (Lipszky: Rep. 1: 131); 1851: **Deszk** (Fényes: MoGSz. 1: 256); **Deszk** (Pesty); 1882: **Deszk** (Hnt. 1882); 1902: **Deszk** (Balogh: NépfMagy.); 1912: **Deszk** (RévNLex.) és 1973: **Deszk** (Hnt. 1973). — A szerbhórvát neve **Deská** (= Deszká).

Kiss Lajos ekképpen vélekedik **Deszk** nevének eredetéről: „Talán kapcsolatba hozható a szb.-hv. R. **Desko** (HASz. 2: 355) szn.-vel.” (FNESz. 178). Nem fogadja el azt az eredetmagyarázatot, amely szerint **Deszk** neve egy szláv ***Deska** (< **deska** ‘deszka’) helynévből származik. „Nem meggyőző feltevés szerint — írja Kiss Lajos — olyan szláv hn. a forrása, amely a m. **deszka** fn. szláv előzményével tartozik össze; vö.: blg. Дѣските [többes sz. posztpozitív artikulussal] hn. (Šmilauer: PŕSiTop. 59); cseh **Desky** [többes szám] hn. (Profous 1: 337.)” (uo.). Végül megállapítja: „A szb.-hv. **Děska** ‘Deszk’ hn. (HASz. 2: 355) a magyarból való” (uo.).

Kiss Lajos mindegyik megállapítása — véleményem szerint — helyes, ámde ami az elsőt és a másodikat illeti: tüzetesebb bizonyítást kíván.

Deszk nevének feltételezett szerbhorvát eredetét nagymértékben valószínűsíthetem, ha elfogadhatóan megmagyarázom a nyelvünkbe került szerbhorvát Desko < régi Desьko (erre az utóbbira már a 11. századból vannak adatok: HASz. 2: 352. Desko a.) személynév → helynév szóvégi o-jának a „sorsát”.

Tudjuk, hogy a magyar nyelvben régen nem állhatott a szó végén rövid o hang. Ma sem állhat a köznyelvben (a co, hohoho, no, nono, nonono indulatszó és alterego, vulgo, fortissimo, piano, anno, allegro, pro, recitativo, intermezzo idegen szó kivételével) a szóvégen rövid o (Deme László: MMNyR. 74; VégSz. 287). Azok az o végű idegen szavak, amelyek (megközelítőleg) a 14–15. századig kerültek a magyar nyelvbe, véghangzójukat közel álló magánhangzóval helyettesítették. Vagyis: „amikor már van labiális a, ez szolgál helyettesítésre, amikor még nincs, előzménye: az á, illetőleg még régebben, amikor még á sem lehetett szó végén, ennek hosszú párja, az á” (Bárczi: Htört.² 80). Például: szl. csudo > m. (1198) čsuda > csoda; szl. bьrdo > m. (1355) borda ‘takácsborda’; szl. okьno ‘nyílás’ > m. (1390) okna > akna; szl. puzdra > m. (1395 k.) puzdra ‘tegez, nyíltok’; délszl. vetrilo > m. (1395 k.) vitorla; szl. sito > m. (1405 k.) szita; szl. kopyto > m. (1430 k.) kapta (Knieszsa: SzJsz.; TESz.); szl. *Mužilo [vö. szbhv. régi Mužilo szn., orosz régi Мужило szn.] > m. (1488) Mwsla (olv. muzsla) hn. (FNESz.⁴ Muzsla¹ a.).

Az elmondottak alapján Deszk hn. fejlődésvonala a következőkben vázolható:

[1] szbhv. Desko > m. Deszka :> Deszk

Ennek a fejlődési sornak a valószínűségét fölöttébb gyöngíti az, hogy a magyar nyelvben elsődlegesnek feltételezett Deszka változat adataim vallomása szerint másodlagos, vagyis Dezk (olv. Deszk) után jelentkezik; három évszázaddal később. Ezek a tények megerősítik gyanúmat, hogy a Deszka alakváltozat keletkezésében a másodlagos motiváció, vagyis a népetimológia a ludas. Feltevésemet megerősíti az az 1864 tavaszán megörökített népi eredetmagyarázat is, amelyet Deszk hajdani előjárói — Török Miklós bíró, Rusz Szima és Alexa Radován esküdtek — vetettek papírra:

„... a Falu nevét arról szerezvén hogy e tájékon a Maros árjai által az ország utakatis járatlanná tevő, azertis a jelenlegi nevezetű Fehértő-nál több deszka hid lévén hogy az utazok a kiSebb kiöntésekkor áthatolhaSsanak, tehát az utazok tsak is a deSzka hidakig — mint nyugalomra Szállásokhoz szokták hajtani vonó jószágaikat, mert már itt-ott szét szorva a rétek partoSsain házakat értek, innét Szoba jött hogy deSzka-ig [sic!] menjünk és mig a mai napon is a deSzki szerbek ha kérdeztetődnek hogy honnét valok — arra ugy

felelnek: iz deszka: és ebből örökös nevét vette **Deszk** — mivel ezelőtt 50 évvel tsakis Deszkig jöhettek az utazok — és innét pedig Szeged várossába már dereglyén, vagy tsolnakon kellett menniök mert aztán minden felől rétek voltak és árvizek.” (Pesty)

E magyarázat keletkezésében minden bizonnyal jelentős szerepe lehetett Deszk község nevének szerbhorvát birtokos esete is, azaz: iz **Deská** ‘Deszk-ről’ (tkp. Deszkből).

A bemutatott régi eredetmagyarázatot Deszk mai lakosai sajnos már nem ismerik: kihullott az emlékezet rostáján. Az időn kívül — tizenkét évtized roppant nagy idő — talán az is segített felejtetni, hogy eltűntek a legfőbb indítékok, a **deszka**hidak, és ma már nem dereglyén vagy csónakon megy az utazó Szeged városába, hanem jól járható országúton autóbusszal, személygépkocsival vagy — ha nem sietős az útja — vonattal.

Az elmondottakból tehát egy igen fontos következtetést kell levonnunk: aligha képzelhető el, hogy a későn adatolt **Deszka** alakváltozat megőrzött régiség.

Nem hagyhatjuk figyelmen kívül — továbbá — azt a tényt, hogy Deszk nevének első előfordulása idején a magyar nyelvbe került idegen szavak szóvégi **o** hangját már nem **a** hang helyettesíti: „... a XIV—XV. századtól — írja Bárczi Géza — az **o** → **a** (á) hanghelyettesítést **o** → **ó** váltja föl (ekkor már van a magyarban **ó**, és éppen a szó végén gyakori)” (Bárczi: Htört.² 80). Például: ukrán **bat’ko** ‘apa; vezér; pópa’ > m. (1567) **batykó** ‘görögkeleti pópa’; szlovák **vinko** ‘boroscska; savanyú lőre’ > m. (1645/1683) **vinkó** ‘rossz minőségű, gyenge, rendszerint savanyú bor’; szerbhorvát **čato** ‘írnok’ > m. (1657—8) **tyató** ‘török írődeák’ (kihalt szó); szlovák **macko** ‘medve’ > m. (1838) **mackó** ‘ua.’ (Kniezsa: SIJsz.; TESz.), továbbá (helynevekben): latin **Iericho** ‘város a Jordán völgyében’ > m. (1416 u./1450 k.) **Jerikó**; olasz **Rodosto** ‘török kikötőváros’ > m. (1720) **Rodostó** (FNESz.⁴).

Bátran feltételezhetjük tehát, hogy a szerbhorvát **Desko** végső **o** hangja is engedelmeskedett ennek a hanghelyettesítési tendenciának, azaz ***Deszkó** alakban kezdte el magyar életét. Ez a ***Deszkó** két úton is fejlődhetett tovább:

[2] ***Deszkó** :> ***deszkai** mn.-i sz. :> **Deszka** :> **Deszk**

[3] ***Deszkó** :> **deszki** mn.-i sz. :> **Deszk** :> **Deszka**

A [2] fejlődési sor valószínűségét két tényező csökkenti: nincs adatolva egy feltételezett ***deszkai** melléknévi származék, a **Deszka** változat megelőzi a **Deszk**-et, így ez utóbbira is vonatkozik lényegében mindaz, amit az [1] fejlődésvonal azonos részével kapcsolatban mondtam.

Fel kell hívjam a figyelmet — továbbá — még egy lehetséges **Deszk**-kel kapcsolatos eredetmagyarázatra is. — A szakirodalomban mindeddig még meg nem tárgyalt fontos tény, hogy a szóvégi **o** → **a** (á), illetőleg **o** → **ó**

hanghelyettesítésen kívül a szóvégi idegen eredetű **o** kiküszöbölődhet néhány esetben ilyképpen is: idegen **-o** → m. Ø. Vagyis: nyelvünk az átvett idegen szó végső **o**-ját nem helyettesíti sem **-a** (**-á**)-val, sem pedig **-ó**-val, hanem egyszerűen elhagyja; vö. például: szerbhorvát (***Rádsko** szn. >) **Ratko** szn. > m. (1270—90) **Rathk** szn. → (1353/1470) **Ratk** hn. > **Rátka** ‘Murarátká, helység Zala megyében’ (FNESz.⁴ 2: 165) stb.

Jóllehet nyelvünk fölöttébb ritkán élt az idegen szóvégi **o** → m. Ø realizáció lehetőségével, nekünk azért mégis számolnunk kell egy

[4] szbhv. **Desko** > m. **Deszk**

fejlődéssel is.

[Megjegyzés: A szlovák nyelvben nem állhat szóvégen hosszú **ó**. Ezért a ‘vadászkutya’ jelentésű **kopó** szavunkat úgy vették át, hogy a magyar **-ó** hangot **-ov** hangkapcsolattal helyettesítették: **kopow** ‘schwarzbrauner Jagdhund’, illetőleg elhagyták: **kop** ‘Spürhund’ (Jungmann: SlČN. 2: 121, 124); azonos az oka annak is, hogy a kishíró szavunkat régen a ruszinok kishír-ként honosították meg Kárpátalján.]

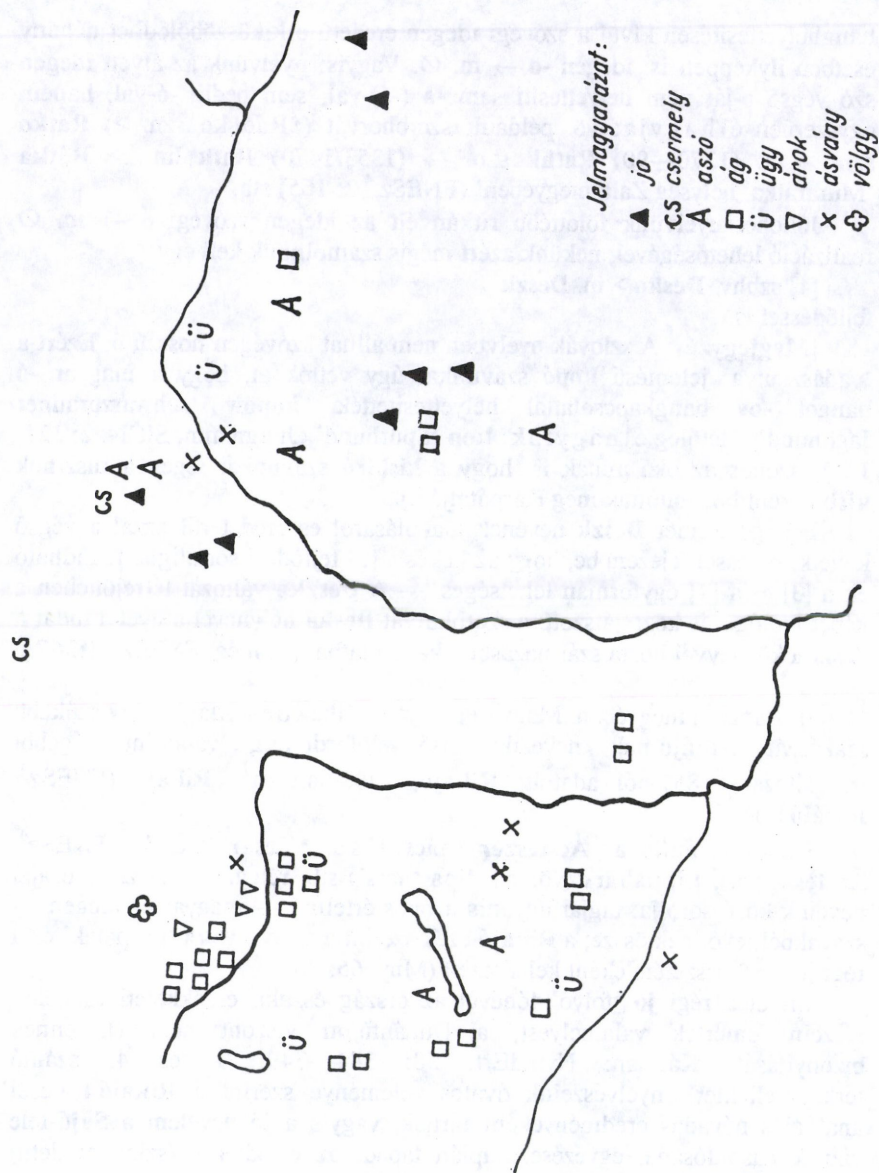
Fejtegetésemet **Deszk** nevének alakulásáról és eredetéről azzal a végső következtetéssel fejezem be, hogy az [1] és a [2] fejlődési sor aligha fogadható el; a [3] és a [4] egyformán lehetséges. — A **Deszka** változat létrejöttében a népetimológia is közrejátszott: a szerbhorvát **Deská** helynevet a nyelvi tudat a **deszka** köznévvel hozta származásbeli kapcsolatba. (L. még: FNESz.⁴ 1:367.)

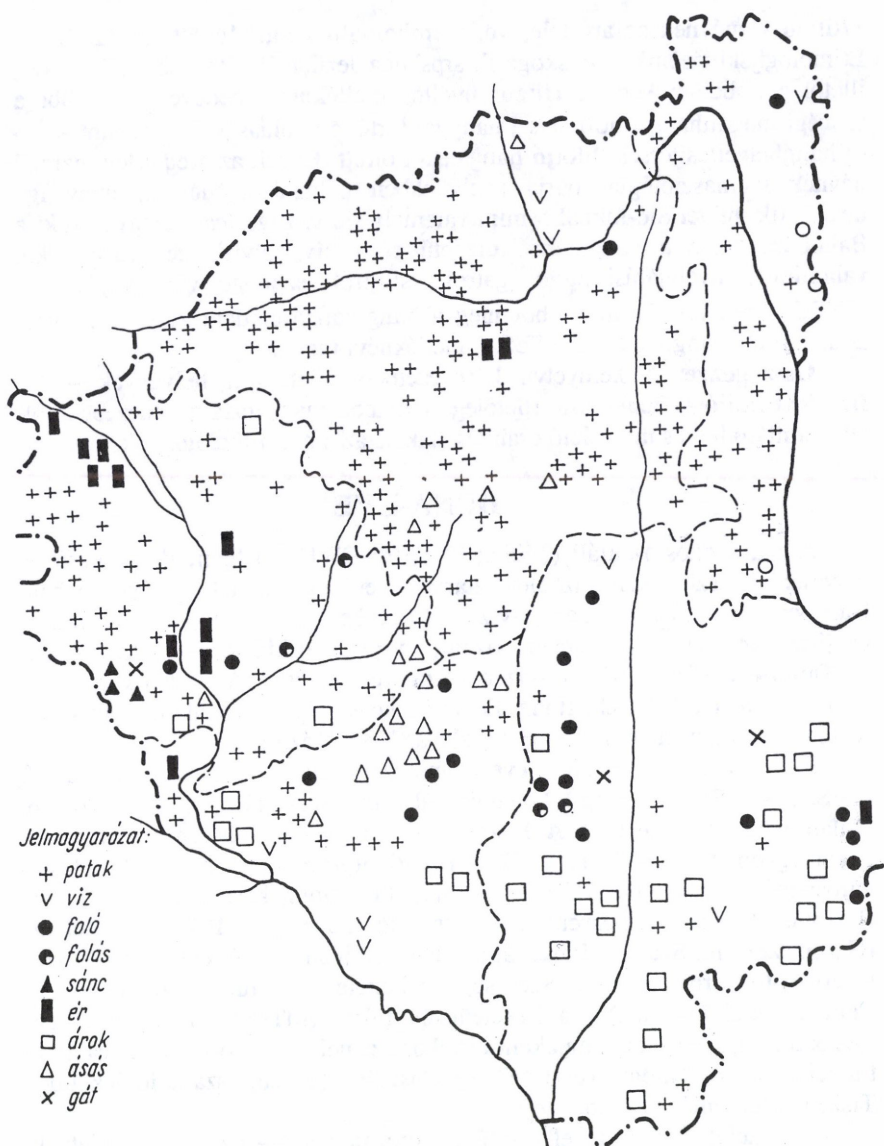
II. Baranya megyében, Magyaregregytől délkeletre a Máré-völgy szűkebb szakaszát **Rikájó**-nak nevezik; első előfordulása, valamint régebbi írásváltozata 1857-ből adatolt: **Rikajo**, 1986-ban már **Rikájó** (FNESz.⁴. **Rikájó** a.).

Reuter Camillo az **Ácsteszer** (=ács + szl. ***Tesari** ‘ácsok’: FNESz.⁴. **Ácsteszer** a.), **Lippahárs** (vö. szl. **lipa** ‘hárs’) stb. réteghez tartozó földrajzi neveink közé sorolja: tagjai ugyanis azonos értelmű — magyar és idegen — szavakból tevődnek össze; a **Rikájó** ezek szerint a szláv ***Rika** ‘ér, patak’ és a régi **jó** ‘ua.’ összetételeként keletkezett (Mny. 65: 76).

Mivel a régi **jó** ‘folyó’ főnevet az ország északi, északkeleti és keleti részein ismerték valamelyest, a Dunántúlon viszont nem (l. ennek bizonyítását: Kálmán: NytudÉrt. 58: 344—349; 3. és 4. számú térképmelléklet), nyelvészeink óvatos véleménye szerint a **Rikájó**-t késői analógiás névadás eredményeként tartják, vagyis a **jó** névelem a **Sajó**-féle víznek hasonlósága, egyezése alapján tapadt az elsődleges (szláv eredetű) ***Rika** ‘folyó’ névhez (FNESz.⁴; TESz. **jó**² a.).

Azt hiszem, hogy tüzetesebb vizsgálatot érdemelne az a gondolatom, miszerint az említett vízrajzi név teljes egészében egy déli szláv eredetű

***Rikao** víznévnek az átvétele; vö. szerbhorváth **rikati** ‘üvölt’ (Petar Skok, Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga Jezika. III. Zagreb, 1973: 142), illetőleg a belőle képzett **rikao** ‘üvöltő’ melléknévi igeneve; ez utóbbi a szóvégi magánhangzó-torlódás **j** hanggal történő feloldásával, valamint **-o** → **-ó** hanghelyettesítéssel **Rikájó** hangalakot öltött. Ennek az eredetileg vízrajzi névnek szemasziológiai párja nyelvünkben például a **Sió** „... mely így nevezetik, mivel Sió-foknál... mint valamely sió v. zugó (cataracta) ered ki a Balatonból”; ez a hangutánzó eredetű **si** ~ **siv** ‘süvít’ ige származéka, valamint a nyelvjárási **zúgó** ‘gátról, zsilipről lezuhogó víz; gát, zsilip’ (FNESz⁴. Sió a.). Ez az utóbbi meg a hangutánzó eredetű **zúg** ‘folymatos, átható, mély hangot ad’ stb. (TESz.) melléknévi igeneve.

Összegezve: A kétnyelvű környezetben keletkezett helynevek — 1. **Deszk, Rikájó** — alakulása, illetőleg eredetbeli magyarázata nehezebben áll ellen a másodlagos motiváció csábításának, azaz a népetimológiának.

DUNA-EVE

Aigha azonos az uráli (TESz.; MSzFE.; EWUng.) ‘genny’ jelentésű **ev** szavunkkal a szlovákiai Vízelet határában levő **eve** az alábbi helynevekben: **Duna-eve** ‘szántó túl a Fekete-vízen’ (régbben: túl a Kis-Dunán), **Duna-eveji-major** ‘major túl a Fekete-vízen’, **Duna-eveji-híd** ‘híd a Fekete-vízen’ és **Duna-eveji-út** ‘a Fekete-vízen túlra vezető út’. (Az adatokra és az azonosításra 1. Teleki Ilona, Földrajzi nevek típusai a galántai járás déli részén. Kandidátusi értekezés. Bratislava, 1983. Kézirat.)

Ezeknek a helyneveknek **eve** eleme szerintem azonos az ugor eredetű (TESz.; MSzFE.; EWUng.) ‘valamin túl fekvő rész’ elv szavával. Vö. **elv** ‘valamin túl fekvő hely’: **A Feketeügy elve** (Háromszék vm. Szörce) ‘a Feketeügyön túl fekvő rét’; **Hid-elve** (Kolozsvár) ‘a hídon túl fekvő városrész’; **Malom-elve** (Háromszék vm.) ‘[a malom] környéke’; **Völgy elve** (Háromszék vm. Sepsiszentkirály) ‘szántó neve’; **A Feketeügy elvett** (Háromszék vm. Szörce; Barcaság) ‘a Feketeügyön túl’; **A Feketeügy elvről** v. **elvéről** (Háromszék vm. Szörce) ‘a Feketeügyön túlról’, illetőleg a **A Feketeügy elvére** (uo.) ‘a Feketeügyön túlra’ (MTsz.); **elv** (Kalotaszeg) ‘(csak földrajzi nevek utótagjaként birtokos személyragos formában:) valamin túl fekvő hely’. **Nádoselve** (ÚMTsz.); **Tiszelve** (Técső) ‘szántóföldek túl a Tiszán’ (Romániához tartozó terület).

A vízeleti ***elve** idővel — ***ëve** változaton át — az **eve** ‘(területnek, szántónak a) televénye, „kelevénye”, „gennye”, azaz szerves eredetű elkorhadt, anyagban bővelkedő, zsíros, kövér termőtalaja’ birtokos személyragos alakhoz „hasonult”, a népetimológia jóvoltából.

A TESz. (elv¹ a.) megjegyzi, hogy „ma csak néhány földrajzi név (Erdély, valamint erdélyi területek nevei) utótagjaként él”. A fenti példák arról tanúskodnak, hogy jobbra ‘vízen túli terület(en levő, fekvő)’ elv(e) jóval nagyobb elterjedtségű földrajzi név.

EBSE MÉREG

‘A fejen és az arcon, de esetleg más testrészeken is fellépő viszkető bőrkíütés’ jelentésű **eb-sömörög** összetett szó főként a keleti nyelvjárásaink szavaként ismert; alakváltozatai: **ēb-semeleg** (Erdővidék), **ēb-sēmērēg** (Udvarhely vm.; Háromszék vm.; Brassó vm. Hétfalu, Zajzon) (MTsz.); **ebsemereg** (Fogaras; Siklósd; Csík vm.); **epsemereget** (tgyr. Háromszék vm.); **epsēmērēgēt** (tgyr. Gajcsána—Dunántúl); **epsēmērēgnek** (htr. uo.); **ēpsēmēreg** (Csík vm.; Gyergyó-vidék) (ÚMTsz.); akit ilyen betegség támadott meg, arra Bukovinában azt mondják: **megkelte az epse méreg** (uo.).

Az **epse méreg** jelzős szerkezet téves tagolással jött létre a nyelvjárási **epsemereg** ‘eb-sömörög’ összetételből. A szóátalakítás módja: a **semereg** szótest **mereg** „darabjának” népetimológias átértelmezése, valamint a fennmaradó „darabjának” — talán az alapszó jelentésének különleges jegyét (apró voltát) kiemelő — **-se** formánssá való átértékelődése. Ennek a téves tagolásnak létrejöttét az is segíthette, hogy a **méreg** szó jelentése egy részletben érintkezik az **eb-sömörög**-ével; vö. nyelvjárási „**méreg**” ‘genny’: Tölgyes (Ro—9), Kabátfalva (Ro—13), Csíkrákos (Ro—14), Kásztonaltíz (Ro—15), Halmágy (Ro—20), Csernátfalva (Ro—21), Zágony (Ro—22) (MNYA. 527: **genny**); **méreg** (Gajcsána, Klézse—Dunántúl), **mérget** (tgyr. Déva), **mérēg** (Gyimesbükk), **mírēg** (Békés) ‘genny, gennyes váladék’ (ÚMTsz.), valamint **körömméreg** ‘nagelgeschwür’ (SzamSz.), **körömmérög** ‘körömgyulladás (panaritium)’ (SzegSz.), **körömméreg** (Somogy m.; Szakcs; Mátraalja, Borsod vm. északi része; Békéscsaba; **körömmérēg** (Beregszász); **körömmérög** (Nagykanizsa; Szentlőrinc; Vásárosdombó); **körömmireg** (Köszeg-Hegyalja), **körömmíreg** (Konyár) ‘a körömágy gennyes gyulladása’ (ÚMTsz.).

FAJFA ~ FEJFA ~ FÖLFA, ZUBOLY ~ ZUGOLY ~ ZUGÓ, HASLÓ, ÖRÖMFA, ÖRÖMMADZAG

[1] A Magyar tájszótár adatai szerint a Székelyföldön **fej-fa** a neve a szövőszék hengerének, amelyre a fonalat feltekerik; a régi Torontál vármegyei Lőrincfalván **föl-fa** változatban jegyezték fel (**fej**, **fő** a.); a moldvai Türkös és Hosszúfalva nyelvhasználatában szintén **fejfa**, de Bogdánfalva, Nagypatak,

Forrófalva, Klézse, Somoska és Krizba nyelvjárásában ugyanezt a fahengert már **tekerő**-ként említik (MCsángNműv. 210, 453). Cseke és Egri nyelvhasználatában — Csúri Bálint szerint — ‘a tótos szövőszék hasalója’-t **fájfa** változatban használják (SzamSz. **fájfa** a.). Ezzel az utóbbival együvé tartoznak: **fájfa** (Zemplén vm. Szürnyeg; Abaúj vm.), **fajfi** (Gömör vm.) ‘a szövőszéknek az a része, amelyre a nyers fehérítetlen fonalat föltekерik’ (MTsz. **fájfa** a.).

Vegyük sorra az Új magyar tájszótár adatait is:

1. **fájf** (Tornanádaska), **fájfra** (htr. uo.), **fajfa** Abaúj-Torna vm., füzéri j; Szabolcs vm. keleti része), **fajfát** (tgyr. Pusztafafalu, Ajak), **fajfákra** (tbj. + htr. Pusztafalu), **fájfa** (uo.), **fajfákra** (tbj. + htr. uo.), **fajfa** (Ajak), **fajfára** (htr. Gacsály), **fajfi** (Zsip), **fejfa** (Abaúj-Torna vm., füzéri j.), **fejfa** (Szalóc) ‘faorsó, amelyre szövés előtt a fonalat feltekерik’: **Szárítás után** [a fonalat] **a csöllön felcsörölik a fajfákra** (Pusztafalu);

2. **fajfa** (Demecser) ‘a rokkának az a része, amelyben az orsó forog, és amely az orsó feltekercselt fonálmennyiségét szabályozza’;

3. **fajfa** (Viss) ‘a szövőszéknek az a része, melyre a fonalat feltekерik; hátulsó hasaló’ (UMTsz. **fajfa** és **fejfa** a.).

Továbbá: **fajfok** (Abaúj-Torna vm., füzéri j.) ‘eszköz, amelyre szövés előtt a fonalat felgombolyítják; fajfa’ (uo. **fajfok** a.) — **fejfok** (Alsókálása, Nagyvisnyó, Tornagörgő, Nyomár, Újcsanáros), **fejfokot** (tgyr. Csobaj), **fejfokra** (htr. Csikménaság), **fejfokrá** (Szuhogy), **fejfokról** (htr. uo.); **fejfok** (uo.); **féfok** (Csobaj) ‘bodzafából faragott orsó, amelyre szövés előtt a fonalat feltekерik’ (uo. **fejfok** és **főfok** a.).

A Magyar nyelvjárások atlaszában is van rá két adat: Magyarhegymeg (Cssz—19): **ársó** ‘kézben pörgetett orsó’ ~ **fajfi** ‘rokkán forgó orsó’; Tornagörgő (Cssz—22): **ársó** ‘kézi orsó’ ~ **fejfok** ‘rokkán pörgő orsó’ (578: **orsó**).

És végül: a Kisgejőcön (Kárpátalja) gyűjtött anyagomban **fajfa** a neve a ‘tengely körül forgó négy függőleges rúdból álló készüléknek, melyre fölrendezik, mérik a fonalat, hogy aztán a szövőszék hengerére feltekерhessék’.

Összetételek előtagjaként is szerepel: **fajfatartó** (Szabolcs vm. keleti része) ‘állvány, amelyre a fonállal telt fajfákat rakják’; **fejfoktartó** ~ **fejfokrámba** (htr. Szuhogy) ‘ua’; **fejfokkarika** (Otrokocs) ‘cérnaorsó’ (UMTsz.).

A **fajfa** főnév a szlovák és a kárpátaljai ruszin nyelvjárásokban is él; vö. szlk. **fajfa** egyes gen. **fajfy**, többes nom. **fajef** ‘hosszú cső; gombolyítócső’ stb. (Hvozdzik 217), **fajfa** ‘kb. 20 cm hosszú facső, melynek mind a két végén karika van’; származékai: **fajfečka** ‘csövecske; gombolyítócsövecske’, **fajfár**,

fajfér, fajfenik, fajfoveň és fajfouňik ‘állvány, amelyre a fonallal telt fajfákat rakják; fajfatartó’ (Orlovský 79); ruszin **фаїфа**, egyes gen. **фаїфн** ‘szerkezet, amellyel a fonalat feltekerceslik’ (Hrinčenko 4: 374).

Machek véleménye szerint a fenti szláv nyelvjárásokban a ‘gombolyítócső’, ill. ‘fonálcsévéző’ jelentésű **fajfa** a németből került; vö. ném. **Pfeife** (**Tabak-**) ‘cső’ (Machek: EtSlČ. 139).

A Magyar etimológiai szótár úgy tartja, hogy a nyelvjárásaink **fajfa ~ fajfi ~ fejfa ~ fajfok** ‘a vetélő fonálcsévéje’ szintén német jövevényszó; vö. újfelnémet **pfeife** ‘ua’. (EtSz. **fajfa** a.). L. még: ném. **Pfeife** ‘tárcsás cséve’ (Magyar—német műszaki szótár. Szerk. Nagy Ernő, Klár János. Bp., 1980: 824.; valamint Nyr. 99: 221).

A jelentések a magyar nyelvben ‘a vetélő fonálcsévéje’ alapjelentésből ágazhattak el: ‘rokkán forgó orsó’ → ‘bodzafából faragott orsó, amelyre szövés előtt a fonalat feltekerik’ → ‘tengely körül forgó négy függőleges rúdból álló készülék, amelyre fölmérik a fonalat’, ill. ‘a szövőszék hengere, amelyre a fonalat feltekerik.’

Tüzetesebb vizsgálatot kíván annak eldöntése, hogy a fent idéztem **fajf, fajfi**-féle szavak, illetőleg változatok közvetlenül a német nyelvből kerültek-e nyelvjárásainkba, vagy északon és északkeleten szlovák (esetleg ruszin) közvetítéssel is számolhatunk. Az azonban aligha kétséges: a legtöbb változat a népetimológia révén alakult így. Az eredeti szóalakból **-fa** ‘olyan eszköz, tárgy, amely fából van’, illetőleg **-fok** ‘bodzafából faragott — mind a két végén megvastagított — orsó’ összetett szót alkotott, „értelmesített” a másodlagos motiváció; a **fejfa, fejfok** (**fějfo**k, **fěfo**k) és a **fől-fa** előrészek a **fej ~ ‘legfelső’, föl ‘ua.’** szavak hatását tükrözik; az utóbbira vö. ‘községi bíró’ jelentésű **falnagy**-nak a **felnagy** népetimológiás változatával (Homoródkeményfalva: ÚMTsz.).

Megjegyzem, hogy a gömöri és zsiپی **fajfi** második szótagját aligha lenne helyénvaló a ‘valaminek a kicsinye’ jelentésű **fi** főnévvel azonosítani. Itt nem a népetimológia szorgoskodott: ez az alakváltozat minden bizonnyal a szlovák **fajfa** egyes genitívus **fajfy**-jának az átvétele. Az viszont aligha lehet kétséges, hogy ennek a szlovákból átvett **fajfi** szónak a **-fi** elemét, hangcsoportját a magyar nyelvérzék népetimológiásan a ‘fej’ jelentésű nyelvjárási **fi** szóhoz kapcsolta; ennek bizonyítására l.: nyelvjárási **fajficérna, fajfűcérna** ‘motolláláskor matringgá göngyöltött cérna’ (Géczi Lajos, Ungi népmesék és mondák. Budapest, 1989: 609) összetétel jelzői szerepű **fajfi, fajfű** előtagjának **-fi > -fű** elemeit.

[2] A **zuboly** szavunk a magyar nyelvterület jelentős részén — nagyjából a Palócföldön, a Hortobágyon, Erdélyben (főként a Szilágyságban), Dunántúlon (főként a Drávaszögben) stb. (l. a Magyar Néprajzi Atlasz „A

szövőszék fonal- és vászonhengerének a neve” szólapját: V. köt., 299; 5. sz. térképmelléklet) — van elterjedve. A TESz. (zuboly a.) részletesen foglalkozik ezzel a ‘szövőszék hengere’ és ‘takács’ jelentésű szóval. Szócikkének szótörténeti részében adatszerűen — időrendi sorrendben — végigvezet a **zuboly** egész magyar életútján: 1459-ben tűnik fel először Tinódi Sebestyén bibliai tárgyú művében: „Magas kopjanyele oly temérdök vala [ti. Góliátnak], Mint az szövő **czuborfa** olyan vala” (RMKT. 3: 229), továbbá: (1565) **zubollya**, **szubolia** (szragos), (1608) szövő**zugolra** (htragos), **zugoly** fája, (1693) **zugó**, (1708) **Zugoly-fa**, (1763) **szugoly**, (1816) **Tzubor**, **Zuboly**, (1862) **czobor** és (1876) **Zubboly** (alak)változatokban. Nyelvjárási adataiból kiemelem a **szoboj**, **szubol**, **szoboly**, **zubaj**, **zúbojt** (tgyr.), **zúbolyra** (htr.) és **zubonyfa** példákat. — A szócikk etimológiai részében következik az „ismeretlen eredetű” minősítés; a hangtani és jelentéstani problémákat így világítja meg: „Korábbi hangalakja a **zubol**, **szubol** lehetett. Alakváltozatainak létrejöttében **sz** > **c** affrikáció, az **l** palatalizációja és **r**-ré válása, valamint a **zúg**, **zubog** családjának analógiája játszotta a legnagyobb szerepet.” Majd megállapítja, hogy eredeti jelentése a ‘szövőszék hengere’ volt, a ‘takács’ ebből fejlődött érintkezési képzetársítással.

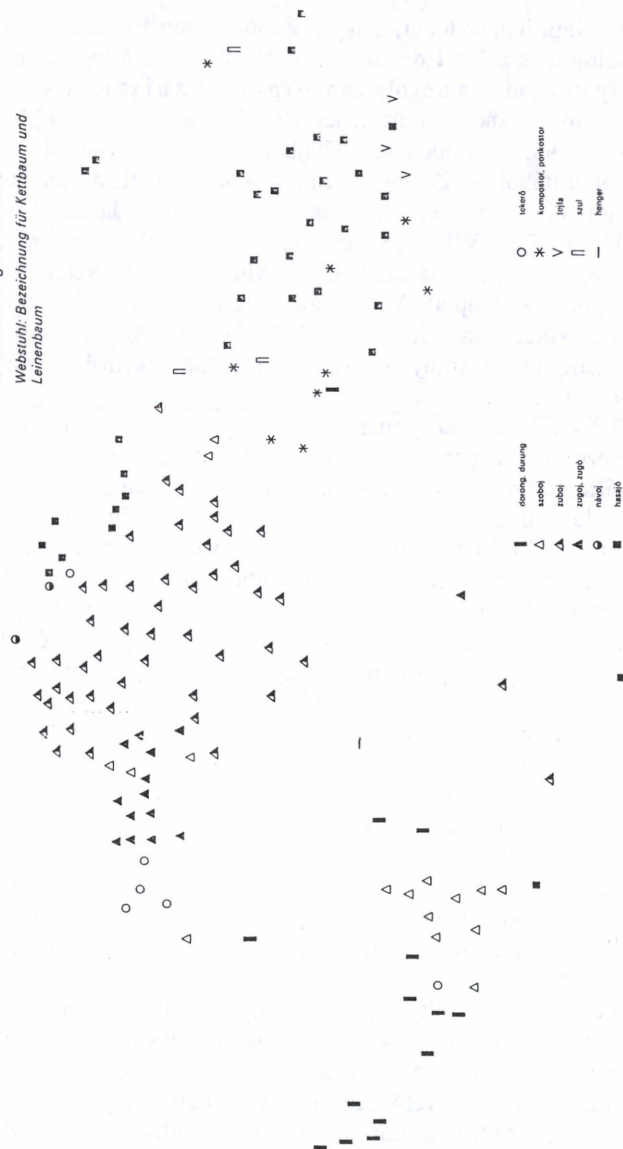
A **zuboly** eredetének a megfejtését jelentősen segíti az a tény, hogy tudjuk: ennek az alkatrésznek **návoj** elnevezése (szórványos északi — szlovákiai — adat) szlovák jövevényszó; vö. szlk. **návoj** ‘a takácsoknál a feltekerésre szolgáló eszköz; ez pedig „a **viti** ‘fon, teker’ származéka: **na** + **vojs**” (Kniezsa: SzJJs. 354).

A **zuboly** szavunk is ebbe a szláv **viti** :> **vojь** szócsaládba tartozik, azzal a különbséggel, hogy a **na** praepozíció helyett ***сь** áll, azaz: ***сь** + **vojь** (EtSlavJaz. 9: 98), s ennek jelentése ‘össze-, egybetekert’; vö. ukrán **цубіи**, gen. **цубію** ‘vászontekercs’ (Hrinčenko 4: 225); orosz **цубой** ‘összetekert’, ‘tekercs (pl. papír, szövet stb.)’ (Dal.² **цубодь** a.; Vasmer 3: 793). Az átvett régi magyar alak ***zuwoj** vagy (**w** > **b** hanghelyettesítéssel) ***szuboj** lehetett. Az utóbbi változat talán a valószínűbb: a **b** megjelenését már az átvételkor a hangutánzó eredetű (TESz.) **zubogtat** ‘zörget, ráz’ (MTsz.), **zubog** ‘mély döngő hangot ad’ (Nyr. 30: 187 : TESz. **zubog** a.) ige népetimológias hatása indukálta.

A **g-s** alakváltozatok (**zugoly**, **zúgó** stb.) a hangutánzó eredetű **zúg** ‘folyamatos, átható, mély hangot ad’ népetimológias hatására jöttek létre (TESz.).

A **szobor**, **cobor**-féle változatok sem csupán hangtaniak; keletkezésükre bizonyára hatással lehetett az ‘oszlop, karó’ jelentésű **szobor**, **cobor** is, mert tárgyi hasonlóságuk révén összemosta őket a népetimológia. L. Simonyi Zsigmondnak téves etimológiáját: „... a **cubor** (= **cobor**) nem egyéb mint a **szobor**-nak változata s ugyanaz a **zuboly** is (vö. **szugoly**, **zugoly**) és **zugoly**-

A szövőszék fonal-
és vászonzhengereinek neve
Webstuhl: Bezeichnung für Kettbaum und
Leinenbaum

leány
komposzt, pontoszt
lilla
szul
hengert

leány, darab
szabó
zabó
zabó, zabó
nabó
habó

fa, melyek részint az ajakhoz idomítás, részint a honosító törekvés példáinak hosszú sorát szaporítják” (Nyr. 20: 543).

Megállapíthatjuk tehát, hogy a **zuboly** alakváltozatainak létrejöttében a népetimológia és a $j > l$ depalatalizációja játszotta a legnagyobb szerepet. A szóvégi **ly** itt is, mint a **návoly**-ban: hiperurbanisztikus írásmód.

A **zuboly** ‘takács’ jelentésének első felbukkanása — a TESz. szerint — 1868 előttré tehető. Ebben az időtájban vált személynévvé — Arany János fordítói akarataiból — **Zuboly** [Miklós, a takács], ti. a Nemzeti Színházban 1864. április 23-án került színre — Arany János fordításában — „SHAKESPEARE VILMOS születésnapjának háromszázados emlékére, először: **Szent-ivánéji álom**” című vígjátéka (A **Szent-Iván éji álom** bemutatójának színlapja: Arany János összes művei. Szerkeszti Kereszturi Dezső. VII. kötet. Drámafordítások 1. Budapest, 1961: 48—49. o. között). — Megjegyzem, hogy Arany János nyelvi tudata együvé tartozónak érezte a **zuboly**-t a **zubog** igével. Íme:

„**ZUBOLY**: Ember szeme nem hallott olyat, ember füle nem látott olyat, ember keze nem képes azt ízlelni, se nyelve felfogni, se szíve kimondani, milyet álmodtam én. Rábészélem Vackort, csináljon egy nótát erről az álomról; legyen a címe: **Zuboly álma**, mert még most is **zubog** (én ritkítottam; — M.S.) a fülem belé” (uo., negyedik felvonás, első szín, 62. o.).

[3] A szövőszék fonál- és vászonhengerének második legelterjedtebb neve a „**hasaló**” (MNéprA. uo.; MTsz. **hasaló**, **hasló** a.; ÚMTsz. **hasaló** a.) Képzett szó: **has** alapszavához denominálás -l igeképző és deverbális (itt: eszköznevet létrehozó) -ó névszóképző járul. Bogdánfalván **haszajó** ‘a szövőszék első hengere, melyre a kész vászon tekeredeik’ (MCsángNműv. 209, 431). Ebben a faluban két eredetmagyarázata van a **haszajó**-nak: „**Haszajó**, mert meg van **haszítva** [= **hasítva**] — magyarázta Duma Györgyné Bogdánfalván — , aha [= ahova] a szálát húzzák”, illetőleg: „Mert a **hasza** odaér az asszannak.” (uo. 209).

Az első — népetimológiás — magyarázat tárgyi tényen (ti. a hengeren nyílás, azaz **hasíték** van, hogy a hosszanti szálak rögzíthetők legyenek), valamint a **haszít** ‘**hasít**’ igével való részleges összecsengésen alapul. A második — etimologikus — magyarázat a megnevezés keletkezésének valódi indítékára utal.

[4] Diószegen (Moldova) ‘az a pálca, amelyhez a hosszanti fonál végét kötik, hogy vele a szövőszék hátsó hengerére tekerjék’: **örömfá**; Lészpeden meg Pusztinán **örömmadzag** annak a spárgának a neve, amellyel az örömfára kikötik az elnyújtandó vetőszálakat, „mert kell-e annál nagyobb öröm (én ritkítottam; — M.S.), mikor az ember megpillantja a fáradtságos munka végét” (MCsángNműv. 211, 215, 445). Ebből az idézetből kiderül, hogy az **örömmadzag** compositum jelzői szerepű előtagját az **öröm** ‘nagyfokú

megelégedés(t okozó)’ szóval hozzák kapcsolatba. — Ám ennek az **öröm**-nek alapszava szerintem azonos a ‘forgást’ jelentő (ótörök eredetű: TESz. **öröl** a.) régi és nyelvjárási **ör** ~ **ör** igével vagy **ör**- igei tövel, az -m-je pedig deverbális névszóképző; vö. **ör** ‘(terményt) öröl’, **ör** ‘(madár) köröz’, illetőleg **örém** ‘örvény’ stb. (TESz. **öröl**, **örvény** a.).

Bizonyára idetartozik a nyelvjárási **ör** ‘a szövőszékre hosszában feltekert fonál, illetőleg a vászon hosszanti szála; mellékfonál’ (Háromszék vm. Uzon; Székelyföld: MTsz.); **örömnád** (Sarkad) ‘a szövéskor a fonalak közül kihulló nád’: [a fonalat] a szövőre tekerik, közben bizonyos távolságokban nádszálakat is tekernek közé (ÚMTsz. cédulaanyaga).

Az elmondottak alapján nagy valószínűséggel feltételezhető: egy **örém**-féle változat népetimológiával alakult **öröm**-mé.

[5] Áttekintve: ennek az egyetlen tárgynak négy különböző elnevezése is mutatja: az idegen nyelvből származó s így a beszélő számára motiválatlan elnevezés igen könnyen ki van téve az „értelmesítés” csábításának; más néven a népetimológiának.

FINKŐ, KÓFING, PINTYŐKE, CINKE

A ‘nyelven keletkezett fájdalmas pattanás; herpes lingualis’ neve a kárpátaljai Nagydobronyban, Izсныétén, Beregen és Badalón: **pintyőke**, Gáton: **pintyűke**, Beregen meg Salánkon: **pintyőű**, de már Haláboron: **cinke**.

Tehát a „**pintyőke**” és a **cinke** az említett magyar nyelvjárásokban nem csupán madárnévként ismert. Ha ezek között a jelentések között származásbeli kapcsolatot teszünk fel, akkor ‘madárnév’ → ‘betegségnév’ jelentésváltozással kell számolnunk. Ez annál is inkább szabályosnak tűnik, mert nyelvünkben számos példát találunk az említett jelentésváltozásra. Íme néhány: **béka** ‘Frosch’ → ‘kóros daganat, hólyag, illetve az ezek által okozott betegség’; **egér** ‘Maus’ → ‘a ló nyakán, füle tövéen vagy torkában keletkezett daganat’; **gyík** ‘Eidechse’ → ‘torokgyík’; **pók** ‘Spinne’ → ‘inpók’; **rák** ‘Krebs’ → ‘sejtek kóros burjánzásával járó betegség’; **zsába** ‘béka’ → ‘(heves) idegfájdalom’, ‘szárnyasállatok nyelvén támadt bőrkeményedés; píp’. (TESz. **béka**, **egér**, **gyík**, **pók**, **rák**, **zsába** a.). A „**pintyőke**” és a **cinke** esetében mégsem ilyen jellegű jelentésváltozás történt. Ezt az alábbi nyelvjárási anyag alapján bizonyítom.

Nézzük meg, hogy miként nevezik a ember nyelvén keletkezett fájdalmas pattanást másutt: Beregrékos: **pinkőű** ~ **pinykőű**; ezekkel a kuruzsló szavakkal, babonás eljárással gyógyítják:

— **Pinkőű kőűtt a nyelvemen.**

— **Ha [‘mikor’] kőűtt?**

— Ma kőűtt.

— Hőnapra ojan legyen, mint a Dávid néne ületi!

— Phū, phū [kőpnek], inkább vesszen el!

Jánosi: pinkőű ~ finkőű ~ finkőűke; Vári: finkőű ~ pénkőű ~ pinyőűke;

— Pinyőűke nőűtt a nyelvemre.

— Ha kőűtt?

— Ma kőűtt.

— Hőnapra őjan legyen, mint a tehén feneke (~ segge)!

— Phū, phū, inkább mújon el!

Rajfajlóújfalu: finkőű ~ fűnkőű; Fornos: fűnkőű; Halábor, Bátyu: finkőű ~ finkőű; Dercen: finkőű ~ kőűfing; Izsnyéte: finkőű ~ pinyőűke; Kisgejőc: finkőű ~ fikhőujuk ~ èfing; Almás: effing; Halábor: pinke ~ cinke: „Cinke nőűtt a nyelvemre”; Barkaszó: epfing ~ hőujag; Csongor: fűnkőű ~ finkőű ~ (ritkán) hőujig; Szernye: finkőű;

— Finkőű nőűt a nyelveden? Ha kőűtt?

— Ma kőűtt.

— Hőnapra ojan legyen, mint a Drótos [személynév] tőki. Még annál is nagyobb! Phū, phū, inkább vesszen (~ mujjon) el!

Zápszony: pinykőű ~ pinykőű. Vegyük még hozzá: efing (SzamSz.); Misztófalú: epfing (Nyírk. 6: 198); Hirip: efing (Nyírk. 7: 295); Vas m. Kemenesalja: ebfig ~ pinke (Nyr. 3: 88); Gacsály: efinkőű: „Efinkőű kőűtt a nyelvemre!” (ÚMTsz. ebfigő a.); Heves m.: fiⁿ: „Fiⁿ köt a nyelvemenn!”; Hajdúnánás: fiⁿ [k...]; Hódmezővásárhely, Balmazújváros: fíng (ÚMTsz. fíng a.); éposz: „Éposz köt a nyēvemōn.” (OrmSz.); Sámód: éposz (ÚMTsz. ebposz a.).

Az itt bemutatott — korántsem teljes, de a fölvetett kérdés megoldásához azért elegendő — nyelvjárási anyag alapján bizonyítottan tekinthetjük, hogy a ‘herpes lingualis’ jelentésű pinyőűke, pinyűke, pinyőű, illetőleg cinke (alak)változatok a megfelelő nyelvjárási madárnevek részleges összecsengésén alapuló népetimológias alakulatok. A pinkőű, pénkőű, pinykőű, pinke, fűnkőű és finkőűke alakváltozatok létrejöttét bizonyos szépítő szándék is motiválhatta.

A -kő elemű változatok a következőképpen keletkezettek: a ráolvasás ebfig köt(t)-féle predikatív szó szerkezetnek múlt idejű igei állítmánya — eredeti ‘támadt’ jelentésének elhomlyosodása után, a kő főnév asszociatív hatására — minőségjelzős összetétel (tárgyraggal ellátott) főnévi utótagjává lényegült át. Az értelmét veszített mondat azonnal újratelmelte vagy az előző

állítmányát, vagy annak „nőlt” ‘(élő testen valamely szerves képződmény) keletkezett, (ki)sarjadt’ (múlt idejű) szinonimáját (1. a fenti efinkő kőütt..., illetőleg finkőű nőűt... példákat).

Megjegyzem: az ÚMTsz. helyesen tette, hogy ezt a másodlagos — népetimológiával keletkezett — **finkő** szóalakot felvette a **kő** utótagú összetételeibe (1. a **kő** szócikkének Ő: -vel bevezetett részét).

A derceni **kőűfing** (a **finkőű** mellett) arról tanúskodik, hogy a népetimológia másodlagosan is közrejátszott ez újabb alak létrejöttében; a jelzői szerepbe került **kő-** tulajdonképpen a ‘herpes lingualis’ keménységére utal. Hasonló szemléleten alapul a **kőménymag-nak kőjmoag** [= **kőjmoag**] (Órisziget), illetőleg a nyelvjárásainkban elterjedt **keménymag**, **kemínymág**, **kemínymág**, **kemínymag-féle** (TESz.) változatai. Míg „a kemény stb. alakváltozat a hasonló hangtestű melléknév analógiás hatását mutatja” (TESz. **kőmény** a.), a **kőjmoag** jelzői szerepű előtagjának — és feltehetően a **kőminmag-énak** (TESz.) is — a népetimológiás alakulását a **kőj** (= **kő** : TESz., MTsz., ÚMTsz. **kő** a.), **kő** hangteste befolyásolta, irányította; a **kőjmoag** szó szerinti jelentése tehát: ‘**kő(kemény)** mag’.

A barkaszoí **hőyja**, valamint a kisgejőci **fikhőyjuk** és a tápéi — azonos jelentésű — **finghőja** utótagjának elsődleges jelentése ‘nedvet vagy levegőt tartalmazó vékony falú burok’ lehetett, a ‘nyelven támadt kis pattanás’ ebből fejlődhetett hasonlóságon alapuló névátvitellel. Ezt a jelentésváltozást igazolják az alábbi — finnugor és más nyelvekből vett — példák: zürjén P. **pol** ‘hőlyag’, **va-pol** [va = víz] ‘hőlyag (a bőrön); hőpörsenés’, zürjén V. **va-bol** ‘ua’, **pol**’đinj ‘megdagad, megduzzad’; votják Sz. **pul’i** ‘buborék; hőlyag, pörsenés, kiütés (a bőrön)’; finn **pulli** ‘hőlyag’; lapp N. **bul’ljärášet** ‘buborékol, bugyog’ (TESz. **bugyog** a.); cseremisiz **xan** ‘buborék; hőlyag, kiütés’; német **Bläschen** ‘hőlyagocska, buborék; pörsenés, bibircsók’ (TESz. **buborék** a.); román **băsică** ~ **beșică** ‘hőlyag; buborék, gömb’, moldvai **bjeșică** ‘hőlyag a nyelv hegyén’ (Márton: CsángRomKölcs. 204; MNyRomKölcs. 64).

Vessünk egy pillantást a népi dermatológia témakörébe vágó kifejezésekre, magyarázatokra is. Érdemes röviden foglalkoznunk velük, mivel az eddigi fejtegetésem lehetőséget ad arra, hogy betekinthessünk az alább következő népi „gyógykezelési javaslatok” létrejöttének (olykor rejtett) ok-okozati kapcsolataiba.

Kisdörgicsén úgy tudják, a nyelven azért támad egy kis pattanás, mert: „Amit a kutyának szántá, ne edd meg, mer epfing nyől a nyelveden!” (ÚMTsz. cédulaanyaga). Tápén viszont „annak a nyelvén nő [finghőja], aki nevet, amikor fingást hall” (SzegSz. **finghőlyag** a.). Borsavölgye nyelvhasználatában, hiedelemvilágában: „Ha valaki megeszi valakinek a

falatját, falat [= finkő] nő a nyelvére” (Vajkai Aurél, Népi orvoslás a Borsavölgyében. Kolozsvár, 1943: 35).

Nincs szinkronban a ‘nyelven támadt kis pattanás’ neve és e pattanás keletkezésére adott magyarázat: **Falatka [= finkő] nőtt a nyelvédre, mer lekacaktad a fingot (Técső); Finkő nőtt a nyelvédre, mer veszet kutya nyomába léptél (Dercen).**

A varral borított testrészt „kezelésére” a borsavölgyi székelyek „megfogják a varasbékát, megkoppantsa a békát, hogy üljön helyben. Akkor a varasbékára rámostuk a leányka lábát, (mert) ott vót varas a lábán. Ugy eltűnt a lábáról” (Diószegi: NéprKözl. 5: 114).

Garbolcon **ebanya** és **ebagja** a ‘csecsemők soványító és sorvasztó betegsége’: **Ennek a gyērmeknek ebannya van.** — „Ha a gyermeknek **ebanyja** van, a háznál levő kutyának meg kell ölni a kölykét, le kell vágni a fejét s bele kell dobni a beteg gyermek fürdővizébe.” (SzamSz. **ebanya** a.).

Az **ebanya, ebannya** minden bizonnyal másodlagos alakulat; az eredeti **ebag, ebagja** (= **eb** ‘kutya’ + **ag** ‘csecsemőbetegség, melynek az a jellemzője, hogy a gyermek sovány, szőrös, ráncos bőrű, nem fejlődik’: Istensegíts, Hadikfalva: ÚMTsz. ← **agg** ‘öreg’: EWUng. **ebag** a.) régi és nyelvjárási (TESz.; MTsz.; ÚMTsz.) változatból formálta a népetimológia úgy, hogy az **anya** szóval értelmesítette az értelmetlenné vagy szokatlanná vált szóalakot. A megváltozott **ebanya, ebannya** összetételre épülhet e betegség „kezelésének” fentebb ismertetett módja.

FOLYÓ, BÁRSONYFOLYÓ, FOLT

Az erdélyi Szombatfalván följegyzett Nagy-Bihal Albertné című balladában többször is előfordul egy rejtélyes jelentésű folyó szó az alábbi szövegekben:

„Neked adom, neked,
Bárony folyó hintóm
Hatvan paripával,
Hatvan katonával!”

„Vetné föl tűz langja
Bárony folyó hintód,
Hatvan paripádát,
Hatvan katonádát!”

(MNGy. 3: 60—1)

Az MTsz. idézi ennek a balladának a két sorát — „Neked adom, neked, Bársony folyó hintóm...” (folyó-hintó a.) —, de nem értelmezi, ti. a jelentés helyén kérdőjel áll. Az ÚMTsz. (bársonyfolyó a.) is közöl két erdélyi adatot: bársanfajó (Küküllőpócsfalva) és bársonyfojó (Székelyföld); a jelentésrovatban viszont ezt olvassuk: „<népmesei fordulatként>...”, majd következik a megértést segítő egy-egy példamondat: **Hogyha nekem hónap ijenkarig ajan bársanfajó, rubintal kivert aranyhintót csál** (Küküllőpócsfalva), illetőleg (a tájszótár cédulán levő adatát is figyelembe véve): **Hogyha nekem holnap ilyenkorig olyan bársonyfolyó aranyhintót állít elé, akibe a legkisebb faszeg is színarany legyen** (Székelyföld).

A szövegkörnyezet világosan utal arra, hogy bársonyfalu-nak kell értelmeznünk a bársony fojó, bársonyfojó, bársanfajó adatokat.

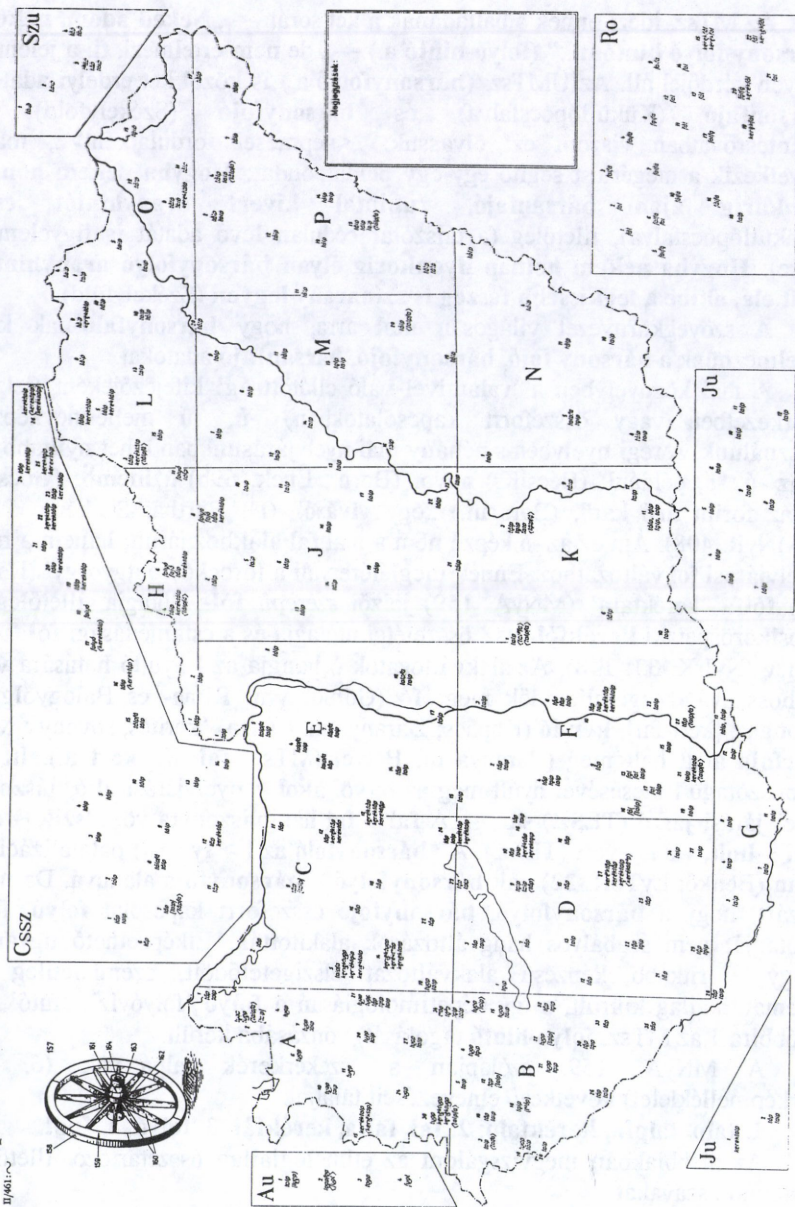
A mai köznyelvben a ‘valamivel való ellátottság’ kifejezőjeként (jelzős szerkezetben vagy összeforrt kapcsolatokban) -ú, -ű melléknévképzőt használunk. A régi nyelvben s néhány mai nyelvjárásunkban lehet nyiltabb is, azaz -ó, -ő, például: (BécsiK.) **nevő**, (Born.: Ének. 69b) **Mínemő**; (Göcsej) „száz forint áró kár”, (Bars m.) „egy vívásó” (D: Bartha: Szóképz. 110; MMNyR. 408). Ám ez az -ó képző nem a mai **fal** alakhoz járult, hanem a régi nyelvjárási **fol** változathoz. Ennek meglétére vall a torockószentgyörgyi (Ro—10) **fölfa** ‘keréktalp’ (MNYA. 159) jelzői szerepű **föl-** előtagja, illetőleg a sepsikőröspataki **kerékfől** ‘ua.’ összetétel utótagja és a csikménasági **fől** ‘ua.’ főnév (NyIrK. 33: 148). Az alakváltozatok ő hangja az **l** nyújtó hatására vált félhosszúvá. Megemlítendő még: **fő** (Gömör vm. Rima- és Balogvölgye) ‘donga’; [kert-fal], **ker-fő** (Kopács; Baranya m. Csúza) ‘kerítés, sövény’: Más **kerfőja** alatt halt meg (Baranya m. Bélye) (MTsz. **fal**, ill. **kert** a.). Itt az azonszótagú **l** kiesésével nyúlt meg az **o**; vö. **akol** > nyelvjárási **akó**, **jászol** > nyelvjárási **jászó** (TESz.) stb. — A **fal** ~ **fol** hangviszonyra vö. **alszik** ~ **olt**, **hal** ~ **holt**, **vala** ~ **volt** (TESz.). A *bársonyfóló az **l** > **ly** (> **j**) palatalizációja után (Benkő: LyTört. 22) vált bársonyfolyó > bársonyfojó alakúvá. De nem kizárt, hogy a bársonyfolyó, bársonyfojó összeforrt kapcsolat **folyó**, **fojó** utótagját nem szabályos hangváltozások alakították. Elképzelhető ugyanis, hogy e ritkább képzésű alakváltozat elszigetelődött, szemléletileg és szemantikailag kiürült, s így népetimológiásan a **folyó** ‘folyóvíz’, ‘futó’ (ez utóbbira l. az MTsz. **folyó-hintó** tagolását) vonzásába került.

A MNYA. 159. szölapján a ‘szekérkerék talpá’-nak (6. sz. térképmellékletet) következő elnevezéseit találjuk:

1. **talp**, **talpfa**, **keréktalp**; 2. **fal**, **falfa**, **kerékfál**; 3. **folyó**; 4. **fuot**.

Az alábbiakban megvizsgálom az etimológiaiilag összetartozó, illetőleg különálló szavakat.

159. talpfa jante LEX.
11/6817~

A **talp**-ról annyit tudunk, hogy talán német jövevényszó; eredeti jelentése 'a lábfej alsó felülete' lehetett, ebből a 'keréktalp' funkcionális hasonlóságon alapuló névátvitellel jött létre (TESz.). A **fa** főnévvel minőségjelzős, a **kerék** főnévvel jelöletlen birtokos jelzős összetett szót alkot.

A **fal** (nyelvjárási **fő**) 1. 'függőleges síkú épületelem', 2. 'keréktalp', 3. 'hordódonga', 4. 'védőburok', 5. 'a csikvarsa tömlőcrésze' ősi örökség a finnugor korból; „az elavult 2. és a 3. jelentés az 1.-ből fejlődött” (TESz. **fal**² a.). A romániai magyar nyelvjárásokban igen elterjedt (vö. „**falfa**”⁴⁷, „**kerékfal**”⁴⁰, „**fal**”²¹, és **székercfal**₁; NyIrK. 33: 148); a **talp** szóéval azonos típusú összetett szavakat alkot.

A 'keréktalp' jelentésű „**folt**” eredetével etimológiai szótáraink nem foglalkoznak. Nagyon ritkán fordul elő: a felsőőri és őrszigeti (Au—2, 4) **fűt**-on kívül 1. még: [**folt**], **fót** (Baranya m.) 1. 'keréktalp'; **fót** (Debrecen, Hegyalja, Szilágy vm.) 2. 'falka, csorda, csapat (marha, ökör, lúd)' (MTsz.); **fút** (Gyerővásárhely), **fót** **vet** (Magyarókerke), **fót** **vet rá** (Hódmezővásárhely) 1. 'megfoltoz valamit'; **fót** (Felsőőr vidéke), 2. 'keréktalp', ill. **fűt** (Felsőőr) 2a. 'a keréktalpnak 1/5, ill. 1/6 része, amelybe 2—2 küllő van illesztve' stb. (ÚMTsz. **folt** a.).

Tájszótáraink (1. még az FTsz. **folt** címszavát) szerkesztőis úgy vélik, hogy a **folt** 'keréktalp' azonos eredetű a **folt** 'foldozásra használt darab' főnévvel, s ez az utóbbi pedig — amint tudjuk — az uráli örökségünkhöz tartozó **fal** 'harap'; (mohón) eszik' igéből alakult -t deverbális névszóképzővel (TESz.; EWUng.).

A 'keréktalp' jelentésű **folyó** szóról az EtSz.-nak az a véleménye, hogy a **foly** '(víz) folyik' ige folyamatos melléknévi igenevének főnevesülésével keletkezett. — Az említett adatokon kívül 1. még: **folyó**, **kerék folyója** birtokos jelzős szerkezet (Heves m, Névtelen) 'keréktalp' (MTsz.); **folyó** (Bolyk, Magyarhegyemeg, BükkSZenterzsébet), **folyaó** (Pallóc-vidék), **folyóú** (Óbást) 'keréktalp' (ÚMTsz. **folyó** 'nagyobb patak' stb. szócikkének 4. jelentéseként); **folyózatlan kerék** ebben a szóláshasonlatban: **Szalad, mint a folyózatlan kerék** (Parád) 'lassan bukdácsolva megy' (uo. **kerék** a.).

Az elmondottak alapján megállapíthatjuk, hogy a keréktalp elnevezéseinek négy alaptípusa van: **talp**, **fal**, **folyó** és **folt**.

A szóföldrajzi vizsgálatukból jól megállapítható: a fenti megnevezésekhez tartozó elnevezéseknek bizonyos jellemző területeik vannak. Elég egy pillantást vetnünk a MNyA. 159. szőlapjára, hogy megállapítsuk: a **fal** alaptípusúak Erdélyben, a **folt** alaptípusúak Baranyában, Erdélyben, Hegyalján és Felsőőr vidékén, a **folyó** alaptípusúak főként a Palócföldön honosak.

Benkő Loránd a Magyar Nyelvjárások Atlasza gazdag anyagán bebizonyította, hogy a Dráva alsó folyásának vidékén, főként az Ormánságban (1); a Dunántúl déli-nyugati sarkán, elsősorban az Őrségben és Felsőőrön (2); Pozsony környékén, zömmel Szenc vidékén (3); Kassa vidékén, zömmel az onnan délre, délnyugatra fekvő területen (4); a Székelyföld egész területén (5), végül a dél-erdélyi magyar nyelvjárásszigeteken Lozsádon, Szakadáton, Hétfaluban stb. (6) „élő magyarság valamikor azonos nyelvjárástípust beszélt” (I. OK. 24: 41, 47).

Ha összevetjük a MNyA. mellékelt szólapjának anyagát Benkő Loránd alábbi térképvázlatával, akkor leszögezhetjük: a **fal**, a **folyó** és a **folt** elnevezések azokon a területeken honosak, amelyeknek magyarsága azonos nyelvjárástípust beszélt.

Azt is tudjuk az idézett tanulmányból, hogy azonos nyelvi alapnak azonos a szemléleti bázisa. Ez az igen fontos tény rávezetett annak felismerésére, hogy a ‘keréktalp’ jelentésű **fal**, **folt**, és **folyó**-nak is azonos (lehet) a szemléleti háttere, s így eredete is. Vagyis: a **folt** > **fót** szavunk a **fal** főnévnek **fol** tőváltozatából alakul(hatot)t -t denominális főnévképzővel: az eredeti szócsaládjától korán elszigetelődött **folt**, **fót** szót a nyelvérzék — népetimológiásan — az azonos hangalakú, általánosan ismert **folt**, **fót** ‘(ruha)folt’ szóval hozta származásbeli kapcsolatba.

A ‘keréktalp’ jelentésű **folyó** is a **fal** főnévnek **fol** változatából származhat: szóvégi -ó-ja denominális nomenképző. A ***foló** további

alakulását mind az $l > ly$ palatalizáció, mind a ‘folyóvíz’, ‘futó’ jelentésű **folyó** azonos hangalakja, jelentése igazgatta, egyengette. A népetimológia jelenlétét a fönt tárgyalt **bársonyfolyó**-féle összeforrt kapcsolat utótagjának alakulása és a parádi **folyózatlan** = falazatlan (kerék) is bizonyítja.

Megállapíthatjuk tehát: alaki szempontból sem jelent nehézséget az, hogy mind a három névszót egyazon szó történetileg elkülönült alakváltozatának, illetőleg származékának tekintsük.

FÖDIKOVÁCS, KÖKIVERŐ, VERÉBKÖLTŐ

Nagyszaláncon (Csz—25) a ‘bodobács’-nak **földikovács** a neve, de MNyA. (648. számú szólapja) szerint az adott falu nyelvhasználatában ritka (1. főntebb az 1. sz. térképmellékletet). Az ÚMTsz.-ben közös szócikkbe került a ‘parti fecske’ homonimájával; idézem: **földikovács** 1. **füödi koács** (Göcsej) ‘parti fecske [Riparia riparia], 2. **földikovács** (Nagyszalánc) ‘bodobács [Pyrrhocris].

A **földi fecské**-nek is hívott (Lajos : ÚMTsz.) parti fecske a csőrének jellegzetes csapkodása után kapta a **füödi koács** nevet; azonos szemléleten alapul a ‘hantmadár’-nak **földi kalapács**, **födi kalapács** elnevezése is (Kiss: MMad. 275). A névadás indítéka érthető. — De azt, hogy miért nevezték el Nagyszaláncon ezt a fekete-piros tarka bogarat **földikovács**-nak, nem oly könnyű megoldani.

A ‘bodobács’-nak főként a Palócföldön „**verőköltő**” a neve. Ennek a névváltozatnak szemléleti háttérét feltárják az alábbi nyelvjárási összetett szavak: N—1: (ritkán) **napfínykötőü**; K—12: **napsütőbogár**; K—3 : **náple**si.

A „**verőköltő**” jelzői szerepű előtagja — mint a **verőfény**-é is — „a **ver** ige melléknévi igeneve, s arra utal, hogy a forró, izzó napsugarak valósággal **ver**ik azt, amire **v** akire **süt**nek (földet, állatot, embert); vö. N. » Dél lett, **ver** a nap«, »[a Tiszát] csak úgy **verte** a nap« (Nyr. 83: 493)” (TEsz. **verőfény** a.).

A „**verőköltő**” tehát jelöletlen határozós összetétel; jelentése: ‘**verőfényben költő** (= szaporodó) (bogár)’.

Van a „**verőköltő**”-nek „**verőbogár**” változata is; vö. J—2: **verőbogár** ~ **verőkötő**. Ez a **verőbogár** kihagyó összevonás lehet (erről részletesebben 1. Hadrovics: MJelt. 89) egy feltehető ***verőkötőbogár**-ból; 1. Csz—18: **verőkötőbogár**, valamint: **szíverősítőfü** :> **szívfü** (CzF.); ***szekérkerékfal** :> **szekérfal** ‘keréktalp’ (Gyimesbükk : 33: 148); ***kucsikerék ága** :> (1230 k.: Oxfordi glosszák) **cuchaga** [olv. **kucsága** ‘kocsi ága’ : MNy. 82: 455] ‘ua’; (H—64) Imecsfalva: **sárgabelü dinye** :> (H—66) Petőfalva: **sárgadinye**; stb. (SzékNyfSz. 374).

Vagy egy ilyen „verőbogár”-féle összetételben, vagy egy tapadás útján (*földiverőbogár) keletkezett *földiverő bogárnévben a verő-nek ‘verőfény’ jelentése elhomályosult, s így e nyelvjárást beszélők nyelvi tudata a verő-t az ismertebb ‘kovács’ jelentéssel asszociálta, ugyanakkor — a ‘verő : kovács’ fogalmának korrelációja alapján — a nyelvjárásban használtabb, egyértelműbb kovács szóval helyettesítette.

Figyelmet keltenek azonban az alábbi, a nagyszalánci földikovács-csal közös areához tartozó elnevezések: (0—1) Nagybázsva: tarkapoloska ~ földipoloska; (P—7) Nyírkáta: földipoloska és Kiskúnfélegyháza: földipoloska (ÚMTsz.). — Nagyszaláncon, miként az erdélyi Erdővidéken (ÚMTsz.), kovács a poloska neve, úgy a nagyszalánci földikovács ezekkel a szórványos északkeleti „földipoloska” összetett szavakkal van korrelációban. Ebben az esetben az első fejtegetésem, magyarázatom kevésbé valószínű.

Megjegyzés: Nem idéztem, de figyelembe vettem a ‘bodobács’-nak erdélyi „földipoloska”, „képosztapoloska”, „mezeipoloska”, „palántatetű”-féle elnevezéseit; itt említem meg a Csík vármegyei balakovács ‘juhtetű’ (ÚMTsz.) adatot. (A bala előtag román eredetéről l. MNyRomKölcs. 53.).

Balator (H—11) nyelvjárásában följegyzett kőkiverő ~ verőköttő változatok közül a „kőkiverő” kétségtelenül népetimológiás alakulat: a nyelvi tudatban elhomályosult verő ‘verőfény’ szó „kiverő”-re, azaz ‘valamit ellepő’-re „értelmesült”. — Az összetett szó jelentése tehát: ‘követ (csoportosan) ellepő (bogár)’.

A verő eredeti ‘verőfény’ jelentésének az elévülése játszott közre abban, hogy Nagykőrű (M—16) nyelvjárásában — a veréb-hez való hangzásbeli hasonlósága alapján — létrejöjjön a ritkán használt verépköttő népetimológiás változat.

KA(S)ZAJ

A TESz.-nek kazal 1. ‘hosszúkás alakú széna- vagy szalmarakás’, 2. ‘csomó, kupac’, 3. ‘gabonaasztag’ szócikke történeti példái között olyanok is vannak, amelyekben a z hang helyén sz áll, l. például a Háromszéki oklevélszójegyzékből idézett — 19. század eleji — kaszaj, kaszaly adatokat. Létrejöttükről a szófejtő szótárunk munkaközössége így vélekedik: „A szóközépi sz-et tartalmazó m. N. kaszaj stb. feltehetőleg a kasza, kaszál stb. analógiás hatására keletkezett.” — Ezt a tulajdonképpen Kniezsa Istvántól származó nézetet — vö.: „A székely kaszal, kaszaly a kasza hatására keletkezett (csak a szénát kaszálják, a gabonát aratják!)” (Kniezsa: SzJsz. kazal a.) — magáévá tette a német nyelvű új etimológiai szótárunk is: „—Zur

Entstehung der Var mit inl **sz** könnte auch → **kasza** analogisch beigetragen haben" (EWUng. **kazal** a.).

Vizsgáljuk meg az **sz**-es változatoknak az elterjedési területét! — Az MTsz.-nek a **kazal** címszó alatti példái mind **sz**-esek: **kaszaj**, **kaszaly** (Szeged [a SzegSz. nem ismeri; — M.S.]; Székelyföld; Udvarhely vármegye Keresztúr vidéke; Háromszék vármegye, Orbai járás; Háromszék vármegye Angyalos, Besenyő, Gidófalva; Uzon; Csik vármegye; Segesvár), **kaszal** (Székelyföld). — Az ÚMTsz. adatai: 1. **kaszaj** (Gyergyó-vidék; Szörce), **kaszajt** (tgyr.) ~ **kazajt** (tgyr. Ditró-Dunántúl), **kaszajt** (tgyr. Egerpatak), **kaszajba** (hr. Tatrag), **kaszāj** (Apáca, Krizba, Nagybacon), **kaszāj** (Gyimes-völgy), **kaszāj** (Erdővidék), **kaszaly** (Brassó vidéke) 'hosszúkás alakban rakott szalma- vagy takarmányrakás'; 2. **kaszāj** (Zágon) 'asztag'; jelzői használatban: **kaszaj búza** (Kökös) 'annyi (búza), amennyi egy asztagba befér', tizenhárom **kaszaj búza** (Bözöd) 'ua'; 3. **kaszaly** (Brassó vidéke) 'farakás', jelzőként: **kaszaj fa** (Csíkszentdomokos), **kaszaj fát** (Zajzon) 'annyi (fa), amennyi egy farakásba befér'. — Végül a MNyA. (187) 'nagyobb, téglalap alakú szalmarakás' jelentésű **kazal** szótlapjának **sz**-es adatai: Tölgyes, Kabátfalva, Zágon (Ro—9, 13, 22): **kaszaj**; Kászonalitz (Ro—15): **kaszaj** ~ (ritkán) **asztaG**.

A fenti összeállításból egyértelműen kiderül, hogy az **sz**-es alakváltozatok kimutatottan a romániai magyar nyelvjárásoknak széles körben ismert szava. Ebből az következik, hogy e jelenségre adott eddigi magyarázatot — a **kaszaj**-nak romános hangzását is figyelembe véve — felül kell vizsgálni.

A MNyRomKölcs.-nek 199. oldalán megragadta a figyelmemet az, hogy Erdélyben és Moldvában ismert 'a gabona tárolására szolgáló, fából készült építmény; gabonás' jelentésű **készøj**, valamint ennek hang- és jelentésváltozatai: **készøjje** (székelyes csángó nyelvjárások) 'ua.', **készøj** ~ **kisház** (Domokos) 'a határban épített kis faház', **készøj** ~ **pojáta** (Magyarláros) 'juhpajta': román jövevényszó, vö. rom. *căsoaie* 'a ház melletti fedett helyiség, melyben különböző dolgokat, eszközöket tartanak' (**készøj** a.). A szóvég **-aj**, **-aly**, **-āj**, **-āj** stb. módosulásaira vö. **hodály** (MTsz.; ÚMTsz.; TESz.; MNyRomKölcs. **hodáj** a.).

A felhozott nyelvi tények ismeretében nyugodt lelkiismerettel állítható: az **sz**-es változatok nem a **kasza** analógiás hatására keletkeztek; létrejöttüket a **készøj**, **kaszoj**-féle román jövevényszó hangzásbeli és (talán) némi hasonlósági asszociációkon alapuló, tehát népetimológias, kölcsönhatás eredményének köszönhetik. (A **kaszoj** alakváltozat meglétét igazolja a Domokoson följegyzett **kaszojokat** többes számú tárgyragos adat, ennek jelentése: 'legelőn álló egyszerű gerendaépület': ÚMTsz. **kaszoj** a.)

Megjegyzem, hogy a **kazajt** tárgyragos alak (Ditró-dunántúl) a **kaszaj-ból** és **kazal-ból** ötvöződött.

KELEGÓLYÁL, KELEPGÓLYA

A **kelekólál** igének alábbi hangalaki és jelentésbeli változatait mutatja be az ÚMTsz.: 1. **kelekólál** (Zala m. [?], Somogy m. [?]), **kele-k^uólál** (Lovászpata), **kele-k^uóláll** (uo., Sümeg) ‘kószál, kóborol’; 2. **kelekólál** (Vas m.) ‘(részeg ember, rossz kerék) inogva, ide-oda düllöngve jár’.

Önálló szócikkbe került viszont az úgyszintén ‘kószál, kóborol’ jelentésű — keszthelyi — **kelególyál** ige (**kelególyál** a.). Ez arra vall, hogy a tájszótár szerkesztői önálló szóegyednek tartják; vagyis nem tételezik fel, hogy a **kelekólál** és a **kelególyál** szavak valamiképpen összefüggenek. — Pedig e két szó megegyező jelentése, közös elemei szerintem a régebbi azonosság nyomós bizonyítékai.

A **kelególyál** játszi, tréfás szóalkotás lehet, melynek létrejöttében jelentős szerepe volt a **kakukk** :> **kakukkol**, **kuvik** :> **kuvikkol**-féle képzett szavak analógiás hatásának.

A Keszthellyel szomszédos Kemenesalján a játszi szóalkotás és a népetimológia együttesen tovább „módosított” a **kelególyál** lexémán úgy, hogy egy füst alatt megváltoztatta az összetétel első tagját — a ‘kelepelő’, ‘fecsegő vénasszony’, ‘a gólya kelepelése’ (TEsz. **kelepel** a.) hatására — **kelep**-pé, utótagjából pedig elvonta a **gólya** főnevet.

Ez ‘a szomszédokat gyakran látogató, sokat fecsegő személy’ jelentésű **kelepgólya** (ÚMTsz. (már új szó, de jelentésének helyváltoztatást kifejező része — így, módosultan is — kapcsolatban maradt elődjével, a **kelególyál** igével).

Az ÚMTsz. **kelep** és **gólya** elemekből alakult compositumként értékeli, mivel utal rá a **gólya** utótaggal alakult összetett szavak között. Ez az állásfoglalás mind a szinkronia, mind a diakronia szempontjából igazolt.

KÖRFŐ

Kiss Lajos beható eredetmagyarázatából tudjuk, hogy az eke és az ökrös szekér járulékos részeként ismert délnyugat-dunántúli **körpöly** (**körfő**, **körpöllü**, **körpölő**, **körpü**) — első följegyzőinek értelmezésében: 1838: „**körpüllü**: az a’ fa csat, mely a’ taliga rudat a’ tézsolával összeköti. Órségi szó.” „**Körpöly**: az ökröszekér’ rudjának orrára szegezett fa, melybe jár egy az igát tartó nyakszeg. Balaton melléki szó.” (Tsz.) — szerbhorvát, illetve szlovén jövevényszó nyelvünkben; vö. például: szerbhorvát nyelvjárási **kipele**

[többes szám] ‘az ekébe fogott ökrömpárokat összekapcsoló szerkezet’, **kaj-horvát** (Zágráb melletti Remete községben) **krpel** ‘a rúd elülső része, amelyhez a járom kapcsolódik’, szlovén **krepëla** [többes szám] ‘kis járom’, **krpčli** [többes szám] ‘villa alakú kettős rúd, amelybe a jószágot fogják’ (NytudÉrt. 71. sz., 39.). Az átadó nyelv(ek) szavainak magyar beilleszkedését Kiss Lajos véleménye szerint az alábbi hang- és alaktani tények segítették, egyengették: „[a **körpöly**] Hangtestének kialakításában a szó eleji mássalhangzó-torlódás feloldása és *ē > ű* fejlődés játszott fontos szerepet. A **körfő** változat *f*-jére vö. **ciprus** > **cifrus**, **dupla** > **dufla**, **kápli** ‘főköttő’ > **káfli** stb. A **körpöly** : **körfő** : **körpü** viszonyra vö. **kittöly** ‘vászonujjas’ : **kittő** : **kittü**; vö. még **régöly** ‘a gyalupad, szövőszék stb. része’ : **régő**, **törköly** : **törkő**, **vëndöly** ‘bödön’ : **vëndöly** : **vëndő** stb. A három szótagos **ű** és **ő** végű alakok a **cságattyú** ‘az eketaliga rúdját kormányzó görbe fa vagy vas, cságató’, **csengettyű**, **csikoltó**, **sarkantyú**, **serpenyő**-féle eszköznevek analógiás hatását tükrözik”. — A TESz. véleménye is megegyezik az itt előadatokkal (**körpöly** a.).

Ámde lássuk: valóban minden egyes nyelvjárási módosulat hang-, ill. alaktani úton keletkezett-e, vagy a népetimológia is „ésszerűsítet” valamelyiken?

Az ÚMTsz.-ben a **körpöly** szóra az alábbi alaki és jelentésbeli adatok vannak:

„**körfő**”. — **körfő** (Boba, Mesteri, Ordacsehi), **körfőben** (Balaton-mellék); **körfűő** (Kéttornyúlak, Marcalgergelyi, Nagygyimót, Nemesszalók); **körfűő** (Rezi) ‘az ökrösszekér rúdjának, ill. a vonórúdnak az elején levő, ívesen hajló fa vagy vas, amelybe a jármot teszik’;

„**körpő**”. — **körpő** (Karakó, Kemeneshőgyész, Szentgál), **körpőben** (Balaton-mellék); **körpűő** (Pápa vid.); **körpü** (Vásárosmiske) ‘ua.’;

„**körfő**”. — **körfűő** (Kéttornyúlak, Marcalgergelyi, Nagygyimót, Nemesszalók) ‘az eketaliga ugyanilyen végződése, amelyhez az ökrök vonórúdját vagy a lovak kettős hámfáját kapcsolják’;

„**körpő**”. — **körpűő** (Pápa vid.); **körpü** (Felsőőr) ‘ua.’;

„**körpölő**”. — **körpölüt** (Maróc) ‘kéttengelyű fakapocs, amely az ökrök vonórúdját az eketaliga rúdjához kapcsolja’, ill. **körpüllü** (Göcsej) ‘szántóvas’ [!].

A „**körfő**” változat az alábbi nyelvjárási szavakkal lépett alaki-szerkezeti rokonságba: **rúdfő** ‘a szekérrúd elején levő fa, amelybe a jármot teszik’ (Heves m.: MTsz. **rud** a.), **rutfű** ‘a szekérrúd elülső vége; ökrösszekérnél itt van a járom helye, lószekérnél ide kötik a nyaklóláncot’

(SzamSz. **rúdfő**, ill. **szekér a.**, 1. a 331. oldalon a 40. ábrát), valamint a **tézslafő** ‘a kisegítő járom rúdfeje’ (ÚMTsz.; rajzát l. SzamSz. **tézsla a.**).

Aligha lehet vitás, hogy a **kőrfő**-ben a magyar észjárást tükröző **rúdfő**, **tézslafő**, ill. **rúdfej**, **tézslafej**-féle (ÚMTsz.) szavak szemlélete érvényesült, azaz ‘**ívesen hajló** fa az ökrösszekér rúdjának, ill. a vonórúdnak az **elülső végén**’ A **kör**-nek ‘ívesen hajló’ jelentésére l. a Zádorfalván följegyzett **kőrfá** összetett szót, ennek előtagjában világosan felismerhető az ‘ívben hajló’ jelentés, íme: ‘a brugó nevű nagyméretű tarlógereblye nyelének **félkör** alakú [én emeltem ki; — M. S.] merevítője’ (ÚMTsz. **kőrfá a.**); vö. még **kőrfűsű** ‘görbe fésű a haj összetartására (kislányoknál)’ (SzamSz. **kőrfűsű a.**).

Nyelvjárásainkban számos **fő** (~ **fej**) utótagú összetett szó van; íme néhány a ‘tárgynak, eszköznek, szerkezetnek rendszerint felső vagy elülső kidomborodó, elszélesedő vége, alkatrésze’ jelentésüekből: **botfő** ‘a pásztorbot díszesen kifaragott felső vége’, **búza****fő**, **erefő** ‘kantár’, **gereblyefő** ‘a gereblye fogakkal ellátott része’, **kasza****fő** ‘a kasza pengéjének a nyél felőli vége’, **lőcsfő** ‘a lőcs felső, vastagabbik, horgas vége, amely a szekér oldalához támaszkodik; lőcsfej’ stb. (ÚMTsz. **fő² a.**), valamint a már említett **rúdfő**, **tézslafő** és a népetimológia jóvoltából a **kőrfő** is.

Idéznem kell még CzF. ide vonatkozó adatát, valamint ösztönös, sejtelemszerű — tudós népetimológia szülte — ötletét: **körpölü** „Az ökrös szekér rudjának a végén azon két águ fa, melyen az igát tartó szeg kétszer keresztül megy. Másképp: **körpöly**. Így nevezetik a szántótaliga rúdján levő ilyentén fa is, mely a taligarudat a tézslával öszveköti. E csatnak **felső ága rendszeren félkörű görbe** [én emeltem ki; — M.S.], s valószínűleg innen vette nevét, mintha volna **görbőlő** v. **görbülő**” (**körpölü a.**).

Megállapíthatjuk tehát: A nyelvi rendszerkényszer és az adott tárgy keltette asszociációk értelmesítették idegenből jött szavunkat, a **körpöly**-t.

MANÓ

‘Az embereket szívesen megréfáló, becsapó képzeletbeli lény, rendszerint törpe’ jelentésű **manó** főnév etimológiájával többen is foglalkoztak, de fáradozásukat a kívánt siker mindeddig nem koronázta. — Szófejtő szótáraink (TESz., EWUng.) tüzetesen megvizsgálták az eddigi szófejtéseket; kritikai állásfoglalásukat, értékelésüket az alábbiakban ismertetem.

1. A TESz. szerint a címül írt szavunk bizonytalan eredetű: feltehetően a ‘szerzetes’ jelentésű régi **monoch**-tól különült el szóhasadással. A jelentésfejlődés lehetséges menetét így határozza meg: ‘szerzetes’ → *’erdei rejtett kolostorban lakó remete’ → ‘titokzatos, hosszú ruhás, szakállas törpe’. Jelentéstani párhuzamként rámutat arra, hogy a német **Mönch** ‘szerzetes’

szónak is kimutatható a ‘bányarém’ mellékjelentése. Ennek az eredetmagyarázatnak a legsebezhetőbb pontja az, hogy „a **monoch** valószínűleg már a középkorban kihalt, a **manó** pedig viszonylag újabb szónak látszik”. — Az EWUng. munkaközössége is ezt az álláspontot képviseli.

2. A **manó** iráni származtatását a TESz. „elfogadhatatlan”-nak tartja. Minden bizonnyal ennek a határozott állásfoglalásnak az alapján az EWUng. már meg sem említi ezt az etimológiai ötletet.

3. Pais Dezső a **manó** főnevet az uráli eredetű (TESz.) **mond** igéből, illetőleg ennek **mon-** alapszavából eredezteti (Ösv. 256—263). Feltevését Diószegi Vilmosnak egy valószínű (északi) csángó táltosról szóló közlésére alapozza: „Elrejtett... Mikor három nap és három éjjel letelt, ő megébredett. De hát ő mindent tudott, tátos lett. Akkor elkezdtek hozzá menni idegen faluból, hogy **mongyon**” (uo. 260). Ebből azt a következtetést vonja le neves nyelvészünk, hogy „az ősi magyar táltos — tudós — jós ugyancsak **mond**-hatott, illetőleg ***mon**-hatott, vagyis ***monó** > **manó** a. m. **mondó** lehetett” (uo. 261). — Ezt az ötletes magyarázatot az EWUng. — érthetően — nem fogadja el.

Vizsgált szavunk első — biztos — előfordulása (a TESz. és EWUng. szerint) a 18. sz. harmadik negyedére tehető; vö. 1777: „horgyon-el a **mono**?”, ezt követi néhány évre rá (pontosabban: 1780 k./1899-ben) az **o** > **a** nyíltabbá válással alakult **manó** változat. Ezek az adatok egybehangzóan megkérdőjelezik azt a nézetet, miszerint a **manó** ősvallási, illetőleg egyáltalán régi szavunk lenne. Ennek a ténynek figyelembevételével meglehetősen valószínűséggel arra következtethetünk, hogy az egzotikusnak tűnő szó eredet szempontjából egyúvé tartozik a népmeséink **bakarasznai** [‘nagyon kicsi’], **hőncsönszakállú** [**hőncsön** = hét + sing; itt: ‘nagyon hosszú’; vö.: **Én vagyok a hétsinszakállú törpe** (Kisiratos); **Ott terem egy kicsi emberke** (...) **hétsinges szakállal** (Szék) ‘nagyon hosszú szakállal’ (ÚMTsz. **hétsingszakállú és hétsinges a.**)] mitikus alakjának a **Hétszűnyűkapanyányimonyók** (MNL. **bakarasznai ember a.**) nevével, pontosabban: ennek a rendkívül különös névnek a **monyók** ‘nagy himvesszőjű ember’ utótagjával. Ti. e többszörösen összetett név eltorzult szavainak eredeti alakja: **hétsingnyi** (szakállú), **kapanyélnyi monyók** volt. Vö. **Én vagyok a hétsinyű szakállú, kapanyélf....ú** (Tiszabercel: Buday—Ortutay, Nyíri és rétközi parasztnesék. Gyoma, 1935: 61, valamint: MNL. uo.).

Vegyük sorra a **monyók** és a **manó** származásbeli azonosságának tárgyi bizonyítékait.

A **monyók** származékszó: az uráli örökségünkhöz tartozó (TESz., EWUng.) **mony** ‘tojás’ → ‘here’ → ‘hímvessző’ stb. tőszóból alakult -ók kicsinyítő-becező (itt: az alapszó jelzette testrésznek a szokásosnál nagyobb

voltát jelölő) képzőbokkal; nyelvelméinkben először a 17. sz. második felében jelentkezik: 1686: **monyók** ‘hím, nagy monyú (állat)’ (OkISz., TESz.). Nyelvjárásainkban egyéb jelentései is vannak, 1. például: **monyók** (Makó, Székelykeresztúr), **munyók** (Gyalu) ‘gyámoltalan, mafla’; **monyók** (Martos) ‘(kisfiú becézéseként)’ : **kedves monyók fijam** (ÚMTsz.). — A **manó** (<**monó**) szintén származékszó: alapszava szerintem azonos a **monyók** fő szóelemével, illetőleg ennek rég(ebb)i **mon** előzményével; 1. például a magyar nyelvterület különböző részeiről sűrűn adatolt (MTsz.) **tikmon** (= **tik** ‘tyúk + **mon** ‘tojás’) összetett szó utótagját. Szóvégi **ó**-ja pedig kicsinyítő-becéző (itt: nagyító) jelentésű. Az **-ók** ~ **-ó** szinonim képzők, például ezekben a nyelvjárási szavakban is: **anyó** (Hétfalu, Bukovina, Tatráng) ‘(megszólításként és megnevezésként): anya’ (ÚMTsz.), **anyóuk** ‘anyaszárnyas, anyamadár’: **Anyóuk liba, anyóuk vereb** (SzamSz.); **papó** ~ ‘**papók öregapa**’ **manyó** ~ **manyók** ‘öreganyó’ (OrmSz.); **manyó** ~ **manyók** (Kákics) ‘nagyanya’ (UMTsz.).

Azzal is számolhatunk, hogy esetleg reciprok jellegű **ny** > **n** depalatalizáció történt; vö. **mēnecske** (Andrásfalva—Dunántúl) ‘menyecske’, **menekező** (Kelgyeszt, Klézse-Dunántúl, Szabófalva), **menekező** (Moldva) ~ **menyekező** (Klészse-Dunántúl), **menyekező** (Kelgyeszt) stb. ‘esküvő, lakodalom’ (ÚMTsz.); **ponyva** > régi és nyelvjárási **ponva** ‘sátorponyva’ (TESz.) stb. De ezt kevésbé tartom valószínűnek, ui. a **monó**-nak azonos jelentésű ***monyó** előzményét forrásaimból nem tudom kimutatni.

A **Πέτσυνιύ Kapanyányimonyók**-ot Fehérlőfia így szólítja meg: „No, manó...” (Fehérlőfia meséjét 1. Arany László népmesegyűjteményében. ÖM.: 127). S ez a tény e két mesefigura azonosságát igazolja, megtámogatva ekképpen is a **manó** főnév eredetéről vallott nézetemet.

És végül: kellő óvatossággal meg kell jegyeznem, hogy a **manó** tréfás mesefigurája tényleg hozzájárulhatott „az **Emánuel** név rövidített **Manó** alakjának nevetséges színezetűvé tételéhez” (Büky Béla, A pszichikumra vonatkozó szókincs korai rétege a magyarban. Budapest, 1986: 17); ám az sem lehetetlen, hogy viszont a **Manó** név is előmozdította a címbeli **manó** szó alakjának a megszilárdulását.

NÁTHÁZI

Az ÚMTsz. negyedik kötetének megszerkesztett kéziratában **nádházi** — közös — címszó alá kerültek az alábbi melléknevek: 1. **nátházi** (Mezőberény) ‘vékony, sovány, gyenge (legény)’ és 2. **nátházi** (Gyula) tréf. ‘náthás’.

A mezőberényi **nátházi** tényleg összetett szó: tréfás-játszi alkotás, mintájául a **sēnkiházi** ‘semmirekellő (ember)’, **semmiházi** ‘sehonnai, haszontalan (ember)’, **sarházi** ‘ua.’ (SzegSz.) lekicsinylő-megvető hangulatú

alakulatok lehettek; vö. még: **Ebházi** személynév, **Tetüházi** személynév, **rosszházi** ‘pajkos gyerek’ stb. (TESz. **semmiházi** a.). A **Nádházi** előtagja azonos a **nád**-nak jelzői használatában ismertebb ‘nádhoz hasonlóan vékony, gyenge (termet)’ (ÉrtSz. **nádszál** a.) jelentésével.

A gyulai **nátházi** melléknévnek viszont semmi köze sincs a ‘karcsú hengeres szárú vízinövényhez; arundo’ jelentésű **nád**-hoz; ez ugyanis a **náthás** szóból jött/jöhetett létre a **házi** (l. a fenti **semmiházi**-féle összetételeket) tréfás — népetimológiás — belejátszásával. Az így keletkezett összetétel „félíg elhomályosult” előtagját a nyelvérzék könnyűszerrel hozzákapcsolhatta (aminthogy meg is tette) a **nád** növénynevéhez, illetőleg a ‘vékony, sovány, gyenge (legény)’ jelentésű **nátházi** (= **nádházi**) összetett melléknévhez.

Az elmondottak alapján a gyulai adat — **nátházi** címszó alatt — külön szócikkbe sorolandó.

OPARA

Nyelvjárásainkban több megnevezése van ‘az emberi szájnak mozgékony, húsos, külső piros széle’ testrésznek. A legelterjedtebb a „**szája széle**”, jóval ritkábbak az „**ajak(a)**”, „(szája) **pittyé**”, „**szája préme**”, „**szájpereme**”, „**szája gyüre**”, „**buza**”, „(szája) **buzája**”, „**buzátája**”, „**buzillája**”, **budzélé**, „**piszk(a)**”, „**gamba**”, „**gambája**”, „(szája) **aparája**” stb. (MNyA: 497: **ajaka**; MCsángNyjA. 78: **ajakam**; MNyjRomKölcs. **buza**, **buzáta** a.; Márton: MCsángRomKölcs. **buza** a.; Kniezsa: SzJsz. **gamba**, **piszk** a.). Az utóbbi eredetéről, alakjáról Kiss Lajos a következőket írja: „A Nyitragerencsérén feljegyzett **ápárájá** a szlovák **pera** ‘ajak’ főnévből származik úgy, hogy a magyarban hangrendi kiegyenlítődés ment végbe, s a ***para** előről a határozott névelővel, hátulról pedig a **-ja** birtokos személyraggal egészült ki” (Nyr. 97: 473).

Az ÚMTsz. tanúsága szerint a Nyitra város körüli palóc községek **ápár** ~ **apar** ‘ajak’ változattal is élnek; ez viszont a birtokos személyragként felfogott tővégi **-a** elhagyásával jött létre.

Figyelmet érdemelnek szerintem az ÚMTsz. **apara** közös címszó alá sorolt alábbi tájszavai: 1. **opára** (Nagycétény, Nemespann, Nyitrakér) ‘kipállás a szájon’ és 2. **ápára** (Nyitragerencsér), **ápárát** (tgyr. Nyitra-vidék) ‘ajak’.

Ezek a szavak azért kerülhettek együvé, mert az ÚMTsz. — igen körültekintően kimunkált — szerkesztői elvei alapján hasonló a hangalakjuk és egymással összefüggő a jelentésük. Ám ez szerintem csak vélt összefüggés.

Bár hangtanilag (**a** > **o**- zártabbá válással) és jelentéstanilag is (érintkezésen alapuió névátvitellel) megtámogatható volna a fenti szavak

együvé tartozása: a 'kipállás a szájon' jelentésű **opará** más szó, helyesebben egy másik szlovák szó átvétele; vö. szlk. (és cseh) **opar** 'hőpörseítés; szájsömör' (Hvozdzik 771; SISJ. 2: 571; CsMSz. 1: 661); ez pedig azonos eredetű a szlovákból átvett **hompor**, **hompora** 'a csecsemők fejét a hajnövés előtt borító var, ótvar' nyelvjárási szóval. (A **hompor**, **hompora** eredetéről részletesen I. Kiss Lajos: NytudÉrt. 92: 92).

ROSSZMARÓ, ROSSZ

Annak a kutyának, amelyik alattomban, lesből, orvul támadja-harapja meg az embert, a székely nyelvjárásterületen változatos megnevezései vannak: „**orozva maró**”, „**orozba maró**”, „**orozmaró**”, „**ravasz**”, „**sunyi**”, „**harapós**”, „**alamusztá**” stb. (SzékNyfSz. **orozva maró** a.).

Az első három — leggyakrabban használt — változat többféleképpen magyarázható, de mindenképpen szabályos változások eredményeként keletkezett; például így:

orozwa maró > **orozva maró** > **orozba maró** > **orozmamaró** > **orozmaró**

Ennek a fejlődési sornak az első és utolsó előtti láncszemét valós nyelvjárási példák igazolják: U—272 (Kápolnásfalú): **orozwā marō** ~ **orozvā marō**, illetőleg: H—105 (Kézdiszentlélek): **orozma marō** (uo.).

A MCsángNyjA. (422) **hamis** (kutya) szólapjának adatai részben megerősítik az előzőket, részben pedig meg is toldják a fenti fejlődési sort; vö. Onest: **orozmamarō**, Balanyásza: **orozmarō** ~ **orozwamarō**; Luizikalagor nyelvében az **orozmaró** szinonimájaként **rosszmaró**-t jegyeztek fel az adatgyűjtők. Ez az utóbbi — népetimológiás — alak (tkp. összetett szó) úgy keletkezett, hogy a nyelvérzék az előtagot a **rossz** szóval asszociálta.

A Luizikalagor szomszédságában levő Diószénen az **orozmaró** mellett **rossz** és **marosz**, Tatroszon **rossz** ~ **hamis**, Gorzafálván meg **hamiss** ~ **rossz** ~ **orozba** szinonimák járatosak. Ezeknek a **rossz** tagja minden bizonnyal a **rosszmaró**-ból vonódott el.

A másodlagos motiváció beindulását mind a fenti **marosz** 'marós', mind a Szászkuuti **orosszam mar** 'orvul mar'-féle **sz-ező** adatok is elősegítették.

SÓNYICA ~ SZONYICA

A 'sótartó' jelentésű szláv ***solnica** igen régen bekerült nyelvünkbe, és a **medence**, **kemence**, **berbence** típusú szavak alaki analógiájára **szelence** formát öltött. Már ebben az alakban mutatkozik be 1405 körül, első írásos előfordulása idején; vö.: „cupa: **zelence**”, „pixis: **zelence**” (SchlSzj. 1124., 1125. : TESz.), eredeti jelentését azonban olyannyira nem őrizte meg, hogy „a

magyar szótörténetből kimutatni már nem lehet” (Kniezsa: SzJlsz.). Tehát nagyon hamar felvette a ‘doboz’ jelentést, miként erről első írásos jelentkezése tanúskodik. A korai jelentésváltozás oka nyilvánvalóan abban rejlik, hogy kezdettől fogva több dolog tartására használták az ilyen (jól) zárható fakéregből, fából, alabástromból, fémből (gyakran díszesen) készített kisebb-nagyobb dobozt, tartót; vö. 1560 k.: „**alabástrum szelenche**” (Gy. 875 : RMG1. **szelence** a.), 1550 k.: „Arcularius: Szekreny va^g **apro szelencze czinalo**” (K₁ 135 : uo. **csináló** a.). Az ilyen doboz tartalmánál fogva kapta megkülönböztető nevét. Például ilyeneket: **íros** (~ **íres**) **szelence** ‘orvosságtartó szelence’, **kenőcsös szelence**, **borsos szelence**, **paprikás szelence**, **cukorkás szelence**, **burnótos szelence**, **növénygyűjtő szelence** és (ha sótartónak szánták, akkor) **só szelence** stb. (OKISz.; NySz.; ÉrtSz.; kiváltképpen Hadrovics: MJelt. 114).

Ugyanennek a ‘sótartó’ jelentésű szláv szónak későbbi fejleménye bekerült a román nyelvbe is **solniță** alakban, majd innen átlépett a moldvai magyarok nyelvébe is; vö. **szólnica** ‘sótartó’ (északi csángó), **szonyica** ‘ua.’ (déli csángó), illetőleg **sónica** ~ **sónicę** ‘ua.’ a székely jellegű déli csángóhoz tartozó Gorzafalván (M^NYjRomKölcs. 362). E szótár szerkesztői úgy vélik, hogy a két gorzafalvi adat „s-hangja alkalmasint a **só** szó hatásával magyarázható, de az sem lehetetlen, hogy a déli csángóra jellemző és a velük érintkező székelyes jellegű nyelvjárásváltozatot beszélő csángóktól is ismert sz-ezés elkerülésére irányuló törekvéssel függ össze...” (uo.).

A MCsángNyjA. 216. térképe a **só** szó moldvai hangváltozatait mutatja be. Az adatok tanúsága szerint a kutatópontok **többségében** a „**só**” hang (szín)változatai jelentkeznek; Gorzafalván és környékén egyöntetűen **s-ező** változatok vannak. — Az adatgyűjtők **sz-ező** alakokat rögzítettek Szabófalva, Kelgyeszt, Balusest, Szakatura, Bogdánfalva, Nagypatak és Ploszkucén nyelvjárásában; a trunki és gyoszényi variánsok **s-ezők** meg **sz-ezők** is.

Ezekből az adatokból arra következtethetünk, hogy a ‘sótartó’ jelentésű **sónica** ~ **sónicę** változatok szemmel láthatóan a **só** népetimológias hatását tükrözik. — De még a **szonyicá**-nak a **szo-** előtagjában is a nyelvjárási **szo** ‘só’ tükröződik vissza.

Megítélésem szerint igen kevés a valószínűsége annak, hogy a gorzafalvi **sónica** ~ **sonicę** alakokban túlkompensáció révén lépett az **sz-** helyére az **s-** hang. E hiperurbanisztikus törekvés egyébként Gorzafalván igencsak gyenge (lehet): ui. az említett nyelvjárási atlasz kétkötetes anyagában mindössze egy bizonytalan példát találtam ennek a falunak a szókincsében (vö. **szivárvány** ~ **szivárván** ~ **sovárvány** : 479. szőlap), amelyiknek **s-** hangja téves visszaütéssel lenne magyarázható.

SZÁRIKA

Tanulságos kölcsönhatások alakították a romániai magyar nyelvjárások jól ismert **szárika** szavát. Ennek a románból átvett főnévnek — vö. rom. *sarica* ‘guba, szűr’ (Tiktin 2: 1367) — alábbi jelentéseit adja a MNyRomKölcs. (350): 1. **szárika** (Fogaras), [az MTsz. szerint talán hibás] **sárika** (székely nyelvjárások), **szárika**, **szórika** (Hétfalu), **szárinka** (moldvai csángó), **szárika** (moldvai csángó, Hosszúfalú, Zajzon) ‘guba, suba, szűr’, 2. **szárika**, **cárika** (Sepsibükszád) ‘zeke’; 3. **cárika** (Magyarózd) ‘megvásott textilanyag lógó rostjai’ és 4. **szárika** (északi csángó) ‘nyáron nadrág helyett viselt, vászonból készült nadrágszár’.

Vizsgáljuk meg ennek a poliszém szónak a jelentéseit! — Az elsődleges jelentés a ‘bolyhos, fürtös guba, suba, szűr’. Az eredeti 1. jelentésből a 2. hasonlóságon alapuló névátvitellel keletkezett, ti. a férfiaknak e bolyhos, fürtös hosszú, téli felöltőjét Erdély-szerte durva szűrposztóból (MTsz. **zeke** a.), csergéből vagy kenderrel vegyes gyapjuszövetből (ÚMTsz. **babó**² a.) készítették. A 3. jelentés szintűgy az 1.-ből fejlődhetett a gubának, subának, szűrnek bozontosága, fürtössége alapján, vö. **cárinkás** (Magyarózd) ‘kirostosodott (textilanyag)’ (MNyRomKölcs. **szárika** a.), **guba** (Hódmezővásárhely, Makó) ‘rossz, durva ruhanemű’ (ÚMTsz. **guba**¹ 7. jel. a.).

Első látásra úgy tűnik, hogy a 4. jelentésű **szárika** mintha térbeli érintkezésen alapuló névátvitelként keletkezett volna az eredeti 1.-ből.

Az alábbi néprajzi ismeretek azonban nem erősítik meg ezt a jelentéstani összefüggést. Ti. a múlt századi leírások alapján megállapítható, hogy a gyapjuszövetű nadrágnak „a harisnyának [én ritkítottam; — M.S.] a csángók körében elvéve ma is viselt fajtáját a mostani szűk nadrágfélék ősenek tekinthetjük, mert fenékrész nélkül, csak szárákból [én ritkítottam; — M.S.] áll. [...] Ez az ősi harisnyafajta az 50-es években a szegényebbek körében a munkanapi öltözethez tartozott (Np) [Np= Nagypatak]. Régen, amikor a hosszú posztókabátok divatoztak, általános [én ritkítottam; — M.S.] volt” (MCsángNműv. 409). Idővel a harisnyaszárhoz posztóból vagy — helyenként — csepűvászonból „fenékrészt kezdtek toldani, s ezekkel a **harisnya** (lábszárvédő) nadrágformát kapott. Ezeket a fenékrészes nadrágokat a múlt század közepén még **harisnyának**, a század végétől pedig **icárnak** nevezik ...” (uo. 409., ill. a 417. oldalon levő 18. sz. jegyzet).

A Moldvai csángó nyelvjárás atlaszának a 198. sz. térképén levő adatok egyértelműen igazolják a (román nyelvből átvett: MNyRomKölcs. 178) „**icár**”-nak határozott előretörését a „**harisnya**” rovására (1. a 7. sz. térképmellékletet), ám néhány kutatóponton (bizonyítottan Nagypatakon, Forrófalván és Klézsén) az „**icár**” : „**harisnya**” szembenállásban az utóbbi

elnevezésváltozatnak még mindig hagyományosan ‘gyapjúszövetből készült fenékrész nélküli nadrágszár’ a jelentése.

A ‘vászonból készült fenékrész nélküli nadrágszár’ öltözképváltozatnak **szárika** nevét Yrjö Wichmann CsángSz.-ra őrizte meg számunkra. Már abban az időben — jó fél évszázaddal ezelőtt — korlátozott elterjedésű, visszaszorulóban levő szó lehetett. Talán ezzel (is) magyarázható, hogy egyéb források nem ismerik a **száriká**-nak ezt a „jelentését”.

Az elmondottakból — úgy gondolom — eléggé világosan kitűnik, hogy a ‘vászonból készült fenékrész nélküli nadrágszár’ jelentésű **szárika** minden bizonnyal belső keletkezésű származékszó: alapszava azonos az ugor kori (TESz.) **szár** ‘lábszár’ főnévvel, illetőleg ennek a Moldva-szerte elterjedt (MCsángNműv. 451) — érintkezésen alapuló névátvitellel létrejött — ‘a gatyá és a harisnya (icár) lábrésze’ jelentésével; az alapszóhoz a moldvai csángó nyelvjárásokban ma is igen gyakori **-ika** képzőbokor járult; vö. **apika** ‘apa’, ‘apó’; **párika** ‘párocska’; **ányika** ‘idősebb sógornő’; **pálcika** ~ **pácika** ‘bot’, **szálika** ‘szálka’; **nénike** ‘a nagynéne megszólítása’, fiatalabb nő megszólítása’: „A fiúk a 18—30 év közötti, náluk idősebb leánytestvérüket is így szólítják.”; **lérike** ~ **ljérika** ‘az idősebb sógor megszólítása’; stb. (Szabó T.: Nép és Nyelv 4: 142—4).

Az **-ika** képzőbokor a **szárika** főnévben azonban nem kicsinyítést fejez ki, hanem a vele alakult **szár** alapszó értelmének specializálódását jelenti, vagyis az alapszó jelentésének különleges jegyét — **öltözképféleségét** — emeli ki.

Mindezek a tények azt igazolják, hogy két **szárika** szavunk van. Az egyik: **szárika**¹ ‘vászonból készült fenékrész nélküli nadrágszár’ és a másik: **szárika**² ‘guba, suba, szűr’ (valamint hangalakváltozatai, illetőleg mellékJelentései). — Összekapcsolódásukat a népetimológia is elősegítette.

Bakos Ferenc megemlíti (MSzRET. 40, 273), hogy a ‘guba, suba, szűr’ jelentésű **száriká**-hoz tartozik a torockói bányászok szakszava, a **cárikó** is; ennek jelentése: ‘bőrdarab, amelyet a bányász a hátára köt, mikor zsákot visz, hogy a vaskődarabok föl ne horzsolják a bőrét’ (MTsz. [szárikó], cárikó a.). — Mivel a MNyJRomKölcs. nem vette fel a **szárika** adatai közé és Bakos Ferenc (i.h.) sem foglalkozik vele, úgy vélem, hogy idetartozását alaposabban meg kell okolni.

Már Szinnyi József is rámutatott arra az MTsz.-ben, hogy a **cárikó** szóeleji mássalhangzója affrikáció útján jött létre; vö. erre: **szarka**, **szeplő**, **szikra** > nyelvjárási **carka**, **ceplő**, **cikra** stb. (TESz.). — A szóvég alakulását analógiás hatással magyarázom: a **cárika** kicsinyítő képzőnek felfogott **-ika** elemét mind az erdélyi, mind a moldvai magyar nyelvjárások ma is kedvelt **-ikó** kicsinyítő képzőbokkal (1. például: **ládikó**, **szánikó** ‘szánkó’, **ingikó**,

székikó, lábikó ‘szövőszék pedálja’, **lányikó** stb. : Szabó T.: Nép és Nyelv 4: 145; Márton: MNyjt. 412—3) helyettesítette a nyelvérzék.

A száz évvel ezelőtt feljegyzett torockói **cárikó** az eredeti ‘guba, suba, szúr’ jelentésből fejlődhetett külső hasonlóságon alapuló névátvitellel. Ez a jelentésbővítő mód igen gyakori nyelvünkben (Hadrovcics: MJelt. 130—8). L. például: nyelvjárási **torongy** ‘egy fajta mérges fekély az alfelen’ → ‘a csirke köldökzsinórja, illetőleg a köldökzsinórjára tapadt tojáshéj’ ~ ‘állat bele, különösen szárnyasállaté, csirkéé’”: **Pista ráhágott** [a csirkére], **kinyomta a torongyát. Úgy mégy, mint akinek a torongya nyúlik** (Alföld: MTsz.) ~ ‘hátlugombolós nadrágból kilógó ing’ ~ ‘far, különösen vénasszonyé’ (TESz. **torongy** a.); nyelvjárási **bábasegge** [...] **gomba** (Bernecebaréti) ‘vörös érdesnyelű tinóru [Boletus rufus]’, **bábasegge-gomba** (Drégelypalánk) ‘általában szárítva fogyasztott, barna színű gombafajta’ (ÚMTsz. **bábasegge-gomba** a.), a **bába** itt ‘vénasszony’ jelentésű, egyébként az alábbi magyarázatból ez is kiderül: „Nagyon valószínűnek látszik — írja Gregor Ferenc (NytudÉrt. 80: 28) — , hogy a Boletus rufus jelentésű **bábasegge-gomba** azonos az 1600 k. följegyzett **bába seggű gomba**-val, amelyre vonatkozóan a korabeli szakácsmester éppúgy a kemencében való aszalást [én ritkítottam; — M.S.] írja elő (1. Radv. Szak. 225), amint azt a drégelypalánki **bábasegge-gomba** esetében is látjuk. Ezt szintén napon fonnyasztják meg, azután kemencében kenyérsütés után aszálják (1. ÚMTsz.).”; továbbá: nyelvjárási **bangy** (Patosfa) ‘a ruha bolyha’ → ‘vatta’ (ÚMTsz.); népi(es) **bugyelláris** ‘régimódi erszény (rendszerint bőrből, bársonyból)’ → **bugyelláris** (Lovászipatona, Nemesgörzsöny) ‘krumplis tésztából készített barátfüle’ (ÚMTsz.); **cimbalom** ‘verőkkal megszólaltatott húros hangszer’ → **cindalom** (Csekefalva) ‘dróthálóval védett hirdetőtábla, például a házasulandók névjegyzékének a kifüggesztésére’: **Juliskának a neve a Mózsiéval a cindalomba került** (ÚMTsz.; úgy gondolom, hogy ez az alakváltozat az ‘ének (szó)’ jelentésű dal népetimológiás belejátszásával keletkezhetett; 1. még ugyan e hangszernek az MTsz. szerint is a **bolond** hatását tükröző szőkedencsi **cinbolond** változatát); **gyűszű** → **gyűszű** (Nagykanizsa) ‘a kesztyű ujjához [illetőleg a névadójához, vagyis a gyűszűhöz; — M.S.] hasonló, textilből vagy bőrből készült, újra húzható sebvédő’ ~ **gyűszű** (uo.) ‘a permetezőgép szórója végén levő lecsavarható kupak’ (ÚMTsz. **gyűszű**¹ a.).

Az itt felhozott nyelvi-nyelvjárási tények alapján megállapíthatjuk, hogy a **cárikó** most már bizonyítottan a **szárika**² ‘guba, suba, szúr’ szócsaládjához tartozik.

SZERENCSETLEN FLÓTÁRS

A jelentősebb szövegtől szótáraink (TESz., EWUng.), valamint irodalmi és tájszótáraink (ÉrtSz., MTsz., ÚMTsz.) a flóta főnévnek 'fuvola' jelentését adják; Kárpátalja és Erdély több nyelvjárásában viszont 'szájharmonika'-t jelent; 1. például: flóyta (Kisgejőc, Nagydobrony, Beregrákos, Izsnyéte, Gát, Bányu, Mezővári, Badalló, Técső) 1. 'egyszerűbb kivitelű, egysoros szájharmonika' (Szernye), 2. 'bármilyen szájharmonika' (saj.gyűj.). Az utóbbi jelentésben ismerik még Szamosháton: flóyta (SzamSz.), Szamosszegen: flóyta (MNYj. 16: 134), Hiripen: flóyta (NyIrK. 8: 263). A fenti Kárpátaljai falvakban származékai is vannak: flóytázik 'szájharmonikázik', illetőleg: flóytás 'szájharmonikás'.

Köznyelvünk a szerencsétlen flótás-nak alábbi jelentéseit ismeri: 1. 'szerencsétlen fickó, alak', 2. 'jóakarátú, de balkezes ember, akinek semmi sem sikerül' (ÉrtSz. flótás a.).

Bányuban a 'szerencsétlen fickó' mellett él 'nyomorék' jelentése is a szerencsétlen flótás-nak, Kisgejőcön viszont a szerencsétlen flótás ~ szerencsétlen flótás 'nyomorék, (hadi)rokkant'.

Ennek a szólásnak 'nyomorék, (hadi)rokkant' jelentése azzal függ össze, hogy régen a hadirokkant, nyomorék kéregetőt társa küsszekéren húzta egyik háztól a másikig, miközben valamelyikük — rendszerint a nyomorék — szájharmonikája hangjaival vontta magára az emberek, a háziak figyelmét. Talán az ilyen kéregető páros asszociációja váltotta ki Técső nyelvjárásában a szerencsétlen flótyárs változat létrejöttét ismert szólásunknak.

Szóvegyülés, hangátütés

[GÉGOR (~ GREGOR), CSÚROL, SUHOL, SPAJOD (~ PATA), SZFERGETYÜ, SURLÁNKA, SNÜDLI; REDNICE, NÁRMÉZ, ZSÍROSBUTINA]

Többé-kevésbé kialakult kettős nyelvi tudata van annak a magyar közösségnek, amelyik immár két nyelvében éli (meg) békés vagy zaklatott mindennapjait. Ennek a kétnyelvűségnek a velejárója, hozadéka — egyebek mellett — az, hogy az egymással szoros kapcsolatba került magyar szó és idegen megfelelőjének hangteste esetenként keveredik egymással; eredménye a **vegyülékszó**. A szóvegyülést kiváltó lélektani okot Tompa József így határozza meg: „Akkor megy végbe, ha beszéd közben egy fogalom megnevezésére — a szóalak-felidéző mechanizmus pillanatnyi zavara folytán — két rokon vagy azonos értelmű szó egyszerre, egyforma erővel nyomul a beszélő tudatába, s ezért kimondáskor a két szó hangalakja összevegyül.” (MMNyR. 1: 465)

Ha viszont az ilyen két szó egyszerre, de nem egyforma erővel nyomul a beszélő tudatába, akkor az egyik szónak csupán egy hangeleme üt át a másik hangtestébe, s ezért kimondásakor új alakváltozat jön létre.

Az ily módon — **hangvegyüléssel** vagy **hangátütéssel** — keletkezett szavak, illetőleg új alakváltozatok többnyire nehézség nélkül elkülöníthetők egymástól; vannak azonban ide vagy oda nehezen besorolható határesetek is.

Következzenek a nyelvjárási adalékok előbb a szóvegyüléshez (1), majd a hangátütéshez (2).

1.1. A MNyA. 498. szőlapja szerint a ‘gégé-nek a neve Barslédecen (Csz—4): *gāgor* ~ *gāgor* ~ (ritkán) *gége*; Nagyhinden (Csz—5): *gége* ~ (ritkán) *gōge* ~ (ritkán) *gōge*, illetőleg *gāgor* is, de ez a magyarázatok szerint csak a liba gégéjének a neve; Magyarbördön (Csz—24): *gégá* ~ (ritkán) *gégé*, illetőleg *gāgor* is, de ez csak a nyelőcső neve. A MNyA. 499. szőlapja arról értesít, hogy az ‘ádámcsutka’ neve Paláston (Csz—15): *gégor* ~ (ritkán)

grégor ~ **álmátusa** ~ **álmácsutká** ~ (ritkán) **ādāmcsutká**; Csábon (Cssh—16): **ādāmcsutká** ~ (ritkán) **csutká** ~ (ritkán) **gégor**; Jánokon (Cssh—23): **csutká** ~ **ādāmcsutká** ~ (ritkán) **gégor**. — A bennünket érdeklő szavak eredete a következő: a **gége**, **gége**, **gőge**, **gőge** belső keletkezésű (hangutánzó) szó, melynek „hangalakja eredetileg az emberek vagy a madarak, főként a ludak kiáltozását jeleníthette meg” (TESz. **gége** a.); a **gāgor**, **gāgor** pedig véleményem szerint szlovák jövevényszó, vö. szlk. **gagor** ‘gége, gégefő, torok’ (Hvozdzik 227; Orlovský 86), talán a magyarbődi **gégá** is idetartozik (Machek: EtSlČ. **gagat’** a.).

A fenti adatok alapján megállapíthatjuk, hogy a palásti és a vele szomszédos csábi **gégor** a **gége** és a **gāgor** szavakból „vegyült”; az így létrejött **gégor** f̣nČvḅl — a szlovák eredetű **Gregor** ‘Gergely’ (Hvozdzik 231; Orlovský 91) személynév asszociációs hatására — alakult a palásti **grégor** népetimológias változat. — Képletesen ábrázolva:

gége x **gāgor** = **gégor** ʘ **grégor** (⇐ **Gregor** szn.)

1.2. Csucsamon (Cssh—21) a **csúhöl** ~ **csúhol** ~ **súrol** ~ **súrol** ~ (ritkán) **csúrol** ‘(kefével) súrol’ (MNYA. 424. jelentésű. — A **csúhol** a TESz. szerint a hangutánzó eredetű **csihol**-nak az alakváltozata (**csihol** a.). Azért vö. még a szlovák **čuchat’** ‘dörzsöl, súrol’ hangutánzó igével (Hvozdzik 116) is. A **súrol** eredete vitatott: vagy belső keletkezésű (hangutánzó) szó, vagy német jövevény, de lehet, hogy benne e kétféle eredet esett egybe (uo., **súrol** a.).

A **csúrol** változat nagy valószínűséggel a **csúhol** és a **súrol** szavakból állt össze. Kevésbé valószínű, hogy olyan hangtani változás eredménye, mint a vö. **csihi-puhi** ~ (Nagybánya) **sihipuhi**, nyelvjárási **csitkó** ~ (Oltszakadát) **sitkó** ‘csikó’, **csiápol** (Cserszegtomaj) ~ **siápol(l)** (Lovászpátona) ‘(fiatal baromfi) panaszosan csipog’ stb. (UMTsz.). — Mindez egy vonalban kifejezve:

csúhol x **súrol** = **csúrol** vagy ? **súrol** > **csúrol**

1.3. Az előbbivel azonos jelentésű deregnyői (Cssh—26) **csuhol** ~ **suhol** ~ **surol** ~ **súrol** ~ **súrol** adatoknak **suhol** változata felfogható mind kontaminációnak, mind szlovák jövevényszónak; ti. a szlovák ‘dörzsöl, súrol’ jelentésű **čuchat’** igének van **šuchat’**, **šúchat’** változata is, vö. **šuchacá kefa** ‘súrolókefe’ (Orlovský **šuchat’** a.; eredetéről l. Machek: EtSlČ. **šuchat’** a.). — Tehát:

? **surol** x **csuhol** = **suhol** vagy ? **suhol** (< szlk. **šuchat’**) ~ **csuhol** (< szlk. **čuchat’**)

Megjegyzés: A fenti magyarázataimnak nem mondanak ellen, sőt: megerősítik, hogy a csucsomi nyelvjárásban a „**csuhol**” egyesek szerint inkább

azt jelöli, amikor a kerék a szekérdereket súrolja; a deregnyői pedig inkább az edényfélék súrolását jelenti.

1. 4. A 'sárga fejű, vastag, fehér pondró, amit ásáskor, szántáskor a földben lehet találni' jelentésű **pándrává** (Cssh—2: Vága) a szlovák nyelvjárási **pondrava** 'rovarok lárvája; hitvány ember' (TESz. **pondró** a.) főnévnek újabb keletű átvétele. Ennek a lárvának Nagyhinden (Cssh—5) **spátá** ~ (ritkán) **pátá**, Tarnabod (J—11) nyelvjárásában **pajod** ~ (ritkán) **spajod** a neve (MNYA. 651: csimasz.) — A **spátá** szintén a szlovák nyelvből került Tarnabod nyelvjárásába; vö. szlk: **špata** 'csúnyaság, csúfság' (Hvozdzik 1304), nyelvjárási **špata** 'rút, ocsmány, utálatos nő' (Orlovský 337; erről a több szláv nyelvben is meglevő szóról, illetőleg eredetéről l. Machek: EtSlČ. **špatný** a.). — A **pata** lárvanévről a TESz.-nek az a véleménye, hogy ismeretlen eredetű; megjegyzi, hogy „a szórványosan adatolt szb.-hv. **pata** 'katicabogár' (Pop.) szóval való összefüggése lehetséges ugyan, de a szó mindkét nyelvben megfejtetlen, s szóföldrajzi okok miatt az átadás egyik irányban sem valószínűsíthető" (**pata**² a.).

Ezt a véleményt tükrözi az EWUng. (**pata**²) is.

A nagyhindi **spátá** ~ **pátá** adatokból azt olvasom ki, hogy az utóbbi a **spátá**-ból alakult (a mássalhangzó-torlódás azonos feloldására vö. szl. **stoklasz** > magyar **toklász** 'rozsok, vadóc', **spicli** > **picli**, **strázsa** > **trázsa**, **stempli** > **templi** stb.: MNYTört. 136). Ez a főként szlováksággal érintkező nyelvjárásaink szava (Kniezsa: SzLJsz. 709. **pata** 2. a.) egy ***pátá pándrává** < ***spátá pándrává**-féle jelzős szerkezetből jöhetett létre tapadással, erre vö. **szarvas állat** :> **szarvas** stb. (TESz. **szarvas** a.). Egy ilyen jelzős szerkezetű előzményre utal a pélyi (M—13) 'csimasz' jelentésű **mocskospajod** onomasziológiai párja is. — A **pajod** a szlovák **pajed** 'lárva, pondró' átvétele (TESz. **pajor** a.).

A **spátá**, **pátá** és a **pajod** szavak eredetének ismeretében megállapíthatjuk, hogy a **spajod** változat szóvegyüléssel keletkezett. — Azaz:
spata x **pajod** = **spajod**

1.5. Az előzővel hasonló módon alakult a Magyarnemegye (RO—4) nyelvjárásában feljegyzett **szfęrgętyü** 'a szekérnek, kocsinak az a része, amely lehetővé teszi, hogy az elülső tengely elforduljon' (MNYA. 152: **fergettyü**) szó is. Ez az alakváltozat a román eredetű **szfįrla** 'pörgettyű, bűgattyú' (Kis-Szamos mente, Borsavölgye), **szfįrgyęjka**, **szfįrnęjka** 'ua.' (MNYRomKölcs. 355) és a magyar nyelvjárási **fergettyü**-féle (Koltó : ÚMTsz. **fergettyü** a.) változathoz kontaminálód(hat)ott. — Tehát:

szfįrla (~ **szfįrgyęjka** ~ **szfįrnęjka**) x **fergettyü** = **szfęrgętyü**

1.6. A sodort krumplis tészta, az ‘angyalbögyörő’-nek Csábon (Cssz—16) **súlyánká ~ súlyánká ~ (ritkán) surl’ánká ~ (ritkán) súlyánká ~ pipisnudli ~ (ritkán) monyor** megnevezései vannak (MNYA. 412: **krumplinúdli**). — A „súlyánká” szlovák jövevényszó; vö. szlk. **šúl’ance**, nyelvjárási **šúl’ka** ‘núdli’ (tkp. ‘az, ami meg van sodorva’), cseh nyelvjárási (morva) **šulánek** ‘núdli’ (Nr. 97: 469—70). A csábi „súlyánká” szövége minden bizonnyal a -ka kicsinyítő képzős (vagy annak felfogott) szavak analógiás hatására módosult; vö. ugyaninnen: **pámpuská** ‘fánk’ (< szlk. **pampúška** ‘egyfajta sült tészta, fánk’ : TESz. **pampus** a.; MNYA. 408), **ādāmcsutká** (l. fent), **fosztjinká ~ fosztinká** ‘(kukorica-)borítólevél’ (MNYA. 43).

A **surl’ánká** alakváltozat nem hangtani úton, hanem szövegyüléssel jöhetett létre: ennek első szótagját a **súrol**, nyelvjárási **surol** módosította; ti. az angyalbögyörő tésztajának a vastagságát a kéznek, tenyérnek **sodró**, **simító**, **súroló** mozgása adja meg, miként erről az alábbi megnevezések is meggyőzően tudósítanak: **Sókszelőce** (Cssz—6): **sodrotcsikmák**, **Nyitragerencsér** (Cssz—3): **sodrone**, **Becsvölgye** (B—18): **söndörimácsik ~ pöndörimácsik**, **Vága** (Cssz—2): **sodróká ~ csuszkó**, **Barslédéc** (Cssz—4): **visszätcsik** (= **visszált** ‘ellenkező irányba, azaz magam felé sodrott’). A **súrol**-nak ‘simító mozgást végez’ jelentéséhez vö. az erdélyi (főként a Biharban elterjedt) „**csúszda**”, „**csúszinka**”, „**csúszóvas**, **csúsztató(vas)**” és a szórványosan előforduló „**sullatóvas**” ‘eketalp’ elnevezéseit; az utóbbinak előtagja a **súrol** ige származéka (NyIrK. 31: 132—3).

A **monyor** származékszó: **mony** alapszava ősi örökségünk az uráli korból (1. a **manó** szócikket), -r-je kicsinyítő-becéző képző, „a mai nyelvben csak elhomályosult származékokban használatos” (D. Bartha: Szóképz. 108); ‘a kisfiú penise’ → ‘sodort krumplis tészta’ jelentésváltozásra l. ugyane szöveg következő adatait: „(angyal)bögyörő”, „(cigány)bögyörő”, „**piskura**”, „**kokoska**”, „**pucu(ka)**” stb. — A fentiek ismeretében a **surl’ánká** alak keletkezése így szemléltethető:

surol x súlyánká = surl’ánká

2.1. **Bajsa**, **Péterréve**, **Piros**, **Torontáltorda**, **Alsóittebe** és **Torontálvásárhely** (Ju—5, 6, 8, 10—12) nyelvjárásában a **bajor-osztrák** eredetű „**núdli**”, **Várdarócon**, **Kórógyon** (Ju—3, 7), valamint főként az **Ormánság** délnyugati részén „**sufnódlí**” az ‘angyalbögyörő’ neve; vö. **baj.-osztr.** **nudl** ‘ua.’, illetőleg **schupfnudl** ‘ua.’ (TESz. **nudli** a.). E két megnevezés területi elterjedése közötti **Kupuszinán** (Ju—4) **snúdli** alakot rögzítettek a MNYA. gyűjtői.

A „sufnódli” és „núdli” kölcsönhatása a „sufnódli” első hangjának az átütésében nyilvánul meg a „snúdli” változatban. — Szemléletesen:

snúdli ← sufnódli ~ núdli

2.2. A kiveszőben levő kézimalomnak Erdélyben az alábbi — gyakrabban előforduló — nevei vannak: „daráló”, „sóórló”, „rezsnyice”, „kézimalom” stb. (MNYRomKölcs. rezsnyice a.; SzékNyfsz. kézimalom a.). — Az erdélyi regionális köznyelv szavai közé tartozó rezsnyice néhány alakváltozatának keletkezését így magyarázza meg Bakos Ferenc: „A székelyes rőzsnyice, a képzőcserés rőzsnyike és rezsnyika, a depalatalizált rendice és a hangkivetéses resica másodlagos illeszkedéssel jöttek létre, de a variánsok többsége legalább három román alakra (răşniţă, rişniţă, rişniţă) megy vissza.” (MSzRET. 147) Ehhez még hozzáteszi, hogy a „magyar és a román változatok között többféle összefüggés is lehetséges” (uo.).

Ezek közül a lehetséges összefüggések közül vizsgáljuk meg kissé tüzetesebben egyet: a depalatalizált rendice alakváltozat d-jének a megjelenési, keletkezési okát.

A rendelkezésünkre álló igen szép számú adatból megállapítható, hogy a depalatalizáció még a d megjelenése előtt ment végbe, ui. sok „rezsnyice”, „resnyice”, illetőleg „reznice”, „resnice”-féle variánsunk van, de nincs egyetlenegy *rednyicé-nk sem.

A fenti forrásokból kiderül az is, hogy több magyar nyelvjárásban e román jövevényszó a magyar „daráló” párjaként jelentkezik; vö. a Nyárádmentéről: daráló ~ rezsnyicę, daráló ~ reznice; a Nagy-Szamos mentéről: daráló ~ resnyica (MNYRomKölcs. 336); Zágon (H—21): rēzsnyice ~ đaráló, Kézdimartonos (H—87): rēzsnyicę ~ đarálló és Bélafalva (H—110): daráló⁸ ~ rēdnice (SzékNyfsz. 251).

Ennek az utóbbi szópárnak az alapján gondolható, hogy a „rednice”-féle változatok d hangja az azonos jelentésű „daráló” d-jének hatására hangtűtéssel keletkezhetett. — Szemléltetve:

rednice ← daráló ~ re(z)snice

2.3. A TESz. a cukor szócikkében megemlíti, hogy „a nádcukor megismerése előtt az ételeket mézzel édesítették; a nádcukrot ezért népiesen nádméz-nek (1. 1505 k. : OklSz.) hívták. Ezt az elnevezést csak a 19. sz. elején, a répacukorgyártás megindulásával szorította ki a cukor, amely most már répacukrot is jelentett”.

Feltűnő, hogy a 'cukor' jelentésű nádméz-nek az MTsz. két változatát mutatja be; íme: nád-méz (Székelyföld; Marosvásárhely; Udvarhely vármegye; Háromszék vármegye; Háromszék vármegye Angyalos, Besenyő, Gidófalva) és nár-méz (Háromszék vármegye).

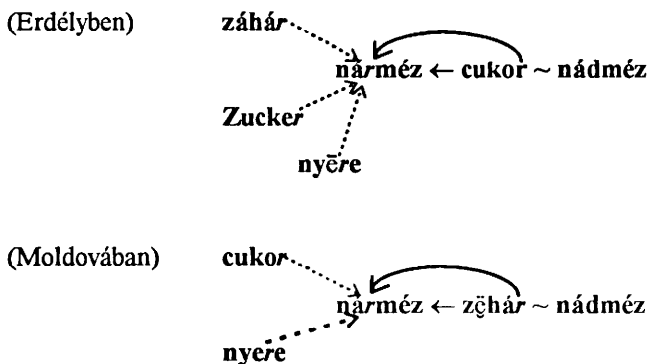
Ennek az r-es változatnak a megfigyeltetéséhez nyújtanak segítséget az alábbi nyelvjárási források értékes adatai: a SzékNyfsz. cukor szócikke és a MCsángNyjA. cukor térképe.

Az erdélyi adatok példaszzerű pontossággal felsorakoztató első forrásból megtudjuk, hogy ennek az étel- és italművek édesítésére használt kristályos anyagnak az erdélyiek 1987-ben a „cukor”, a „nádméz” és a „nárméz” elnevezéseket használták az alábbi párosításokban vagy már egyedül:

„cukor”⁴⁰ „cukor” ~ (régies alak) „nádméz”¹³³ „cukor” ~ (régies alak) „nárméz”¹⁰ „cukor” ~ (régies alakok) „nádméz” ~ „nárméz”⁴ és „cukor” ~ (régies alakok) „nárméz” ~ „nádméz”³.

A második forrás idevágó adataiból meggyőződhetünk, hogy a moldvai csángó pontok többségében a „záhár” dominál, de néhány helyen a „cukor” és ~ vagy „nádméz” szó párjaként él; megjegyzendő, hogy Vizánta nyelvjárásában meg a nádméz ~ nárméz ~ (ritkán) zēhár együttes használatát rögzítették az adatgyűjtők.

A bemutatott nyelvjárási tények alapján jogos az a következtetés, hogy a „nárméz” változat r-je hangátütéssel keletkezett. Erdélyben főleg a cukor, moldvában inkább a román eredetű „záhár” asszociatív hatására. Ezt a hatást erősíthették általánosan: a román eredetű nyēre 'méz' (< rom. miere 'ua.': MNyjRomKölcs. 277), illetőleg a „záhár” (< rom. zahăr, nyelvjárási zahar: uo. 408), no meg Erdély szászok lakta vidékén közrejátszhatott a német Zucker-nek is valamelyik helyi nyelvjárási változata. — Ezek az elsődleges és másodlagos asszociációs hatások így ábrázolhatók:

Megjegyzés: a szárászi (F—16) **cukor** ~ (régies alakok) **nádméz** ~ **názméz** (MNYA. 1014: **cukor**) szó-, illetve alakváltozatok utolsó tagjában hátraható hasonulás történt.

2.4. A 'zsírtartó bödön' neve Dobrán **zsirospulina**, Hiripen és Szamosháton **zsirospulina**, Egri nyelvjárásban **zsirosbutina** ~ **zsirosbödön** (MNYjRomKölcs. **putina** a.).

A **zsirosbutina** összetétel utolsó tagjának szóeleji **b** hangja nem zöngésüléssel keletkezett, hanem hangátütéssel a szópárjabeli **bödön** **b**-jének a hatására. — Ennek több bizonyítéka van.

A **zsirosbutina** **s** hangja — ha nem elírás — azt jelzi, hogy az adatközlő **b** hangot ejt ugyan, de **tudata virtuálisan még őrzi** az eredeti zöngétlen zárhangot, így a szabályos és várt zöngésség szerinti **s : zs** hasonulás (mint a **zsirosbödön** szópárjában) nem jött létre. Továbbá: a **putina** nagy számú adatai között nincs egyetlen egy ***butina** változat sem. — Megállapíthatjuk tehát, hogy az említett szópár első tagjában bizonyára alkalmi hangátütést rögzített az adatgyűjtő. — E jelenség szemléltetve:

 zsirosbutina ← **zsirosbödön** ~ **zsirospulina**

Összefoglalva: ha a szó átalakításának módján kívül a mértékét is figyelembe vesszük, akkor a hangátütés a kontaminációs népetimológia rendkívül érdekes mellékhatásának tekinthető.

-VERŐ [AJTÓVERŐ, MAROKVERŐ, TYÚKVERŐ, KAKASVERŐ]

Az ÚMTsz. **verő**¹ szócikkének a végén a szerkesztők szokás szerint utalnak azokra az összetett szavakra, amelyekben ez a címszó utótagként szerepel; számuk meghaladja a **hatvanat**. Egy szűkebb nyelvterületen — Szeged és környékén följegyzett, élő és már nem élő — **verő** utótagú lexémák mennyisége **tizenkilenc** (SzegSz. **verő** a.). Hasznos tanulságokat vonhatunk le belőlük. Lássuk őket:

cimbalomverő 'fából készült ütő, amellyel a cimbalom húrjait megszólaltatják';

cölöpverő 'cölöpverő kos' ~ **istrángos cölöpverő** 'olyan cölöpverő kos, amely istrángok, kötelek segítségével hozható mozgásba' (szakm.), homoszémája: **bárány** (vö. **bárány** 2. a.);

cserépverő 'az a munkás, aki a tetőfedő cserép készítésével foglalkozik';

dióverő 'pózna az érett dió leverésére';

+ **Disznóverő** csn 1522: **Valentinus Disnowere**;
dobverő ‘az a pálca, amivel a dobot ütik’;
+ **falverő** fn. (a „Tüzi Rend szabások és annak oltását Tanítások...” szakkiadványban);
falhonverő (= falhozverő) ‘gyermekjáték, amelyet gombbal vagy krajccárral játszanak’;
iszkábaverő ‘iszkábakészítő’ (iszkába ‘hajóépítéshez való összefoglaló vaskapocs, amely kiterítve négyszögletű vasdarab’. „Az iszkábaverés, készítés a cigányok dolga volt. Vö. cigányiszkába.”);
kovászverő ‘mintegy 40 cm hosszú lapocka, amely kenyér sütésénél a kovász elkeverésére szolgál’;
kötélverő ‘kötélcsináló iparos’ (vö. ugyanitt + **Kötélverő** csn. 1522: **Johannes, Gregorius Kethelwere**);
marokverő ‘női aratómunkás, aki a learatott gabonát marokba gyűjti’;
szögverő fn. ‘régi szegedi, a kováccsal rokon mesterség, amelyről már nem tudunk semmit’;
tamburaverő ‘1 cm széles, 2—3 cm hosszú vékony szarulemez, amellyel a tökciterások a tamburát pöngetik’;
tanyaverő ‘tanyai települő’ (vö. **tanyaverés** ‘a tanyai ház kalákaszerű felépítése, meggyökeresedés a tanyaföldön’. „Gödrt kell ilyenkor ásni, amibe az alapot megvetik, aztán pedig karó kell, meg deszka. A karót leverik kétfelől, a deszkákat melléjük rakják. Ami köz a deszkák közé esett, azt földdel leverik”);
téglaverő ‘az a munkás, aki a téglát készíti’;
tejverő üdő ‘állandó hűvös idő, széljárás, amikor a birka a szokottnál kevesebb tejet ad’ (juhász szakmai nyelv);
tyúkverő fn. ‘régi, ma már csak hírben élő lakodalmi szokás’;
vájugverő (vájugvető is) ‘aki vályogvetéssel foglalkozik’ (főleg dorozsmai cigányok). L. még **vájugverés** (vájugvetés is) ‘a sárnak vályoggá formálása’.

Az összetett szavak utótagjának jól kivehető **verő** főnevesült (a **tejverő üdő** esetében melléknemesült) -ő, illetőleg régi -é vagy már -e képzős melléknévi igeneve. A fenti példák egy részében az eredetileg ‘üt’ jelentésű **ver** igével kifejezett cselekvés módosult. Ebben jelentős szerepe volt az ütéshez, ver(eget)éshez hasonló kísérő gyors mozdulatoknak is (**cimbalomverő**, **dobverő**, **tamburaverő**, és **kovászverő**; az utóbbihoz 1. a hódmezővásárhelyi **fölveri a kovászt** ‘a beázott élesztőt a lisztel összedolgozva elkészíti a kovászt’: ÚMTsz. **kovász** a., valamint **felver** ‘erős keverés, csapkodás által valamit megkeleszt’: Ballagi).

Némelyiküknek a szemléleti tartalma olyannyira elhalványodott, kiürült, ill. népetimológiásan meg is változott, hogy csak tüzetesebb vizsgálattal rekonstruálható.

Az **iszkábaverő**, **szögverő** és a 'kovács' jelentésű régi **vasverő** (nagy)kalapáccsal, azaz **verő**-vel ütve formálta, verte a megtüzesített iszkábát, szöget, patkót stb.; 1. még régi Faber monetarius: *eyn muntzmeyster: Penz verð 'pénzverő'; malleus: ein hammer: verð 'kalapács' stb. (RMG1. verő a.)*.

A **tejverő üdő** kifejezés szemlélteti háttérének megvilágítását talán a nyelvjárási — Buzitán (Abaúj m.) följegyzett — **elver** 'fölver, habosra ver (tejet)' (Msz. **ver** a.) ige segítheti; ti. a valamilyen okból kevés tejet adó jószág teje éppolyan a fejlődényben, mintha habbá verték volna (saját fiatalkori megfigyelésem, emlékem); 1. még **tejverő-dézsza** 'köpülő' (Székelyföld: MTsz. **tej** a.).

A **falhonverő** játékban a gombot, krajcárt a falhoz verték, ütötték, 1. **falhoz-verőzdi** 'olyan játék, amely abból áll, hogy a játékosok gombot vagy pénzt dobálnak a falhoz' (Makó: ÚMTsz. **falhozverőzdi** a.).

A **vájugverő** és talán ennek analógiájára, hatására keletkezett **téglaverő**, illetőleg **cserépvő** azt a szemléletet tükrözi, hogy a vályogot vagy téglát ütésekkel tömörítették, verték az alakító keretbe; de 1. még **verő** (Kolozsvár) 'fakalapács (az agyag finomítására használják)', **verő** (Tápé) 1. 'aki a tetőt felveri', 2. 'szerszám, tetőverő furkó' (ÚMTsz. cédulaanyaga).

Alkalmasint idetartozik a **kötélverő** is. A TESz.-nek az a véleménye, hogy utótagjának eredeti jelentése 'ütésekkel valamit létrehozó' volt, majd ebből létrejött a '(kötelet, zsinórt stb.) sodrással, fonással készítő' másodlagos jelentésváltozás; bár nem zárja ki a törökből való származtatás lehetőségét sem (**ver**² a.).

A **marokverő**-nek, illetőleg utótagjának több eredetmagyarázata van. — Elsőként a Győrffy István által megkérdezett parasztokét mutatom be: „Arra a kérdésemre — írja Győrffy (Tak. 7) — , hogy miért hívják a **marokverőt** marokverőnek, a Tiszántúlon nem tudtak semmi feleletet adni. Szegeden, Kecskeméten úgy magyarázták, hogy a marokverő mikor összegereblyélte, a gereblyével megveregette a [gabona] tövét miközben a két lába közé fogta a markot. Ez a magyarázat nem kielégítő, mert a marokverésnek ez a munkálat csak jelentéktelen mozzanata.” Saját maga ugyanitt akképp értelmezi a **marokverő**-t, hogy ez előbb annak a (többnyire) munkásnőnek a neve volt, aki a marokba fogott zsúpkévé az asztalhoz veregette, majd amikor a zsúpkészítés kiment a divatból, és a búzát is kévébe kezdték kötni, a lekaszált termést a marokverő szedte fel, tehát a megszűnt régi női foglalkozásnak a neve — új tartalommal — átöröklődött (Győrffy: Tak. 38—39).

Gunda Bélát ezzel kapcsolatos néprajzi megfigyelései, kutatásai abban győzték meg, hogy a **markot ver** kifejezés eredetileg is 'a kérébe gyűjtött maroknak a tövét megveregeti' jelentéstartalmú volt, s e munkamozzanat elvégzőjét értelemszerűen **marokverő**-nek nevezték (MNy. 31: 241—2. és 32: 117—120).

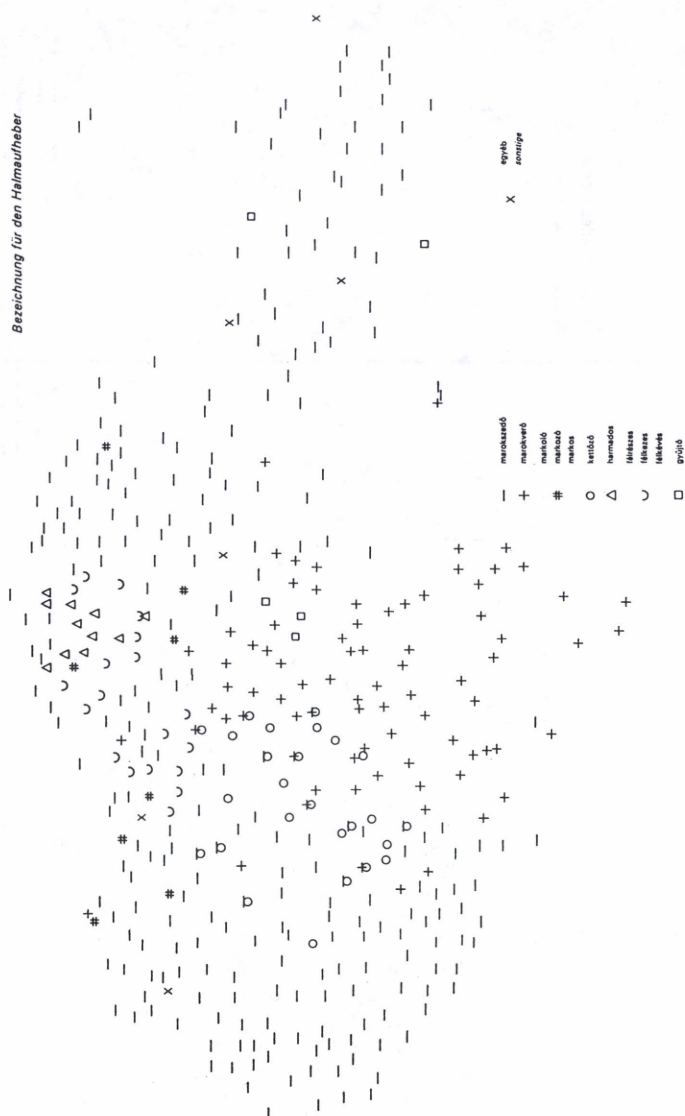
Csefkó Gyula a nyelvi tényeket, nyelvjárási adatokat fogta vallatóra (MNy. 25: 42—43). Bebizonyította, hogy a **marokverő** utótagjának **ver** alapszava a ma már elavult 'szed, gyűjt' jelentést őrizte meg számunkra. Példái között vannak az azonos jelentésű **marokszedő** és **marokverő**; a Szeged környékén 'lókereskedéssel foglalkozó cigány' **lóverő** és **lőszedő** is; 1. erre még **lóverőkupec** és **lóverő** (Kiskunhalas) 'lókupec (ÚMTsz. **lóverő** a.). A **ver** igének '(össze)szed', '(össze)gyűjt' jelentésére igen sok példát hoz Tálasi István A termelés és nyelv kapcsolata aratóműveleteinkben című kitűnő cikkében (Ethnographia 68: 244—7). — Megemlítem még, hogy a Magyar Néprajzi Atlasz 37. számú térképlapja átfogó képet nyújt a marokszedő személy nevééről, a 38. számú pedig a marokszedés módjáról. (1. a 8. és a 9. számú térképmellékletet). E térképek adatainak összevetéséből látható: ahol túlnyomóan fakampóval szedik a markot, ott — néhány ponttól eltekintve — **marokverő** a domináns megnevezés, ahol viszont jobbra sarlóval, illetőleg inkább kézzel végzik ezt a műveletet, a **marokszedő** név a járatosabb.

Alighanem ezek a nyelven kívüli tények is hozzájárulhattak a **marokverő** ~ **marokszedő** szópár területi megoszlásához, illetőleg fennmaradásához.

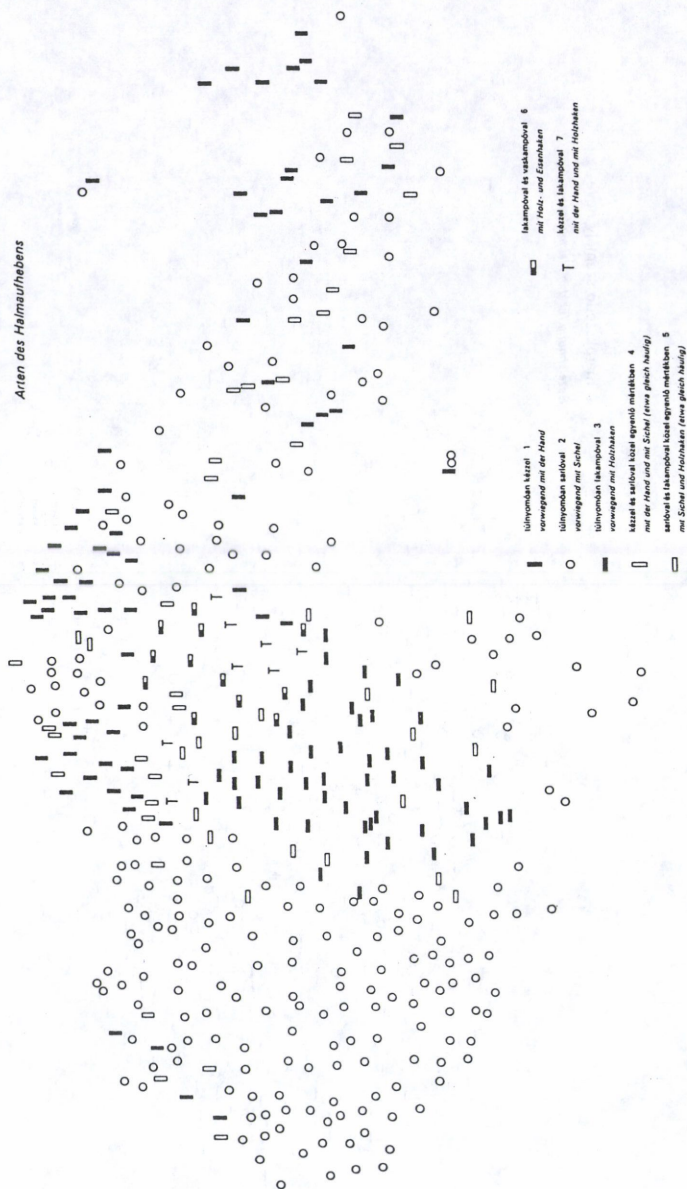
A **Disznóverő** foglalkozást jelölő közszóból vált személynévvé, alapja a régi **disznót ver**, **üt** 'disznót erős ütéssel elkábít, leöl' tárgyas szerkezet volt. Ti. régebben „a leölni való sertést ... először furkóval leverték s csak azután szúrták le” (TESz. **verőmalac** a.). Ennek igazát támogatják az alábbi nyelvjárási összetett szavak: **disznóütő** '(disznóöléskor) a disznó leütéséhez használt, vaspánttal megerősített keményfa ütő', **disznóütés** 'a disznóölésnek az a része, amikor a disznóütővel hatalmasat ütnek a disznó fejére' (Debrecen: ÚMTsz.); **disznóveret** 'disznóölés' (Kórógy, Rétfalu: uo.).

Idetartozik az alábbi — **tyúkverő**-nek nevezett — lakodalmi szokás is. Erről így ír az MTsz.: „**tyúk-verő** (tik-verő): a lakodalom utáni napon v. napokban a hivatalos vendégek házánál (esetleg csak a legényes v. lányos háznál) tett látogatása s ottvaló evése-ivása, mulatozása a násznépnek; — ilyenkor a pajkos legények útközben, ahol csak tyúkot találnak, **elütik** (én emeltem ki;—M.S.), s fölaggatják egy rúdra, melyet két legény a vállán visz, s így mutatják be magukat” (Nyitra vm. Pográny és vid.; Győr m.; Vas m. Kemenesalja; Alföld; Kiskúnság).

A marokszedő személy neve
Bezeichnung für den Helmaufheber

A marokszedés módja
Arten des Halmaufhebens

Szakirodalmunk **kakasverő**-ről is tud; CzF. szótárában — **kakasverő** a. — többek között ezt olvashatjuk: „... kardot adnak [ti. lakodalomkor a bekötött szemű vőfély] kezébe, hogy a kakas nyakát vágja le, de a vig cimborák a kakast mindig ellenkező irányban tartják, s a hiába hadonászó vőfélt kinevetik”. — A Bakony hegyvidéken ismert **kakasverés** ‘farsangi népszokás, melynek során a legények a húshagyókedden vett kakast hamvazószerdán kiengedik, végigkergetik a falun, végül botokkal agyonverik’ (ÚMTsz.).

A romániai Felsőbányán a **kakasütés** ‘lakodalmi szokás, melyben a bekötött szemű vőlegénynek egy rúddal többször el kell találnia az oszlophoz kötözött hízott kakast, amelyet azután megfőznek és elfogyasztanak’ (ÚMTsz.). Oltszakadáton a **kakas-ütés** utótagjának **üt** alapszava már nem ‘rúddal, karddal stb. megöl, elpusztít’, hanem ‘vesszővel ütöget’ jelentésűvé „szelídült”; íme: ‘táncsal, a legények versenyfutásával egybekötött húsvéti népszokás, melyben egy oszlophoz kötött kakast vesszővel ütögetnek, majd levágják és levesnek elkészítve elfogyasztják’ (uo. **kakasütés** a.).

A néprajzi szakirodalom ennek a különböző alkalomkor — a farsang, a húsvét a lakodalom, az aratás hagyományában — előforduló népszokásnak egyéb neveit is ismeri. A brassói Hétfaluban húsvét harmadik napján a cövekhez kikötött hízott kakast a fiúk nyíllal agyonlövik, így e szokást **kakaslövés**-nek nevezik; Baranyában húshagyókedden a bekötött szemű legényeknek a mintegy húsz lépésnyire cövekhez kikötött kakashoz kell találniuk és cséppel agyonütniük, innen **kakascséplés** a neve; Miskolcon, Borsod és Gömör m. némely falvában a kakas fejére „bíróági” végzéssel kimondott halálos ítéletet karddal vagy késsel hajtják végre: lemetszik a fejét, ezért hívják e lakodalmi szokást **kakasnyakazás**-nak. Erről részletesebben l. MNL. **kakasütés** és **tyúkverő** a.).

Láthatjuk, hogy különböző alkalomkor többnyire kakast ölnek meg; tyúkot csak elvétele. Ez a tény ismeretes a szlovák, cseh, lengyel, német, osztrák és más nép hagyományából (MNL. **kakasütés** a.) is. Ahol e régi szokást nálunk **tyúkverő**-nek nevezték vagy nevezik, előtagjában a **tyúk**-nak hajdani ‘kakas’ jelentése őrződött meg; vö. (a NySz. adatain kívül) 1533-ból: „Gallicinium: Wan der han kret gegen tag: Efelkori ticsolás ‘kakaskukorékolás’; 1572: „gallicinum: Thywkzo ‘ua.’ (RMG1. szólás, szó a.; Hadrovics: Mjelt. 137).

A **tyúkverő**-nek régi jelentése tehát minden bizonnyal ‘kakasverő’ volt; a későbbi ‘tyúkot verő’ értelmezés másodlagos motiváció (népetimológia) eredménye lehet. — Ott, ahol a **tyúkverő** ma már csak hírben élő lakodalmi szokás, az összetétel szemléleti háttere teljesen kiürülhet. Ezt híven tükrözi az alábbi — a Szegedi Szótárban olvasható — néprajzi, művelődéstörténeti

megjegyzés: „A lakodalomra virradó hajnalban két legény hatalmas rudat kapott a vállára és a vőfély vezetésével muzsikaszó mellett bejárták a lakodalomba hivatalos vendégek hajlékait, ahol aprójósza­got, egy-egy szál kolbászt, sonkát akasztottak rúdjukra. Amikor megtelt, visszatértek a lakodalmas házba, ahova a kárlátósok is ekkorra odaértek. Emelkedett jókedvvel tovább folyt aztán a mulatság. A tyúkverő mulatságos jelenetei közé tartozott az is, hogy a legények a vendégek házaiból egy-egy ruhadarabot is elcsentek és most magukra öltötték” (tyúkverő a.).

A szlovákiai Nagyhinden följegyzett ‘ajtófélfa’ jelentésű **ajtóveré** ~ **ajtóverő** (ÚMTsz. **ajtóverő** a.; MNyA. 204: **ajtófélfa**) összetett szó **veré** ~ **verő** utótagját hajladóak vagyunk — az ÚMTsz. munkaközösségével együtt — a ‘valamit összefog, összeköt’ mellékjelentésű **ver** igével azonosítani; 1. mind az ÉrtSz. **ver** és a TESz. **ver**¹ idevágó jelentéseit, mind az azonos szemléletet tükröző nyelvjárási — szlovákiai — **ajtókötés** ‘ajtófélfa’ (ÚMTsz. **ajtókötés** a.; MNyA. 204: **ajtófélfa**) összetételt, ill. utótagja **köt** alapszavának ‘valamit összefog, összeköt’ jelentését. Az **ajtóveré** ~ **ajtóverő** szónévi -é-jét, -ő-jét pedig értelemszerűen az -e, -ő igenévképzővel társítjuk (vö. nyelvjárási **csörge** ~ **csörge** ~ **csörgő** ‘töpor­tyú’; **perge** mn. ‘felkunkorodó’, ‘gyorsan gördülő (szekér)’ ~ **pergő** fn. ‘csengő’, ‘rokka’: TESz. **csörge**, ill. **pereg** a.).

Ne essünk bele ebbe a csapdába! — Az **ajtóveré** ~ **ajtóverő** (mindkét) utótagja a szlovák nyelvből került a magyar nyelv­já­rásba; vö. szlk. **veraj**, ritkábban **verej** ‘ajtó- és kapuszárny’ (EtSlSlavJaz. 5: 64); **veraj** ‘ajtófélfa; ajtósarok’ (Hvozdzik 1415). Több szláv nyelvben is megvan; 1. például cseh **verej** ‘ajtószárny’, **veřeje** [többes szám] 1. ‘ajtókeret, ajtófélfa, ajtótok’, 2. ‘ajtósarokvas’ (CsMSz. 2: 655); ukr. **вєрєя** ‘kapufélfa’ (UkrOrSz. 1: 122), ‘kapuszárny’ (Vasmer 1: 298); or. **вєрєя** ‘kapuszárny’ (uo.). Eredeti szó (erről részletesen 1. az említett Vasmer szótárán kívül még: Machek: EtSlČ. **vereja** a.; Holub—Lyer: StručEtSl. -vríti a.).

A szlovák **veraj** a magyarban előbb ***veraj** > ***veréj** alakot ölthetett, majd ebből **veré** lett. E fejlődés valószínűségét igazolandó, 1. **ganaj** ~ **ganéj** **gané**, **karaj** ~ **karéj** ~ **karé**, **taraj** ~ **taréj** ~ **taré** (TESz.) változatokat.

A **veré** átalakulása ezzel még nem zárult le; ez annak tudható be — szerintem —, hogy a **ver** ige **verő** származékának népetimológias vonzásába kerülve nyelvünk **verő**-re módosította, miután az összetételt ‘ajtóverő’-nek, azaz ‘ajtóköti’-nek értelmezte.

Megemlítem még, hogy az Ung vármegyei Tiszaháton élő álló **verje** ‘faragott nyakú, álló tölgyfadeszkából készült kerítés’ (ÚMTsz. **állóverje** a.) szintagma második tagja is idetartozik eredet szempontjából, mivel az nagy valószínűséggel a szlovák **verej** ~ **veraj** szó **veraje**, vagy ritkább **vereje** ‘ajtókeret, ajtófélfa’ változatának (EtSlSlavJaz. 5: 64) átvétele; magyar

hangalakját a hangrendi illeszkedés (szlk. **veraje** > m. ***vereje**) és ~ vagy (csak) kétnyíltszótagos tendencia (szlk. **vereje** > m. **verje**) alakította olyanná, amilyen.

Tekintsük át szemléletesen azokat a **verő** utótagú összetételeket, amelyeknek a hangtestén vagy a jelentésén bizonyítottan munkált a (tudós) népetimológia:

I. marokVERŐ ‘markot szedő, gyűjtő’ (eredetileg ver ‘szed, gyűjt’)	↗	(A) ‘marok tövét gereblyével veregető, kéveköti munkás’ [≡ ver ‘veregetve egyenget’]
(B) *‘nád- v. zsúpkévét asztalhoz veregető munkásnő ’ [≡ ver ‘veregetve csépel’] → ‘búzamarkot kérébe kötő munkás(nő)’
(C) ‘marok tövét veregető [≡ ver ‘veregetve egyenget’], majd kérébe kötő munkás’
II. TYÚKverő *‘kakast elütő legény’ (eredetileg tyúk ‘kakas’)	↗	‘tyúkot elütő legény’ [≡ tyúk ‘Henne’]
III. kakasVERŐ ‘kakast bizonyos eszközzel megölő legény’	↗	‘kakast vesszővel gyöngéden paskoló legény’ [≡ ver ‘paskol’]
IV. szlk. veraj ‘ajtófélfa’ > m. *ajtóveraj > ajtóveré ‘ua.’	↗	ajtóVERŐ [≡ ver ‘rögzít, köt’]

VÉN CSOROSZLYA, VÉN CSOSZOJA, VÉN ZSANA

[1] Az ‘ellenszenves, rendszerint sovány vénasszony’ ismertebb megnevezése: **vén csoroszlya** (ÉrtSz. **csoroszlya** a.). Nyelvjárási forrásainkban is találunk utalást erre a gúnyt, csúfolkodást kifejező szólásra: 1. például: **Vén csoroszja** ‘zsémbes vén banya’ (SzamSz. **csoroszlya** a.); **Vén csoroszlya** ‘vén banya’, illetőleg az 1798-ban adatolt, de mára már alighanem kihalt **Kopott csoroszja** ‘ua.’ változat (SzegSz. **csoroszlya** a.). Talán magyar hatásra, tükörfordításként keletkezett a szlovák nyelvjárási (hizsnyói) **šriaslo staria** ‘(öreg személy szidalmazásaként) vén csoroszlya’: **Ti šriaslo staria, nemiašej se do nich** [‘Te vén csoroszlya, ne ártsd magad a dolgunkba’] (Orlovský 327).

A **csoroszlya**, ez 'az ekegerendelyre függőlegesen erősített, késalakú, éles vas, mely az eke számára a földben irányt hasít' szláv jövevényszó a nyelvünkben: a bolgár, szlovák régi *črěslo* 'ua.' nálunk **csrěszla* > *csērěszla* > **csoroszlya** > **csoroszja** fejlődésen mehetett keresztül (TESz.). Gúnyos, sértő jelentése a szó pejorativnak érzett jellege alapján fejlődhetett; a nyelvérzék ui. a hangutánzó eredetű **csorszol** (Háromszék vármegye), **csorszog** (Székelyföld; Háromszék vármegye) 'csoszog, csörtetve jár' (MTsz.), **csoszog**, **csuszog** 'lassan, lábbelijét föl nem emelve, csúsztatva megy (főleg öreg)', **csosza** 'rosszlábú, csoszogós járású' (SzegSz.), **csoszolat** (Udvarhely vármegye) 'főlségesen járkál, jön-megy' (ÚMTsz.) stb. kiterjedt családjához kapcsolta. Ezt két adattal is bizonyíthatom.

CzF. így értelmezi a **csoroszlyá-t**: „Az ekegerendelyből lenyuló, s barázdát voltaképp hasító (csoroszló) késalaku vasszerszám.” — A tőlem ritkított **csoroszol** ige „csörögve hasít (én ritkítottam; — M.S.), barázdál, barázdát metsz, barázdavonalat húz” (uo. **csoroszol** a.) jelentéséből kiderül, hogy e szótár szerzői a **csoroszlyá-t** a **csoroszol**, **csorszog** stb. hangutánzó szavakkal rokonítják. A képzettársítást voltaképpen az válthatta ki, hogy a faeke szántás közben meglazult csoroszlyája, (a délnyugati nyelvjárásokban) **csótár**-ja (TESz.), tényleg **csörgő**, azaz 'csikorgó, nyikorgó' hangot adott. Erre világosan következtethetünk az alábbi idézetből: „A szántáshoz a **fehér tarisznyában** (ruhából készült tarisznya) egész csomó éket volt szokás vinni. A csótár ugyanis a göröndöly részébe ékekkel volt beszorítva. A hajnali nedves levegő az éket megduzzasztotta; később kiszáradt és meglazult vagy kiugrott. Mivel ez gyakorta megesett, előre gondoskodni kellett tartalékról.” (Seemayer Vilmos, Szántás faekével Zalában és Somogyban. — NéprÉrt. 26: 91).

[2] Az ÚMTsz.-nek **csoroszlya** szócikkében van a Gyulán följegyzett **Vín csoszója** 'öregasszony megnevezése'-ként használt szólás is. Ez a népetimológias alakváltozat szerintem úgy keletkezhetett, hogy az előzményének, a **vín csoroszjá*-nak az utótagja elveszítette eredeti 'ekekés, csótár' jelentését; a szemléletileg kiürült szót a nyelvérzék hozzákapcsolta a **csoszog**, **csosza** stb. szócsaládhoz, **csoszójá-ra** „értelmesítve” azt.

Ezek a tények meggyőzően igazolják, hogy a névátvitel a barázdát súrolva metsző csörgő, csikorgó csoroszlyáról a satrató, csoszogó vénasszonyra hasonlósági alapon mehetett végbe.

Maga a **csoroszlya** más asszociációk forrása is volt, illetőleg lehet. Az 1666-ban kiadott hitvitázó műben a **csorba csoroszlya** 'törött fog'; vö.: „Azt írja **tsorba tsoroszlyájú**, az az fogu Sámbar...”, „Minek-utánna rosz bordában fogta volna fonalát [ti. beszéde, érvei fonalát] **törött-fogu Sámbar...**” (Pós: Választ. 75, 128; Sámbar Mátyás, élt 1617-től 1685-ig, tudós jezsuita, aki szóval és írásban a hittérítésnek szentelte életét: 1. Horváth Lajos, Sámbar Mátyás élete és művei. Budapest, 1918).

Éles csoroszlya 'Isten haragja'. — 1618: „Az isten haragja **éles csoroszlya**” (MA: Scult. 231 NySz. : TESz.) [Isten haragja=istennyila, mennykő, villámcsapás: SZT. **isten a.**].

Nagy csoroszlya 'nagy nyelv'. — Arany János Toldijában a megfojtott farkasnak:

„Szeme is kidülled, véres könnyel telve,
Mint egy **nagy csoroszlya**, lóg ki zöldes nyelve:
Nem kiment belőle, bennszorult a pára,
Ahogy eltátotta, úgy maradt az álla.”

(Pásztor Emil, Toldi-szótár. Budapest, 1986)

Éles csoroszlya 'vénaasszony éles nyelve'. — Az EWUng. (csoroszlya a.) szerkesztőinek véleménye szerint a csoroszlya átvitt jelentésének kialakulásában szerepe volt a **kés éle** valamint a vénaasszony „éles nyelve” közötti asszociációnak. Stb.

[3] A **vén zsana** szólás Csokonai Vitéz Mihály műveiben bukkan fel először 1799-ben ebben a szövegkörnyezetben: „Itt jön egy szán, s benne két **vén zsana**” (Csokonai ÖM. 1/2: 558); jelentése: 'zsémbes asszony'. Az erdélyi nyelvjárásokból is találunk rá utalást, íme: „A székeleyeknél Gyarmathi szerint [ti. a **zsana**] a zsémbes asszony gúnyneve. Hasonló a **zene-zuna** szó utórészéhez (v. ö. **zsánál**), és rokon a **zsémb**, **zsémb** hangutánzókhöz. Miklosich a **žena** (= asszony) szláv szóval hozza viszonyba” (CzF. **zsana** 1 a.). Gáspár János is hírt ad róla Tájszógyűjteményeiben: **zsana** 'dada, vén szipirtó, szipa', s megjegyzi, hogy Szatmár megyei szó (MNYTK. 107: 37). Kniezsa István is szláv jövevényszavaink között tárgyalja: a szerb, bolgár vagy ukrán **žena** 'asszony' szó átvétele (Kniezsa: SzlJsz.). Cigánd nyelvjárásában a **zsena** 'szerető' jelentésű; vö.:

„Csak azért is kicsalom a **zsenámot**

Igazítsa meg a ráncos gatyámat” (ÚMTsz. cédulaanyaga)

A hangrendi kiegyenlítődéssel keletkezett 'asszony' jelentésű **zsana** asszociációs kapcsolatba került a pejoratív jellegű hangutánzó-hangfestő szónak felfogott **zsana** (Székelykeresztúr vidéke) 'zaj, lármá' (MTsz.), **zsana** (Paládság) 'ua.' (ÚMTsz. cédulaanyaga) igei homonimájával, valamint ez utóbbival azonos eredetű **zsánál** 1. (Háromszék vármegye) 'zajosan tereferél, lármáz'; (Székelyföld): **Hâgass mán, ne zsánáj annyiég, te tongyó** ['lompos, szurtos stb.'] **lélek, te!**; 2. (Székelykeresztúr és vidéke) 'folytonosan zúgolódik' és **zsanatol** (Székelykeresztúr; Nyikó mente) 'zsinatol, lármázik' ~ **zsinatol** (Köröstárkány; Viss; Makó; Hajdúböszörmény; Debrecen; Mezőkövesd; Göcsej; Sárrét; Sümeg vidéke; Karcag stb.) 'zajong, lármázik' (MTsz. **zsinatol a.**; ÚMTsz. cédulaanyaga **zsinatol a.**) ígéssel.

A **zsana** ‘zaj, láрма’, **zsanál**, **zsanatol** szócsalád azonos eredetű a latinból átvett **zsinat** 1. ‘katolikus (vagy protestáns) egyház törvényhozó és intézkedő gyűlése, testülete’, 2. ‘zsivaj, láрма, zsinatolás’, **zsinatol** (1. fent) szavakkal; a 2. jelentés keletkezését így magyarázza meg a TESz.: „A 2. jelentés a szó hangutánzóznak érzett jellege alapján fejlődhetett, s tkp. a **zsibongás**, **zsivaj(gás)**-féle szavakkal is kifejezett jelentéstartalmat (‘sokaság összefolyó, tompa hangon való zúgása, zajongása’) rögzít” (**zsinat** a.).

A **zsanál** ‘zajosan tereferél, lármáz’, illetőleg ‘morgolódik, zsémbel’ (Székelyföld: Gáspár János Tájszógyűjteménye: MNyTK. 107: 37) igéből elvont **zsana** ‘zaj, láрма’ (vö. régi és nyelvjárási **sántál** ‘sántít’ :> **sánta** stb.: TESz. **sánta** a.) főnév viszont asszociációs kapcsolatba került a **zsana** ‘asszony’ szóval, ‘zsémbes asszony’-ra módosítva ennek jelentését.

[4] Összefoglalva: A **csoroszllya**, **csoszoja**, **zsana** — s vegyük még hozzá a **banyá-t**, **satrafá-t**, **szipirtyó-t**, **szipá-t** — szavak gúnyos, bántó melléközőjét jelentősen felerősíti a **vén** melléknévvel való együttes szereplésük.

Némelyikük expresszivitását az is növeli, hogy asszociációs kapcsolatba kerül pejoratív jellegű hangutánzó-hangfestőnek vélt szóval, szócsaláddal.

VISSZATEKINTÉS

Szófejtéseim többsége a másodlagos motiváció tárgykörébe tartozik.

A népetimológiákat térben és időben vizsgálom, ezért főként nyelvföldrajzi módszerrel gyűjtött anyagra támaszkodom.

A dinamikus szinkronia és a diakronia együttes — elemzési módszerként való — alkalmazása kiváló lehetőséget nyújt a népetimológiás változás(oka)t kiváltó, beindító, mozgató — nyelvi és nem (csak) nyelvi — tényezők biztosabb felismerésére, árnyaltabb, dimenzionáltabb tudományos leírására, azaz: megfejtésére (1. például az **apróság**, **szárazság**, **aszuság**; **rosszmaró**, **rossz**; **kelególyál**, **kelepgólya**; **barátosi légy**; **szabóbogár**; **bőmadár**, **bőrregény**, **denevér**, **denevéréb**; **fajfa**, **fejfa**, **fölfa**; **ebse méreg**; **földikovács**, **kőkiverő**, **verébköltő**; **sónyica**, **szonyica** szócikket).

Jelentős szerepe van a kettős nyelvi tudatnak is a másodlagos motivációban, mivel két szomszédos nyelv szemléletvilága, egymásra kifejtett asszociációs hatása bonyolítja a népetimológiás folyamat(oka)t: peremnyelvjárásaink népetimológiás azavainak vizsgálatakor mind a két nyelv tanuvallomását figyelembe kell venni (1. például az **ajtópora**; **buzogány**; **Deszk**, **Rikájó**; **kaszaj**; **szárika**; **csúrol**, **suhol**, **spajod**; **szfergetyű**; **surl’ánka**, **snűdli**; **gégor**, **gregor** szócikket).

Peremnyelvjárásaink párhuzamosan használatos magyar—idegen nyelvi szinonimájának ~ szinonimáinak — azaz dublettjének ~ dublettjeinek —

egybevetéséből sajátos jelenségek (szóvegyülés, hangátütés) figyelhetők meg (1. például a **spajod, szfergetyű, surl'ánka, snúdli, gégor; nárméz, rendice, zsirosbutina** szócikket).

A nyelvi rendszerkényszer működése, illetőleg hatása figyelhető meg az alábbi példákban: **apróság, szárazság, aszúság; ásfá, szátyfa, kalafa; körfő; ajtóverő; fajfa, fejfa, fölfa; stb.** Némelyük "szabályos" hangváltozása — a népetimológia felől nézve — másodrendű jelenség; az ilyen hangváltozás figyelembevétele eltájolhatja, megtévesztheti a szófejtőt.

A dinamikus szinkroniához való módszerbeli igazodás lehetővé teszi annak a ténynek a határozott bizonyítását, hogy a népetimológia nemcsak téves etimológia, hanem szóteremtő is: 1. például **aprópanusa, kicsipanusa, nagypanusa; köfing; pinyőke, cinke; rosszmaró, rossz; körfő; bőrregény; szabóbogár, sósbogár; kalafa; denevéréb; stb.**

Meggyőződésem, hogy a dinamikus szinkronia és a diakronia módszerének további finomítása szélesebb körű betekintést nyújt a népetimológiás átváltozásokon keresztülment **szertelen** (rendkívüli, különleges) szavaink szivárványos világába.

Rövidítések

(A magyar nyelvészeti irodalomban közkeletű rövidítések, valamint közvetve idézett nyelvi források rövidítései nincsenek feloldva.)

- CsMSz. = Dobossy László, Cseh—magyar szótár. I—II. Bp., 1960.
- EtSlSlavJaz. = Этимологический словарь славянских языков. Праoslavянский лексический фонд. Под редакцией О. Н. Трубачева. Москва, 1974. Выпуск 1.
- Ftsz. = Imre Samu, Felsőőri tájszótár. Bp., 1973.
- Hadrovics: Mjelt. = Hadrovics László, Magyar történeti jelentéstan. Rendszeres gyakorlati szókincsvizsgálat. Bp., 1992.
- Holub—Lyer: StručEtSlČ. = Josef Holub—Stanislav Lyer, Stručný etymologický slovník jazyka českého se zvláštním zřetelem k slovům kulturním a cizím. Praha, 1978.
- Hrinčenko = Грінченко Б. Г., Словарь української мови. I–IV. Київ, 1907 — 1909.
- Károly: ÁMjelt. = Károly Sándor, Általános és magyar jelentéstan. Bp., 1970.
- Kiss: Mmad. = Kiss Jenő, Magyar madárnevek. (Az európai madarak elnevezései.) Bp., 1984.
- Márton: MCSángRomKölcs. = Márton Gyula, A moldvai csángó nyelvjárás román kölcsönszavai. Bukarest, 1972.
- Márton: Mnyjárt. = Márton Gyula, Magyar nyelvjárás. Kolozsvár, 1070.
- MCSángNműv. = Kós Károly — Szentimrei Judit — Nagy Jenő, Moldvai csángó népművészet. Bukarest, 1981.
- MCSángNyjA. = A moldvai csángó nyelvjárás atlasza. Szerkesztette Gálffy Mózes, Márton Gyula és Szabó T. Attila, I—II. Bp., 1991.

MNL.	= Magyar Néprajzi lexikon. Főszerkesztő Ortutay Gyula. I—V. Bp., 1977 — 1982.
MNyjRomKölcs.	= Márton Gyula — Péntek János — Vőd István, A magyar nyelvjárások román kölcsönszavai. Bukarest, 1977.
MNyTört.	= Bárczi Géza — Benkő Loránd — Berrár Jolán, A magyar nyelv története. Bp., 1967.
MSzRET.	= Bakos Ferenc, A magyar szókészlet román elemeinek története. Bp., 1982.
NémTsz.	= Hegedűs Attila, Kisnémedi tájszótár. Bp., 1992.
Orlovský	= Jozef Orlovský, Gemerský nářečový slovník. Martin, 1982.
SISJ.	= Slovník slovenského jazyka. I—VI. Bratislava, 1959—1968.
SISJČ.	= Slovník spisovného jazyka českého. I—VIII. Praha, 1989—1971.
SzékNyfSz.	= Székely nyelvöldrajzi szótár. Összeállította Gálffy Mózes és Márton Gyula. Bp. 1987.
TszKal.	= Gálffy Mózes és Márton Gyula, Tájszótár Kalotaszegről és környékéről. — in: Universitatea „Babeş-Bolyai” Cluj. Studii de lexicologie. 1965.
UkrOrSz.	= Українсько-російський словник. Головний редактор І. М. Кириченко. Київ, 1953, I—

Egyéb szakmai rövidítések

„...” = köznyelviesített alak

↗ = népetimológias változat(ok)

⇐ = népetimológias változást indukáló szó- és/vagy jelentés(változat)

Szómutató

(A címszavakon kívül csak a tárgyalt magyar szavak legfontosabb változatait foglalja magában.)

- Ácsteszer hn 43
 ādāmsutkā 78, 80
 ág 'rőzse' 9, 10, 11, 15
 ágbog 'rőzse' 10, 11, 12
 ágbogak 'rőzse' 10, 12
 ágocska 'rőzse' 9, 11
 ágrucfa 15
 ajak(a) 69
 ajtóköti 90
 ajtópora 6, 94
 ajtóverő 90, 91
 ajtóverő 83, 90, 91, 95
 akasztófa 16
 alabástrum szelenche 71
 alamuszta 70
 állóverje 90
 ālmācsutkā 'ādāmsutka' 78
 ālmātusā 'ādāmsutka' 78
 anno decebāl 35
 anno decimāl 35
 (angyal)bőgyörő 80
 ángyika 74
 anyó 68
 anyóuk 'anyaszárnyas' 68
 apar 'ajak' 69
 āpārā 'ajak' 69
 āpārājā 'ajaka' 69
 apika 74
 apró ág 'rőzse' 9, 10, 11, 12,
 apróság 'rőzse', 'gyűjtős' 9, 10,
 11, 12, 94, 95
 aprópanusa 7,95
 árboc 13, 14
 árbocfa 14, 15
 árbuc 'függőleges
 tartógerendaféle' 13
 árboc 'tökfajta' 13
 árbuctők 13, 14
 ásfá 'gombolyító' 14, 16, 17, 95
 áspa 15, 16, 17
 áspafa 14, 15, 16, 17
 áspáló 15
 áspálófa 15
 aszúág 'rőzse' 10, 11
 aszúság 'rőzse' 10, 11, 94, 95
 bábasegge-gomba 75
 bagó 8
 bagóhitén él 8
 bagojhitönn él 8
 bagólén él 8
 bagolygomba 21
 bakarasznýi 67
 balakovács 62
 balfácán 36
 bangy 75
 bankahitben él 8
 bankahitre 8
 banya 94

barátlégy 21
 barátmagu 21
 barátos ‘amicus’ 21
 Barátos hn 21
 barátosi légy 17, 21, 94
 bársonyfolyó ‘bársonyfalu’ 56, 57,
 61
 baszuobogár 36
 Báta hn 17
 Bátaapáti hn 18, 19
 Bátaszék hn 18, 19
 báti bot 17
 Bécs hn 18, 17
 bécsitök 18, 19
 belbel ‘(kisgyermek) alszik’,
 ‘bölcső’ 23
 belbelik 23
 belget 23
 beli! beli! 22, 23
 beligyermekek 22, 23
 belikol 23
 bigyológia 35
 bitófa 16
 bivalylégy 20
 bocskor ‘ételféle’ 28
 bocskoros (tojásleves) 27, 28
 bodza ‘növény’ 24
 bodza ‘lábszárfekély’ 23, 24
 bogározólégy 20
 bojnyik ‘növénynev’ 30
 borsos szelence 71
 bo(r)sporos 27, 28
 botfő 66
 bozdu 24
 böjti boszorkány 3
 bőmadár 28, 29, 94
 bőregér 29
 bőrféreg 29
 bőrmadár 28, 29
 bőrrégény ‘denevér’ 28, 30, 94, 95
 bőrszárnyú 29

bőrszőnyi szivar 3
 bubolaji tők 20
 budogány 27
 bugyelláris ‘ételféle’ 75
 bunyik ‘visszahúzódo természetű
 személy’ 30
 bundira 20
 bundola 20
 burnótos szelence 71
 búza ‘ajak’ 69
 búzafő 66
 búzátája 69
 buzdit 26
 buzdogány ‘acsarkodó’ 26, 27
 Buzdugán 26, 27
 buzdugán(y) ‘buzogány’ 26
 buzgó 25
 buzillája ‘ajaka’ 69
 buzog 26, 27
 buzogány 23, 26, 94
 bűdös(ke) ‘(labdajáték:) méta’ 31
 bűdű ‘méta’ 31, 32
 bütü 32
 bűz ‘méta’ 31, 32, 33, 34
 bűzfutó 31
 bűzösdi 31, 32

 cárka 72, 74
 cárikó 74, 75
 cárinkás 72
 (cigány)bögyörő 80
 cimbalom 75
 cimbalomverő 83, 84
 cinbolond ‘cimbalom’ 75
 cindalom ‘hirdetőtábla’ 75
 cinke ‘herpes lingualis’ 53, 54, 95
 cinterem 30
 cire 10, 11
 cire-bire 9, 10
 cölöpverő 84
 cukor 81, 82

cukorkás szelence 71

csámédárázs 34, 35

Cseh vize 35

cseméh 34

csēmēlyke 34

csemi 34, 35

csép 15

csépfa 15

cserépverő 84, 85

csevice 35

csevice 35

csigaleves 28

csigapogácsa 28

csigarétes 28

csimidárázs 34, 35

csípás 28

csipásmálé 28

csipszar(ka) 35, 36

csorba csoroszlya 92

csórémadár 29

csoroszlya 92, 94

csor(o)szol 92

csorszog 92

csoszlát 92

csoszog 92

csoszoja 94

csótár 92

csömēj 34, 35

csömi(h) 34, 35

csörgőüszög 36, 40

csörme ‘forgácsfánk’ 39

csörmepaprika 39

csörmő ‘gabonaüszög’ 36, 40

csörmő ‘törmelék’ 39

csörmődohány 39

csörmőkukorica 39

csörmől ‘üszög’ 36, 39

csörmőle ‘tésztaemű étel’ 39

csörmő ‘üszögös búzaszem’ 39

csörmőc ‘üszögfajta’ 39

csuhol 78

csúhol 78

csúrol 80, 78, 94

csúszda ‘eketalp’ 80

csuszinka 80

csuszkó ‘angyalbögyörő’ 80

csúszóvas 80

csúsztató(vas) 80

csutká ‘ádámcsutka’ 78

dal 75

dana ‘rossz szellem’ 30

daráló 81

denevedéb 22, 23, 94, 95

Deszk hn 40, 41, 42, 43, 46, 94

Deszka hn 40, 41, 42, 43

deszka 40

dinka ‘sütőtők’ 20

dinkajitők 19, 20

dinkatők 19

dióverő 83

disznót ver (~üt) 86

disznóütés 86

disznóütő 86

disznóveret 86

díszpancser 35

dobverő 84

dongólég 20

dúméh 36

Duna-eve hn 46

ebag 56

eban(n)ya 56

e(b)fing 54

Ebházi szn 69

ebsemereg 47

ebse méreg 47

efinkő 54

éles csoroszlya ‘villámcsapás’ 93

elv(e) 46, 47

elver 85

- éposz 54
 Erdély 'Transilvânia' 47
 erefő 66
 Esti Kornyika 36
 eve 46

 -fa 14, 15, 16
 fajfa 47, 48, 49, 94, 95
 fájfa 48
 fajfi 48, 49
 fajficérna 49
 fajfok 48, 49
 fajfücérna 49
 fajs 16, 17
 fajsza 16, 17, 94, 95
 fal 'keréktalp' 57, 59, 60
 falat(ka) 'herpes lingualis' 56
 falfa 57, 59
 falhonverő 84, 85
 falverő 84
 farkasmadár 29
 farkasver'ëB 'tövisszúró gébics' 29
 fejfa 'bodzafából faragott orsó',
 'szövőszék hengere' 47, 48,
 49, 94
 fejfok 48, 49
 Feketeügy elve hn 46
 felnagy 49
 felver 84
 félmadár 28
 fergetyü 79
 fing 'herpes linguáris' 54
 fíng'hó'jag 54, 55
 fin(g)kő 53, 54, 55, 56
 flóyta 'szájharmonika' 76
 flóytás 'szájharmonikás' 76
 fő 'donga' 57, 59
 földfa 57, 61
 folt 'keréktalp' 59, 60, 61
 folyó 'nagyobb patak' 59, 61
 folyó 'keréktalp' 57, 59, 61
 folyózatlan kerék 59, 61
 foszt(y)inká80
 fő 'legfelső' 68
 földikovács 61, 62, 94
 földi fecske 61
 földi kalapács 'hantmadár' 61
 földipoloska 62
 földfa 'szövőszék hengere' 47, 49,
 94, 95
 földgórija 'nagy fülű (ember)' 3

 gāgor 77
 gamba 69
 gatyás tojás 28
 gége 77
 gégor 77, 78, 94, 95
 gereblyefő 66
 gregor 'ádámcsutka' 77, 78, 94
 Gregor 'Gergely' 78
 guba 72

 gyújtós 9
 gyűszű 75

 hagymás 'hagymáz' 3
 halálfa 16
 hamis 70
 harbuc 13
 harbuz 13
 harapós 70
 harbuc-tök 14
 harisnya 'lábszárvédő' 72
 has(a)ló 47, 52
 haszajó 47
 haszít 'hasít' 52
 házi fiú 23
 herbüz 'görögdinnye' 13
 hétsingszakállú 67
 Hétszűnyükapanyányimonyók 67,
 68

Hid-elve hn. 46
 hiriba 21
 hiribagomba 22
 hiribigomba 22
 hompor(a) 'ótvar' 70
 höncsönszakállú 69

 icár 72
 icipicigájó 8
 ingikó 74
 iromba 21
 irombaji tyuk 21
 iszkábbaverő 84, 85
 íres (~íros) szelence 71

 jó 'folyó' 43
 juh 'belső rész' 8
 juhászodik 8
 juházik 8

 kakascseplés 89
 kakaslövés 89
 kakasnyakazás 89
 kakasütés 89
 kakasverés 89
 kakasverő 83, 89, 91
 kalafa 14, 16, 17, 95
 kanászodik '(meg)szelídül' 8
 káposztapoloska 62
 kaszafő 66
 ka(s)zaj 62, 63, 64, 94
 kazal 62, 63
 kelególyál 64
 kelekólál 64
 keleggőlya 'sokat fecsegő személy'
 64, 94
 kemencepereg 19
 keménéc-kalács 19
 keménymag 55
 kęminűszők 40
 kenoőcsős szelence 71

kenyérgomba 21
 kerékfal 57, 59
 keréktalp 57
 ker-fő 'kerítés' 57
 kézimalom 81
 kicsipanusa 7, 95
 kínzófa 16
 kisbíró 43
 kokoska 'angyalbögyörő' 80
 kopasz ág 'rőzse' 10
 kopó 43
 kopófülű galuska 28
 kopott csoroszja 'vén banya' 91
 kovács 'poloska' 62
 kovászverő 84
 kő 55
 kő(ü)fing 53, 55, 95
 köj 'kő' 55
 köjmoag 55
 kőkiverő 'bodobács' 61, 62, 94
 kőminmag 55
 kőrfá 66
 kőrfő 'fakapocs' 64, 65, 66, 95
 kőrfűsü 66
 körömméreg 47
 körpő 65
 körpöly 64, 66
 kötélverő 85
 kucsmagomba 21
 kuffergyár 'kupleráj' 36
 kurjancs 3
 kutyalégy 20

 lábikó 74
 lámpabüdü 32
 lányikó 74
 lérique 74
 linka 20
 linkajitők 20
 Lippahárs hn 43
 lólégy 20

lőszedő 86
lóverő 'lókupec' 86
lóverőkupec 86
lőcsfő 66

Malom-elve hn 46
manó 66, 67, 68, 80
Manó 'Emánuel' 68
manyó 68
manyók 68
már amarra rossz [=Máramaros]
20

marhalégy 20
markot ver 86
marokszedő 86
marokverő 83, 84, 85, 86, 91
marosz 'hamis (kutya)' 70
meg-juhászodik 8
megkanászodik 'megszelídül' 9
mezeipoloska 62
mêányà 35
méh 35, 36
méreg 'genny' 47
méta 31
miska 'egér' 3
mocskospajod 79
monoch 66, 67
mony 67, 80
monyók 67, 68
monyor 80
mota 15
motáfà 15
motolla 15, 16, 17
motollafa 15, 17
mosztalék 9

nád 69
nádházi 68, 69
nádméz 81, 82, 82
Nádoselve hn 46
nagy csoroszlya 'nagy nyelv' 93

nagylégy 20
napfínykötő^ű 61
náplesi 61
napsütőbogár 61
nárméz 77, 82, 95
náthás 69
nátházi 68, 69
natypanusa 7, 8, 95
názméz 83
návoj 50, 52
nénike 74
növénygyűjtő szelence 71
núdli 80, 81

nyëre 82

opára 69
oroszeány 'oroszlán' 3
orosszam mar 'orvul mar' 70
orozba (maró) 70
orozmaró 70
orozva maró 70

ör '(madár) köröz' 53
örém 53
öröm 52, 53
örömfà 'szövöszék hengere' 47, 52
örömmadzag 47, 52
örömnád 53

ör 'melléfonál' 53
ör 'öröl' 53

palántatetű 62
pálcika 74
pámpuskà 80
pándrávâ 79
panus(a)kórê 7
papó 68
papók 68

paprikás szelence 71
 párka 'párocška' 74
 pátá 'csimasz' 77, 79
 pécsitők 18
 pécs 'böglyő' 20
 Pécs hn 18, 19, 20
 Pécs(bagota) hn 18
 pecsérke 21
 pecsérkegomba 21
 pécsi 'böglyő' 20
 pécsilég 20
 pécsitők 18, 19
 Pécs(várad) hn 18
 piaci lég 20
 picigája 7
 piciján(y) 'kukoricacső
 borítólevele' 7
 pinke 'herpes linguális' 54
 pinytőke 'herpes lingualis' 53, 54,
 95
 pirozsogár 36
 pisurka 80
 piszk(a) 69
 pondrókása 27
 potypinka 21
 potypinkagomba 21
 poszméh 35
 pőcsik 20
 pőndőrimácsik 80
 pucu(ka) 'angyalbögyörő' 80
 putina 83

 Rátka hn 43
 ravasz 70
 rednice 77
 regény 'görény' 27
 resica 81
 rezsnyice 81
 Rikájó hn 40, 43, 46, 94
 rongyos-bugyogó 'forgácsfánk' 28
 rosz 70, 94, 95

rosszházi 68
 roszmaró 70, 94, 95
 rúdfő 65, 66

 satrafa 94
 semmiházi 68, 69
 sēnkiházi 68
 Sió 'vízrajzi név' 46
 snúdli 77, 80, 81, 95
 só 71
 sodronc 80
 sodrotcsikmák 80
 sónica 71
 sonyica 70, 94
 sóórlő 81
 sósbogár 35, 36, 95
 só szelence 71
 sovárvány 71
 sőndőrimácsik 80
 spajod 77, 79, 94, 95
 spátá 79
 sufnódli 80, 81
 suhol 77, 78, 94
 sullatovas 80
 súlyánká 80
 sunyi 70
 surl'ánka 77, 80, 94, 95
 surol 80
 súrol 78, 80
 sülőtők 19
 sütni való tők 18
 sütő 'sütőkemence' 19
 sütőtők 19
 süvėny 'rőzse' 9

 szabóbogár 35, 36, 94, 95
 (szája) aparája 69
 (szája) buzája 69
 szája gyüre 69
 (szája) pittye 69
 szája préme 69

szája széle 69
 szájpereme 69
 szálka 'szálka' 74
 szálka 'rőzse' 9
 Szamos-Bécs hn 18
 szánikó 74
 szár 74
 száraz ág 'rőzse' 9, 10
 száraz gally 'rőzse' 10
 száraz pereme 'rőzse' 10
 szárazság 'rőzse' 9, 10, 94, 95
 szarházi 68
 szárika 'guba, suba, szűr' 72, 74,
 75
 szárika 'lábszárvédő' 72, 74, 94
 szárnyasféreg 29
 szát(y)fa 14, 16, 17, 95
 szát(y)va 16, 17
 szederjes 24
 szégyenfa 16
 székkikó 75
 szelence 70
 szerencsétlen flótárs 76
 szfergetyü 77, 79, 94, 95
 szfjrgyējka 79
 szfirla 79
 szipa 94
 szipirtyó 94
 szivárván(y) 71
 szo 'só' 71
 szobor 'szövőszék hengere' 50
 szólnica 71
 szonyica 71, 94
 szögverő 84, 85
 szömörcsög 21
 szömörcsöggomba 21
 szurok 'üszögfajta' 39
 szuronyoslég 20, 21
 szürkelég 20, 21
 talp 'keréktalp' 57, 59

talpfa 57
 tamburaverő 84
 tanyaverés 84
 tanyaverő 84
 tarkalég 20, 21
 tarkapoloska 62
 técsi dongó^u 21
 Técső hn 20
 téglaverő 84, 85
 teher 6
 tejverő dézsa 85
 tejverő üdő 84, 85
 Tetűházi szn 69
 tézslafő 65, 66
 tikmon 68
 Tisza-Bécs hn 18
 Tiszelve hn 46
 torongy 75
 tűzgújtó 'rőzse' 9
 tyúk 'Henne' 91
 tyúk 'kakas' 89, 91
 tyúkverő 83, 84, 86, 89, 91
 üszög 36, 39, 40
 vadméh 35
 vájugverés 84
 vájugverő 84, 85
 vájugvetés 84
 vájugvető 84
 vasverő 85
 vén 94
 vén csoroszllya 91, 92
 vén csoszoja 91, 92
 vén zsana 91, 92
 ver 86, 90, 91
 ver (a nap) 61
 vér 30
 veréb 'spatz' 62
 veréb 'madár' 29
 verébköltő 'bodobács' 61, 62, 94
 -verő 82--91

verő ‘verőfény’, ‘kovács’ 62, 85,
90, 91
verőköltő 61, 94
visszātsík 80
Völgy elve hn 46

záhár 19
zene-zuna 93
zubog 50
zúboj 50
zuboly 47, 49, 50, 52
Zuboly [Miklós, a takács] 52
zúg 50
zugó ‘szövőszék hengere’ 50
zugoly 47, 50
zugoly-fa 49, 50

zsana ‘lárma’ 93, 94
zsana ‘szipirtó’ 93, 94
zsana ‘asszony’ 94
zsanál 93, 94
zsanatol 93, 94
zsena ‘szerető’ 93
zsinat 94
zsinatol 93, 94
zsirosbödön 83
zsirosbutina 77, 83, 95
zsirospatina 83

Tartalomjegyzék

Bevetetés	3
Szómagyarázatok.....	6
AJTÓPORA	6
APRÓPANUSA ~ KICSIPANUSA ~ PICIJÁNY	7
APRÓSÁG ~ SZÁRAZSÁG ~ ASZÚSÁG	9
ÁRBOC ~ ÁRBUCTÖK, HERBÜZ	13
ÁSFA, ÁSPAFA, SZÁTYFA, KALAFÁ	14
BÁTIBOT, BÉCSITÖK, PÉCSILÉGY, BARÁTOSI LÉGY.....	17
BELIGYERMEK	22
BODZA ~ BODZÁS, BOZDA ~ BOZDÁS; BUZOGÁNY	23
BO(R)SPOROS ~ BOCSKOROS (TOJÁSLEVES)	27
BÓMADÁR, BÓRREGÉNY, DENEVERÉB, DENEVÉR.....	28
BUJNYIK.....	30
BÜDÜ, BÜDÖS(KE), BÚZ(ÖSDI)	31
CSEMÉH	34
CSEVIZE.....	35
CSIPSZARKA, SZABÓBOGÁR, SÓSBOGÁR.....	35
CSÖRMŐ, CSÖRGŐÜSZÖG	36
DESZK, RIKÁJÓ	40
DUNA-EVE	46
EBSE MÉREG	47
FAJFA ~ FEJFA ~ FÖLFA, ZUBOLY ~ ZUGOLY ~ ZUGÓ, HASLÓ, ÖRÖMFA, ÖRÖMMADZAG	47
FINKÓ, KÓFING, PINTYŐKE, CINKE	53
FOLYÓ, BÁRSONYFOLYÓ, FOLT	56
FÓDIKOVÁCS, KÓKIVERŐ, VERÉBKÖLTŐ	61
KA(S)ZAJ	62
KELEGÓLYÁL, KELEPGÓLYA.....	64
KÖRFŐ	64
MANÓ	66

NÁTHÁZI	68
OPARA	69
ROSSZMARÓ, ROSSZ	70
SÓNYICA ~ SZONYICA	70
SZÁRIKA	72
SZERENCSETLEN FLÓTÁRS	76
Szóvegyülés, hangátütés	77
[GÉGOR (~ GREGOR), CSÚROL, SUHOL, SPAJOD (~ PATA), SZFERGETYÜ, SURLÁNKA, SNÜDLI; REDNICE, NÁRMÉZ, ZSÍROSBUTINA]	77
-VERŐ [AJTÓVERŐ, MAROKVERŐ, TYÚKVERŐ, KAKASVERŐ]	83
VÉN CSOROSZLYA, VÉN CSOSZOJA, VÉN ZSANA	91
VISSZATEKINTÉS	94
Rövidítések	96
Szómutató	98
Tartalomjegyzék	107

Eva Sturm

Das deutsche Passiv und seine Entsprechungen im Ungarischen*

1. Teil: Literatur über das Passiv

A. Literatur über das Passiv im Deutschen

I. Das Vorgangspassiv in der bisherigen Forschung

Die Passivforschung der letzten Jahrzehnte zeigt, daß die frühere Deutung des Passivs als der „Leideform der Verba“, wie sie noch zu Beginn dieses Jahrhunderts vom Sprachpsychologen Karl Vossler vertreten wurde, und die auf der Interpretation von griechisch „pathos“ beruhte, endgültig der Vergangenheit angehört. Es stellte sich bald heraus, daß eine große Zahl von Sätzen dieser Klassifikation widerspricht. Ebenso ist erwiesen, daß das Aktiv keinesfalls immer Tätigkeiten ausdrückt. Dennoch wurden die Begriffe Agens (=Urheber) und Patiens (=Erleider) auch in den neueren Grammatiken beibehalten.

Der alten Konzeption des Passivs als Leidensform wurde bereits vor längerer Zeit der Versuch gegenübergestellt, die Genera des Verbs mit den Begriffen: Handlung, Vorgang und Zustand zu unterscheiden.

In der „Grammatik der deutschen Sprache“ von Schulz-Griesbach (1960) wird diese Unterscheidung auf Grund der Mitteilungsperspektive getroffen. Das Passiv wird als Mittel gesehen, die Mitteilungsperspektive der Sprechsituation oder dem Kontext anzupassen. „Mit Hilfe des Passivs läßt sich vor allem die im Akkusativobjekt bezeichnete Person oder Sache in die Mitteilungsperspektive bringen.“ (Schulz-Griesbach 1960, S 59) Gleichzeitig verlagert sich der Schwerpunkt von „Handlung“ im Aktivsatz auf „Vorgang“

* Gekürzte Fassung einer Diplomarbeit an der Geisteswissenschaftlichen Fakultät der Karl-Franzens-Universität Graz; Studienrichtung: Übersetzer- und Dolmetscherausbildung.

im Passivsatz. Die Mitteilungsperspektive im Passiv ist also auf den Vorgang ausgerichtet. Auch das Passiv gibt jedoch die Möglichkeit, den Urheber des als Vorgang betrachteten Sachverhalts in einer freien Angabe zu nennen, wenn dies für die Mitteilung von Bedeutung ist.

Im Unterschied zu den Versuchen, die bei der Behandlung des Aktiv-Passiv- Problems am Inhaltlichen ansetzen, geht H. Glinz (1961) erstmals konsequent von der Form aus. Er stellt der traditionellen Grammatik und ihrer Terminologie die Konzeption von „den drei Geschehensarten“ gegenüber. Er stellt als erster das *sein* - Passiv als selbständige Form neben das *werden* - Passiv.

Aktiv	<i>werden</i> - Passiv	<i>sein</i> - Passiv
haben	werden	sein
einfach	bewirkt	gegeben

Die Wette wird gewonnen. Die Wette ist gewonnen.

„Das *wird* zeigt den Vorgang im Moment seiner Verwirklichung, das *ist* stellt ihn schon als verwirklicht hin..... *wird* gibt den Vorgang so, daß die wirkende Kraft als noch vorhanden, noch wirksam gedacht wird..... *ist* setzt dagegen nur voraus, daß der Vorgang gewirkt hat, daß man aber jetzt nicht auf dieses vergangene Wirken achtet, sondern auf den daraus hervorgegangenen Zustand, auf das erreichte Resultat.“

Agensangabe als „Quelle des erreichten Zustandes“ ist auch beim Zustandspassiv möglich. (Glinz 1961, S 368)

Sehr ausführlich hat sich auch L. Weisgerber mit dem Passiv beschäftigt. Auf seiner Konzeption beruht die Duden - Grammatik.

Weisgerber geht von einem vierstufigen Aufbau ganzheitlicher Sprachbetrachtung aus: Wortschatz, Wortbildung, Satzbau und Denkreise der Wortarten. In die letzte „Stufe“ fällt das inhaltliche Problem des Passivs.

Weisgerber lehnt den alten Begriff „Leideform“ ab und sieht die wesentliche Leistung des Passivs in der „Ausschaltung des agierenden Täter - Subjekts.

„Der Schlüssel zum Passivproblem liegt in der geistigen Rolle des Subjekts“ (Weisgerber 1963, S 247), denn allen **passivischen und passivähnlichen Konstruktionen ist die Ausschaltung des agierenden Täter-Subjekts gemeinsam**. Er faßt den Passivbegriff dadurch wesentlich weiter und dehnt ihn auf reflexive Verfahrensweisen (die Tür öffnet sich) und sogar auf aktivische man-Sätze aus.

Die Grundopposition besteht in dem „Gegenüber eines täterbezogenen Aktivs zu einem täterabgewandten Passiv.“ (Weisgerber 1963, S 251)

Die transformationelle oder generative Grammatik, die auf Noam Chomsky zurückgeht, hat von Anfang an die Aktiv-Passiv-Relation angeführt, um auf die Vorzüge ihres Vorgehens hinzuweisen.

Die Transformationsgrammatik geht von Grundstrukturen, sog. **Kernsätzen** aus, von denen sie mit Hilfe von **Transformationen** alle übrigen Strukturen einer Sprache abzuleiten sucht. Dabei wird jeweils der Aktivsatz als Kernsatz aufgefaßt, eine Art Primärstruktur, aus dem der entsprechende Passivsatz, als Sekundärstruktur, abgeleitet wird. Die Transformationen dürfen keine Bedeutungsveränderung herbeiführen. Nach Chomskys Auffassung besteht zwischen Aktiv- und Passivsatz kein Bedeutungsunterschied, sie sind in der Tiefenstruktur identisch, sie enthalten dasselbe tiefenstrukturelle, also logisch-grammatische Subjekt und Objekt.

Einen wesentlichen Beitrag zur Passivforschung leistete auch die **Valenztheorie** (Welke 1988):

Sie entstand in den 60-er Jahren als eine Richtung der strukturellen Grammatik. Wesentliche Vorläufer und Wegbereiter waren Bühler (1934), Kacnel'son (1948) und Tesnière (1953 und 1959).

Ausgangspunkt der Valenztheorie ist die **Ergänzungsbedürftigkeit der Verben** als Spezialfall der Kombinierbarkeit von Wörtern. Tesnière unterscheidet zwischen „actants“ (Aktanten) und „circonstants“ (Umständen). Die Valenz des Verbs ist seine Fähigkeit, eine bestimmte Zahl von „actants“ zu regieren (avalente, divalente, trivalente Verben), wobei zwischen obligatorischen und fakultativen Ergänzungen, sowie zwischen valenznotwendigen Ergänzungen und nicht an das Verb gebundenen freien Angaben unterschieden wird.

Die **Weglaßbarkeit fakultativer Ergänzungen** (=Ellipse) kommt besonders beim Passiv zum Tragen. Das Passiv stellt beim Verb eine wichtige grammatische Möglichkeit der Reduktion gegenüber der Grundvalenz bereit.

Die Passivform ist gegenüber der Aktivform eine **Valenzreduktion**. Durch Hinzufügung der fakultativen Ergänzung (Agensangabe) kann die Valenz jedoch aktuell wieder erweitert werden.

Helbig (1968, S 130), der seiner Syntaxbeschreibung das Valenzmodell Tesnières zugrundelegt - im Gegensatz zu Chomsky faßt er das Verb als strukturelles Zentrum des Satzes auf - greift auf die Transformationen im Sinne Chomskys zurück.

Heringer (1970) hat in seiner „Theorie der deutschen Syntax“ erstmals versucht, ein Regelsystem der deutschen Sprache aufzustellen.

Das Bedeutungsverhältnis zwischen Aktiv und Passiv beschreibt er als eine Art von **Konverse** und verwendet für die Darstellung Begriffe und Symbole der Logistik. Er beweist damit, daß bei der Transformation zwar eine **Bereichsvertauschung** stattfindet, die semantischen Verhältnisse jedoch unverändert bleiben.

Brinker (1971) stellt den Nutzen von logistischen Begriffen für die Sprachbeschreibung in Frage und meint, daß der Gedanke vom Passiv als einer Konverse des Aktivs nur eingeschränkte Gültigkeit hat, da er nur auf „transitive Verben anwendbar ist und auch in diesem Bereich lediglich das werden-Passiv erfaßt.“ (Brinker 1971, S 17)

Zu den beiden bisher üblichen Typen des Vorgangspassivs (persönliches Passiv der transitiven Verben und unpersönliches Passiv der intransitiven Verben) fügt er einen dritten Typ hinzu: das Passiv der Verben mit Genitiv-, Dativ- oder Präpositionalobjekt.

Jeder der drei Typen ist mit oder ohne Agensnennung möglich, wobei Brinker nicht von Agens, sondern von **subjektfähiger Präpositionalphrase** spricht. Sie wird bei der Transformation in den Aktivsatz zum Subjekt.

Interessant sind seine Untersuchungen über die verschiedenen Präpositionen, mit denen **Agensanschluß** möglich ist. Neben „von“ und „durch“ nennt er „mit, bei, in, unter, aus, auf, zwischen“ (Brinker 1971, S 42ff)

Zwei seiner Beispiele sollen diese Möglichkeit veranschaulichen:

Bei starker Bestrahlung werden innere Organe lahmgelegt.

Er wurde zwischen zwei Beamten abgeführt.

Gisela Schoenthal (1976) greift bei ihrer Untersuchung teilweise auf Brinker zurück, stellt jedoch semantische Zusammenhänge und textkonstituierende Phänomene in den Vordergrund. Es geht ihr um die kommunikative Rolle und die Verteilung des Passivs in der gesprochenen Sprache. Grundlage ihrer Untersuchung bildet das Freiburger Textkorpus, eine Sammlung von Texten der frei gesprochenen, also nicht rezipierten deutschen Gegenwartssprache.

Sie berücksichtigt dabei vor allem die Hierarchie der **Öffentlichkeitsgrade von Kommunikationsakten**.

Schoenthals statistische Auswertung ergab einen nicht geringen Unterschied hinsichtlich der Verwendung des Passivs in Kommunikationssituationen des öffentlichen und des privaten Lebensbereiches:

Im ersten Fall machen die „werden“-Passivkonstruktionen 4,5 % bis 7,5 % aus, im zweiten nur 0,3 % bis 1,5 %.

Besonders in ihrem Beitrag zum Kolloquium über das Passiv im Deutschen in Nizza 1986 befaßt sich Schoenthal mit der kommunikativen Funktion von Passivsätzen. Darauf möchte ich im nächsten Kapitel näher eingehen.

Die Arbeit von **Sabine Pape-Müller** (1980) gliedert sich in drei Teile:

Der erste ordnet ihre Arbeit in die bisherige Passivforschung ein, der zweite beschreibt die Zusammenhänge zwischen grammatischen und lexikalischen Konversen, der dritte befaßt sich mit den Verwendungsmöglichkeiten des Passivs, seiner Textfunktion und seiner Rolle in bestimmten Textsorten.

Ich möchte hier den zweiten Teil kurz erläutern. Auf den dritten Teil werde ich im nächsten Kapitel eingehen.

Pape-Müller hält die Einbeziehung **lexikalischer Konversen** neben den grammatischen Konversen deshalb für sinnvoll, da „offensichtlich Zusammenhänge zwischen der Passivunfähigkeit einiger Verben mit einer Akkusativergänzung und ihrer Konversenbeziehung zu anderen Verben bestehen.“ (Pape-Müller 1980, S 46-51)

Die folgenden beiden Beispiele sollen illustrieren, was Pape-Müller unter lexikalischer Konverse versteht:

Aktivsatz:

Sie bemerkte seine Nervosität.

grammatische Passivkonverse:

Seine Nervosität wurde von ihr bemerkt.

lexikalische Konverse:

Seine Nervosität fiel ihr auf.

Aktivsatz:

Hans gab den Eltern (Dativ) den Brief (Akkusativ).

grammatische Konverse:

Der Brief wurde den Eltern von Hans gegeben.

lexikalische Konverse:

Die Eltern bekamen den Brief von Hans.

Die **Textgrammatik von Harald Weinrich** (1993) definiert das Passiv als spezifische Form der Unterwertigkeit gegenüber dem Aktiv, da „die passivischen Formen des Verbs gewisse Reduktionen im Bereich der zugelassenen Handlungsrollen zeigen.“ (Weinrich 1993, S 155)

Je nach den **im Passiv zugelassenen Handlungsrollen** unterscheidet Weinrich:

Objekt-im-Subjekt-Passiv
Partner-im-Subjekt-Passiv
Subjekt-im-Verb-Passiv

Am häufigsten ist das **Objekt-im-Subjekt-Passiv** (S155-170), das ausschließlich von transitiven Verben gebildet werden kann. Das transitive Objekt des Aktivsatzes wird dabei zum Subjekt des Passivsatzes, in seiner Stellung zum Verb kommt ihm jedoch nach wie vor Objekt-Bedeutung zu.

Innerhalb dieser großen Gruppe trifft Weinrich folgende Unterteilungen:

1. Vorgangs- und Zustandspassiv

2. Modalpassiv

der Gewählte ist vom Bundespräsidenten zu ernennen

Funktionalpassiv

das Stück kommt zur Aufführung

Quasi-passivische Konstruktionen (man, deverbale Adjektive auf -bar, -lich,

Gerundiv,...)

3. Einfaches Passiv

der Angestellte wurde entlassen

Erweitertes Passiv

der Angestellte wurde von der Direktion entlassen

Das **Partner-im-Subjekt-Passiv** (S 174-175) kann nur von transitiven dreiwertigen Verben gebildet werden, also von Verben mit Subjekt-Partner-Objekt-Valenz. „Signal dieses Passivs ist die Passivklammer mit **kriege, bekomme** oder (seltener) **erhalte** als Vorverb und dem Rück-Partizip eines Verbs mit Subjekt-Partner-Objekt-Valenz als Nachverb.“

Das Besondere dieser Form ist, daß das grammatische Subjekt die lexikalische Bedeutung einer Partnerrolle hat. Es ist Adressat und nicht Adressant!

Objekt-im-Subjekt-Passiv

Wann werden mir endlich meine Krankenhauskosten erstattet?

Partner-im-Subjekt-Passiv

Wann kriege ich endlich meine Krankenhauskosten erstattet?

Das **Subjekt-im-Verb-Passiv** (S176-178) kann von allen Verben gebildet werden, die ein Subjekt, jedoch kein Objekt zulassen. Da das Subjekt aber formal nicht aufscheint, wird es oft auch „**unpersönliches Passiv**“ genannt und entspricht semantisch einem aktivischen Verb mit „man“.

heute wird in unserem Betrieb gefeiert

Soweit ein kurzer Überblick über die Darstellung des Passivs bei Weinrich, dessen Grammatik auch den Vorteil hat, daß jeder Abschnitt anhand eines Textes veranschaulicht und kommentiert wird.

II. Die kommunikative Funktion von Passivsätzen

Was spricht für die Verwendung des Passivs? Sind Aktiv und Vorgangspassiv in sachlich - kommunikativer Hinsicht als äquivalent zu betrachten?

Diese Fragen beschäftigen die Grammatiker schon längere Zeit.

Welke (1965) meint, daß der Unterschied zwischen Aktiv und Passiv rein stilistischer Natur sei:

„Ein Aktiv-Satz und seine Passivtransformation lösen im wesentlichen einen gleichen kommunikativen Effekt aus. Ihre Auswahl bei der Kommunikation ist stilistisch bedingt, was sich auch darin ausdrückt, daß das Passiv für die Kommunikation prinzipiell entbehrlich ist.“ (Welke 1965, S 91)

Helbig (1988, S 133) versucht, die kommunikativen Unterschiede mit Hilfe der „**funktionalen Satzperspektive**“ zu erklären:

Das Aktivsubjekt wird syntaktisches Objekt im Passivsatz und gelangt damit von der thematischen in die rhematische Position. Umgekehrt gelangt das Aktivobjekt als Subjekt an den Satzanfang und somit in die thematische Position.

Brinker (1971) meint dazu allerdings, daß das nur auf Sätze zutreffe, bei denen das Subjekt tatsächlich am Satzanfang stehe. Da es grundsätzlich mehrere Möglichkeiten der Wortstellung gibt, sieht er in Helbigs Erklärung kein grundlegendes Kriterium für die Unterscheidung von Aktiv und Passiv.

Sie wird frühmorgens vom Vogelgezwitscher geweckt

Frühmorgens wird sie

vom Vogelgezwitscher wird sie

(Brinker 1971, S 16)

Gisela Schoenthals Beitrag zum Kolloquium über das Passiv im Deutschen in Nizza 1986 will aufzeigen, daß die Wahl von Passivkonstruktionen wesentlich durch die Erfordernisse der Mitteilungsstruktur bedingt ist.

Sie unterscheidet dabei zwischen agenslosen (zweigliedrigen) Passivsätzen und agentischen (dreigliedrigen) Passivsätzen.

Zweigliedrige Passivsätze finden Verwendung „in Texten, die die sprachliche Fassung ohne den Täter als sinnvoll oder ökonomisch erscheinen lassen“, also textsortenspezifische Verwendung, z.B. in Gesetzestexten, Gebrauchsanweisungen, Beipackzetteln, Spielregeln, Kochbüchern, Dienstanweisungen. Sie werden jedoch auch verwendet, wenn „das Agens nicht wichtig oder nicht bekannt ist.“ (Schoenthal 1986, S 167)

Die Agensangabe als präpositionales Objekt kann jedoch auch fehlen, weil das Nomen agens im selben Satz an anderer Stelle aufscheint, bzw. vorher oder nachher im Text genannt ist, oder aus der Situation eindeutig darauf geschlossen werden kann.

Weiters „ist die Möglichkeit zur Ellipse als Mittel der Textkonstitution zu sehen - Aussparung dient als Mittel zur Schaffung von satzübergreifenden Bezügen und zur Vermeidung von Redundanz.“ (Schoenthal 1976, S 233)

Wie ist es aber mit den gar nicht so seltenen **dreigliedrigen Passivsätzen**, die von der für das Passiv charakteristischen Möglichkeit, das Nomen agens auszusparen, keinen Gebrauch machen?

Gisela Schoenthal befaßt sich hier ausführlich mit dem Gesichtspunkt der Thema - Rhemaabfolge.

Als Hauptgrund für die Verwendung dreigliedriger Passivsätze sieht sie die Möglichkeit der Rhematisierung von Prädikat und Agens, die der Aktivsatz nicht erlaubt:

„Nur in diesem Fall unterscheidet sich der dreigliedrige Passivsatz in kommunikativ - pragmatischer Hinsicht vom Aktivsatz.“ (Schoenthal 1986, S 175)

Die knapp 6000 Mark teure Reise wird u.a. vom Auswärtigen Amt finanziert.

Die Betonung liegt hier sowohl auf dem Agens (was mit dem „und zwar“-Test festgestellt werden kann), als auch auf dem Verb, das eine neue

wesentliche Information beinhaltet. Im vergleichbaren Aktivsatz läge das gesamte kommunikative Gewicht **nur** auf dem Agens.

Die knapp 6000 Mark teure Reise finanzierte das Auswärtige Amt

Das Ergebnis der statistischen Auswertung des von ihr untersuchten Materials:

In zwei Drittel aller Passivsätze des Korpus ist das Subjekt Thema, die **präpositionale Ergänzung (Agensangabe)** hingegen **überwiegend rhematisch** verwendet.

Sabine Pape-Müller (1980) untersuchte an Texten der gesprochenen und geschriebenen Sprache, wie sich das Passiv bei Handlungs- und Vorgangsbeschreibungen auswirkt, die über die Satzgrenze hinausgehen.

„Das Hauptverwendungsmotiv grammatischer Passivkonversen liegt in der Möglichkeit begründet, das Agens nicht ausdrücken zu müssen“ (Pape-Müller 1980, S 234), wozu das Aktiv wenig Gelegenheit bietet (außer eventuell Telegrammstil, Schlagzeilen).

Als Gründe für die **Agensellipse** nennt Pape-Müller:

- Das Agens geht aus dem Satzkontext eindeutig hervor
- Festlegung des Agens-Adressaten durch die Textsorte (bei Kochrezepten oder Gebrauchsanweisungen: Angesprochener = Agens)
- verallgemeinernde Passivsätze
- kataphorische Ellipse bei Erwähnung des Agens im nachfolgenden Text

*Männer wollen verwöhnt werden. Was täte **eine Frau** wohl lieber als ihren Mann verwöhnen?*

- anaphorische Ellipse, wenn im Text ein koreferenter Antezedent vorkommt

*Als Pop-Pianisten... begeistern sie **ihr Publikum**. Sie wurden vor einiger Zeit auch in Ludwigshafen bejubelt*

- das Agens ist unbekannt.

Interessant sind die Untersuchungsergebnisse von Pape-Müller (1980) über die **Textfunktion von Passivparaphrasen**:

1. Einige Passivparaphrasen lassen Agensangabe überhaupt nicht zu. (rezessive Passivkonversen) Sie stellen eher Eigenschaften als Handlungen dar. (tragbar - tragebequem, kochbar - kochecht)

Neben den passivischen Ableitungen sind hier noch Bildungsmuster für Komposita zu nennen, die ungewöhnliche, originelle Wortverbindungen ermöglichen, die besonders in der Werbesprache sehr beliebt sind. (trittelastisch, schlenkerweich)

2. Durch Verwendung von Funktionsverbgefügen kann eine besonders starke **Rhematisierung des Prädikats** erreicht werden, da hier der Verbinhalt durch die Nominalisierung hervorgehoben wird.

Das Stück kommt zur Aufführung.

Die Frage steht zur Diskussion.

3. Funktionsverbgefüge sind aber auch ein wichtiges Mittel zur **Satzverflechtung** beim Aufbau von Texten, da durch sie Prädikate sowie ganze Sätze als Thema wiederaufgenommen werden können (S 164):

Ist eine in ausländischer Währung ausgedrückte Geldschuld im Inlande zu zahlen, so kann die Zahlung in Reichswährung erfolgen.....

4. Funktionsverbgefüge, „bar“ - Adjektive und deren Substantivierungen können **terminologisiert** werden, was mit ein Grund für ihr häufiges Vorkommen in Fach- und Wissenschaftssprachen ist.

5. Die Fügung „sein + zu + Infinitiv“ und vor allem die passivischen Adjektive auf „-bar“ und „-lich“ ermöglichen eine **kompakte, ökonomische Ausdrucksweise**, wobei die Komplexität durch Präfixe, Suffixe oder Mehrgliedrigkeit noch erhöht werden kann.

.... das vom Kreisleiter zu ziehende Los

Sein Benehmen wird mir immer unverständlicher.

Auch für die **Agensangabe** ergeben sich hier sehr kompakte Ausdrucksweisen, etwa durch die Attribuierung des Agens

ein magenverträgliches Getränk

ein polumschaltbarer Antriebsmotor

oder durch seine Bezeichnung durch die erste Konstituente eines Kompositums

unter Polizeikontrolle stehen

Zuletzt verweist Pape-Müller auf die wichtige Rolle des Passivs als **Stilmittel** und Ausdrucksvariation und meint schließlich, „daß das Passiv alles andere ist, als ein sprachlicher Luxus!“ (Pape-Müller 1980, S 238)

III. Das Zustandspassiv in der bisherigen Forschung

Der Begriff des Zustandspassiv ist auf **Glinz** (1961, S 383-384) zurückzuführen: Er stellt der traditionellen Grammatik und ihrer Terminologie die Konzeption von „den **drei Geschehensarten**“ gegenüber.

Seit Glinz wird das Zustandspassiv als eigenes Genus behandelt, und bildet mit Aktiv und Vorgangspassiv eine dreigliedrige Opposition. Die alte Grammatik behandelte das Zustandspassiv nicht als eigene Kategorie, sondern als Unterklasse der Kopulativverbindungen.

Das Partizip Perfekt wurde als Adjektiv betrachtet, die neue Grammatik interpretiert es als Bestandteil eines komplexen verbalen Prädikats.

Bei seinem Referat anlässlich des Kolloquiums über das Passiv im Deutschen, Nizza 1986, setzte sich **Fritz Hermanns** kritisch mit der Begriffsdefinition des Zustandspassivs der neuen deutschen Grammatik auseinander und erwog Vor- und Nachteile gegenüber der alten Grammatik.

Für Hermanns hat die neue Grammatik die Dinge dadurch verkompliziert, daß sie einerseits der Nähe zwischen Vorgangspassiv und Zustandspassiv den Vorrang gibt, andererseits aber nachträglich betonen muß, daß das Zustandspassiv an der Grenze zur Kopulativverbindung stehe.

Gerhard Helbig und **Joachim Buscha** definieren in ihrer „Deutschen Grammatik“ das Zustandspassiv ausschließlich als „Resultatspassiv“, also als Ergebnis eines Vorgangs, das gegenüber den anderen Formen (allgemeine Zustandsform, Zustandsreflexiv, Perfekt Aktiv) abzugrenzen ist.

Laut Hermanns hat die neue Klassifizierung gleichzeitig zu einer „neuen Unübersichtlichkeit“ geführt (Hermanns 1986, S 201), aus der sich vor allem für Ausländer Schwierigkeiten beim Erlernen der deutschen Sprache ergeben. Für sie bedeutet das Auseinanderhalten von Formen, die an der Oberfläche identisch sind, eine unnötige Erschwernis.

Abschließend stellt Hermanns fest: „Konnte es eine Zeitlang so scheinen, als sei der Begriff des Zustandspassivs in der deutschen Grammatik fest etabliert, so mehren sich doch neuerdings die Zeichen, die insgesamt darauf deuten, daß der Begriff im Rückgang ist.“ (Hermanns 1986, S 201)

Gerhard Helbig (1986, S 216) meint dazu, „daß es weder sinnvoll ist, den Begriff Zustandspassiv überhaupt zu verwerfen, noch, ihn über Gebühr auf alle oder die meisten Konstruktionen mit sein + Partizip II bedenkenlos auszudehnen.“ (Helbig 1986, S 231)

B. Literatur über das Passiv im Ungarischen

Wirft man einen Blick in ein Lehrbuch für die ungarische Sprache, so wird man darüber informiert, daß es in der ungarischen Umgangssprache kein Passiv gibt. Diese kategorische Feststellung bedarf jedoch näherer Erläuterung.

Erhard Schiefer (1983) sieht die Dinge folgendermaßen:

„Das Passiv kann in einer Sprache fehlen, aber die passivische Idee nicht.“ (Schiefer 1983, S 69)

Er hält fest, „daß es im Ungarischen kein synthetisch-paradigmatisches Passiv in kategorialer Opposition zum Aktiv gibt und daß die passive Idee in Gestalt einiger Verbalbildungssuffixe bzw. periphrastischer Konstruktionen begegnet.“ (Schiefer 1983, S 73)

Unter dem Begriff „Passiv“ behandelt die ungarische Fachliteratur das eigentliche durch Suffigierung gebildete **passive Verb** („szenvedő ige“), das jedoch heute als veraltet gilt, und das **Verbaladverb** auf „-va/-ve“, das zur Bildung des Zustandspassivs verwendet wird.

Darüber möchte ich in den nächsten beiden Punkten eine kurze Zusammenfassung geben.

I. A szenvedő ige - das passive Verb

Das aktuellste Werk auf dem Gebiet der ungarischen Grammatik ist „**A Magyar Nyelv történeti nyelvtana**“ (Historische Grammatik der ungarischen Sprache).

Es befaßt sich ausführlich mit der Entwicklung der ungarischen Sprache, aber auch mit ihrem heutigen Stand.

Über die **historische Entwicklung des Passivs** schreibt „A Magyar Nyelv történeti nyelvtana“ (1991) Folgendes:

Obwohl die Bildung passiver Verben auch in den dem Ungarischen verwandten Sprachen existiert, ist das ungarische Passiv nicht finnisch-ugrischen Ursprungs, sondern eine selbständige Entwicklung der ungarischen Sprache, entstanden aus der **Verschmelzung zweier Suffixe**:

„-tat/-tet“ = Suffix des faktitiven Verbs

„-ik“ = Suffix des intransitiven reflexiven Verbs

Beiden Verbformen ist gemeinsam, daß das Subjekt nicht das Agens ist. Beim passiven Verb wird dann zusätzlich durch das reflexive „-ik“ das Subjekt zum Patiens.

Das passive Verb entwickelte sich also aus solchen kausativen Verben, bei denen der Veranlasser die Tätigkeit auch erduldet.

megszidatja magát > *megszidatik*
[er läßt sich ausschimpfen > er wird ausgeschimpft]

Ein gewisser Zusammenhang zwischen Passiv und Reflexiv ist auch in anderen Sprachen zu bemerken:

dieser Wein trinkt sich leicht
les livres se vendent bien

Das ungarische passive Verb wird allgemein als reflexive Form des faktitiven Verbs betrachtet.

Prominente Vertreter dieser Theorie, die allgemeine Verbreitung und Anerkennung fand, waren **Henrik Finály** und **József Szinnyei**, beide anerkannte Sprachwissenschaftler um die Jahrhundertwende und Mitglieder der „Magyar Tudományos Akadémia“.

Im „ősmagyar“ (Ungarisch) mag das **Suffix zur Bildung passiver Verben sehr produktiv** gewesen sein. Die wenigen Verben mit diesem Suffix, die heute noch vorkommen, haben mehr oder weniger aktive Bedeutung angenommen. Zu einem Lexem wurde nur „születik“ (geboren werden), und das nur auf Grund seines Bedeutungswandels zu einem aktiven Verb:

geboren werden ----> *auf die Welt kommen*

Mit dieser aktiven Bedeutung gehörte es praktisch nicht mehr in die Kategorie der passiven Verben.

Wie häufig das Passiv im „**korai őmagyar**“ (frühes Altungarisch) vorkam, ist nicht zuverlässig festzustellen, da die frühen schriftlichen Überlieferungen hier große Unterschiede aufweisen.

Während passive Verben in den Kodizes ziemlich häufig vorkommen, was sicher auf den **Einfluß des Lateins** zurückzuführen ist, sind sie in der Alltagssprache der damaligen Zeit wesentlich seltener anzutreffen.

Das dokumentieren uns Briefe aus dieser Zeit, in denen passive Verben nur ausnahmsweise vorkommen. Bei der **Übersetzung lateinischer Texte** hingegen behielt man die passiven Formen auch dort bei, wo den inneren Gesetzmäßigkeiten der ungarischen Sprache ein Aktiv besser entsprochen hätte.

Für und wider das passive Verb:

Das häufige Vorkommen des passiven Verbs in Übersetzungen aus dem Lateinischen, jedoch sein **fast völliges Fehlen in der Umgangssprache** der damaligen Zeit veranlaßte die Autoren der „**Debreceni Grammatika**“ gegen Ende des 18. Jhd's dazu, das **passive Verb aus der ungarischen Sprache zu verbannen** und es durch andere Verbformen, etwa durch das reflexive Verb auf „-ódik/-ődik“ zu ersetzen.

adatik > adódik; befejeztetik > befejeződik
[gegeben werden; beendet werden]

Für die mangelnde Beliebtheit des passiven Verbs in der Umgangssprache führt **Antal Klemm** (1942) folgende Gründe an: einerseits das Gefühl der Unvereinbarkeit des eigentlich faktitiven Verbs und eines Patiens, andererseits seine Unnötigkeit, da das Passiv leicht auch mit anderen Mitteln ausgedrückt werden könne.

Mit der Erstellung der „Debreceni Grammatika“ war das Problem jedoch noch lange nicht aus der Welt geschafft. Die Auseinandersetzungen gingen weiter, und es fanden sich weiterhin Befürworter und Gegner des passiven Verbs.

So kam es gleich zu Beginn des 19. Jhd's zu einem heftigen Streit zwischen **Ferenc Verseghy** und **Miklós Révai**.

Verseghy, Schriftsteller der ungarischen Aufklärung und Verfechter fortschrittlicher Ideen setzte sich auch für die **Erneuerung der Sprache** ein und orientierte sich dabei an der damals herrschenden Umgangssprache. Für ihn war das passive Verb veraltet und überflüssig.

Anders sein Gegner **Révai**, der als der Entdecker der historischen Methode in der Sprachwissenschaft gilt, und zwar nicht nur im ungarischen, sondern im gesamteuropäischen Sprachraum. Er war damit Jakob Grimm um etliche Jahre voraus. Er war ein energischer **Befürworter der althergebrachten Sprachstrukturen** und hielt jede Spracherneuerung für eine Verflachung, bzw. Verarmung der Sprache. (Die obigen Ausführungen sind eine Zusammenfassung aus „Magyar Helikon“, 1886)

Auch unter den Dichtern der damaligen Zeit gingen die Meinungen auseinander.

So waren etwa **Kazinczy** und **Vörösmarty** vor allem aus stilistischen Gründen für die Beibehaltung des passiven Verbs, während **Petőfi**, **Arany** und **Jókai**, die für das Volk und in der Sprache des Volkes schreiben wollten, sich dieser Verbform sehr selten bedienten.

In den damaligen Schulbüchern jedenfalls ging man energisch gegen das passive Verb vor und stellte folgende **strenge Grammatikregel** auf, die angeblich auf Arany zurückgeht:

„a -tatic, -tetik a magyarban nem használtatik“
[-tatic, -tetik wird im Ungarischen nicht verwendet]

Alle diese Bemühungen führten allmählich zur **völligen Zurückdrängung dieser Verben aus der Umgangssprache**. Nur in einigen festen Redewendungen und Höflichkeitsformeln sind sie noch anzutreffen:

Nem adatott meg neki hosszú élet.
Es war ihm kein langes Leben vergönnt.
[*Es wurde ihm kein langes Leben gegeben.*]

közhírré tétetik - *es wird bekannt gegeben*
megkívántatik - *es wird gewünscht*

Wenn kein passives Verb - was dann ?

László Négyessy trat 1918 noch einmal für das passive Verb ein. Es sei keineswegs „magyartalan“ (unungarisch), sondern höchstens eine veraltete Form, deren Aussterben man nicht noch beschleunigen müsse. Es könne weiterhin mit gutem Gewissen verwendet werden.

Auch das 1969 erschienene Sprachbuch „**Magyar Nyelvhelyesség**“ meint, daß es schade sei, das passive Verb völlig aus der ungarischen Sprache zu verbannen. Es sei kein Fremdkörper, sondern eine eigene Entwicklung des Ungarischen.

Als zweites Argument wird angeführt, daß **die reflexiven Verben auf „-ódik/-ődik“, bzw. auf „-ul/-ül“** das passive Verb nicht immer vollständig und sinngleich ersetzen können.

Ein Beispiel soll den Unterschied veranschaulichen:

az ajtó bezáródik - *die Tür schließt sich von selbst*
az ajtó bezáratik - *die Tür wird von jemandem geschlossen*

Soll also dennoch auf eine handelnde Person im Hintergrund hingewiesen werden, müßte das passive Verb verwendet werden.

Auch **Albert Lehr**, einer der Redakteure der Zeitschrift „**Magyar Nyelv**“ hält die Ersetzung des passiven Verbs durch das reflexive Verb nicht gerade für eine glückliche Lösung, weist jedoch darauf hin, daß sich das

Sprachgefühl dahingehend geändert hat, daß eine ganze Reihe dieser Verben inzwischen wirklich als Passiv empfunden werden. So z.B. das Wort „éptül“, dessen reflexive Bedeutung praktisch verloren ging.

a ház épül = das Haus wird gebaut

Niemand würde dabei mehr denken:

das Haus baut sich.

Zur Vermeidung des passiven Verbs setzten sich aber auch noch andere Formen durch. So etwa die Verbindung **des Hilfsverbs „lesz“ (werden) mit dem adverbialen Partizip auf „-va/-ve“**, das eigentlich dem Zustandspassiv vorbehalten ist. (Genaueres dazu siehe unter 1. Teil: B.II.)

József Tompa (1968) weist darauf hin, daß diese Art der Umschreibung des Vorgangspassivs zwar bereits in der Literatur der Reformzeit Verwendung fand, grammatisch jedoch als falsch zu betrachten sei.

Eine weitere Möglichkeit, das Vorgangspassiv zu umschreiben, sind **Funktionsverbgefüge**. Diese Verbindung bestimmter Verben mit einem Nomen actionis gibt es auch im Deutschen, weshalb viele ungarische Grammatiken diese Art der Umschreibung als Germanismus ablehnen, als eine Nachbildung von Strukturen, die nicht dem Wesen der ungarischen Sprache entsprechen.

előadásra kerül - gelangt zur Aufführung

kifejezést nyer - findet Ausdruck

Die beste und sicherste Methode sei jedoch - darüber sind sich die neueren Grammatiken einig - die Verwendung des **Aktivs**, sofern das Agens bekannt ist. Ist das nicht der Fall, sollte man auf den „**Satz mit allgemeinen Subjekt**“ (=Verb in 3.Pers.Pl.) zurückgreifen.

Zu diesem Ergebnis kam auch Schiefer (1983) bei seinen kontrastiven Untersuchungen zwischen Deutsch, Ungarisch und Finnisch, die Aufschluß darüber geben sollten, „in welcher Form die passive Idee jeweils durchscheint.“ Er schreibt, „daß sich die passive Idee im Ungarischen ganz überwiegend der 3.Pers.Pl. Aktiv bedient. Was jedenfalls die Frequenz anlangt, so muß dieser Möglichkeit geradezu Regelcharakter zugesprochen werden.“

(Schiefer 1983, S 132)

Das passive Verb als Stilmittel

In der Literatur wurde und wird das passive Verb gerne als Stilmittel eingesetzt, wenn eine feierliche, an längstvergangene Zeiten erinnernde oder eine religiöse Stimmung erzeugt werden sollte. Beispiele dafür finden wir bei

János Arany („Adassék a levél Hunyadi Mátyásnak“), aber auch bei **Endre Ady** in einigen seiner religiösen Gedichte.

Die feierliche Wirkung, die dem Gesagten oder Geschriebenen mehr Gewicht verleiht, erklärt auch die **häufige Verwendung des passiven Verbs in Bibelübersetzungen**, auch in modernen, speziell, wenn es um eigene Worte und Reden Jesu geht.

Dazu zwei Beispiele aus einer revidierten Bibelübersetzung von 1975, die von der reformierten Kirche herausgegeben wurde. Die deutsche Übersetzung ist aus der revidierten Lutherbibel von 1984.

Aus den Seligpreisungen, Matth. 5,4:

„Boldogok, akik sírnak, mert ők megviztattatnak.“

Selig sind, die da Leid tragen; denn sie sollen getröstet werden.

Aus den Abendmahlsworten, Matth. 26,28:

„...mert ez az én vérem, a szövetség vére, amely sokakért kiontatik a bűnök bocsánatára.“

...das ist mein Blut des Bundes, das vergossen wird für viele zur Vergebung der Sünden.

Neben Literatur und Dichtung bedient sich aber auch zunehmend die **moderne Zeitungssprache** des passiven Verbs als Stilmittel.

So schreibt „**A Magyar Nyelv Könyve**“ (1991, S 204), daß das passive Verb sich wieder zunehmender Beliebtheit erfreut und eigentlich zu Unrecht aus der ungarischen Sprache verdrängt wurde.

Dazu zwei Beispiele aus ungarischen Tageszeitungen:

Magyar Nemzet, 3. 1. 1994:

„Amíg a gazdaság területén a külföldi tőke csalogatása dícséretes, a földtulajdon esetén kifejezetten károsnak **találtatik**.“

Magyar Nemzet, 28. 6. 1994:

„Most Kohl kancellárnak kell sürgősen megelnie a kompromisszumot, amihez netán új jelölt **szükségeltetik**.“

Das passive Verb in der ungarischen Amtssprache

Besonders gut hielt sich das passive Verb in der Amtssprache, die ja erst ab Mitte des 19. Jhd.'s ungarisch war. Aus der ursprünglich lateinischen, dann zur Zeit des Absolutismus deutschen Amtssprache blieben viele

Passivkonstruktionen erhalten oder wurden durch zum Teil noch umständlichere Formulierungen ersetzt.

Doch auch hier haben innerhalb eines halben Jahrhunderts Veränderungen stattgefunden, wie uns das **Aufdrucke auf ungarischen Banknoten** sehr anschaulich demonstrieren:

Auf dem Zweikronenschein von 1920 stand noch das passive Verb:

„A bankjegyek utánzása a törvény szerint büntetetik“

[Die Fälschung von Banknoten wird laut Gesetz bestraft.]

Auf den einige Jahre später herausgegebenen Pengögeldscheinen finden wir eine etwas umständliche Umschreibung:

„A bankjegyek utánzásáért törvényszabta büntetés jár.“

[Auf die Fälschung von Banknoten steht eine vom Gesetz festgesetzte Strafe.]

Auf den 50-Forintscheinen um 1950 hat bereits die Umkehrung in einen Aktivsatz stattgefunden:

„A bankjegyhamisítást a törvény bünteti.“

[Das Gesetz bestraft die Banknotenfälschung.]

II. Das Zustandspassiv

Wie im Deutschen wird das Zustandspassiv im Ungarischen mit dem Hilfszeitwort „sein“ und einem Partizip gebildet.

Während aber im Deutschen das Partizip Perfekt verwendet wird als Ausdruck für eine abgeschlossene Handlung, bzw. für das Ergebnis einer vorausgegangenen Handlung, verwendet das Ungarische das „**határozói igenév**“ (adverbiales Partizip), das eigentlich unserem Partizip Präsens entspricht.

Dieses Partizip, das mit dem Suffix „-va / -ve“ gebildet wird, wird auch aktiv verwendet:

ülve - sitzend, állva - stehend

Ähnlich wie das passive Verb hat auch der richtige Gebrauch des **adverbiales Partizips** den Grammatikern und Sprachwissenschaftlern zu Beginn dieses Jahrhunderts viel Kopfzerbrechen bereitet. Man diskutierte darüber, aus welchen Verben das Partizip in passiver Bedeutung gebildet werden darf und in Verbindung mit welchen Hilfsverben man es verwenden darf.

Während „van“ (ist) und „volt“ (war) eindeutig einen bestehenden oder vergangenen Zustand ausdrücken, ist der Fall bei „lesz“ (wird) und „lett“

(wurde) schon komplizierter. Hier kann es sich nämlich um einen zukünftigen Zustand, aber auch um ein Vorgangspassiv handeln.

Vorgangspassiv:

A darab holnap lesz bemutatva.

[Das Stück wird morgen aufgeführt.]

Zustandspassiv:

A búza holnapra le lesz aratva.

[Der Weizen wird bis morgen abgeerntet sein.]

Zu den Unsicherheiten bei der richtigen Verwendung des Partizips kam noch der Vorwurf, daß es sich bei allen diesen Formen ohnehin um **Germanismen** handle. Die Bemühungen, die ungarische Sprache von diesen „magyartalan“ (ungarischen) Konstruktionen zu befreien, veranlaßte einige Sprachreiner dazu, statt des Partizips auf „-va/-ve“ das Partizip Perfekt zu verwenden.

a munka befejezett

[die Arbeit ist beendet]

a dolog tiltott

[die Sache ist verboten]

statt: a munka be van fejezve

statt: a dolog meg van tiltva

Nur übersahen sie dabei, daß sie damit erst recht die deutsche Sprache nachahmten und sozusagen vom Regen in die Traufe gerieten.

Aus den vielen Diskussionen entwickelten sich schließlich allgemeine, bis heute gültige Regeln für die richtige Verwendung des adverbialen Partizips.

Hier eine **Zusammenfassung dieser Regeln** aus der Grammatik von József Tompa (1970) und aus „A Magyar Nyelv Könyve“ (1991):

1. Das adverbiale Partizip darf nur zur Bezeichnung eines Zustandes verwendet werden, keinesfalls zum Ausdruck eines Vorgangspassivs.

2. Der Zustand kann gegenwärtig, vergangen oder zukünftig sein. In letzterem Fall ist daher auch die Verbindung „lesz“ + adverbiales Partizip zulässig.

3. Das Partizip Perfekt ist nur akzeptabel, wenn es sich um Wörter handelt, die bereits als Adjektiv empfunden werden.

ruhája kopott; sápadt vagy; légy nyugodt
[ihr Kleid ist kaputt; du bist blaß; sei beruhigt]

Einer der Gründe für die heftigen Diskussionen um das adverbiale Partizip war auch, daß viele Konstruktionen tatsächlich befremdlich wirkten, und zwar, weil Verben verwendet wurden, die von ihrer Bedeutung her zum Ausdruck eines Zustandspassivs nicht geeignet waren.

1. Dazu gehören Verben, die bereits selbst einen Zustand beschreiben.
ülni - sitzen; állni - stehen

Hier erübrigt sich die Verwendung des Partizips.

nicht: *ülve vagyok* [ich bin sitzend]
sondern: *ülök* [ich sitze]

2. Insgesamt sollte die Verwendung des Partizips vermieden werden, wenn der erreichte Zustand einfacher durch ein aktives konjugiertes Verb ausgedrückt werden kann.

nicht: *ehhez már hozzá vagyunk szokva*
[wir sind schon daran gewöhnt]
sondern: *ehhez már hozzászoktunk*
[wir haben uns schon daran gewöhnt]

3. Es gibt Verben, die von ihrer Bedeutung her nicht geeignet sind, einen Zustand oder eine Zustandsänderung herbeizuführen. „Das Buch ist ausgelesen“ ist zwar das Ergebnis einer Handlung, ändert aber nichts am Zustand des Buches. In diesen Fällen ist im Ungarischen das Aktiv vorzuziehen.

nicht: *a könyv már ki van olvasva*
[das Buch ist schon ausgelesen]
sondern: *kiolvastuk, bzw. kiolvasták a könyvet*
[wir haben bzw. sie haben das Buch ausgelesen]

4. Am umstrittensten war wohl die Verwendung von „*el van utazva*“ (verreist sein). János Arany sah darin den „Zerfall der ungarischen Sprache“, eine völlig unnötige und falsche Verwendung des Partizips, wo doch das einfache „*elutazott*“ genau den gleichen Sachverhalt darstelle.

Simonyi bestand jedoch auf einem Bedeutungsunterschied:

„el van utazva“ drücke den Zustand des Fernseins aus

„elutazott“ lege den Schwerpunkt auf den Vorgang des Verreisens.

Als Grundregel kann gelten, daß das adverbiale Partizip mit Vorsicht zu verwenden ist, und daß, wenn möglich, **der aktiven Verbform der Vorrang** gegeben werden sollte.

Die Übersetzungsbeispiele im 3. Teil werden zeigen, daß diese Regel tatsächlich weitgehend befolgt wird.

C. Kontrastive Studien Ungarisch - Deutsch

Literatur auf dem Gebiet der kontrastiven Linguistik Ungarisch - Deutsch ist eher Mangelware und beschränkt sich auf Aufsätze und Publikationen in wissenschaftlichen Fachzeitschriften.

Das heißt nicht, daß auf diesem Gebiet nicht gearbeitet wird. Nur gibt es bisher wenig schon publizierte Arbeiten. Vieles ist noch im Forschungsstadium.

Ich möchte daher im Folgenden eine Zusammenfassung „**Kontrastive Studien Ungarisch - Deutsch**“ von János Juhász (1980) vorstellen, in der er die bereits geleistete und noch geplante Forschungsarbeit schildert und gleichzeitig die wichtigsten Mitarbeiter vorstellt.

Seit 1955 laufen in Ungarn sporadische kontrastive Forschungen. Erst 1970 wurde die Forschungsarbeit institutionell zusammengefaßt und seit 1980 arbeitet das Institut für Sprachwissenschaft an der Ungarischen Akademie der Wissenschaften an einer Reihe „Kontrastive Studien“.

Wie erwähnt, wurden bisher wenige Arbeiten publiziert. Als erster Band erschien die hier vorgestellte Zusammenfassung von János Juhász unter Mitarbeit eines Autorenkollektivs der Loránd - Eötvös - Universität Budapest.

Die Mitarbeiter und ihre Forschungsschwerpunkte

Frau Dr. Éva Ruzsiczky: Vergleich der Wortbildung

Ihre Arbeit soll einen Einblick in das Verhältnis von Grammatik und Lexik geben, was sehr aufschlußreich ist angesichts des großen typologischen Unterschieds der beiden Sprachen.

Frau Dr. Sarolta László: Vergleich der Tempussysteme

Während das Deutsche drei Vergangenheits tempora hat, kennt das Ungarische nur eine Vergangenheitsform und benötigt zur genaueren Differenzierung lexikalische Mittel.

Frau Dr. Regina Hessky: Vergleich von Fachsprachen

Es geht ihr nicht nur um die Fachausdrücke, sondern vor allem um die Regelmäßigkeit fachsprachlicher Kompositumbildungen und den Vergleich der Idiomatik.

Frau Dr. Marianne Kertész: Vergleich des Verhältnisses von Lexik und Grammatik.

Herr Prof. János Juhász: Deutsche Präpositionen und ihre ungarischen Entsprechungen

Schwerpunkt seiner Arbeit war zuletzt die Erstellung eines Lehrbuches für Ungarn zum Üben der deutschen Präpositionen.

Herr Dr. Tibor Emericzy: Faux amis in ungarisch - deutscher Relation

Soweit der Überblick über die Forschungsarbeit unter der Leitung von János Juhász.

Auf dem Gebiet der **vergleichenden Phraseologie** haben **Csaba Földes** und **Regina Hessky** bedeutende Arbeit geleistet, ohne dabei jedoch auf die typologisch und grammatisch bedingten Unterschiede zwischen Deutsch und Ungarisch einzugehen.

Regina Hessky (1987, S 19) meint dazu: „Die regulären interlingualen strukturellen Entsprechungen aufzuzeigen, wäre Aufgabe einer kontrastiven Grammatik. Da aber eine solche für das Deutsche und das Ungarische (noch) nicht vorliegt, kann man sich lediglich auf die Ergebnisse gewisser Teiluntersuchungen bzw. auf intuitiv festgestellte, als regulär erkannte Beziehungen stützen.“

Sie beschränkt sich bei ihrer Gegenüberstellung auf lexikalische Unterschiede und weist nicht darauf hin, daß für ein deutsches Passiv im Ungarischen oft ein Aktiv steht.

wie aus der Pistole geschossen
mintha puskából lőtték volna ki

wie vom Erdboden verschlungen
mintha a föld nyelte volna el

Csaba Földes geht in seinem Buch „Magyar-Német-Orosz beszédfordulatok“ kurz auf dieses Problem ein. Er meint, daß einer der wesentlichen Unterschiede zwischen deutschen und ungarischen Phraseologismen in der anderen Sichtweise besteht. Das Geschehen wird unter einem anderen Blickwinkel betrachtet. Während das Deutsche oft die passive Darstellung bevorzugt, greift das Ungarische lieber zum Aktiv. Dieser Unterschied macht sich auch in verschiedenen Redewendungen bemerkbar:

Er läßt es sich nicht zweimal sagen.
Nem kell kétszer mondani neki.
[Man muß es ihm nicht zweimal sagen.]

Ein Hinweis auf das **deutsche Passiv** und seine Entsprechung im Ungarischen findet sich in einem Aufsatz von **Frau Dr. Sarolta László** (Juhász 1980, S 111-129). Sie befaßt sich darin mit dem Verhältnis von Grammatik und Lexik und zeigt an verschiedenen Beispielen, daß einem grammatischen Element in einer Sprache ein lexikalisches Element in einer anderen Sprache entsprechen kann und umgekehrt.

So hat das deutsche Passiv keine kategoriale Entsprechung im Ungarischen, „da die im vorigen Jahrhundert noch gebräuchliche Passivform in der Gegenwartssprache nur noch sporadisch und mit spezifischem Stilwert vorkommt.“

Leider geht sie nicht näher auf das Thema ein und meint nur:

„Ist keine kategoriale Entsprechung zu finden, so bilden die Funktionen der morphologischen Kategorie in der Ausgangssprache die Vergleichsgrundlage, und der Vergleich verfolgt das Ziel, die Träger der Funktionen der Ausgangssprache in der Zielsprache zu finden.“ (Juhász 1980, S 118)

Soweit die kontrastive Linguistik aus ungarischer Sicht.

Wie in Ungarn befindet sich auch im deutschen Sprachraum die Forschungsarbeit auf diesem Gebiet noch im Anfangsstadium.

Wolfgang Veenker (1983, S 77) beklagt in einem Aufsatz „die im Vergleich zu anderen Fremdsprachen relativ bescheidene Rolle, die das Ungarische an deutschen Universitäten spielt.“

Es fehlen Lehrbücher und Hilfsmittel, die von deutschen Muttersprachlern aus spezieller deutscher Sicht entwickelt werden. Dazu wären jedoch zuerst gründliche kontrastive Untersuchungen und Vergleiche zwischen den beiden Sprachen nötig.

Einen wesentlichen Beitrag auf diesem Gebiet leisteten die seit 1986 regelmäßig erscheinenden „**Berliner Beiträge zur Hungarologie**“, deren Ziel die Untersuchung, Dokumentation und Förderung sprachlich-kultureller Beziehungen zu Ungarn ist. Dazu gehören auch kontrastive Untersuchungen in der Linguistik, um die Übersetzungstätigkeit und die Vermittlung des Ungarischen als Fremdsprache zu erleichtern. Neben vergleichender Literatur, Landeskunde, Namenskunde und Geschichte beinhalten vor allem die ersten beiden Bände Beiträge zur kontrastiven Grammatik, darunter ein

Aufsatz von **Ingrid Karrer**: „Überlegungen zum funktional-semantischen Teilfeld der Passivität im Deutschen und Ungarischen“.
(Berliner Beiträge zur Hungarologie, 2. Band, 1987, S 105-119)
Ihre Ergebnisse habe ich im 2. Teil: Grammatik berücksichtigt.

2. Teil: Grammatik

Vorgangspassiv

A. Das Vorgangspassiv im Deutschen

Für die Grammatikübersicht habe ich folgende Bücher verwendet:

- Duden-Grammatik (1984)
- Helbig/Buscha, Deutsche Grammatik (1991)
- Einführung in die Grammatik der dt. Gegenwartssprache (1988)

I. Syntaktische Klassifizierung

Die Duden-Grammatik unterscheidet zwischen:

eingliedriger Konstruktion: nur Passivform des Verbs

Es wird getanzt.

zweigliedriger Konstruktion: Patiens + Verb

Die Klasse wird gelobt.

Diese Konstruktionsweise bringt das Wesen des Passivs als Mittel der agensabgewandten Darstellung am klarsten zum Ausdruck und ist deshalb auch bei weitem am häufigsten.

dreigliedriger Konstruktion: Patiens + Verb + Agens als präpositionales Objekt.

Die Klasse wird vom Lehrer gelobt.

Als Anschlußmittel der Agensangabe nennt die Duden-Grammatik „von“ und „durch“:

In der Regel wird die Agensangabe mit der Präposition „von“ angeschlossen.

„Durch“ wird verwendet, wenn es bei der Agensabgabe nicht um den eigentlichen Urheber oder Träger eines Geschehens geht, sondern um den Vermittler eines Geschehens, eine Mittelsperson. „Durch“ ist also mit der Bedeutung „Mittel, Vermittler, Werkzeug“ verbunden.

Es gibt jedoch auch andere Präpositionen, die für die Agensangabe verwendet werden können. Brinker (1971, S 42ff) nennt zusätzlich: „mit, bei, in, unter, aus, auf, zwischen“.

Bei starker Bestrahlung werden innere Organe lahmgelegt.

Er wurde zwischen zwei Beamten abgeführt.

Helbig/Buscha unterscheiden noch **eine viergliedrige Passivkonstruktion**, die außer Agens, Patiens und passiver Verbform eine weitere Ergänzung enthält: Dativ-, Genitiv- oder Präpositionalobjekt.

Das Buch wird dem Schüler vom Lehrer geschenkt. (2)

II. Semantische Beschreibung des Vorgangspassivs

Die folgenden Ausführungen sind eine Zusammenfassung aus der Grammatik von Helbig/Buscha (1991, S 163-166).

1. Das Aktiv drückt durchaus nicht immer eine „Tätigkeit“ aus und ebenso das Passiv oft kein „Leiden“:

2. Objektiv gesehen drückt das Vorgangspassiv den **gleichen Sachverhalt** aus wie das Aktiv. Der Unterschied ergibt sich aus der **verschiedenen Blickrichtung** auf das Geschehen.

Das Aktiv schildert einen Vorgang und stellt dabei das Agens in den Mittelpunkt.

Derselbe Vorgang wird vom Vorgangspassiv geschildert, nur diesmal nichtagensorientiert.

Das Zustandspassiv schließlich drückt das Resultat des Vorganges aus und ist noch stärker nichtagensorientiert.

3. Diesem Unterschied entsprechend ist die **Nennung des Agens** beim Aktiv obligatorisch, beim Vorgangspassiv fakultativ, beim Zustandspassiv vielfach gar nicht möglich.

4. Diese Aspekte machen deutlich, daß das Passiv vor allem dann verwendet wird, wenn vom Agens abgesehen **und das Geschehen „objektiv“, ohne Agensbezogenheit** dargestellt werden soll. Daher die relativ häufige Verwendung z.B. in fachwissenschaftlichen Texten, Gesetzestexten und Gebrauchsanweisungen.

5. Die **semantische Struktur** ist bei Aktiv und Passiv **die gleiche**, d.h. an der Beziehung „Agens - Handlung - Patiens“ ändert sich nichts, nur die syntaktische Struktur wird verändert.

III. Typen des Vorgangspassivs

Nach der Art der Verben und ihrer Ergänzungen ergeben sich folgende Typen:

Typ A : Verben + Akkusativobjekt (=transitive Verben)¹

Durch die Passivtransformation wird das Akkusativobjekt zum Subjekt, das Subjekt (=Agens) zum **fakultativen** Präpositionalobjekt.

Typ B: Verben + Genitiv-,Dativ-oder Präpositionalobjekt (=multivalente intransitive Verben)

Die Nicht-Akkusativ-Objekte bleiben in ihrer Form erhalten, sonst erfolgt die Transformation wie bei Typ A.

Typ C: Monovalente intransitive Verben mit bestimmt-persönlichem Agens

Im Unterschied zu Typ A und B bleibt das Agens **obligatorisch** als Präpositionalobjekt erhalten.

B. Gegenüberstellung Deutsch - Ungarisch

Nach den grundsätzlichen Überlegungen über das Passiv im Deutschen können wir nun die Gegenüberstellung mit dem Ungarischen beginnen. Da ein dem Deutschen entsprechendes Vorgangspassiv im Ungarischen nicht existiert, gibt es natürlich in den Grammatiken auch kein zusammenfassendes Kapitel zu diesem Thema.

Ich möchte zuerst die grundsätzliche Transformation **eines deutschen Passivsatzes in einen ungarischen Aktivsatz** behandeln.

Als Grundregel kann Folgendes gelten:

¹ Diese Art des Passivs ist am häufigsten vertreten. (97% aller Passivkonstruktionen)

Passivsätze mit Agensangabe werden im Ungarischen mit einem **Aktivsatz** wiedergegeben.

Bei Passivsätzen ohne Agensangabe bedient sich das Ungarische vorwiegend der **3. P. Pl. des Verbs**.

Schiefer (1983) kam bei seinen kontrastiven Untersuchungen zu folgendem Schluß: „Was jedenfalls die Frequenz anlangt, so muß dieser Möglichkeit geradezu Regelcharakter zugesprochen werden.“ (Schiefer 1983, S 132)

Damit sind jedoch die Übersetzungsmöglichkeiten bei weitem nicht erschöpft.

Auch im Deutschen verfügen wir ja über verschiedene Möglichkeiten, das Passiv auszudrücken: die sogenannten Passiv-Paraphrasen oder Konkurrenzformen des Passivs, die ich bei der Gegenüberstellung zu ihren ungarischen Entsprechungen behandeln werde.

Einige deutsche Passiv-Paraphrasen haben sehr gute Entsprechungen im Ungarischen.

Ingrid Karrer (1987, S 117) weist darauf hin, daß es im Ungarischen Konstruktionen gibt, die eine weitgehende Übereinstimmung mit den deutschen Passiv-Paraphrasen aufweisen und dadurch eine adäquate Wiedergabe passiver ausgangssprachlicher Strukturen ermöglichen.

Um diese Ähnlichkeiten deutlich zu machen, werde ich die deutschen Passiv-Paraphrasen ihren ungarischen Entsprechungen gegenüberstellen, was jedoch nicht heißt, daß für das praktische Übersetzen nicht jeweils mehrere Möglichkeiten zur Verfügung stehen.

Auch bei der Übersetzung eines normalen deutschen Vorgangspassivs sollte man neben der Wiedergabe durch einen Aktivsatz oder die 3.P.Pl. des Verbs auch die übrigen möglichen Formen im Ungarischen berücksichtigen.

Bei der Gegenüberstellung Deutsch - Ungarisch habe ich mich auf folgende Bücher gestützt:

Für die deutsche Grammatik:

-Duden-Grammatik (1984)

-Helbig/Buscha, Deutsche Grammatik (1991)

Die Erklärungen zur ungarischen Grammatik stammen größtenteils aus

-Érsek Iván, Langenscheidts Praktisches Lehrbuch Ungarisch (1987)

-Ginter/Tarnói, Ungarisch für Ausländer (1989)

-Szabó Katalin, Wer? Was? Wo? Wie? (1990)

Ich habe aus folgenden Büchern erweitert und ergänzt:

-A Magyar Nyelv Könyve (1991)

-Tompai József, A mai magyar nyelv rendszere I/II (1970)

Soweit es aufgrund der Aussagen in der ungarischen Literatur über das Passiv, der Untersuchungsergebnisse von Ingrid Karrer (1987) und Erhard Schiefer (1983) und der im dritten Teil angeführten Übersetzungsbeispiele möglich ist, werde ich zu den einzelnen Passivtypen jeweils nach der Überschrift die häufigste bzw. üblichste Art der Übersetzung ins Ungarische angeben.

I. Dreigliedrige Passivsätze (mit Angabe des Agens)

1. Dreigliedrige Passivsätze ohne Modalverb

Unabhängig vom Typ des Passivs mit Agensangabe (A, B oder C) erfolgt die Übersetzung ins Ungarische in der Mehrzahl der Fälle **mit einem Aktivsatz**.

Als Beispiel möchte ich hier noch einmal die Transformation von Typ A anführen:

Aktiv:	Nominativsubjekt	Verb	Akkusativobjekt
Passiv:	Nominativsubjekt	Verb	Präpositionalobjekt

Um den Passivsatz im Ungarischen wiedergeben zu können, muß er wieder in einen Aktivsatz rücktransformiert werden:

Passiv:	Das Buch	wird	von den Kindern	gesucht.
Aktiv:	Die Kinder	suchen		das Buch.
	A gyerekek	keresik		a könyvet.

2. Dreigliedrige Passivsätze mit Modalverb

Sie sind im Deutschen relativ selten.

Die Übersetzung ins Ungarische erfolgt vorwiegend **mit einem Aktivsatz, der das entsprechende Modalverb enthält**.
(müssen, können dürfen - kell, lehet, szabad)

Exkurs:

Zunächst einige grundsätzliche Dinge zur Verwendung der Modalverben im Ungarischen:

Während im Deutschen das Modalverb konjugiert wird und das Vollverb im Infinitiv steht, bleibt im Ungarischen das **Modalverb unverändert** und das **Vollverb erhält ein Besitzerzeichen**, das das Subjekt definiert. Das Personalpronomen wird nur genannt, wenn es besonders betont werden soll.

Olvasnom kell.

Ich muß lesen.

Wird das Subjekt im Satz genannt, erhält es das Suffix „-nak / -nek“ und wird dadurch zum Dativobjekt.

Jánosnak dolgoznia kell.

János muß arbeiten.

Nach diesen Regeln für die Verwendung von Modalverben nun einige **Übersetzungsbeispiele** für deutsche dreigliedrige Passivsätze mit Modalverb:

Der Brief **muß** von der Sekretärin geschrieben werden.

A titkárnőnek meg kell írnia a levelet.

[Die Sekretärin muß den Brief schreiben.]

Der Brief **darf** nur von der Sekretärin geschrieben werden.

Csak a titkárnőnek szabad megírnia a levelet.

[Nur die Sekretärin darf den Brief schreiben.]

Für die Übersetzung von „**können**“ stehen zwei weitere Möglichkeiten zur Verfügung:

- konjugierte Form von „tudni“ (wissen, können) + Infinitiv
- Suffigierung des Verbs mit „-hat/-het“

Der Brief kann nur von der Sekretärin geschrieben werden.

Csak a titkárnő írhatja meg a levelet.

Csak a titkárnő tudja megírni a levelet.

[Nur die Sekretärin kann den Brief schreiben.]

II. Zweigliedrige Passivsätze (ohne Angabe des Agens)

1. Zweigliedrige Passivsätze ohne Modalverb

Die Übersetzung ins Ungarische erfolgt vorwiegend mit der **aktiven Verbform der 3.Person Plural**.

Die zweigliedrige Konstruktion ohne Agensangabe ist die im Deutschen am meisten vertretene Passivform.

Dem entspricht im Ungarischen der sogenannte „Satz mit **allgemeinem bzw. unbestimmtem Subjekt**“ (Az általános illetve határozatlan alanyú mondat).

Er wird verwendet, wenn der Träger (Täter) der Handlung oder des Geschehens nicht bekannt ist oder nicht genannt werden soll, oder wenn es sich um eine allgemeine Aussage handelt.

Dieses allgemeine, nicht näher definierte Subjekt wird durch die **3.Person Plural des aktiven konjugierten Verbs** ausgedrückt. Das deutsche Subjekt wird natürlich wieder zum Akkusativobjekt.

Die Verhandlungen werden morgen fortgesetzt.
A tárgyalásokat holnap folytatják.
[Sie setzen die Verhandlungen morgen fort.]

Ingrid Karrer nennt noch folgende Möglichkeiten der Übersetzung:

- die 1.P.Pl. des Verbs
- ungarische Verben mit passiver Bedeutung (siehe 2.Teil:Vorgangspassiv:B.III.1.d.)
- Partizip-Konstruktionen (siehe 2.Teil:Vorgangspassiv:B.IV.)
- Funktionsverbgefüge (siehe 2.Teil:Vorgangspassiv:B.III.1.c.)
- Verbalabstrakta in Possessivkonstruktionen, in denen das Patiens als Possessor genannt werden kann
 - ...damit ein Kernwaffenkrieg verhindert wird.
 - ...a nukleáris háború elhárításáért.
 - [...zur Verhinderung eines Kernwaffenkrieges.]

- Wiedergabe deutscher dreigliedriger Passivsätze durch Aktivsätze
- Wiedergabe deutscher zweigliedriger Passivsätze durch Aktivsätze, wobei das Agens zusätzlich als Subjekt in den Satz aufgenommen wird, da es allgemein oder aus dem Kontext bekannt ist.

2. Zweigliedrige Passivsätze mit Modalverb

Am üblichsten ist die Verwendung der ungarischen Modalverben „kell, lehet, szabad“ in Verbindung mit einem reinen Infinitiv ohne Besitzzeichen.

Der Brief	muß	heute	nicht	aufgegeben	werden.
	kann				
	darf				
A levelet nem	kell	ma	feladni.		
	lehet				
	szabad				

Für zweigliedrige Passivsätze mit Modalverb stehen aber noch weitere Übersetzungsmöglichkeiten zur Verfügung.

Die folgende Übersicht ist der Arbeit von Ingrid Karrer (1987, S 116-117) entnommen:

müssen, sollen + Passiv

- kell + Infinitiv
- szükség van valamire
Hier mußte geholfen werden.
Itt segítségre volt szükség.
[Hier war Hilfe nötig.]
- Gerundivalkonstruktion auf „-andó,-endő“
 (siehe 2. Teil: Vorgangspassiv: B.III.2.b.)

können + Passiv

- lehet + Infinitiv
- Aktivsätze mit tudni + Infinitiv oder dem Verbsuffix „-hat,-het“.
 Beide Formen drücken „können“ aus.
- Adjektive auf „-ható,-hető“
 (siehe 2. Teil: Vorgangspassiv: B.III.2.c.)

- Infinitiv nach Adjektiven

Der Fehler kann leicht bemerkt werden.

A hibát könnyű észrevenni.

[Der Fehler ist leicht zu bemerken.]

(siehe 2. Teil: Vorgangspassiv: B.III.2.b)

dürfen + Passiv

- szabad + Infinitiv

III. Passiv-Paraphrasen

1. Passiv-Paraphrasen ohne Modalfaktor

a. man - Sätze ohne Modalverb

Wie beim zweigliedrigen Passiv verwendet das Ungarische auch hier vorwiegend die **3. Person Plural des aktiven Verbs**.

Obwohl die „man“-Konstruktion nicht zu den Passiv-Paraphrasen gerechnet wird, ist sie doch zu berücksichtigen, da sie mit den Passivformen weitgehend synonym ist und oft an ihre Stelle tritt.

„man“ kann immer nur ein menschlich identifiziertes Agens ersetzen!

Gisela Schoenthal (1976, S 139) meint dazu:

„Da das Pronomen *man* überwiegend thematisch verwendet wird,..... besteht eine enge Paraphrasenbeziehung - im Sinne von gleicher Möglichkeit der Verwendung in Texten - nur zu solchen Passivsätzen, **in denen das Subjekt rhematisch verwendet ist.**“

...und auch der Frau wird Entfaltungsmöglichkeit und Selbstbestimmung zugestanden.

...und auch der Frau gesteht man Entfaltungsmöglichkeit und Selbstbestimmung zu.

Das Rhema ist in beiden Sätzen das gleiche.

Weiters werden **man-Sätze in Verbindung mit Modalverben** bevorzugt. Passivkonstruktionen mit Modalverben sind wesentlich seltener.

Im Ungarischen könnte eine „man“-Konstruktion, genauso wie das entsprechende Passiv, mit der **3.P.Pl des Verbs** wiedergegeben werden:

Die Tür wurde geöffnet.
Man öffnete die Tür.
Kinyitották az ajtót.
[Sie öffneten die Tür.]

Weitere Übersetzungsmöglichkeiten für das deutsche „man“ :

az ember = der Mensch:
Man könnte glauben
Azt hinné az ember

die 1.P. Pl. des Verbs:

z.B. in Kochrezepten wird nur diese Form verwendet.
Dazu reicht man Bratkartoffeln.
Sült burgonyával tálaljuk

b. bekommen, erhalten, kriegen + Partizip Perfekt²

Diese Konstruktion ist auf die Partizipien bestimmter Verben (z.B. schenken, überreichen, zuschicken, usw.) beschränkt.

Sie kriegt den Brief geschickt.
für: Ihr wird der Brief geschickt.

Im Ungarischen wird für die Übersetzung meistens die 3.P.Pl. des Verbs in Frage kommen:

Sie kriegt den Brief geschickt.
A levelet elküldik neki
[Sie schicken ihr den Brief.]

² Weinrich (1993, S 174f) spricht vom **Partner-im-Subjekt-Passiv** (siehe 1.Teil: Literatur über das Passiv S 8)

In einigen Fällen wird auch eine andere Übersetzung möglich sein:

Sie bekommt das Kleid geschenkt.

Ajándékba kapja a ruhát.

[Sie bekommt das Kleid zum Geschenk.]

c. Funktionsverbgefüge³

Es handelt sich dabei um die Verbindung bestimmter Verben (kommen, erfahren, gelangen, sich befinden,.....) mit einem Nomen actionis. Diese Funktionsverben haben kaum lexikalische Bedeutung und bekommen nur mit dem nominalen Bestandteil ihre volle Bedeutung.

Ähnliche **Verb-Nomen-Verbindungen mit passiver Bedeutung** gibt es **auch im Ungarischen**, allerdings nicht für alle deutschen Formen. In diesen Fällen muß wieder auf eine aktive Konstruktion mit der 3.P.Pl. des Verbs zurückgegriffen werden.

Hier einige Beispiele für Konstruktionen, die es im Deutschen und im Ungarischen gibt:

sich unter Kontrolle befinden (kontrolliert werden)

ellenőrzés alatt van, áll

in Vergessenheit geraten (vergessen werden)

feledésbe megy

in Vorbereitung sein (vorbereitet werden)

előkészületben van

József Tompa (1968) meint dazu, daß diese Art der Umschreibung des Passivs zwar auch in der gehobenen Sprache benutzt wird und vor allem in den Fachsprachen verbreitet ist, daß jedoch die Sprachpflege den einfachen aktiven, objektbezogenen Verben den Vorzug gibt.

d. Reflexivkonstruktionen

Es handelt sich hier um Reflexivkonstruktionen mit unpersönlichem Subjekt.

³ Weinrich (1993, S 164f) bezeichnet diese Formen als **Funktional-Passiv**

Nur jene können ein Passiv ersetzen, bei denen das unpersönliche Subjekt in einer entsprechenden nichtreflexiven Konstruktion die Stelle des Akkusativobjekts einnimmt.

*Der Schlüssel wird sich finden.
Man wird **den** Schlüssel finden.
für: Der Schlüssel wird gefunden werden.*

Es besteht jedoch ein gewisser **semantischer Unterschied** zwischen Passivform und reflexiver Form. Im Passivsatz wird das Geschehen als von einem Agens verursacht dargestellt, die reflexive Form erscheint eher als unwillkürlicher Vorgang - er erfolgt gleichsam „von selbst“.

Agensangabe ist grundsätzlich nicht möglich!

An dieser Stelle möchte ich die ungarischen reflexiven Verben mit passiver Bedeutung behandeln, die ebenfalls in gewissen Fällen für die Übersetzung eines deutschen Passivs in Frage kommen.

Verben auf „-ul / -ül“

Sie sind das intransitive passive bzw. reflexive Gegenstück zu den mit dem Suffix „-ít“ aus Substantiven und Adjektiven gebildeten transitiven faktitiven Verben.

	----> készít (herstellen)
kész (fertig)	
	----> készül (hergestellt werden)

Diese Art der Verbbildung aus Adjektiven gibt es auch im Deutschen und zwar durch einfache Verbalisierung oder durch Verbalisierung in Kombination mit Präfixen.

Dabei unterscheidet man transitive Faktitiva (z.B. hart - härten) und intransitive Ingressiva (z.B. welk - welken, finster - sich verfinstern).

Wie im Ungarischen gibt es auch im Deutschen **Verbpaare** aus ingressiven Intransitiva und faktitiven Transitiva.

módosít --	etwas ändern
módosul --	sich ändern

simít --	etwas glätten
simul --	sich glätten

Der Unterschied besteht darin, daß Verben auf „-ul / -ül“ nicht nur reflexive, sondern auch passive Bedeutung haben können.

Bei der Übersetzung ins Deutsche wird also je nach Verb und Bedeutungsnuance des Verbs im Kontext entweder ein Reflexiv oder ein Passiv in Frage kommen.

Reflexiv:

A gazdasági helyzet megjavult.
Die wirtschaftliche Lage hat sich verbessert.

Passiv:

A ház épült.
Das Haus wurde gebaut.

Das reflexive Verb - A visszaható ige

Wie die Verben auf „-ul / -ül“ können auch die reflexiven Verben, die mit den Suffixen „-odik / -edik / -ödik / -ódik / -ődik“ gebildet werden, manchmal passive Bedeutung haben.

a.) Mit „-odik / -edik / -ödik“ werden aus Adjektiven Verben abgeleitet.

Diese Verben beschreiben dann den Eintritt, Übergang oder auch die von jemandem bewirkte Verwandlung (=Passiv) in den Zustand, den das jeweilige Adjektiv ausdrückt, z.B. sötét (dunkel) ---> sötétedik (dunkel werden)

In manchen Fällen ist es möglich aus demselben Adjektiv sowohl mit „-ul / -ül“, als auch mit „-odik / -edik / -ödik“ passive bzw. reflexive Verben abzuleiten.

keskeny (schmal)
-----> keskenyít (verschmälern)
-----> keskenyül
keskenyedik (sich verschmälern)

b.) Das Suffix „-ódik / -ődik“ leitet aus aktiven transitiven Verben solche mit passiver oder reflexiver Bedeutung ab.

Reflexiv:

A probléma megoldódott.
Das Problem hat sich gelöst.

Passiv:

A gyártási technika alaposan modernizálódott.
Die Produktionstechnik wurde gründlich modernisiert.

In beiden Fällen geschieht die Handlung gleichsam von selbst. Soll die Handlung von einem - wenn auch unbekannten Täter - bewirkt erscheinen, müßte ein aktiver Satz mit der 3.P.Pl. des Verbs verwendet werden.

Das passive Verb - A szenvedő ige

(siehe 1.Teil:B.I.)

2. Passiv-Paraphrasen mit Modalfaktor

Passiv-Paraphrasen mit Modalfaktor haben im Deutschen entweder eine

nezessitative Komponente: müssen, sollen
oder eine

potentiale Komponente: können

a. man - Sätze mit Modalverb

Wie beim zweigliedrigen Vorgangspassiv mit Modalverb erfolgt auch hier die Übersetzung vorwiegend mit den Modalverben „kell, lehet, szabad“ in Verbindung mit einem reinen Infinitiv.

Aus den Übersetzungsbeispielen im 3.Teil geht hervor, daß diese Art der Übersetzung zu 70% (Kafka) bzw. zu fast 90% (Fischer) verwendet wurde.

b. sein + zu + Infinitiv⁴

Entsprechende Formen im Ungarischen:

in der Bedeutung „müssen,sollen“	---->	Partizip auf „-andó/-endő“
in der Bedeutung „können“	---->	Adjektiv auf „-ható/-hető“
Adjektiv + sein + zu +Infinitiv	---->	Adjektiv + Infinitiv

Diese Konstruktion kann ein Passiv mit den Modalverben „können, müssen, sollen, dürfen“ ersetzen.

Der Brief ist abzuholen.

für: Der Brief kann / muß abgeholt werden.

Aus der Form „sein + zu + Infinitiv“ läßt sich die **Gerundiv-Konstruktion⁵** ableiten, bei der die infinite Verbform (als Partizip) in attributiver Stellung beim Nomen steht und deshalb flektiert wird:

Der Brief ist abzuholen.

----> der abzuholende Brief.

Dem deutschen Gerundiv entspricht das ungarische „**beálló melléknévi igenév**“ (Partizipium instans) mit dem Suffix „-andó / -endő“.

Das Suffix setzt sich zwar aus ungarischen Elementen zusammen, seine Entstehung wurde jedoch sicher vom lateinischen Gerundivum beinflußt.

Das lateinische Gerundivum mit der Endung „-andus / -endus“ ist das futurische Partizip des Passivs:

laudandus	der zu Lobende
-----------	----------------

In genau dieser Bedeutung wird sowohl das deutsche Gerundiv als auch das ungarische participium instans verwendet.

⁴ Weinrich (1993, S 163f) nennt diese Form Modal-Passiv. Das Modal-Passiv deckt verschiedene Modalverben ab. Die jeweilige Modalität, sonst äußerlich mit einer Passivform kombiniert, ist hier semantisch integriert.

⁵ Weinrich (1993, S 165) nennt das Gerundiv Modal-Partizip, das nach dem Muster des Modal-Passivs gebildet wird und auch dieselbe Bedeutung hat.

Im Gegensatz zum Deutschen kann das ungarische Partizipium instans sowohl als Attribut beim Nomen stehen (Gerundiv):

der zu unterrichtende Lehrstoff
a tanítandó tananyag

als auch die Stelle des Prädikats einnehmen:

Der Lehrstoff ist zu unterrichten.
A tananyag tanítandó.

In einigen wenigen Fällen kann das deutsche Gerundiv mit dem ungarischen „**folyamatos melléknévi igenév**“ (Participium imperfectum) wiedergegeben werden.

Es entspricht dem deutschen Partizip Präsens, das mit der Endung „-end / -and“ gebildet wird und ebenfalls Gleichzeitigkeit mit dem konjugierten Verb ausdrückt.

Das deutsche Partizip kommt ausschließlich in aktiver Bedeutung vor.

Auch das **ungarische Partizip wird fast immer aktiv und nur in seltenen Fällen in passiver Bedeutung** verwendet. Es entspricht dann dem Gerundiv, bzw. der Konstruktion „sein + zu + Infinitiv“.

a kiadó lakás	die zu vermietende Wohnung
az eladó ház	das zu verkaufende Haus
félő, hogy	es ist zu befürchten, daß....

Wird „sein + zu + Infinitiv“ **in der Bedeutung „können“** verwendet, bietet sich die Übersetzung mit dem Adjektiv auf „-ható/-hető“ an.

Auch dieses Adjektiv kann als Attribut beim Nomen stehen oder als Prädikat.

Die Möbel, die im Zimmer zu sehen sind, sind schön.
A bútorok, amelyek a szobában láthatók, szépek.
A szobában látható bútorok szépek.
[Die im Zimmer zu sehenden Möbel sind schön.]

„sein + zu + Infinitiv“ wird auch oft **in Verbindung mit einem Adjektiv** verwendet. Im Ungarischen gibt es dafür eine ähnliche Konstruktion mit

„Adjektiv + Infinitiv“, nur übernimmt das Adjektiv dabei eine andere Satzfunktion.

Die Aufgabe ist leicht zu lösen.
A feladatot (Akk.) könnyű megoldani.
[Es ist leicht, die Aufgabe zu lösen.]

c. sein + Adjektiv (auf -bar, -lich, -fähig)

Die Übersetzung erfolgt meist mit dem Adjektiv auf „-ható/-hető“.

Die Übereinstimmung mit dem entsprechenden Passivsatz besteht darin, daß das Subjekt in beiden Fällen das gleiche ist, und das Prädikat mit demselben Verb gebildet ist.

Der Wunsch ist erfüllbar.
für: Der Wunsch kann erfüllt werden.

Seine Schrift ist leserlich.
für: Seine Schrift kann gelesen werden.

Auch im Ungarischen gibt es entsprechende Adjektive, die mit dem Suffix „-ható / -hető“ aus Verben gebildet werden.

Es ist die Verbindung zweier Suffixe : -hat + -ó / -het + -ő

Das Suffix „-hat / -het“ drückt die Möglichkeit einer Handlung aus und kann praktisch von allen Verben angenommen werden. Es entspricht dem deutschen Modalverb „können“.

Das Suffix „-ó / -ő“ bildet aus Verben das Partizip Präsens (folyamatos melléknévi igenév), das bis auf vereinzelte Fälle nur in aktiver Bedeutung vorkommt.

Das verschmolzene Suffix „-ható / -hető“ hat jedoch ausschließlich passiven Charakter und kann daher auch nur Ableitungen aus transitiven Verben bilden.

Die Krankheit ist heilbar.
A betegség gyógyítható.

József Tompa (1968) erwähnt in seiner Ungarischen Grammatik, daß der Gebrauch der nominalen Prädikate auf „-ható/-hető“ immer beliebter wird und sehr häufig dem aktiven verbalen Prädikat in der 3. P. Pl. vorgezogen wird.

Da das Ungarische einen kompakten Satzbau vorzieht, verwendet es diese Formen auch gerne an Stelle von Relativsätzen, indem es sie als Attribut vor das Subjekt stellt.

Die Möbel, die im Zimmer zu sehen sind, sind schön.
A bútorok, amelyek a szobában láthatók, szépek.
A szobában látható bútorok szépek.
[Die im Zimmer zu sehenden Möbel sind schön.]

Verneinung:

Mit der Vorsilbe „un-“ oder mit „nicht“ verneint, drücken die Adjektive aus, daß etwas nicht möglich ist.

Der Wunsch ist unerfüllbar.

für: Der Wunsch kann nicht erfüllt werden.

Auch diese Adjektive haben im Ungarischen eine Entsprechung, und zwar die mit dem Suffix „-hatatlan / -hetetlen“ aus Verben gebildeten Adjektive.

Das Suffix „-hatatlan/-hetetlen“ ist das Gegenstück zu „-ható / -hető“.

Es ist die Verbindung der Suffixe „-hat + -atlan / -het + -etlen“ und drückt aus, daß etwas unmöglich ist.

Das Suffix „-hat / -het“ wurde schon im vorhergehenden Punkt erklärt.

Das Suffix „-(a)tlan/-(e)tlen/-talan/ -telen“ bildet aus Substantiven (seltener aus Verben und Adjektiven) Adjektive mit der Bedeutung des Fehlens, des Nichtvorhandenseins von etwas. (szív - szívtelen herzlos)

Das verbundene Suffix „-hatatlan / -hetetlen“ drückt somit aus, daß etwas nicht getan werden kann.

Die Krankheit ist unheilbar.
A betegség gyógyíthatatlan.

Alle diese Adjektive können in beiden Sprachen nominalisiert werden.

Im Deutschen tritt bei der dann entstehenden Passiv-Paraphrase das Patiens in das Genitivattribut:

die Erfüllbarkeit des Wunsches.

die Erweiterungsfähigkeit des Aufsatzes.

Im Ungarischen bildet das Suffix „-ság / -ség“ aus diesen Adjektiven Substantive, die mit dem Patiens ein Besitzverhältnis bilden, wobei der Besitzer vor dem Besitz steht, und der Besitz ein Besitzzeichen erhält:

die Heilbarkeit der Krankheit.
a betegség gyógyíthatósága.

die Unheilbarkeit der Krankheit.
a betegség gyógyíthatatlansága.

d. Weitere Konkurrenzformen mit Modalfaktor

Für die übrigen deutschen Passiv-Paraphrasen gibt es keine Äquivalente im Ungarischen.

Sie können je nach ihrer modalen Komponente mit „kell“ oder „lehet“ + Infinitiv, bzw. mit den Suffixen „-ható/-hető“ oder „-andó/-endő“ übersetzt werden.

bleiben + zu + Infinitiv

Das Resultat bleibt abzuwarten.

für: Das Resultat muß abgewartet werden.

gehen + zu + Infinitiv

(nur umgangssprachlich verwendet)

Das Radio geht zu reparieren.

für: Das Radio kann repariert werden.

Subjekt + lassen + sich + Infinitiv

Das Buch läßt sich gut verkaufen.

für: Das Buch kann gut verkauft werden.

IV. Das Partizip Perfekt als Ausdruck eines Vorgangspassivs

Für die Übersetzung ins Ungarische stehen äquivalente Perfektkonstruktionen zur Verfügung. Da das Ungarische kompakte Satzkonstruktionen bevorzugt, sollte bei deutschen passiven Nebensätzen oder auch nebengeordneten Hauptsätzen an diese Möglichkeit der Übersetzung gedacht werden.

Das Partizip Perfekt kann ein Passiv ausdrücken, wenn es als Attribut vor dem Nomen steht, das Patiens der Handlung ist.

Diese Konstruktion steht dann für einen passivischen oder auch aktiven Nebensatz und kann mit oder ohne Agensangabe gebildet werden.

Agensangabe als + Partizip Perfekt + Patiens
Präpositionalobjekt

Das Partizip Perfekt wird als Adjektiv gebraucht und daher dekliniert:

*der vom Stadtamt ausgeschriebene Architektenwettbewerb
die von der UNO initiierte Hilfsaktion*

Auch im Ungarischen gibt es eine äquivalente Konstruktion mit dem „befejezett melléknévi igenév“ (Participium perfectum):

Agensangabe + Partizip Perfekt + Patiens
Nomen + által

Die Agensangabe kann auch fehlen.

Sie ist dort sogar viel häufiger anzutreffen, da das Ungarische überhaupt dazu neigt, **Nebensätze mit Hilfe von Partizipien zu verkürzen und kompakte Satzkonstruktionen zu bilden.**

Oft kann daher ein deutscher Nebensatz mit einer Partizip-Konstruktion wiedergegeben werden.

Bei den **imperfektiven Verben** läuft die im Partizip Perfekt ausgedrückte Handlung gleichzeitig mit der des finiten Verbs des Satzes ab.

Das Partizip Perfekt bildet hier also „ein passives Gegenstück“ zum aktiven Partizip Präsens.

Ohne Agensangabe:

Das Rennen, das am Sonntag veranstaltet wurde, war ein großer Erfolg.
Das am Sonntag veranstaltete Rennen war ein großer Erfolg.
A vasárnap rendezett verseny nagy siker volt.

Mit Agensangabe:

Das Mädchen sitzt in einem Wagen, der von zwei Pferden gezogen wird.
Das Mädchen sitzt in einem von zwei Pferden gezogenen Wagen.
A lány két ló által húzott kocsiban ül.

Bei den **perfektiven Verben** weist das Partizip Perfekt auf ein vollendetes Geschehen hin und somit auf Vorzeitigkeit der im Partizip ausgedrückten Handlung.

Im Nebensatz erscheint die Handlung als Vorgangspassiv, die Partizipkonstruktion zeigt die Handlung als bereits vollendet.

Ohne Agensangabe:

Das Büro, das mit modernen Möbeln ausgestattet wurde, ist bezugsfertig.
Das mit modernen Möbeln ausgestattete Büro ist bezugsfertig.
A modern bútorokkal felszerelt iroda beköltözhető.

Mit Agensangabe:

Der Vertrag, der von den Ministern unterzeichnet wurde, tritt im Jänner in Kraft.
Der von den Ministern unterzeichnete Vertrag tritt im Jänner in Kraft.
A miniszterek által aláírt szerződés januárban lép hatályba.

Statt der Konstruktion

Agens + által + Partizip Perfekt + Patiens

findet man vor allem in der gehobenen Sprache auch die folgende Form:

Agens + Partizip mit Besitzzeichen + Patiens

Dieses Partizip, das mit einem Besitzzeichen versehen ist, heißt „igenévi-ige“ oder „ige-igenév“, da es gleichsam eine Übergangsform zwischen finiter und infiniter Verbform darstellt.

Die Formen entsprechen den Konjugationsformen der bestimmten (transitiven) Konjugation (határozott ragozás).

Von diesen Formen wird praktisch nur mehr die 3.Person verwendet, die für Singular und Plural identisch ist.

a spanyolok építette városmag
der von den Spaniern erbaute Stadtkern

a törvény adta lehetőség
die vom Gesetz gegebene Möglichkeit

a magyarok lakta terület
das von Ungarn bewohnte Gebiet

Aus etlichen solcher Wendungen sind Komposita entstanden, deren erste Konstituente das Agens angibt.

Zustandspassiv

A. Das Zustandspassiv im Deutschen

Die Erklärungen zum Zustandspassiv stammen vorwiegend aus der „Deutschen Grammatik“ von Helbig/Buscha (1991, S 175-183)

I. Semantische Beschreibung des Zustandspassivs

Das Zustandspassiv dient der Bezeichnung von Zuständen, die Ergebnisse von Handlungen sind.

Es drückt einen **statischen** Zustand aus, der das Resultat eines vorhergehenden **dynamischen** Vorgangs ist. Zuerst **wird** das Fenster geöffnet (Vorgang, prozessual), im darauf folgenden Resultat **ist** es geöffnet (Zustand, nicht-prozessual).

In den übrigen Merkmalen - Beziehung von Agens und Patiens zum Verb - stimmt es mit dem Vorgangspassiv überein. Allerdings wird das Agens nur selten genannt.

Nicht alle Verben, die ein Vorgangspassiv bilden können, bilden auch ein Zustandspassiv. Bei bestimmten Verben ist es weniger oder gar nicht üblich. Umgekehrt setzt jedoch das Zustandspassiv meistens ein Vorgangspassiv voraus.

Das Zustandspassiv kann nur von transitiven Verben gebildet werden, die **perfektiv** und **transformativ** sind, d.h. die ein - zumindest zeitweilig - bleibendes Resultat, eine Qualitätsveränderung bewirken, also einen ausreichend starken Grad der Affizierung des Akkusativobjekts ausdrücken.

Das zeigt sich auch daran, daß „sein“ oft durch „bleiben“ ersetzt werden kann.

Das Fenster ist geöffnet.

Das Fenster bleibt geöffnet.

II. Abgrenzung gegenüber anderen Konstruktionen

Die Grammatik von Helbig/Buscha sieht ein echtes Zustandspassiv ausschließlich im Resultat eines zeitlich vorausgegangenen Aktivs oder Vorgangspassivs. Sie grenzt daher das Zustandspassiv streng von anderen Konstruktionen ab. (Helbig / Buscha 1991, S 176-180)

vom adjektivischen Prädikat,

das weder auf eine Präsensform (wie das Perfekt Aktiv), noch auf ein Vorgangspassiv (wie das Zustandspassiv), noch auf eine reflexive Form (wie das Zustandsreflexiv) zurückgeführt werden kann.

Der Junge ist begabt.

**Der Junge begabt.*

**Der Junge ist begabt worden.*

**Der Junge begabt sich.*

vom Perfekt Aktiv,

das nicht auf ein Vorgangspassiv zurückgeht, sondern auf einen Aktivsatz im Präsens.

Die Frucht ist gereift.

geht zurück auf:

Die Frucht reift.

vom Zustandsreflexiv,

das formal völlig mit dem Zustandspassiv übereinstimmt, jedoch nicht auf ein Vorgangspassiv, sondern auf eine reflexive Konstruktion zurückgeht.

Das Mädchen ist verliebt.

geht zurück auf:

Das Mädchen verliebt sich.

Gemeinsam ist beiden Formen, daß sie einen Folgezustand als Resultat eines vorausgegangenen Geschehens ausdrücken.

von der allgemeinen Zustandsform

Die Grammatik von Helbig/Buscha (1991, S 179f) behandelt die **allgemeine Zustandsform nicht als Passiv**, da die für das Vorgangs- und Zustandspassiv charakteristische Bedeutungsopposition nicht vorhanden ist.

Der **Zustandsform** liegt keine Handlung zugrunde, die bewußt auf die Erreichung eines bestimmten Zustandes zielt. Sie gibt nicht das Ergebnis einer Handlung an, sondern beschreibt **eine andauernde oder zeitweilig zu beobachtende Gegebenheit**. Die Bedeutung ist in allen drei Fällen (Aktiv, Vorgangspassiv, Zustandspassiv) statisch.

Beispiele:

Die Stadt wird/ist von zwei Millionen Menschen bewohnt.

Die Stadt wird/ist von vielen Bergen umgeben.

Das Zimmer wird/ist von Kerzen beleuchtet.

B. Gegenüberstellung Deutsch - Ungarisch

Die Erklärungen zum ungarischen Zustandspassiv stammen aus:

A Magyar Nyelv Könyve (1991, S 220f)

Tompai József, A mai magyar nyelv rendszere (1970, 1.Band, S 258ff)

I. Zustandspassiv

Das Zustandspassiv kann im Ungarischen mit dem adverbialen Partizip auf „-va/-ve“ gebildet werden. Oft wird jedoch eine aktive Konstruktion bevorzugt.

Das **ungarische Zustandspassiv** wird mit der konjugierten Form von „lenni“ (sein) und einem Partizip gebildet.

Es stimmt also mit der deutschen Konstruktion überein. Nur verwendet das Ungarische nicht das Partizip Perfekt, sondern das **adverbiale Partizip** (határozói igenév) mit dem Suffix „-va / -ve“, das eigentlich dem deutschen adverbial gebrauchten Partizip Präsens entspricht.

Das ungarische Partizip wird sowohl aktiv gebraucht:

A portás mosolyogva adta át a kulcsot.
Lächelnd übergab der Portier den Schlüssel.

als auch passiv:

Az üzlet nyitva van.
Das Geschäft ist geöffnet.

Az ügy el van intézve.
Die Sache ist erledigt.

Warum das Ungarische statt des für uns logischer scheinenden Partizip Perfekt das Partizip Präsens verwendet, um das Ergebnis einer abgeschlossenen Handlung auszudrücken, ist ungeklärt und war immer wieder Anlaß für Diskussionen unter Sprachwissenschaftlern.

(siehe I.Teil:B.II.)

II. Allgemeine Zustandsform

Die Übersetzung erfolgt meistens mit einem Aktivsatz.

Die allgemeine Zustandsform unterscheidet sich darin vom Zustandspassiv, daß sie nicht das Ergebnis eines vorangegangenen Prozesses ausdrückt, sondern eine andauernde oder zeitweilig zu beobachtende Gegebenheit.

(siehe 2.Teil:Zustandspassiv:A.II.)

Wichtig für die Übersetzung ins Ungarische ist, daß der entsprechende Aktivsatz gleichzeitig und nicht vorzeitig ist, und daß die allgemeine Zustandsform fast immer das „Agens“ (obwohl es kein richtiges ist) in Form eines Präpositionalobjekts enthält.

Daher bietet sich hier die Übersetzung durch einen **Aktivsatz** an:

Das Haus ist von Bäumen umgeben.
A házat fák veszik körül.

Bei der Übersetzung mit dem **adverbialen Partizip** wird zum Anschluß des „Agens“ meist das Suffix „-val / -vel“ verwendet, das dem deutschen „mit“ entspricht:

Das Haus ist von Bäumen umgeben.
A ház fakkal van körülvéve.

III. Das Partizip Perfekt als Ausdruck eines Zustandspassivs

Auch im Ungarischen gibt es entsprechende Partizip-Konstruktionen. Da das Ungarische kompakte Satzkonstruktionen bevorzugt, sollte bei deutschen passiven Nebensätzen oder auch nebengeordneten Hauptsätzen an diese Möglichkeit der Übersetzung gedacht werden.

Das Partizip Perfekt kann ein Passiv ausdrücken, wenn es als Attribut vor dem Nomen steht, das Patiens der Handlung ist. (Duden 1984, S 193f)

Diese Konstruktion steht dann für einen passivischen Nebensatz oder auch für einen Aktivsatz und kann mit oder ohne Agensangabe gebildet werden.

Ein Zustandspassiv wird dabei von den **perfektiven Verben** ausgedrückt.

Bei diesen Verben weist das Partizip Perfekt auf ein vollendetes Geschehen hin, auf das Resultat eines vorangegangenen Prozesses.

Auch im Ungarischen gibt es entsprechende Konstruktionen mit dem „befejezett melléknévi igenév“ (Participium perfectum).

Ohne Agensangabe:

Partizip Perfekt + Patiens

Das Büro, das mit modernen Möbeln ausgestattet wurde, ist bezugsfertig. Das mit modernen Möbeln ausgestattete Büro ist bezugsfertig. A modern bútorokkal felszerelt iroda bekölthető.

Mit Agensabgabe:

Agensangabe als Präpositionalobjekt + Partizip Perfekt + Patiens
--

Dafür im Ungarischen:

Agens + által + Partizip Perfekt + Patiens
--

Der Vertrag, der von den Ministern unterzeichnet wurde, tritt im Jänner in Kraft. Der von den Ministern unterzeichnete Vertrag tritt im Jänner in Kraft. A miniszterek által aláírt szerződés januárban lép hatályba
--

Vorwiegend in der gehobenen Sprache findet man auch die folgende Konstruktion:

(siehe auch 2. Teil: Vorgangspassiv: B.IV.)

Agens + Partizip mit Besitzzeichen + Patiens (igenévi-ige)

das von Ungarn bewohnte Gebiet a magyarok lakta terület
--

Aus einigen Konstruktionen sind Komposita entstanden, deren erste Konstituente die Agensangabe bildet.

sonnenbeschienen	napsütötte
schneebedeckt	hófödte
von Wasser umspült	vizmosta

3. Teil: Übersetzungsbeispiele

A. Franz Kafka, „Der Heizer“

Verwendet wurde eine zweisprachige Ausgabe aus dem Jahr 1990.

Die ungarische Übersetzung ist von Györfy Miklós mit dem Titel „A fűtő“

Die Reihung der Übersetzungsbeispiele (ich führe eine Auswahl an) erfolgt nach der Gliederung der Gegenüberstellung Deutsch - Ungarisch im Teil 2: Grammatik.

Vorgangspassiv

I. Dreigliedrige Passivsätze (mit Angabe des Agens)

1. Dreigliedrige Passivsätze ohne Modalverb

Das deutsche Vorgangspassiv mit Agensangabe wurde überwiegend durch **Transformation in einen Aktivsatz** übersetzt.

Agensangabe mit „von“

Seite 6/7

Als der sechzehnjährige Karl Roßmann, der von seinen armen Eltern nach Amerika geschickt worden war, weil...

Amikor a tizenhat éves Karl Rossmann, akit szegény szülei Amerikába küldtek, mert ...

[Als der sechzehnjährige Karl Roßmann, den seine armen Eltern nach Amerika schickten..]

Da es sich hier um ein Passiv in einem Relativsatz handelt, betrifft die Transformation Subjekt ----> Akkusativobjekt natürlich das Relativpronomen: „der“ Nominativ ----> „akit“ Akkusativ

Seite 6/7

„So hoch!“ sagte er sich und wurde,....., von der immer mehr anschwellenden Menge der Gepäckträger, die an ihm vorüberzogen, allmählich bis an das Bordgeländer geschoben.
„Milyen magas!“ - mondta magában Karl, és..... a hordárok egyre sűrűsödő, mellette nyomakodó tömege lassan egészen a fedélzet korlátjáig sodorta.
[Wie hoch! - sagte sich Karl, und die immer dichter werdende, neben ihm vorbeidrängende Menge der Gepäckträger drängte ihn langsam ganz ans Bordgeländer.]

„sodorta“ hat die Endung der transitiven Konjugation, was eindeutig auf ein Akkusativobjekt in der 3. Person hinweist. In diesem Fall „ihn“ für „Karl“.

Weitere Aktivtransformationen:

Seite 38/39

...; Boote der Ozeandampfer wurden von heiß arbeitenden Matrosen vorwärtsgerudert und waren voll von Passagieren....; Óceánjárók utasokkal teliszűfolt csónakjait hajtották hevesen dolgozó matrózok evezőkkel
[mit Passagieren vollgestopfte Boote der Ozeandampfer trieben schwer arbeitende Matrosen mit ihren Rudern vorwärts.]

Seite 50/51

Alles war klar und wurde ja auch von Schubal wider Willen so dargeboten, ...
Minden világos volt, és akarata ellenére Schubal is így tüntette fel a dolgokat, ...
[...und gegen seinen Willen stellte Schubal die Dinge auch so dar...]

Seite 56/57

„Mein lieber Neffe ist nun von seinen Eltern - - einfach beiseitegeschafft worden, wie man eine Katze vor die Tür wirft, wenn sie ärgert.
Kedves unokaöcsémét a szülei - - egyszerűen félrelökték, ahogy egy macskát hajítunk ki az ajtón, ha bosszant bennünket.
[Meinen lieben Neffen schafften seine Eltern einfach beiseite, wie wir eine Katze vor die Tür werfen, wenn sie uns ärgert.]

Seite 58/59

„Er wurde nämlich“, fuhr der Onkel fort „er wurde nämlich von einem Dienstmädchen ... verführt“.
- Az történt ugyanis - folytatta a nagybácsi, az történt ugyanis, hogy elcsábította egy cseléd lány...
[„Es geschah nämlich“, fuhr der Onkel fort, ... „es geschah nämlich, daß ihn ein Dienstmädchen verführte.“]

„elcsábította“ hat die Endung der transitiven Konjugation, was eindeutig auf ein Akkusativobjekt in der 3. Person hinweist, in diesem Fall „ihn“, wie aus dem Kontext hervorgeht.

Seite 68/69

..., was natürlich von allen nicht nur geduldet, sondern mit Interesse hingenommen wurde.
..., amit persze nemcsak tűrt mindenki, hanem érdeklődéssel is fogadott.
[..., was natürlich jeder nicht nur duldete, sondern mit Interesse hinnahm.]

Normale Aktivtransformation. Für „alle“ steht „mindenki“ (jeder).

Seite 80/81

Auch wich der Onkel seinem Blicke aus und sah auf die Wellen hin, von denen ihr Boot umschwankt wurde.
A nagybácsi ki is tért a tekintete elől, a hullámokat nézte, amelyek körös-körül ringatták csónakjukat.
[... und sah auf die Wellen, die ihr Boot hin- und herschaukelten.]

Das Passiv steht im Relativsatz. Das Präpositionalobjekt „von denen“ wird im Ungarischen durch „amelyek“ (Relativpronomen 1. P. Pl.) wiedergegeben.

Agensangabe mit „durch“

In den folgenden Beispielsätzen ist das Agens keine handelnde Person, bzw. nicht Träger des Geschehens, sondern Ursache, bzw. Mittel, weshalb im Deutschen die Präposition „durch“ steht. Es wurde jedoch auch in diesen Fällen im Ungarischen mit einem Aktivsatz übersetzt.

Seite 26/27

Auf ihren Masten trugen sie schmale, aber lange Flaggen, die zwar durch die Fahrt gestrafft wurden, trotzdem aber noch hin und her zappelten.
Árbocaira keskeny, de hosszú zászlókat kötözték, s bár a légellenállás kifeszítette őket, azért ide-oda fickándoztak.
[Auf ihren Masten hatte man schmale, aber lange Flaggen befestigt, und obwohl der Luftwiderstand sie straffte, zappelten sie doch hin und her.]

Seite 32/33

Im übrigen hätte er noch viel besser gesprochen, wenn er nicht durch das rote Gesicht des Herrn mit dem Bambusstöckchen beirrt worden wäre, ...
Egyébként még sokkal jobban beszélt volna, ha nem zavarja meg a bambuszpálcás úr vörös képe, ...
[... wenn ihn nicht das rote Gesicht des Herrn mit dem Bambusstöckchen gestört hätte.]

Seite 40/41

..., der Oberkassier wurde sichtlich nur durch die Ruhe des Kapitäns vor dem Dreinfahren zurückgehalten, ...
..., a főpenztárost szemből láthatólag csak a kapitány nyugalma tartotta vissza attól, hogy közbekotyogjon, ...
[... den Oberkassier hielt offensichtlich nur die Ruhe des Kapitäns davor zurück, daß er dazwischenrede, -plappere,...]

Seite 36/37

Von der allgemein eintretenden Zerstreuung schien nur der Diener bewahrt, ...
Az általános szétzilálódás, úgy látszott, csak a szolgát nem érinti, ...
[Die allgemeine Zerstreuung, so schien es, berührt nur den Diener nicht,...]

Seite 48/49

..., daß Schubal endlich kommen müsse, wenn nicht aus eigenem Antrieb, so vom Kapitän gerufen.
..., hogy Schubalnak végül is el kell jönnie, ha nem magától, akkor a kapitány hívására?
[..., daß Schubal endlich kommen müsse, wenn nicht von selbst, so auf das Rufen des Kapitäns hin.]

Bedeutung: weil bzw. wenn er vom Kapitän gerufen wird.

Der ungarische Satz umgeht das Passiv hier nicht durch Transformation ins Aktiv, sondern durch Substantivierung des passiven Verbs.

Seite 54/55

... der Kapitän, der durch Karls Frage die Würde der Person des Herrn Jakob verletzt glaubte, .
... a kapitány, úgy vélvén, hogy kérdésével Karl megsértette méltóságában Jakob urat, ...
[... der Kapitän glaubend, daß Karl mit seiner Frage Herrn Jakob in seiner Würde verletzt hatte,...]

„verletzt glaubte“ ersetzt hier eine längere Konstruktion: er glaubte, daß die Würde dadurch verletzt wurde. Der aktive ungarische Satz verwendet als Agens „Karl“, der ja auch das logisch-semantische Agens des deutschen Satzes ist.

Seite 68/69

...und glaubte, vielleicht durch diese Stellung beeinflusst, die Entscheidung in der Hand zu haben.
... és azt hitte, talán e helyzetének hatására, hogy kezében a döntés.
[... und glaubte, vielleicht unter dem Einfluß dieser Stellung, daß die Entscheidung in seiner Hand liege.]

Bedeutung: Karl wurde durch diese Stellung (in seiner Meinung) beeinflusst. Die ungarische Übersetzung umgeht das Passiv durch Substantivierung des Verbs.

2. Dreigliedrige Passivsätze mit Modalverb

Dafür wurde im vorliegenden Text kein Beispiel gefunden.

II. Zweigliedrige Passivsätze (ohne Angabe des Agens)

1. Zweigliedrige Passivsätze ohne Modalverb

Das normale deutsche Vorgangspassiv ohne Agensangabe wurde mehrmals mit dem „Satz mit allgemeinem Subjekt“ (általános alanyú mondat) übersetzt, d.h. das Verb steht in der 3. Person Plural.

Seite 16/17

...habe mich ausgezeichnet, bin belobt worden..
...kitüntettek, megdicsérték..
[.... sie zeichneten mich aus, sie lobten mich....]

Im Ungarischen stehen beide Verben in der 3. P. Pl. Aus der Verbendung (intransitive Konjugation) geht hervor, daß es sich um ein Akkusativobjekt in der 1. Person handelt („mich“, wie sich aus dem Kontext ergibt).

Seite 16/17

...bin ein Faulpelz, verdiene hinausgeworfen zu werden..
...naplopó vagyok, csak azt érdemlem, hogy kihajítsanak..
[... bin ein Tagedieb, verdiene nur, daß sie mich hinauswerfen...]

Das ungarische Verb steht in der Befehlsform, die in dieser Art Nebensatz, der gewissermaßen einer Aufforderung gleichkommt, obligatorisch ist.

Weitere Beispiele für diese Art der Übersetzung befinden sich auf den
Seiten 18/19, 28/29, 56/57, 70/71, 74/75, 76/77

In vier Fällen nennt die ungarische Übersetzung ein Agens, das sich aus dem Kontext ergibt und verwendet somit einen normalen Aktivsatz mit Subjekt und Akkusativobjekt.

Seite 38/39

...Schwimmkörper tauchten ... aus dem ruhelosen Wasser, wurden gleich wieder überschwemmt...

...úszó testek bukkantak fel ... a nyugtalan vízből, amely aztán mindjárt el is nyelte őket..
[... Schwimmkörper tauchten aus dem ruhelosen Wasser auf, das sie dann gleich wieder überschwemmte...]

Das „Wasser“ wird im Relativsatz als Relativpronomen wieder aufgenommen und übernimmt somit die Rolle des Agens.

Seite 52/53

Karl, welcher glaubte, es sei im Interesse der großen Hauptsache gelegen, wenn dieser Zwischenfall des hartnäckigen Fragers bald erledigt würde,...

Karl, abban a hiszemben, hogy a nagy, központi kérdés ügyét szolgálja, ha gyorsan elintézi a makacs kérdezősködő rendezte kis közzjátékot,...

[Karl im Glauben, daß er der großen Hauptsache diene, wenn er das vom hartnäckigen Frager veranstaltete kleine Zwischenspiel rasch erledige,...]

Wie aus der Verbendung hervorgeht, ist „Karl“ das Subjekt des aktiven Nebensatzes.

Seite 64/65

„Du bist mein Onkel“, sagte Karl und küßte ihm die Hand und wurde dafür auf die Stirne geküßt.
-Nagybátyám vagy - mondta Karl, és megcsókolta a szenátor kezét, aki viszonzásul homlokra csókolta őt.

[...sagte Karl und küßte die Hand des Senators, der ihn dafür auf die Stirn küßte.]

Der „Onkel“ wird durch das Relativpronomen „aki“ wieder aufgenommen und tritt somit an die Stelle des Agens.

Seite 66 /67

...wer kann denn wissen, wer da mitgeführt wird.
...végtére is honnan tudhatnánk, ki mindenkit viszünk magunkkal.
[... woher könnten wir schließlich auch wissen, wen wir da alles mitnehmen.]

Das Agens ist „wir“, wie aus der Verbendung hervorgeht.

Der Kapitän wendet sich in diesem Satz an Karls Onkel. In der ungarischen Übersetzung spricht er also für sich und seine Mannschaft. Die Übersetzung hat daher eine persönlichere Note als die unpersönliche deutsche Formulierung.

In den übrigen Fällen wurden verschiedene Umschreibungen verwendet.

Seite 16/17

...wo kein Witz gefordert wird...
...ahol semmi szűkség az észre...
[... wo kein Witz/Verstand nötig ist, kein Bedarf dafür besteht...]

Diese Möglichkeit der Übersetzung erwähnt auch Ingrid Karrer (1987, S 116) für ein zweigliedriges Passiv mit Modalverb müssen/sollen.

(siehe 2.Teil: Vorgangspassiv:B.II.2.)

Der deutsche Satz enthält zwar kein Modalverb, die Aufforderung, Notwendigkeit wird aber durch das Verb ausgedrückt.

Seite 36/37

Einmal wurde sogar die Tüchtigkeit des Herrn Schubal angezweifelt...
Egy ízben még Schubal úr szakmai hozzáértéséhez is kétség férközött...
[Einmal kam sogar Zweifel auf an Herrn Schubals fachlicher Kompetenz...]

Die ungarische Übersetzung „es kam Zweifel auf“ entspricht der deutschen unpersönlichen Formulierung vielleicht besser, als die übliche Übersetzung mit der 3.P.Pl. des Verbs, die man hier auf einen bestimmten Personenkreis beziehen könnte.

Seite 64/65

...wenn die Herren....ein wenig unrichtig informiert worden sind.
...hogya az uraknak kissé pontatlanok az értesülései...
[... und wenn die Informationen der Herren etwas ungenau sind...]

„értesül“, ein Verb mit passiver Bedeutung (benachrichtigt, informiert werden), wird hier durch das Suffix „-és“ zum Substantiv, das mit „urak“ (Herren) in einem Besitzverhältnis steht.

Ingrid Karrer (1987, S109) erwähnt diese Möglichkeit der Übersetzung für ein zweigliedriges Passiv ohne modale Komponente. Es handelt sich dabei um Verbalabstrakta in Possessivkonstruktionen, in denen das Patiens als Possessor genannt werden kann (siehe 2.Teil:Vorgangspassiv:B.II.1.)

2. Zweigliedrige Passivsätze mit Modalverb

Für diese Form des Passivs liegt nur ein Beispiel vor.

Seite 72/73

...ohne auch nur den kleinsten Einwand gegen die Worte des Onkels vorzubringen, die doch zweifellos als eine Selbstdemütigung des Onkels angesehen werden konnten.

... egyetlen ellenvetessel sem élve a nagybácsi szavaival szemben, jóllehet kétségtől úgy lehetett tekinteni őket, mint a nagybácsi megalázkodását.

[...auch nicht einen Einwand gegen die Worte des Onkels gebrauchend, obwohl man sie zweifellos als Selbstdemütigung des Onkels ansehen konnte.]

Das deutsche Vorgangspassiv mit Modalfaktor „können“ wurde mit „lehet + Infinitiv“ übersetzt.

III. Passivparaphrasen

1. Passivparaphrasen ohne Modalfaktor

a. man - Sätze ohne Modalverb

Die häufigste Paraphrase für ein Vorgangspassiv ohne Agens und ohne Modalfaktor ist im vorliegenden Text die Verwendung eines „man“- Satzes. Ich habe nur die ausgewählt, die tatsächlich für ein Passiv stehen können.

Ins Ungarische wurden die „man“- Sätze vorwiegend mit dem „Satz mit allgemeinem Subjekt“ übersetzt:

Seite 24/25

...während man jetzt vor der großen Schiffsreinigung die Trennungstüren ausgehoben hatte.

...most pedig, a nagy hajótakarítás előtt kiemelték az elválasztó ajtókat.

[... aber jetzt, vor der großen Schiffsreinigung, hatten sie die Trennungstüren ausgehoben.]

Seite 34/35

Wie oft hat man Ihnen im Guten gesagt, daß...

Hányszor elmondták magának jóindulatúan, hogy...

[Wie oft sagten sie Ihnen gutmütig, gutgesinnt, daß...]

Weitere ähnliche Beispiele befinden sich auf den Seiten 34/35, 38/39, 48/49 und 70/71.

In den folgenden Beispielen wurden verschiedene Subjekte als **Agensangabe** verwendet:

Seite 10/11

„Ich kann es nicht leiden, wenn man mir vom Gang hereinschaut“,...
- Ki nem állhatom, ha valaki a folyosóról béméskodik be hozzám - ...
[Ich kann es nicht ausstehen, wenn jemand vom Gang zu mir hereinschaut...]

Für das deutsche „man“ wird als Subjekt „valaki“ (jemand) verwendet.

Seite 20/21

Denn solche Leute sind leicht gewonnen, wenn man ihnen irgendeine Kleinigkeit zusteckt,...
Az ilyen embereket ugyanis könnyű megnyerni, ha a markukba nyomunk valami apróságot,...
[Denn solche Leute sind leicht zu gewinnen, wenn wir ihnen eine Kleinigkeit in die Hand drücken,...]

Für „man“ wurde „wir“ verwendet, wie aus der Verbendung hervorgeht.

Seite 68/69

„Und so findet man seinen Neffen!“
- És így találja meg az ember az unokaöccsét!
[Und so findet „der Mensch“ =man seinen Neffen!]

Subjekt ist „az ember“ (der Mensch), ebenfalls eine der Möglichkeiten, einen deutschen „man“- Satz zu übersetzen.

Für Sätze mit „man hörte“, „man rief“ wurden im **Ungarischen Verben mit der Bedeutung „ertönen, erklingen, zu hören sein“** verwendet.

Der Schwerpunkt wird dabei auf das aktive Geschehen verlagert. Nicht mehr das „Hören“ ist im Mittelpunkt, sondern die Ursache, das Geräusch.

Seite 22/23

...man hörte Klirren wie von Waffen.
...csörgés hallatszott, mintha fegyver lenne náluk.
[... Klirren war zu hören, als ob sie Waffen bei sich hätten.]

Seite 24/25

Man hörte das Lachen aller Mädchen,...
Felhangzott a többi lány nevetése is,...
[Es erklang auch das Lachen der übrigen Mädchen.]

Seite 24/25

...und eine kleine Glocke hörte man immerfort.
...és szakadatlanul szólt egy csengettyű.
[... und ununterbrochen ertönte eine kleine Glocke.]

b. bekommen, erhalten, kriegen + Partizip Perfekt

Dafür enthält der vorliegende Text kein Beispiel.

c. Funktionsverbgefüge

Seite 10/11

„Sind Sie allein? Ohne Begleitung?“

- Egyedül van? Kísérő nélkül?

[Sind Sie allein? Ohne Begleiter?]

Das Funktionsverbgefüge „ohne Begleitung sein“ ersetzt hier das Vorgangspassiv „nicht begleitet werden“.

Im Ungarischen steht für „Begleitung“ „kísérő“ (Begleiter)

Seite 20/21

... und die Suppe, die im Zwischendeck zur Verteilung kam, ihm reichlich genügt hatte.

..., és bőségesen beérte azzal a levessel, amit a fedélközben kiosztottak.

[... und er hatte reichlich mit der Suppe genug, die sie im Zwischendeck verteilten.]

Wiedergabe des deutschen Funktionsverbgefüges mit einem „Satz mit allgemeinem Subjekt“.

Seite 52/53

..., aber den Herren mußte man es anders, noch handgreiflicher zeigen. Sie brauchten Aufrüttelung.

..., de az uraknak másként, még kézzelfoghatóbban is tudtukra kell ezt adni. Fel kell rázni őket.

[..... Man muß sie aufrütteln.]

„Sie brauchten Aufrüttelung“ steht für „sie mußten aufergüttelt werden“. Entsprechend wurde mit einem Aktivsatz vom Typ „kell (müssen) + Infinitiv“ übersetzt, was hier genau den Sinn des deutschen Satzes wiedergibt und vom Stil her lebendiger ist, als etwa die Übersetzung mit „szükségük volt + Substantiv“. (Sie brauchten...)

Seite 72/73

... das letztere unterliegt hier der Beurteilung des Kapitäns.

... az utóbbi a kapitány úr elbírálására tartozik itt.

[.... das letztere gehört in die Beurteilung des Kapitäns.]

Bedeutung: kann nur bzw. muß vom Kapitän beurteilt werden, ist von ihm zu beurteilen.

Die ungarische Konstruktion entspricht etwa der deutschen.

d. Reflexivkonstruktionen

Dafür enthält der vorliegende Text kein Beispiel.

2. Passiv-Paraphrasen mit Modalfaktor

a. man - Sätze mit Modalverb

In der Mehrzahl wurden sie je nach Modalfaktor - fakultativ oder nezessitativ - mit „kell“ bzw. „lehet“ + Infinitiv übersetzt.

Seite 12/13

...eine Luke..., durch die man in den Maschinenraum sehen konnte.
...egy nyílás, amelyen át a gépházba lehetett látni.
[... eine Luke, durch die man in den Maschinenraum sehen konnte.]

Seite 50/51

..., aber den Herren mußte man es anders, noch handgreiflicher zeigen.
..., de az uraknak másként, még kézzelfoghatóbban is tudtukra kell ezt adni.
[..., aber den Herren muß man es anders, noch handgreiflicher zur Kenntnis bringen.]

Weiter Beispiele auf den Seiten 22/23, 26/27, 28/29, 40/41, 46/47

Die folgenden Sätze zeigen verschiedene Arten der Übersetzung:

Seite 40/41

...war kein Instrument, das man in Grund und Boden spielen konnte...
...nem valami hangszer, amelyen tetszése szerint bármit eljátszhat az ember...
[... nicht irgendein Instrument, auf dem man ganz nach Belieben was auch immer spielen kann...]

Für „man“ wird als Subjekt „az ember“ (der Mensch) verwendet. „können“ wird durch das Verbsuffix „-hat“ ausgedrückt.

Seite 46/47

Nun konnte man ja vielleicht noch annehmen,...
Nos, az talán még föltételezhető, hogy...
[Nun war ja vielleicht noch anzunehmen,...]

Das Prädikat ist im Ungarischen ein Adjektiv, das mit dem Suffix „-ható/-hető“ aus dem Verb gebildet wurde.

Dieses Suffix entspricht etwa dem deutschen „-bar“, „-lich“, kann aber vielseitiger verwendet werden. (siehe 2.Teil:Vorgangspassiv:B.III.2.c.)

Seite 74/75

Und nun weinte Karl.... und nahm die rissige, fast leblose Hand und drückte sie an seine Wangen, wie einen Schatz, auf den man verzichten muß.

És erre Karl sirva fakadt... megfogta a durva, csaknem élettelen kezét, és odaszorította az arcához, mint valami kincset, amelyről le kell mondania.

[... und drückte sie an sein Gesicht, wie einen Schatz, auf den er verzichten muß.]

Aus der dem Infinitiv angefügten Endung für die 3. P. Pl. geht hervor, daß Karl, der weiter vorne im Text genannt wird, das Agens ist. Es handelt sich also um einen Aktivsatz mit dem Modalverb „kell“ (müssen)

b. sein + zu + Infinitiv

Für diese Art der Passiv-Paraphrase liefert der vorliegende Text eine ganze Reihe von Beispielen.

Für die Übersetzung wurden die Suffixe „-ható/-hető“, „-hatatlan/-hetetlen“ (für die fakultative Komponente) oder das participium instans auf „-andó/-endő“ (für die nezessitative Komponente) verwendet.

„-hatatlan/-hetetlen“

Seite 16/17

Das ist doch nicht zu glauben.

Hát nem hihetetlen ?

[Ist das nicht unglaublich?]

Seite 30/31

..., und es ist wirklich nicht einzusehen, warum er gerade ...

..., és igazán érthetetlen, miért épp ...

[... und es ist wirklich unbegreiflich/unfaßbar, warum er gerade...]

„-ható/-hető“

Seite 48/49

Warum hatte denn Karl das so leicht Vorauszusehende nicht vorausgesehen, daß Schubal endlich kommen müsse,...

Miért is nem látta előre Karl, ami oly előrelátható volt, hogy tudniillik Schubalnak végül is el kell jönnie, ...

[Warum auch sah Karl nicht voraus, was so leicht vorhersehbar war, nämlich daß...]

„das so leicht Vorauszusehende“ ist eine substantivierte „sein + zu + Infinitiv“-Konstruktion. Das Ungarische verwendet das Suffix „-ható/-hető“ und löst das Substantiv durch einen aktiven Relativsatz auf.

„-andó/-endő“

Seite 42/43

..., da es ihm doch schien, als hätte er alles, was zu sagen war, ohne die geringste Anerkennung schon vorgebracht ...
..., mikor úgy érezte, minden elmondandót elmondott, s a legcsekélyebb megértésre sem talált, ...
[... wenn er doch empfand, daß er alles zu Sagende gesagt hatte und nicht das geringste Verständnis fand...]

Für die deutsche „sein + zu + Infinitiv“- Konstruktion mit neccessitativer Komponente verwendet die ungarische Übersetzung das Suffix „-andó/-endő“.

Seite 66/67

...und was noch zu tun übrigblieb...
...és ami tennivaló még hátravolt...
[... und was zu Tuendes noch übrig war...]

Die Bedeutung des deutschen Satzes ist: was noch getan werden muß. Dem entspricht im Ungarischen: „tennivaló“ = was zu tun ist, getan werden muß

Im Wörterbuch wird „tennivaló“ als Synonym zu „teendő“ angegeben, also zum Gerundiv, das hier auch für die Übersetzung in Frage gekommen wäre.

Seite 46/47

..., und wenn dem Schubal etwas vorzuwerfen war, so war es der Umstand, daß ...
..., és ha Schubalnak valamit szemére lehet venni, akkor legföljebb azt a körülményt, hogy ...
[..., und wenn man dem Schubal etwas vorwerfen kann, so höchstens den Umstand, daß..]

Die Konstruktion mit „sein + zu + Infinitiv“ drückt hier die Möglichkeit aus (wenn ihm etwas vorgeworfen werden konnte). Die Übersetzung erfolgte mit einem Aktivsatz vom Typ „lehet (können) + Infinitiv“.

Die Konstruktion „sein + zu + Infinitiv“ kann auch **in Verbindung mit Adjektiven** vorkommen. Im Ungarischen steht dann meistens Adjektiv + Infinitiv.

(siehe 2. Teil: Vorgangspassiv: B.III.2.b.)

Seite 10/11

...mit dem Mann ist schwer zu reden.
Nehéz szót érteni ezzel az emberrel.
[... mit diesem Mann ist schwer reden.]

Seite 12/13

...daß auf dem leeren Schiff seine Sachen am besten zu finden sein würden...
...hogy az üres hajón legkönnyebb megtalálni a holmiját.
[... daß auf dem leeren Schiff seine Sachen am leichtesten zu finden seien.]

Seite 20/21

Denn solche Leute sind leicht gewonnen, wenn man ihnen irgendeine Kleinigkeit zusteckt, ...
Az ilyen emberek ugyan könnyű megnyerni, ha a markukba nyomunk valami apróságot, ..
[Solche Leute sind nämlich leicht leicht zu gewinnen, wenn wir ihnen eine Kleinigkeit in die Hand drücken...]

„sind leicht gewonnen“ steht in der Bedeutung von „sind leicht zu gewinnen“. Dem entspricht die ungarische Übersetzung mit Adjektiv „könnyű“ + Infinitiv „megnyerni“.

c. sein + Adjektiv auf -bar, -lich, -fähig

Schließlich kommen im Text noch etliche Adjektive auf „bar“ und „lich“ vor, die ich nur ohne Kontext anführen möchte.

Bis auf zwei Ausnahmen (dicséretes und felelőtlenül), Adjektive, die nach anderen Wortbildungsregeln abgeleitet wurden, wurden durchwegs die Suffixe „-ható/-hető“ und - für die deutschen Adjektive auf „-un-“ -

„-hatatlan/-hetetlen“ verwendet.

Soweit sie adverbial gebraucht sind haben die ungarischen Adjektive zusätzlich die Suffixe „-ul/-ül“ oder „-lag“.

Seite 40/41

sichtlich szemmel láthatólag

Seite 58/59

entschuldigbar megbocsátható

Seite 74/75

loblich dicséretes

Seite 14/15

unvergleichlich összehasonlíthatatlanul

Seite 22/23

unverständlich érthetetlen

Seite 60/61

unverantwortlich felelőtlenül

Seite 68/69

unerträglich elviselhetetlen

Seite 72/73

unglaublich hihetetlenül

Im folgenden Satz ist das Adjektiv substantivisch gebraucht:

Seite 20/21

Jetzt besaß Karl an Verschenkbarem nur noch sein Geld...

Most már nem volt más ajándékoznivalója, csak a pénze...

[Jetzt hatte er nichts mehr zu Verschenkendes, nur noch sein Geld...]

Für das deutsche Substantiv steht im Ungarischen ebenfalls ein Substantiv, gebildet aus dem Infinitiv und dem Suffix „-való“. Zusätzlich trägt das Substantiv das Besitzzeichen der 3. P. Sg., das auf den Besitzer Karl hinweist.

d. Weitere Konkurrenzformen mit Modalfaktor

Für Formen wie

bleiben + zu + Infinitiv

gehen + zu + Infinitiv

Subjekt + lassen + sich + Infinitiv

wurden im vorliegenden Text keine Beispiele gefunden.

IV. Das Partizip Perfekt als Ausdruck eines Vorgangspassivs

Mit Agensangabe

Seite 36/37

... der Diener..., der von den Leiden des unter die Großen gestellten armen Mannes einen Teil mitfühlte...

..., aki átértett valamit a nagyok szorongatta szegény kisember fájdalomából...

[... der etwas mitfühlte von den Leiden des von den Großen unterdrückten armen kleinen Mannes...]

Im Deutschen handelt es sich zwar um eine Passivkonstruktion ohne Agensangabe, die ungarische Übersetzung stellt jedoch durch Verwendung eines anderen Verbs „die Großen“ an Agensstelle. Dabei wurde nicht die Konstruktion mit „által“ verwendet, sondern Agens + Partizip mit Besitzzeichen (igenévi-ige) + Patiens.

Seite 44/45

...Karl, der Mühe hatte, den jetzt gegen ihn gekehrten Schwall des Heizers abzuwehren, ...
...Karl, aki csak nehezen tudta a fűtő most őhozzá intézett szóáradatát elhárítani, ...
[...Karl, der nur schwer den jetzt an ihn gerichteten Wortschwall des Heizers abwehren konnte,...]

Das Agens kommt nicht als Präpositionalobjekt vor, sondern wird indirekt als Genitivobjekt genannt. Diese Konstruktion wurde auch im Ungarischen beibehalten. „fűtő“ und „szóáradata“ stehen in einem Besitzverhältnis zueinander.

Seite 78/79

Karl bemerkte unter ihnen ... Line, welche die vom Matrosen hingeworfene Schürze umband, denn es war die ihre.

Karl észrevette közöttük Linát, ..., aki ... épp felkötötte a matróz által eldobott kötényt, mert az övé volt.

[... die gerade die vom Matrosen hingeworfene Schürze umband,...]

In diesem Satz ist die Konstruktion eindeutig. Das Agens „vom Matrosen“ ist in der Partizipialkonstruktion genannt, und wird im Ungarischen durch „a matróz által“ + Partizip Perfekt wiedergegeben.

Ohne Agensangabe

Übersetzung der deutschen Partizipkonstruktion durch einen **aktiven Nebensatz**:

Seite 6/7

...erblickte er die schon längst beobachtete Statue der Freiheitsgöttin...
...a szabadságistennő szobra, melyet már jó ideje figyelt, ... tárult eléje.
[... tat sich vor ihm die Statue der Freiheitsgöttin auf, die er schon eine gute Weile beobachtete...]

Seite 14/15

...als bitte er ihn selbst für das Nichteingestandene um seine Nachsicht.
...mintha elnézését kérné még azért is, amit be sem vallott.
[... als bitte er ihn selbst für das um Nachsicht, was er nicht einmal eingestand.]

Das Partizip ist im Deutschen nicht einem Nomen zugeordnet, sondern steht als selbständiges Substantiv, das einen Relativsatz ersetzt (für das, was nicht eingestanden wurde). Das Ungarische verwendet einen aktiven Nebensatz mit einem Subjekt in der 3.P.Sg., das auf den vorher erwähnten Karl verweist.

Seite 48/49

...und unter diesem Gesichtspunkt war die bisher hier verbrachte Zeit nicht verloren.
...és ebből a szempontból nézve nem is volt elvesztegetett idő, amit eddig itt töltöttek.
[... und von diesem Gesichtspunkt aus betrachtet, war es keine verlorene Zeit, die sie bisher hier verbrachten.]

Der ungarische Satz dreht die Konstruktion des deutschen Satzes um. Für das Zustandspassiv „die Zeit war nicht verloren“ setzt er eine Partizipkonstruktion, das deutsche Partizip Perfekt vor dem Nomen wird durch einen aktiven Nebensatz aufgelöst, wobei das Verb in der 3.P.Pl. steht.

In den übrigen Sätzen wurde die **Partizipkonstruktion beibehalten**. Ich führe sie nur ohne Kontext an:

Seite 52/53

...sagte der mit Jakob Angesprochene...
...mondta a Jakobnak szólított úr...
[... sagte der mit Jakob angesprochene Herr...]

Seite 60/61

in einem an mich gerichteten Brief
egy hozzám **intézett** levelében

Seite 68/69

die in dem Brief der Köchin erwähnten hervorstechendsten Erkennungszeichen Karls
Karlnek a cselédlány levelében **említett** legszembeszökőbb ismertetőjegyeit

Seite 76/77

unser unterbrochenes Gespräch
félbeszakadt beszélgetésünk

„félbeszakad“ hat an sich schon passive Bedeutung (unterbrochen werden). Das aktive Gegenstück dazu ist „félbeszakít“ (unterbrechen)

Zustandspassiv

I. Zustandspassiv

Bei der Übersetzung des Zustandspassivs fällt auf, daß die dem Deutschen entsprechende ungarische Konstruktion mit dem adverbialen Partizip auf

„-va/-ve“ relativ selten verwendet wurde - nur in 8 von 31 Beispielen, und auch hier teilweise in aktiver Bedeutung.

In den übrigen Fällen wurde ins Aktiv, bzw. mit Verben teils passiver, teils reflexiver Bedeutung übersetzt. In einigen Fällen wurde ein Partizip Perfekt verwendet oder eine andere lexikalische Realisierung gewählt.

Übersetzung mit adverbialem Partizip (határozói igenév)

Seite 8/9

Unten fand er zu seinem Bedauern einen Gang, ..., zum erstenmal versperrt,...

Odalenn sajnálkozására zárva talált egy folyosót,...; első ízben történt, hogy bezárták,...

[Unten fand er einen Gang zu seinem Bedauern versperrt,...; es geschah zum erstenmal, daß sie ihn versperrten,...]

Das Problem bei der Übersetzung ergab sich aus „zum erstenmal“.

„versperrt“ wurde zuerst mit dem Partizip „zárva“ übersetzt, dann wurde aber noch ein aktiver Satz hinzugefügt, der erklärt, daß der Gang zum erstenmal versperrt wurde. Es handelt sich dabei um einen Satz mit allgemeinem Subjekt, d.h. das Verb steht in der 3.P.Pl.

Seite 8/9

„Es ist ja offen“, rief es von innen,...

- Hisz nyitva van - hallatszott belülről,...

[Es ist ja geöffnet - war von drinnen zu hören,...]

Im Deutschen steht hier zwar nicht das Partizip „geöffnet“, sondern das Adjektiv „offen“, der Sinn ist jedoch der gleiche. Im Ungarischen wurde das Partizip „nyitva“ verwendet.

Auch in den folgenden Sätzen erfolgte die Übersetzung mit dem adverbialen Partizip in seiner Funktion als Zustandspassiv.

Seite 24/25

Karl war ... niemals in diese Gegend gekommen, die wahrscheinlich während der Fahrt den Passagieren der ersten und zweiten Klasse vorbehalten gewesen war.

Karl ... sohasem jutott el erre a tájékra, amely alighanem az első és a második osztály utasainak volt fenntartva.

[Karl war nie in diese Gegend gekommen, die wahrscheinlich den Reisenden der ersten und zweiten Klasse vorbehalten war,]

Seite 30/31

Karl kramte ... seinen Reisepaß hervor, den er statt weiterer Vorstellung geöffnet auf den Tisch legte.

Karl előkotorta útlevelét... és további bemutatkozás helyett kinyitva az asztalra tette.

[Karl kramte seinen Paß hervor ... und legte ihn statt weiterer Vorstellung geöffnet auf den Tisch.]

Seite 38/39

...ein flaches Lastschiff mit einem Berg von Fässern, die wunderbar verstaут sein mußten,...
... egy lapos teherhajó... hegymagasságú hordórakománya, amely csodálatosan lehetett felrakva,...
[... die berghohe Fässerladung, die wunderbar verstaут sein mußte...]

Seite 50/51

...als er ... hoffen durfte, der Heizer sei erledigt?
...amikor ... joggal remélhette, hogy a fűtő el van intézve?
[... als er mit Recht hoffen durfte, daß der Heizer erledigt ist?]

In den folgenden beiden Sätzen ist das adverbiale Partizip aktiv gebraucht.
Die passive Bedeutung ergibt sich aus der an sich passiven bzw. reflexiven Bedeutung des Verbs.

Seite 10/11

...sagte Karl, der unbehaglich an den Bettpfosten gequetscht dastand.
...mondta Karl, aki kényelmetlenül az ágy lábához szorulva állt.
[..., der unbequem an den Bettpfosten gedrückt stand.]

Seite 42/43

... und wo endlich der Herr mit dem Bambusstöckchen... schon gänzlich abgestumpft gegen den Heizer, ja von ihm angewidert,...
...amikor a bambuszpálcás úr ... immár teljesen érzéketlenül a fűtő iránt, sőt egyenesen undorodva tőle,...
[... schon gänzlich gefühllos gegen den Heizer, ja sich direkt vor ihm ekelnd,...]

Übersetzung mit einem Aktivsatz

Seite 12/13

Entweder ist der Koffer gestohlen,...
Vagy ellopták a bőröndöt,...
[Entweder sie haben den Koffer gestohlen,...]

Seite 20/21

..., trotzdem dies nach der Schiffsordnung verboten war,...
..., bár a hajórend tiltotta ezt,...
[..., obwohl die Schiffsordnung dies verbot,...]

Seite 60/61

..., da er ... mit viel Liebe zu dem Vater des Kindes geschrieben ist.
...és a gyermek apja iránti nagy szeretettel írta meg.
[... und sie schrieb ihn mit viel Liebe zum Vater des Kindes.]

Das Subjekt „sie“ des ungarischen Aktivsatzes verweist auf das Dienstmädchen, das weiter vorne im Text erwähnt ist. Das deutsche Zustandspassiv wird durch eine aktive Handlung in der Vergangenheit wiedergegeben.

Das gilt auch für das folgende Beispiel:

Seite 78/79

..., von dem aus eine kurze Treppe in das Boot hinabführte, welches für sie vorbereitet war.
..., innen rövid lépcső vezetett le a csónakhoz, amelyet előkészítettek számukra.
[..., von dort führte eine kurze Treppe zu dem Boot hinab, das sie für sie vorbereitet hatten.]

Verben mit passiver, bzw. reflexiver Bedeutung

In der vorliegenden Übersetzung wurde relativ häufig von diesen Verben Gebrauch gemacht, um ein Zustandspassiv mit dem adverbialen Partizip zu vermeiden. Sie schildern nicht den Zustand, sondern das vorangegangene oder auch gegenwärtige Geschehen.

Seite 6/7

Er bat schnell den Bekannten, der nicht sehr beglückt schien,...
Gyorsan megkérte ismerősét, aki láthatólag nem nagyon örült ennek,...
[Schnell bat er seinen Bekannten, der sich sichtlich nicht sehr darüber freute,...]

Seite 8/9

... in die klägliche Kabine, in welcher ein Bett, ein Schrank, ein Sessel und der Mann knapp nebeneinander, wie eingelagert, standen.
... a nyomorúságos kabinba, amelyben, mint valami raktárban, egy ágy, egy szekrény, egy karosszék és a férfi zsúfolódott össze szorosan.
[... in die klägliche Kabine, in der sich, wie in einem Lagerraum, ein Bett, ein Schrank, ein Sessel und der Mann dicht zusammendrängten.]

Seite 12/13

Ich glaube aber, der Koffer ist noch nicht verloren.
Azt hiszem azonban, hogy a bőrönd még nem veszett el.
[Ich glaube aber, daß der Koffer noch nicht verloren ging.]

Seite 12/13

..., bis das Schiff ganz entleert ist,...
..., mire a hajó kiürül.
[...,bis das Schiff leer wird/sich leert.]

Seite 16/17

... und hier auf diesem Kasten, wo alles nach der Schnur eingerichtet ist,...
... és itt, ezen a tragacson, ahol szabályhoz igazodik minden,...
[... und hier auf diesem Kasten, wo sich alles nach der Vorschrift richtet,...]

Seite 28/29

...,der mit großen Folianten hantierte, die auf einem starken Bücherbrett ... aneinandergereiht waren.
..., és nagy föliánsokkal foglalatzkodott, amelyek egy ... vastag polcdeszkán sorakoztak.
[..., die sich auf einem dicken Regal reihten.]

Seite 54/55

... fragte Karl, nachdem er sich losgelassen fühlte,...
... kérdezte Karl.... mikor kiszabadult Jakob úr karjaiból,...
[... als er aus den Armen Herrn Jakobs frei wurde,...]

Übersetzung mit einem Partizip Perfekt

Das Partizip Perfekt kann manchmal die Rolle des adverbialen Partizips übernehmen, auch wenn diese Entwicklung von den Sprachpflegern nicht immer gerne gesehen wird. Meist handelt es sich dabei um Partizipien, die bereits als Adjektiv behandelt werden, auch adverbial gebraucht werden und im Wörterbuch als eigene lexikalische Einheit aufscheinen. Das ist auch bei den folgenden Beispielen der Fall.

Seite 30/31

... worauf Karl, als sei diese Formalität zur Friedenheit erledigt, den Paß wieder einsteckte.
... mire Karl, közmegelegedésre elintéztnek tekintve ezt a formalitást, újra zsebre dugta.
[... worauf Karl, diese Formalität zur allgemeinen Zufriedenheit erledigt betrachtend,...]

Seite 74/75

Du hast dich verlassen gefühlt,...
Elhagyatottnak éreztél magad,...

Lexikalische Mittel

Bei den folgenden Übersetzungen handelt es sich um die sinngemäße Wiedergabe des deutschen Zustandspassivs durch Verwendung anderer Ausdrücke oder durch abweichende syntaktische Realisierung.

Aus den wörtlichen Rückübersetzungen in eckiger Klammer geht hervor, welche Übersetzungsmöglichkeiten verwendet wurden.

Seite 12/13

Gerade vor der Kammer... war eine Luke angebracht,...

Éppen a kabin előtt ... volt egy nyílás,...

[Gerade vor der Kabine war eine Öffnung,...]

Seite 26/27

Auf dem Tisch lagen, hochaufgeschichtet, verschiedene Dokumente,...

Az asztalon különféle iratok halmaza hevert,...

[Auf dem Tisch lag ein Stoß verschiedener Dokumente,...]

Seite 28/29

Am Fenster saß an einem Schreibtisch, den Rücken der Türe zugewendet, ein kleinerer Herr,...

Az ablaknál, egy íróasztal mellett, háttal az ajtónak, alacsonyabb úr ült,...

[Beim Fenster, neben einem Schreibtisch, mit dem Rücken zur Tür, saß ein kleinerer Herr...]

Seite 50/51

Und Zeugen hatte er gleich mitgebracht und nannte sie noch außerdem unvoreingenommen und unbeeinflußt?

És mindjárt hozott magával tanúkat is, és ráadásul kijelentette róluk, hogy elfogulatlanok és pártatlanok.

[... und behauptete noch von ihnen, daß sie unvoreingenommen und unparteiisch seien.]

Seite 56/57

..., da, wie ich glaube, nur der Herr Kapitän ... vollständig unterrichtet ist.

..., minthogy tudomásom szerint csak a kapitány úr ... rendelkezik kimerítő értesülésekkel.

[... da meines Wissens nach nur der Herr Kapitän über erschöpfende Informationen verfügt.]

Seite 56/57

..., wo ich vielleicht gezwungen sein werde,...

..., amikor netán kénytelen leszek...

II. Allgemeine Zustandsform

Zur Illustration der allgemeinen Zustandsform habe ich einige Beispiele ausgewählt.

Zur Erklärung der allgemeinen Zustandsform siehe 2. Teil: Zustandspassiv: A.II.

Seite 24/25

... eine Tür, die oben einen kleinen Vorgiebel hatte, der von kleinen, vergoldeten Karyatiden **getragen** war.

... egy ajtó..., amelyet fönt aranyozott kis kariatidák tartotta apró oromzat díszített.

[... eine Tür, die oben ein von vergoldeten, kleinen Karyatiden gehaltener kleiner Vorgiebel schmückte.]

Seite 42/43

... mit seinen Augen, die ganz von Tränen der beleidigten Mannesehre ... **verdeckt** waren,...

... az egész megtelt a sértett férfiméltóság ... könnyeivel,...

[... aber sein Auge füllte sich mit den Tränen der beleidigten Mannesehre,...]

Seite 44/45

...das ganze Schiff mit allen seinen von feindlichen Menschen **gefüllten** Gängen...

... az egész hajót, ellenséges emberekkel teli összes folyosóját...

[... das ganze Schiff, alle seine mit feindlichen Menschen vollen Gänge...]

Seite 80/81

Alle drei Fenster waren mit Zeugen Schubals **besetzt**,...

Mind a három ablak tele volt Schubal tanúival,...

[Alle drei Fenster waren voll mit Zeugen Schubals,...]

III. Das Partizip Perfekt als Ausdruck eines Zustandspassivs

Das vor das Nomen gestellte Partizip Perfekt drückt eine abgeschlossene Handlung aus, deren Patiens eben dieses Nomen ist. Der jetzige Zustand ist also jeweils das Ergebnis einer vorausgegangenen Handlung.

In den folgenden Beispielen wurde die Partizip-Konstruktion im Ungarischen beibehalten:

Seite 8/9

... ein leeres Zimmer mit einem **verlassenen** Schreibtisch...

...egy elhagyott íróasztalon kívül semmit nem tartalmazó szoba...

[... ein außer einem verlassenen Schreibtisch nichts enthaltendes Zimmer...]

Seite 8/9

... das letzte Arbeiten der schon **eingestellten** Maschinen...

... a már leállított gépek utolsó mőködésai...

[... die letzten Bewegungen der schon abgestellten Maschinen...]

Seite 22/23

... ein **eingerahmtes** Muttergottesbild..
... egy **bekeretezett** Szűzanya-képet...

Seite 24/25

... von kleinen, **vergoldeten** Karyatiden getragen..
... **aranyozott** kis kariatidák tartotta...

Seite 34/35

... als **eingelernten** Stimmführer Ihrer abgeschmackten Bemerkungen..
... izetlen vádaskodásának **betanított** szószólójaként...

Seite 60/61

... er zog zwei riesige, **engbeschriebene** Briefbogen aus der Tasche..
... s kihúzott a zsebéből két óriási, **sűrűn teleírt** levélpapírt

Seite 62/63

... durch die Spalte der ein wenig **geöffneten** Tür.
... a résnyire **nyitva hagyott** ajtón.
[... durch die ein wenig offen gelassene Tür.]

Seite 64/65

... mit einer Verbeugung, wie sie nur **militärisch geschulte** Leute zustandebringen..
... olyan meghajlással, amire csak katonailag **iskolázott** emberek képesek..
[... mit einer Verbeugung, zu der nur **militärisch geschulte** Leute fähig sind...]

Einmal wurde mit einem **Aktivsatz** übersetzt:

Seite 36/37

... und der Oberkassier, der gewonnenes Spiel zu haben glaubte,...
... a főpénztáros pedig, abban a hiszemben, hogy megnyerte a játszmát,...
[... und der Oberkassier in dem Glauben, daß er das Spiel gewonnen hatte...]

Der ungarische Aktivsatz schildert ein Geschehen in der Vergangenheit.

B. Statistische Auswertung

Um über eine größere Anzahl von Übersetzungsbeispielen zu verfügen, habe ich ein weiteres Buch hinsichtlich der Übersetzung der deutschen Passivformen ins Ungarische untersucht und die Ergebnisse in einer Tabelle mit Diagramm zusammengefaßt.

Die Auswertung bezieht sich also auf folgende Bücher:

ung. Übersetzung: **Franz Kafka „Der Heizer“**
Györffy Miklós „A fűtő“

ung. Übersetzung: **Marie Louise Fischer „Hörigkeit des Herzens“**
Menkó Krisztián „A szív alárendelése“

In die Auswertung habe ich nur die Passivformen einbezogen, für die eine ausreichende Anzahl von Übersetzungsbeispielen zur Verfügung stand, und bei denen sich bei beiden Büchern ein deutlich sichtbares Ergebnis abzeichnete.

Die angegebene Zahl ist jeweils die Summe der Sätze aus beiden Büchern.

Dreigliedrige Passivsätze ohne Modalverb: 42

Die Übersetzung erfolgte zu 66,67% (Fischer) bzw. zu 72,22% (Kafka) mit einem **Aktivsatz**, was die Grundregel bestätigt, daß das deutsche Passiv mit Agensangabe im Ungarischen vorwiegend aktiv wiedergegeben wird.

Die übrigen Sätze wurden sehr unterschiedlich übersetzt, wie den Tabellen zu entnehmen ist.

Zweigliedrige Passivsätze ohne Modalverb: 111

Auch hier zeichnet sich ab, daß die üblichste Form der Übersetzung tatsächlich die aktive **Verbform der 3.P.Pl.** ist:

72,63% (Fischer) und 50% (Kafka)

Der niedrigere Prozentsatz bei der Kafka-Übersetzung wird durch einen höheren Anteil (18,75%) Aktivsätze ausgeglichen, bei denen aus dem Kontext ein Subjekt in den Satz aufgenommen wurde. Bei Fischer beträgt dieser Anteil 11,58%.

Zweigliedrige Passivsätze mit Modalverb: 14

Dafür gibt es bei Kafka nur ein Beispiel, bei Fischer mehrere.

Sie wurden vorwiegend mit „**kell, lehet**“ + **Infinitiv** übersetzt (53,85%), die übrigen Sätze mit Aktivsätzen oder der 3.P.Pl. des Verbs.

Bei den **man** - Sätzen habe ich nur die ausgewählt, an deren Stelle auch ein Passiv hätte stehen können.

man - Sätze ohne Modalverb: 25

Die Übersetzung erfolgte vorwiegend mit der **3. P.Pl. des Verbs**:

63,64% (Fischer) bzw. 42,86% (Kafka)

Der geringere Prozentsatz bei Kafka ergibt sich aus der Verwendung von „**man**“ in Verbindung mit Verben, für die es im Ungarischen entsprechende Verben mit passiver bzw. reflexiver Bedeutung gibt. Diese Art der Übersetzung wurde zu 35,71% verwendet.

man - Sätze mit Modalverb: 21

Hier liegt der Schwerpunkt eindeutig auf der Übersetzung mit „**kell, lehet**“ + **Infinitiv**:

70% (Kafka) bzw. 72,73% (Fischer)

sein + **zu** + **Infinitiv**: 45

Die Art der Übersetzung verteilt sich je nach neccessitativer und potentialer Komponente ziemlich gleichmäßig auf „**ható/-hető**“, „**-andó/-endő**“ und „**kell, lehet**“ + **Infinitiv**.

In Verbindung mit einem Adjektiv wurde in allen Fällen mit **Adjektiv** + **Infinitiv** übersetzt.

Adjektive auf „-bar,-lich“: 49

Die Übersetzung erfolgte überwiegend mit „**ható/-hető**“ und „**-hatatlan/-hetetlen**“:

80% (Fischer) bzw. 66,67% (Kafka)

In einigen Fällen wurden anders abgeleitete Adjektive verwendet, die aber die gleich Bedeutung haben.

Partizip-Konstruktion für Vorgangspassiv: 29

Die **Partizip-Konstruktion** wurde zu 57,14% (Kafka) bzw. zu 46,67% (Fischer) im Ungarischen beibehalten.

In den übrigen Fällen wurde auf Aktivsätze, die 3.P.Pl. des Verbs oder eine andere lexikalische Realisierung zurückgegriffen.

Zustandspassiv: 150

Das **adverbiale Partizip** auf „-va/-ve“, also das eigentliche ungarische Zustandspassiv wurde nur zu 32,77% (Fischer) bzw. zu 25,81% (Kafka) verwendet und auch hier teilweise in aktiver Bedeutung.

Zu ca. 10% wurde mit einem Partizip Perfekt übersetzt, sonst wurde eindeutig der **aktiven Konstruktion der Vorrang** gegeben: Aktivsatz, 3.P.Pl. des Verbs.

Die Kafka-Übersetzung verwendet auch einige Verben mit passiver bzw. reflexiver Bedeutung. (29,03%)

Partizip-Konstruktionen für Zustandspassiv: 61

Die **Partizip-Konstruktion** wurde im Ungarischen vorwiegend beibehalten:

79,17% (Fischer) bzw. 76,92% (Kafka)

In den meisten übrigen Fällen erfolgte eine sinnngemäße Übersetzung mit anderen Adjektiven, z.B. unaufgeräumt - rendetlen (unordentlich)
poliert - fényes (glänzend)

Noch eine Anmerkung zur ungarischen Kafka-Übersetzung:

Ein einziges Mal wird das **historische ungarische passive Verb** (szenvédő ige) verwendet, allerdings nicht als Übersetzung für ein deutsches Passiv:

Es kann daher nur Verleumdung sein, die ihn ... um die Anerkennung bringt, die ihm sonst ganz bestimmt nicht fehlen würde.

Így tehát csak rágalmazás ... foszthatja meg attól az elismeréstől, amely különben egészen bizonyosan megadatna neki.

[... die Anerkennung, die ihm sonst ganz sicher gegeben würde.]

Franz Kafka "Der Heizer"

Die deutschen Passivarten und ihre jeweilige Übersetzung ins Ungarische

	Aktivsatz	3. P. Pl.	1. P. Pl., az ember	keletkehet/szabad-Inf.	Passive bzw. reflexive Verben	-ható/-hető/-hatóan/-hetően	-andó/-endő/-való	Funktionsverbgefüge	Adj. + zu-Inf.	Partizip Perfekt	Adverbiales Partizip -va/-ve	Lexikal. o. syntakt. Mittel	Gesamt
3-gliedr. Passiv ohne Modal	13							1		1	1	2	18
3-gliedr. Passiv mit Modal													0
2-gliedr. Passiv ohne Modal	3	8	1					1				3	16
2-gliedr. Passiv mit Modal				1									1
man ohne Modal	1	6	2		5								14
bekommen, erhalten + Part. Perf.													0
Funktionsverbgefüge		1		1				1				1	4
Reflexivkonstruktionen													0
man mit Modal	1		1	7		1							10
sein + zu-Inf.				1		3	2		4				10
-bar/-lich						6	1					2	9
Part.-Konstr. als Vorgang	2	1								8	1	2	14
Zustandspassiv	2	3			9					3	8	6	31
Allgm. Zustandsform					1					1		2	4
Part.-Konstr. als Zustand	1									10		2	13
Gesamt	23	19	4	10	15	10	3	3	4	23	10	20	144

Tabelle 1

Franz Kafka "Der Heizer"

Wie wurden die einzelnen Passivarten ins Ungarische übersetzt?
Angabe in Prozent bezogen auf die jeweilige Passivart im Deutschen.

	Aktivsatz	3.P.Pl.	1.P.Pl., az ember	kell/lehet/szábad+Inf.	Passive bzw. reflexive Verben	ható/ható/hatatlani/hetetlen	-andó/-endő/-váró	Funktionsverbgefüge	Adj.+zu+Inf.	Partizip Perfekt	Adverbiales Partizip -va/-ve	Lexikal. o. syntakt. Mittel	Gesamt
3-gliedr.Passiv ohne Modal	72,22	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	5,56	0,00	5,56	5,56	11,11	100,00
3-gliedr.Passiv mit Modal	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	100,00
2-gliedr.Passiv ohne Modal	18,75	50,00	6,25	0,00	0,00	0,00	0,00	6,25	0,00	0,00	0,00	18,75	100,00
2-gliedr.Passiv mit Modal	0,00	0,00	0,00	100,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	100,00
man ohne Modal	7,14	42,86	14,29	0,00	35,71	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	100,00
bekommen, erhalten+Part.Perf.	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	100,00
Funktionsverbgefüge	0,00	25,00	0,00	25,00	0,00	0,00	0,00	25,00	0,00	0,00	0,00	25,00	100,00
Reflexivkonstruktionen	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	100,00
man mit Modal	10,00	0,00	10,00	70,00	0,00	10,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	100,00
sein+zu+Inf.	0,00	0,00	0,00	10,00	0,00	30,00	20,00	0,00	40,00	0,00	0,00	0,00	100,00
-bar/-lich	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	66,67	11,11	0,00	0,00	0,00	0,00	22,22	100,00
Part.-Konstr.als Vorgang	14,29	7,14	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	57,14	7,14	14,29	100,00
Zustandspassiv	6,45	9,68	0,00	0,00	29,03	0,00	0,00	0,00	0,00	9,68	25,81	19,35	100,00
Allgm.Zustandsform	0,00	0,00	0,00	0,00	25,00	0,00	0,00	0,00	0,00	25,00	0,00	50,00	100,00
Part.-Konstr. als Zustand	7,69	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	76,92	0,00	15,38	100,00

Tabelle 2

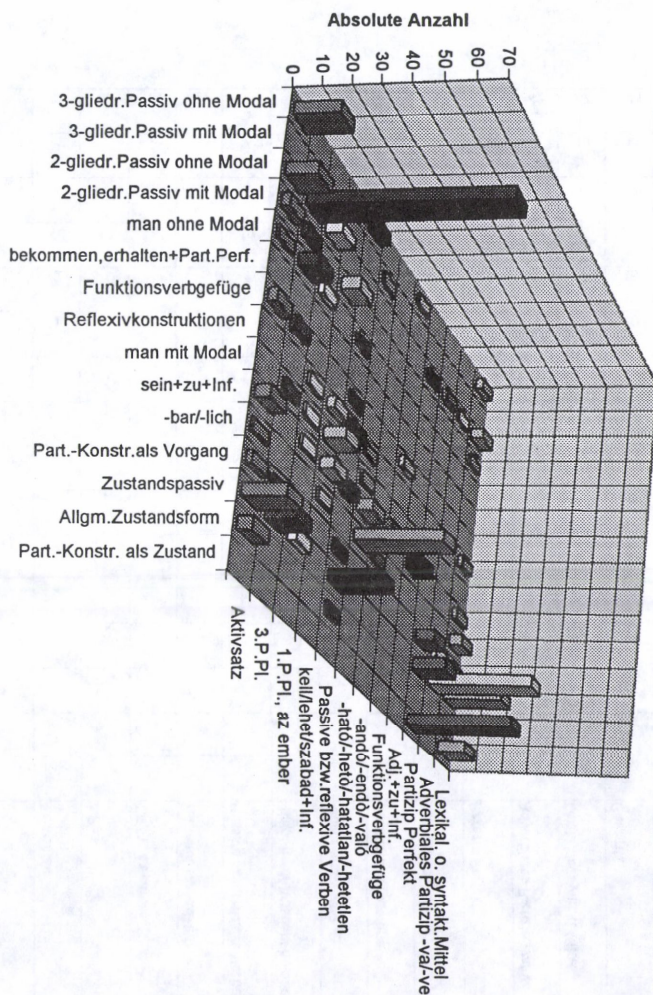
Marie Louise Fischer "Hörigkeit des Herzens"

Die deutschen Passivarten und ihre jeweilige Übersetzung ins Ungarische

	Aktivsatz	3. P. Pl.	1. P. Pl., az ember	kelet/lehet/szabad+Inf.	Passive bzw. reflexive Verben	-ható/-hető/-hatatlan/-hetetlen	-andó/-endő/-aló	Funktionsverbgefüge	Adj. +zu+Inf.	Partizip Perfekt	Adverbiales Partizip -va/-ve	Lexikal. o. syntakt. Mittel	Gesamt
3-gliedr. Passiv ohne Modal	16				4			1				3	24
3-gliedr. Passiv mit Modal						1							1
2-gliedr. Passiv ohne Modal	11	69	6						1	2	1	5	95
2-gliedr. Passiv mit Modal	3	2		7								1	13
man ohne Modal	1	7	2		1								11
bekommen, erhalten+Part. Perf.													0
Funktionsverbgefüge	3	2			1			2					8
Reflexivkonstruktionen			1	3	3	1						2	10
man mit Modal		1	1	8		1							11
sein+zu+Inf.	5		1	5	3	6	7		6			2	35
-bar/-lich	1			1		32	1					5	40
Part.-Konstr. als Vorgang	2	1			1					7	2	2	15
Zustandspassiv	14	10	3		19					12	39	22	119
Allgm. Zustandsform	5				1							5	11
Part.-Konstr. als Zustand										38		10	48
Gesamt	61	92	14	24	33	41	8	3	7	59	42	57	441

Tabelle 3

Diagramm zu Tabelle 3

Marie Louise Fischer "Hörigkeit des Herzens"

Wie wurden die einzelnen Passivarten ins Ungarische übersetzt?
Angabe in Prozent bezogen auf die jeweilige Passivart im Deutschen.

	Aktivsatz	3. P. Pl.	1. P. Pl., az ember	keletkezt/ezbead+Inf.	Passive bzw. reflexive Verben	-ható/-hető/-hatatlan/-hetetlen	-andó/-endő/-való	Funktionsverbgefüge	Adj.+zu+Inf.	Particip Perfekt	Adverbiales Participle -va/-ve	Lexikal. o. syntakt. Mittel	Gesamt
3-gliedr. Passiv ohne Modal	66,67	0,00	0,00	0,00	16,67	0,00	0,00	4,17	0,00	0,00	0,00	12,50	100,00
3-gliedr. Passiv mit Modal	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	100,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	100,00
2-gliedr. Passiv ohne Modal	11,58	72,63	6,32	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	1,05	2,11	1,05	5,26	100,00
2-gliedr. Passiv mit Modal	23,08	15,38	0,00	53,85	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	7,69	100,00
man ohne Modal	9,09	63,64	18,18	0,00	9,09	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	100,00
bekommen, erhalten + Part. Perf.	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	100,00
Funktionsverbgefüge	37,50	25,00	0,00	0,00	12,50	0,00	0,00	25,00	0,00	0,00	0,00	0,00	100,00
Reflexivkonstruktionen	0,00	0,00	10,00	30,00	30,00	10,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	20,00	100,00
man mit Modal	0,00	9,09	9,09	72,73	0,00	9,09	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	100,00
sein+zu+Inf.	14,29	0,00	2,86	14,29	8,57	17,14	20,00	0,00	17,14	0,00	0,00	5,71	100,00
-bar/-lich	2,50	0,00	0,00	2,50	0,00	80,00	2,50	0,00	0,00	0,00	0,00	12,50	100,00
Part.-Konstr. als Vorgang	13,33	6,67	0,00	0,00	6,67	0,00	0,00	0,00	0,00	46,67	13,33	13,33	100,00
Zustandspassiv	11,76	8,40	2,52	0,00	15,97	0,00	0,00	0,00	0,00	10,08	32,77	18,49	100,00
Allg. Zustandsform	45,45	0,00	0,00	0,00	9,09	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	45,45	100,00
Part.-Konstr. als Zustand	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	79,17	0,00	20,83	100,00

Tabelle 4

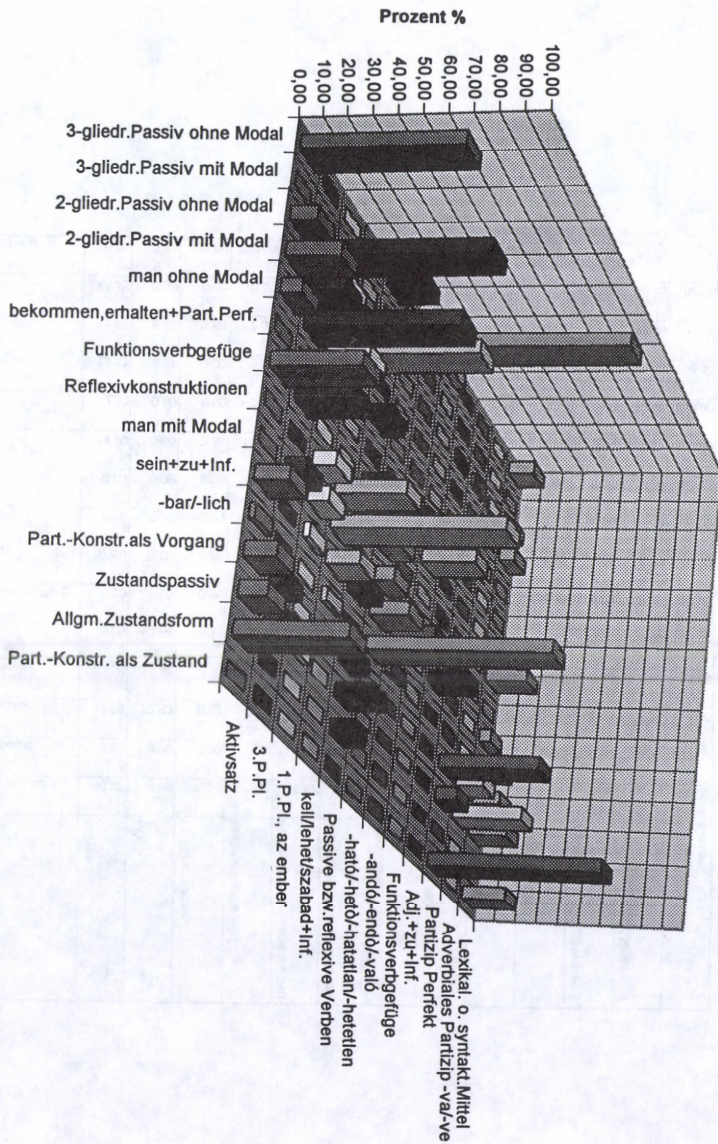

Diagramm zu Tabelle 4

C. Beispiele aus BURDA - Nähanleitungen

burda Anleitungen Dezember 1993

burda Útmutató 1993 december

Deutsche und ungarische Ausgabe:

Verlag Aenne Burda GmbH & Co

Am Kestendamm 2

D - 77652 Offenburg, Printed in Germany

Die folgenden Beispiele sollen einen kleinen Einblick in die Verwendung des Passivs in Gebrauchstexten geben.

Das Ungarische verwendet in Kochrezepten, Gebrauchsanweisungen und sonstigen Anleitungen vorwiegend die **1. Person Plural**.

Aus den angeführten Beispielen geht jedoch hervor, daß besonders für das Passiv mit Modalfaktor auch andere Formen möglich und üblich sind.

Ich führe die Sätze ohne nähere Erklärungen an. Das deutsche Passiv und die ungarischen Entsprechungen sind durch Fettdruck gekennzeichnet.

1. Vorgangspassiv

S75 ...und **müssen** als Extrateile **abgepaust werden**.

S41 ...így ezeket külön részként is **le kell másolni**.

S75 Papierschnitteile, die mit der Oberseite nach unten auf den Stoff **gelegt werden müssen**, sind im Zuschneideplan gestrichelt eingezeichnet.

S41 Azt a szabásmintát, amelyiket írott oldalával lefelé **kell** az anyagra fektetni, a felfektetési rajzon szaggatott vonallal jelöljük.

S76 Nahtzahlen geben an, wie die Teile **aneinandergenäht werden**.

S42 Varrásjelek azt mutatják, hogyan **kell** az egyes részeket egymáshoz **illeszteni**.

S76 Diese unterbrochene Linie bedeutet, daß hier das Schnittteil im Stoffbruch **zugeschnitten wird**.

S42 Szaggatott vonallal jelöljük, hogy az adott részt félbehajtott anyagból **szabjuk ki**.

S119 Diese Bluse **wird** im wesentlichen **genäht**, wie bei Bluse A erklärt.

S71 A blúzt lényegében az A modell szerint **varrjuk meg**.

S120 Dabei **muß** eine kürzere Kante so weit **gedehnt werden**, bis sie an die längere Kante paßt, an die sie **genäht werden soll**.

- S72 Ekkor a rövidebbre szabott szél^t addig nyújtjuk, míg a hosszabb - melyhez majd hozzávarrjuk - széllel azonos hosszúságú lesz.
- S120 Wenn eine Kante **gedehnt werden muß**, ist dies im Schnitt vermerkt.
S72 A megnyújtandó szél^t a szabásmintában jelöljük.
- S133 Darauf achten, daß rechte und linke Teile gegengleich **zugeschnitten werden**.
S84 A jobb és a bal oldali részeket oldalfordítottan **szabjuk ki**.
- S120 Der Besatz wird in Form der Kante zugeschnitten, die **verstürzt werden soll**.
S72 Az alátét alakja azonos a kistírcelendő rész formájával.
- S120 Der angeschnittene Besatz **wird** bei der Verarbeitung einfach nach innen **umgeschlagen**.
S72 A rászabott alátétet a varrás során egyszerűen behajtjuk.
- S120 Bei Stoffen mit Strich **müssen** alle Schnitteile eines Modells in gleicher Richtung **zugeschnitten werden**.
S72 Bolyhos anyagból a ruhadarab minden részét azonos irányban **szabjuk ki**.

2. Passiv - Paraphrasen

- S73 Anleitungen und Schnittbogen **lassen sich** mit einem festen Ruck **herausziehen**.
S39 A varrásleírás és a szabásmintaív a lapból **kitéphető**.
- S73 Die Schnittbogen - groß und **übersichtlich**
S39 Szabásmintaív - nagy és **áttekinthető**
- S73 Der Extraschnitt - rosa unterlegt, deshalb ganz **einfach zu finden**.
S39 Extra szabásminta - rózsaszín alányomással kiemelve **könnyebben megtalálható**.
- S73 **Leicht zu nähen**, immer schick.
S39 Mind divatos és **könnyen megvarrható**.
- S75 ..., damit die Linien auf der rechten Stoffseite **zu sehen sind**.
S41 ..., hogy a vonal az anyag színén is **látható legyen**.

3. Zustandspassiv

- S75 Folgende Angaben zum Schnitt stehen **engerahmt** bei der Anleitung.
S41 Az adatokat **bekeretezve** közöljük.
- S75 Taschen, Taschenbeutel, Besätze oder Blenden **sind** oft im Schnitt **eingezeichnet**.
S41 A zsebet, zseblapot, alátétet vagy szegélyt gyakran **berajzoljuk** a szabásmintába.
- S76 Einschnitte **sind** mit einer Schere **gekennzeichnet**.
S42 A bevágás vonalát olló **jelöl**.
- S76 Dann **ist gewährleistet**, daß...
S42 **Ez biztosítja**, hogy...

- S121 Maschenprobe... Patentmuster, nach dem Waschen **gemessen**
 S73 Kötéspróba... mackókötéssel, mosás után **mérve**
- S126 Die Teile laut Modellbild **zusammengesetzt** auf den Schachteldeckel kleben.
 S78 A kép szerint **összeállítva** ragasszuk fel az egyes részeket a doboz fedelére.
- S120 Bei Abweichungen **ist der spezielle Fadenlauf eingezeichnet.**
 S72 Eltérés esetén az alátétbe a szálirányt külön **berajzolják.**
- S120 Die Strichrichtung **ist beim Zuschneideplan angegeben.**
 S72 A bolyhozás irányát a szabásmintában **jelöljük.**

4. Partizipkonstruktionen

- S76 Diese **unterbrochene** Linie...
 S42 **Szaggatott** vonallal...
- S120 Der **angeschnittene** Besatz...
 S72 A **rászabott** alátét...

Noch einige Beispiele aus dem Burdaheft selbst:

1. Vorgangspassiv

- S15 Unser Modell ist aus reiner Schurwolle und **wird** im Vollpatentmuster **gestrickt.**
 S15 Modellünk tiszta gyapjúból, félpatentmintával **készült.**
- S38 ...**muß** die Tasche sehr sorgfältig **genäht** werden.
 S28 ...ezért nagyon gondos **munkát kell végez**nünk.
- S38 Die Klappe **wird** zweimal **zugeschnitten.**
 S28 A zsebfedőt kétszer **szabjuk ki.**
- S192 **Wird** am Vortag **zubereitet.**
 S127 Már előző nap **előkészíthető.**

2. Passiv - Paraphrasen

- S42 Sie **sind** einfach **zu stricken** und schnell fertig.
 S32 Rövid idő alatt **megkőthetők.**
- S164 Fleece ist **pflgeleicht** und **läßt sich** bei 40 Grad in der Maschine **waschen.**
 S6 A termovelúr **könnyen kezelhető,** 40 fokos vízben mosógépben **mosható.**

3. Zustandspassiv

- S5 Gemalt, gebastelt, gestrickt, genäht, gesägt:...
- S3 Ecsetre, kötőtűre, varrógépre, fűrésze, himzőtűre...
- S11 Mit dem Kleid sind Sie für solche Anlässe **bestens angezogen!**
- S11 Ruhánk minden kis vagy nagy ünnepen **garantálja a jólöltözöttségét!**
-
- S48 Das geradegeschnittene Modell **ist** im Vollpatentmuster **gestrickt.**
- S36 Az egyenes vonalú modellt egyszerű patentmintával **kötöttük.**
-
- S144 Zwei Ripsbänder, die in den Nähten **mitgefaßt sind**, regulieren im Rücken die Weite.
- S112 Bőségét **a varrásba fogott** keskeny szalag szabályozza.
-
- S198 Kissen in Blau-Weiß - **gestrickt, gestickt und gemalt**
- S130 Párnák kék-fehérben - **hímzett, kötött és festett** kivitelben

4. Partizipkonstruktionen

- S46 Muttis Patchworkschürze **mit eingesetzter Spitze**
- S35 Mama csipkebetétes foltminta **modellje**
-
- S48 Das geradegeschnittene Modell
- S36 Az egyenes vonalú modell
-
- S164 Die vergoldeten Ziermetallteile
- S6 Az aranyozott fémdíszek

Literaturverzeichnis

- A Magyar Nyelv Könyve (1991), Főszerkesztő: A. Jászó Anna, Trezor Kiadó
- A Magyar Nyelv történeti nyelvtana (1991), I. A korai ómagyar kor és előzményei, Főszerkesztő: Benkő Loránd, Akadémiai Kiadó; Budapest
- A Magyar Nyelv történeti nyelvtana (1992), II. A kései ómagyar kor ; 1. Morfematika, Főszerkesztő: Benkő Loránd, Akadémiai Kiadó; Budapest
- A mai magyar nyelv (1966), I. Rész, Szerkesztette: Rácz Endre (Hrsg.), Tankönyvkiadó; Budapest
- A szép magyar nyelv (1967), Szende A. - Károly S. - Soltész K., Minerva; Budapest
- Biblia (1992), Az 1975. évi újfordítású Biblia javított kiadása, Magyar Bibliatanács; Budapest
- Földes, Csaba, Magyar-Német-Orosz beszédfordulatok. A három nyelv azonos jelentésű szókapcsolatai, Tankönyvkiadó; Budapest
- Brinker, Klaus (1971), Das Passiv im heutigen Deutsch. Form und Funktion., (Heutiges Deutsch I / 2), Max Hueber Verlag; München
- Die Bibel (1985), Nach der Übersetzung Martin Luthers, Revidierte Fassung von 1984, Deutsche Bibelgesellschaft; Stuttgart
- Duden (1984), Grammatik der deutschen Gegenwartssprache, Band 4, Dudenverlag; Mannheim / Leipzig / Wien / Zürich
- Érsek, Iván (1987), Langenscheidts Praktisches Lehrbuch Ungarisch, Langenscheidt; Berlin / München; 6. Auflage
- Ginter, Károly / Tarnói, László (1989), Ungarisch für Ausländer, Magyar Nyelvkönyv
- Tankönyvkiadó; Budapest; 6. Auflage
- Glinz, Hans (1961), Die innere Form des Deutschen. Eine neue deutsche Grammatik, (Bibliotheca Germanica 4), Francke Verlag; Bern / München
- Einführung in die Grammatik der deutschen Gegenwartssprache (1988), Autorenkollektiv unter Leitung von K.-E. Sommerfeldt und G.Starke, VEB Bibliographisches Institut; Leipzig, 1.Auflage

- Hegedűs, József (1966), A magyar nyelv összehasonlításának kezdetei az egykorú nyelvtudomány tükrében, Akadémiai kiadó; Budapest
- Helbig, Gerhard (1968), Zum Problem der Genera des Verbs in der deutschen Gegenwartssprache, In: Deutsch als Fremdsprache 5, H.3, Seite 129-148
- Helbig, Gerhard / Buscha, Joachim (1991), Deutsche Grammatik. Ein Handbuch für den Ausländerunterricht, Langenscheidt; Leipzig / Berlin, 13. Auflage
- Helbig, Gerhard / Heinrich, Gertraud (1983), Das Vorgangspassiv, Zur Theorie und Praxis des Deutschunterrichts für Ausländer, VEB Verlag Enzyklopädie; Leipzig
- Helbig, Gerhard (1987), Was ist ein Zustandspassiv?, In: Linguistische Arbeiten, Akten des Kolloquiums über das Passiv im Deutschen, Nizza 1986, Max Niemeyer Verlag; Tübingen
- Heringer, Hans-Jürgen (1970), Theorie der deutschen Syntax, (Linguistische Reihe I) München.
- Hermanns, Fritz (1987), Ist das Zustandspassiv ein Passiv?, In: Linguistische Arbeiten, Akten des Kolloquiums über das Passiv im Deutschen, Nizza 1986, Max Niemeyer Verlag; Tübingen
- Hessky, Regina (1987), Phraseologie. Linguistische Grundfragen und kontrastives Modell deutsch-ungarisch., (Reihe germanistische Linguistik 77), Max Niemeyer Verlag; Tübingen
- Juhász, János (1980), Kontrastive Studien Ungarisch - Deutsch, Akadémiai Kiadó; Budapest
- Karrer, Ingrid (1987), Berliner Beiträge zur Hungarologie, 2. Band, (Schriftenreihe des Fachgebietes Hungarologie und Finnougristik der Humboldt-Universität zu Berlin), Kárpáti, Paul; Tarnói, László (Hrsg.), Berlin-Budapest
- Klemm, Antal (1942), A magyar szenvedő ige, In: Emlékkönyv Melich János Hetvenedik Születésnapjára, Magyar Nyelvtudományi Társaság; Budapest
- Lehrbuch der ungarischen Sprache (1969), Bánhidi - Jókay - Szabó, Tankönyvkiadó, Budapest, 6. Auflage

- Magyar Helikon (1886), Jeles magyar írók Életrajz-Gyűjteménye, I. Osztály, 4. Kötet, Pozsony, Budapest
- Magyar Nyelvhelyesség (1969), Szerkesztette Deme László és Köves Béla, Tankönyvkiadó, Budapest
- Pape-Müller, Sabine (1980), Textfunktionen des Passivs, Untersuchungen zur Verwendung von grammatisch-lexikalischen Passivformen., (Reihe Germanistische Linguistik), Max Niemeyer Verlag, Tübingen
- Ruzsiczky, Éva (1976), Ungarisch-deutsche kontrastive Untersuchungen im verbalen Bereich der Wortbildung, In: Deutsche Sprache, 4, S 324-335
- Schiefer, Erhard (1983), Überlegungen zur Tauglichkeit des Passivbegriffs und bisheriger Passivuntersuchungen mit besonderer Berücksichtigung finnisch-ugrischer Sprachen, Veröffentlichungen der Societas Uralo-Altaica, Band 17, Otto Harrassowitz, Wiesbaden
- Schoenthal, Gisela (1976), Das Passiv in der deutschen Standardsprache, Darstellung in der neueren Grammatiktheorie und Verwendung in Texten gesprochener Sprache, (Heutiges Deutsch I / 7), Max Hueber Verlag, München
- Schoenthal, Gisela (1987), Kontextsemantische Analysen zum Passivgebrauch im heutigen Deutsch zur Mitteilungsperspektive im Passivsatz. In: Linguistische Arbeiten, Akten des Kolloquiums über das Passiv im Deutschen, Nizza 1986, Max Niemeyer Verlag, Tübingen
- Schulz, Dora / Griesbach, Heinz (1960), Grammatik der deutschen Sprache, Max Hueber Verlag, München, 1960; 10. Auflage
- Szabadi, Béla (1959), Szenvedő igeragozás - szenvedő mondat szerkezet, In: Iskolai Nyelvművelő, Szerkesztette Lőrincze Lajos, Tankönyvkiadó, Budapest
- Szabó, Katalin (1990), Wer? Was? Wo? Wie?, Német leíró nyelvtan és nyelvtani gyakorlatok. Ariadne Könyvek
- Tompa, József (1968), Ungarische Grammatik, Akadémiai Kiadó, Budapest
- Tompa, József (1970), A mai magyar nyelv rendszere, Leíró Nyelvtan, I. / II. kötet, Akadémiai Kiadó, Budapest
- Veenker, Wolfgang (1983), In: Ungarn-Deutschland, Studien zu Sprache, Kultur, Geographie und Geschichte (S 77-99), Bachofer W., Fischer

- Holger (Hrsg.), Wissenschaftl. Kolloquien der ung. Wirtschafts- und Kulturtage Hamburg 1982, Dr.Rudolf Trofenik; München
- Weber, Heinz Josef (1992), Dependenzgrammatik: Ein Arbeitsbuch, Narr; Tübingen
- Weinrich, Harald (1993), Textgrammatik der deutschen Sprache, Dudenverlag; Mannheim, Leipzig, Wien, Zürich
- Weisgerber, Leo (1963), Die vier Stufen in der Erforschung der Sprachen, Pädagogischer Verlag Schwann; Düsseldorf
- Welke, Klaus (1965), Untersuchungen zum System der Modalverben in der deutschen Sprache der Gegenwart, Berlin
- Welke, Klaus (1988), Einführung in die Valenz- und Kasustheorie, Bibliographisches Institut; Leipzig, 1.Auflage
- Bearbeitete Texte:
- Kafka, Franz (1990), Zweisprachige Ausgabe, Der Heizer (A fűtő), Die Verwandlung (Az átváltozás), Erzählungen (Elbeszélések), Fordította Györfy Miklós, Európa Könyvkiadó; Budapest, 2.kiadás
- Fischer, Marie Louise (1991), Hörigkeit des Herzens, Gustav Lübbe Verlag GmbH; Bergisch Gladbach, (Bastei-Lübbe-Taschenbuch, Band 11798)
- Fischer, Marie Louise (1993), A szív alárendelése, Hungarian translation: Menkó Krisztián, K.u.K. Kiadó
- Burda Anleitungen Dezember 1993, Burda útmutató 1993 december
- Deutsche und ungarische Ausgabe: Verlag Aenne Burda GmbH & Co Am Kestendamm 2 D - 77652 Offenburg, Printed in Germany

Inhaltsverzeichnis

1. Teil: Literatur über das Passiv.....	109
2. Teil: Grammatik.....	135
3. Teil: Übersetzungsbeispiele.....	164
Inhaltsverzeichnis.....	206

HUNGARIKUMOK

Canadian Studies on Hungarians*

Foreword

This bibliography, being a comprehensive supplement to *Canadian Studies on Hungarians*, published by the Canadian Plains Research Center in 1987, contains references to monographic publications, research papers and review articles on Hungarians. Its purpose is to bring the literature up to date and make the information on the subject available to the student and specialist in Hungarian studies. The present compilation, as outlined below, offers some added publications not included in the original bibliography, material in such field of interest as art, music, film, television, screenwriting in which Hungarian-Canadians have shown significant achievements.

Bibliographic information

The compilation of close to 850 citations has been completed by searching the major Canadian library and archival holdings and the bibliographic sources, both conventional and automated databases, of university libraries and the National Library of Canada. The documents of the National Archives of Canada and the Országos Levéltár of Hungary have also been consulted for relevant entries on Hungary and Hungarian Canadians.

Following the organization of the original bibliography, this supplement comprises two main parts, Part I including material on Hungary and Magyars in that country, and Part II containing publications on Hungarian-Canadians. The entries are assembled under specific subject headings, each providing basic bibliographic data such as author(s), title, publisher, place, date, pagination and brief annotations. Titles in languages other than English and French are first given in the original language, followed by English translations set in square brackets. The references are

* Készült a Nemzetközi Magyar Filológiai Társaság közreműködésével.

numbered consecutively, and there is an extensive author-subject index at the end of the compilation, the subject keywords set in bold letter type.

Thematic coverage

The supplement includes comprehensive sections on history, economics, commerce, foreign relations, religion, literature, art, music, film, television, theatre and biography. Publications in the scientific and technical areas such as biology, medicine, engineering, agriculture are not included. The section on biography (it is not intended to be a comprehensive directory) provides biographic information on prominent Hungarian-Canadian scientists, educators and community leaders.

Art

Hungarian-Canadian artists have shown accomplishment in various disciplines such as painting, sculpting, engraving, printmaking, etching, industrial graphics, photography, drawing, and coin design. The present compilation contains 87 citations on 23 artists practising in Canada on a professional basis. The reference work *Professional Hungarian Artists Outside Hungary* by Ernő Gyimesy Kásás and László Könnyű (No. 643) introduces information on 48 Hungarian-Canadian artists. My selection was determined by the availability of literature on each individual artist published in the English and French languages, and their representation in national and private collections throughout the world.

Music

Music is another field that Hungarians excelled in. There are a number of professional composers, educators, performers and coaches working across the country. George Zadubán (No. 732) refers to 56 professional musicians of Hungarian origin being active in Canada. The first distinguished Hungarian musician to have lived in Canada was Clara Lichtenstein (1860-1946), who settled in Montreal in 1899. The violinist Géza de Kresz lived in Toronto between 1923 and 1935 and 1947 and 1959. The violinist Jean de Rimóczy settled in Winnipeg in 1925, and the pianist Paul de Marky took up residence in Montreal in the late 1920s. Following World War II, a number of Hungarian musicians arrived in Canada, including the cellist George Horváth (1948) and the composer-educator István Anhalt (1949). In the wake of the 1956 revolution a whole string of Hungarian performing groups and ensembles came into existence, including the Winnipeg-based Kapisztrán Folk Ensemble (founded by Mrs. Edenhoffer, 1960), the Kodály Ensemble of

Toronto (founded by György Zadubán, 1960), both comprising an orchestra, a mixed choir and a dance group. The Vancouver Hungarian Choir was founded by József Sallos in 1967, conducted by Tamás Schadl.

Canada has been a place favoured by Hungarian musicians of world renown. Visiting performers included Ernő von Dohnányi, József Szigeti, Béla Bartók, Zoltán Kodály, György Czifra, János Starker. The House of Remenyi had moved from Budapest to Toronto and set up the Remenyi Award Competition in that city. The company was originally established at the Franz Liszt Academy of Music in 1904 and suspended in 1950. The Kodály-principles of musical education were introduced to Canada in 1965 through courses at the RCMT and at Montreal's École normale de musique.

Literature, economics, history

Hungarians, and especially members of the middle and upper middle classes, tend to be prolific writers and researchers. Professor Nándor F. Dreisziger suggested (No. 562): "On a per capita basis, their output probably approaches that of the Icelanders, reputedly the most literate and literature-oriented people on earth...." This supplement, however, shows that there is a noticeable decline in the publication of novels, plays and books of poetry and short stories written by Hungarian-Canadians. This maybe attributed to the fact that some of the most prolific authors such as György Faludy, Éva Tihanyi, Marina Mezey-McDougall, Sándor Domokos and a host of others have switched over to writing in English, a language offering a more satisfying market for their literary output. Another reason for decline in productivity is the diminishing government support, financial and moral, minority authors have enjoyed during the previous decades.

In the fields of scholarly pursuits, history, economics, commerce, sociology, and foreign affairs continued to be subjects of major interest (Robert Blumstock, N.F. Dreisziger, Bennett Kovrig, Carl McMillan), with emphasis upon political and government change that has taken place in East-Europe and Hungary (Mary Németh, K. Banta, etc.). In literary research a great number of studies were devoted to modern trends in Hungarian poetry, prose and drama, including the many papers on the avant-garde school (Kenneth McRobbie, George Bisztray, Olivér Botár, Paul Várnai).

Archival documentation of material

Official and semi-official records on Hungarians are held by several establishments in Hungary and Canada. The major sources of documentation include the national archives, the appropriate ministries and social and

educational institutions in both countries. For further information on archival material on the subject the user should consult the following publications:

Grenke, Art. "Hungarian Canadiana at the Archives". *THE ARCHIVIST* 18 no. 2 (July-September (1991): 12-13. ill., photos. (No. 378)

Miska, John. "Hungarian Resource Collections". In *HUNGARIAN STUDIES* (Budapest) 4 no. 1 (1988): 118-123. An enlarged version has appeared in his *Literature of Hungarian-Canadians*, pp. 41-50. (No. 381)

Patrias, Carmela. *Patriots and Proletarians: The Politicization of Hungarian Immigrants in Canada, 1924-1946*. Ph.D. Thesis, University of Toronto, 1985, p. 475 (No. 334).

A. Archival Sources in Hungary

Official and semi-official records on Hungarian Canadians are held by the National Archives of Hungary, the Institute for Communist Party History, the Szabolcs-Szatmár County Archives, and the College of Theology of Sárospatak. Non-governmental holdings and literary archival material are collected by such establishments as the National Széchenyi Library, the Library of the National Academy of Sciences and the Petőfi Literary Museum.

1. National Archives of Hungary (NAH)

NAH is the national repository for official and semi-official documents. Relevant records received from the following government ministries and NAH's classification numbers are:

- The Prime Minister's Office. Division of Nationalities and Minorities. Records on Hungarian-Canadians gathered prior to World War I (Record Group K 28);
- Ministry of Foreign Affairs. Division of Charge of Hungarians Abroad. Records generated by the Ministry. (Record Group K 71);
- The Consulate General of Hungary. Montreal, 1922-1941. Records relating to the management of the Consulate. (Record Group K 128);
- The Consulate General of Hungary. Winnipeg, 1927-1941. Records generated by the Consulate. (Record Group K 139);
- Press Archives, 1914-1944. Records consisting of press clippings and other material (R.G. 608-611);
- World Federation of Hungarians, 1928-1944. Records of correspondence, memoirs, official documents. (Record Group P. 975);

- Immigrants' and Remigrants' Aid Bureau, 1932-1946. Records and documents (Record Group 1256);
- Ministry of Agriculture, 1927-1962. Records relating to agricultural labourers to Canada, and records to prevent mass migration. (FM 1927-62-54.702).

2. Institute for the (Communist) Party History

Extensive collections held include:

- Series H. Memoirs of Hungarian Communists Abroad;
- Ministry of the Interior. Records. (Record Group P 651).

3. Other Sources

Collections on Hungarian Canadians are held by institutional, religious, provincial and other archives such as:

- World Federation of Hungarians. Collection of Memoirs by members of Communist mass organizations in Canada;
- Sárospatak College of Theology Holdings include an extensive manuscript collection;
- Szabolcs-Szatmár County Archives, Nyíregyháza. Records of the Alispán contains material relating to emigration;
- Hungarian Reformed Church. World Convent Archives. Records of church documents from Canada collected by their external divisions;
- National Széchenyi Library, the Libraries of the National Academy and Petőfi Irodalmi Museum. These establishments have expressed interest in manuscripts donated by Hungarian-Canadian authors (e.g., George Faludy, Ferenc Fáy, etc.).

B. Archival Sources in Canada

In Canada, records on Hungary and Hungarians are held by the National Archives of Canada (NAC), the provincial archives, and the archives of the Hungarian church and community organizations and private collections.

1. National Archives of Canada (NAC)

This is the national repository for official and semi-official documents generated by federal government departments and other government agencies that have on various occasions dealt with Hungary and Hungarian immigrants:

- Agriculture Canada and Colonization. Papers on Hungarian immigration prior to 1917 (RG 17);
- Department of Interior. Papers on immigration and migration (RG 17);
- Department of Immigration, 1917-1935 (official documents in immigration and settlement).

Documents established by these sources include correspondence and memoranda dealing with conditions in Hungary that led Hungarians to emigrate, financial reports, records created by government workers involved in Hungarian immigration and settlement. Documents collected by NAC from other federal departments include the official papers of:

- External Affairs. Papers on Hungarian migration, social and political activities (RG 30);
- Department of Justice (RG 7), and Privy Council Office (RG 2);
- Royal Canadian Mounted Police (RCMP) and Chief Press Censor. Documents relating to internal security matters;
- Canadian National Railways (CNR), and Canadian Pacific Railways (CPR). Documents pertaining to labour recruitment in Europe and elsewhere (RG 30).

Non-government collections held by NAC include donations of Hungarian-Canadian social, religious, cultural organizations and the private sector such as:

- Patria Publishing Company. Papers relating to the management of the company and the newspaper *Magyar Élet*;
- Kanadai Magyar Újság 1924-1976. Complete records;
- Hungarian Reformed Church of Montreal. Annual reports, inhouse publications, minutes of meetings, financial documents, etc..

2. Provincial archival material

The user should be able to find a comprehensive list of provincial archival holdings in Miska: *Canadian Studies on Hungarians* 1987, pp. 169-186 (No. 366). An exhaustive list of Ontario holdings is provided by Jan Liebers in his *Inventory of the Multicultural History Society of Ontario. Papers*. Series 69: *Hungarian-Canadian Papers*, 1991 (F1405). (No. 364).

3. Other sources

These include the private holdings of Hungarian-Canadian cultural, social, beneficial, educational and religious organizations. Addresses of these are provided by Markotic and Hromadiuk, in their *Ethnic Directory of Canada*, 2nd ed. (No. 9). There are several private collections throughout the country

open to the Hungarologist. Some of these are: The George Demmer collection and the Rev. Kálmán Tóth collections in Ottawa and the Endre Haraszti collection in Niagara Falls, Ont.

Acknowledgements

The compiler would like to acknowledge with many thanks the support received from a great number of people, too numerous to be listed here, for their effort in unearthing some of the hard-to-find publications. Special thanks are due to the authors and biographees included in this volume for their assistance in providing copies of their publications and autobiographical data. If the previous two centuries were considered to be the age of industrial revolution, ours is the age of information revolution. Information is power. Our educational institutions, government agencies and corporate establishments would leave no stone unturned in an effort to obtain the most advanced technology that can secure up-to-date and most reliable information in the speediest manner. Bibliographic compilations are essential aides for putting our ever growing knowledge in order and making the millions of data readily available. Let us use them with effectiveness.

John Miska

CANADIAN HUNGAROLOGY

Canadian Studies on Hungarians 1886-1986

(Excerpts from selected reviews)

The appearance of the above volume put out by the Canadian Plains Research Center, University of Regina, 1987 has inspired wide and generally favourable response throughout the continent. Extensive reviews about the compilation have appeared in such sources as the *Prairie Forum*, the *Journal of Canadian Studies*, the *American Book Review Annual Papers/Cahiers of the Bibliographic Society of Canada*, *Szivárvány* (USA), *Canadian Ethnic Studies*, the *Canadian Review of Comparative Literature*, the *Emil Bulletin* (Ethnic Materials and Information Exchange Round Table, New York), *Nyelvünk és Kultúránk* (Budapest), *Krónika*, etc. Some of the reviewers had brought the compiler's attention to publications and archival material inadvertently omitted (which are now included in the present Supplement). The following section contains excerpts from some of the reviews, each pertaining to specific aspects of Hungarology and documentation of Canadian studies on Hungarians.

* * *

Christopher D. Murray:

(...) The primary aim of identifying all the scholarship and scholarly resources, e.g., archives, concerning Hungary and Hungarian settlement in Canada is a worthy one. This bibliography should prove invaluable to those following Professors Dreisziger, Kovacs, and company, especially those studying Hungarians in Canada. This reviewer has tried, and failed, to find omissions of note. Whatever omissions there are, presumably, are due to the fact that most Canadian newspapers have no published indexes, and there must be valuable articles and editorials therein only to be found in newspaper archives. Clearly Mr. Miska has been very thorough in identifying the most useful and valuable Canadian writing on Hungary and the Hungarians, and thus, for most readers of *Prairie Forum*, his work must be accounted a success.

(...) This book attests to the fact that the Hungarians' contribution to Canadian life and culture, especially in the last thirty years, has been quite disproportionate to their numbers.(...)

In *Prairie Forum* 13 (1988): 141-142.

Victor G. Wiebe:

In the Canadian literary context ethnic writing tends to be an orphan. It is ignored by most of the traditional critics of Canadian literature whose concern is only for English and French materials. Until quite recently, Hungarian writers in Canada have been temporarily displaced from their homeland, and as John Miska's bibliography demonstrates, this displacement has also caused critics in Hungary to ignore their work. (...)

(...) One characteristic of ethnic writing is the passionate need many immigrants have to create literature and to distribute it to members of their community. Miska's bibliography is full of examples of Canadian authors who have produced work in Hungarian and then must rely on their own resources for publishing. Small societies have been formed as a means of making interested people aware of the appearance of new literature. Much of this literature is never available through commercial publishing channels. There have been recently a few good critics of this work, but these critics are almost always from within the group itself. Hungarian works written by Canadians may not be in the mainstream of Canadian literature, but if Canadians ignore it they will end up with a very lopsided understanding of the Canadian experience; collectively ethnic literature is large, beloved and irrepressible.

Hungarians number about 120,000 in Canada, and yet, as Miska has shown, they have produced a sizeable body of fiction, poetry, plays and writings on history, mostly their own history. The vast majority of this literature output has appeared since the mid-1950s after the arrival of the émigrés of the 1956 revolution. (...) The first part, which consists of Canadian works on Hungary and Magyars, is very complete and includes all items in all previous bibliographies on Hungary in addition to a great number of new items. The second part, which lists works by Hungarian Canadians, contains entries extracted from Miska's much larger bibliography: *Ethnic and Native Canadian Literature 1850-1979: A Bibliography of Primary and Secondary Materials* (Lethbridge, Alberta, 1980). Recent publications since 1980 are also recorded by Miska in part two. Here are listed many privately published works and those of limited circulation. Only a patient, diligent, bibliographical expert in Hungarian materials could have ferreted out such esoteric publications. (...)

(...) In part two there is also a section, 'Archival Collections of Hungarian Materials,' which lists 120 items in eight different archives. This is the most detailed listing in any published inventory of Hungarian archival materials, and is a good start in indicating where primary resources can be

located. Unfortunately, the archival part is incomplete. To be fair to John Miska, a detailed inventory of all Hungarian archival materials in Canadian archives would be a formidable undertaking and probably would have doubled the size of his bibliography. He is to be commended for indicating the rich resources in archives available to researchers. In conclusion, this is a bibliography that deserves to be on library shelves and in scholars' libraries. It is comprehensive in most areas, well organized, easy to use, and will be a standard bibliography for Hungarian-Canadian studies for years. It attests to the contributions to Canadian society that a small number of highly literate people can make.

In: *Papers of the Bibliographical Society of Canada XXVIII* (1989): 97-99.

* * *

Maria H. Krisztinkovich:

This annotated bibliography is a "book about books," the kind of useful reference work librarians crave. The general reader may never discover the pleasures offered by a good bibliography, but librarians, historians, dealers, and other dogged diggers of delectable detail may rejoice, for here is a book for them. (...)

(...) Quick statistics culled from the Author Index (pp.188-194) seem to indicate that out of five hundred writers listed in this bibliography, only about one hundred were apparently not of Hungarian background (this calculation may not be accurate as a few Hungarians might have had their names anglicized). This suggests that the Hungarian presence in Canada interested only a hundred Canadians during the last hundred years. This fact might be a covert compliment to Magyars for it implies that they had fitted into Canadian society in a smoother way than, for example, the Doukhobors about whom innumerable comments were published by bewildered Canadians. (...)

In: *Hungarian Studies Review* XV no 2 (1988): 33-34.

* * *

N.F. Dreisziger:

Hungarians, especially members of the middle and upper middle classes, tend to be prolific writers. On a per capita basis, their output probably approaches that of the Icelanders, reputedly the most literate and literature-oriented people on earth. Hungarians are especially attracted to poetry and history, particularly their own history. Added to this literature produced by Hungarians about things Hungarian is a small number of works authored by members of other nations who have developed an interest in this unique people and their culture (and who have had the talent and patience to learn a difficult language).

Naturally enough, most of what is published by Hungarians, and in the field of Hungarian studies, appears in Hungary. Some originates in neighbouring states that have large Hungarian minorities. The remainder is produced elsewhere in the world, especially in countries where Hungarian immigrants and their descendants live.

Canada is one of these countries. Although Hungarian settlement in Canada began over a century ago, Canadian publishing about Hungary and Hungarians is a relatively recent phenomenon and is usually dated from the time of the arrival of two waves of Hungarian refugees during the early postwar era: the DPs and the 1956ers. These newcomers, and in some cases their children, have produced a large number of publications. When we add to this output the few pieces of writing that had appeared in this field in Canada before World War II, we have a body of literature that does deserve notice in a journal of Canadian studies, all the more so since some of these works deal with the Hungarian experience in Canada. (...)

John Miska's book finds predecessors in the work of such bibliographers as Iván Halász de Béky and Joseph Telek, as well as Miska himself. What is new in the volume at hand is its comprehensiveness and "user-friendliness": it is a massive and well-organized list of works produced by Hungarian-Canadians (in Canada and elsewhere), as well as of studies published in Canada (by anyone) on Hungary and Hungarians. The list is supplemented by an enumeration on Hungarian-Canadian periodicals as well as of archives in the widest sense of those terms. The result is a volume the bulk of which may obscure the reality that little solid scholarly research has been done in Canada on Hungary, Hungarians or, as a matter of fact, Hungarian Canadians. However, Miska's purpose was not to review scholarly writings on the subject; rather he lists all publications, leaving to the reader the business of evaluating the merits of the works listed. (...)

In: *Journal of Canadian Studies* XXIV no 2 (1989): 153-155

* * *

Bali Brigitta:

Miska János bibliográfiája a kulturális perspektívák legjelentősebb gyűjteménye, melyet új otthon-teremtésük időszakában a magyarok adtak Kanadának. Sőt mi több, e könyv a legteljesebb listáját nyújtja a Magyarországról és a magyarokról szóló írásoknak, melyek a bibliográfia első részét alkotják, míg a második rész a magyar-kanadaiak által és róluk írt sokrétűen gazdag anyag jegyzékét tartalmazza. A könyv egészét véve remek példa Kanada többkultúrájú jellegére: a mű kiadását a federális Államtitkárság Igazgatósága tette lehetővé (...)

1. HUNGARY, HUNGARIANS

REFERENCE WORKS

Bibliographies, Directories, Dictionaries

- 1 **BARRETT, Jance R.; BEAUMONT, Jane; BROADHEAD, Lee-Anne**, comps. *A Bibliography of Works on Canadian Foreign Relations, 1981-1985*. Toronto: Canadian Institute of International Affairs, 1987. 157 pp.
[Arranged by subject with extensive indexes. References to Hungary on page 52.]
- 2 **BERNOLÁK, Imre**
Modern angol-magyar és magyar-angol szótár = Modern English/Hungarian and Hungarian/English Dictionary. Ottawa [s.n.], 1955. 181, 191 pp.
[Published in several editions.]
- 3 *Canadian Ethnic Groups Bibliography*. 2nd ed. Ottawa: Secretary of State, 1985.
[Includes 58 nationalities. Hungarian individuals represented include N.F. Dreisziger, John Kosa, M.L. Kovács, J.P. Miska, József Tamás and others.]
- 4 *Encyclopaedia Hungarica*. Szerk. Bagossy László et al
[Encyclopaedia Hungarica. ed. László Bagossy, et al.]
[Calgary] Hungarian Ethnic Lexicon Foundation, 1992. vol. 1 (of 4 vols.). ill., photos, tables, maps.
[A general encyclopedia relating to Hungarian history, sociology, religion, literature, the arts, archeology. Vols. 2-4 to be published annually.]

- 5 **HALÁSZ de BÉKY, LL.**
Alexander Csoma de Kőrös (1784-1842) A Bibliography of Works in the University of Toronto John P. Robarts Research Library. Toronto: The Author, 1984. 24 pp.
 [Contains primary and secondary material.]

- 6 **HALÁSZ de BÉKY, LL.**
Hungarian Poetry in English and French: A Bibliography of Works in University of Toronto John P. Robarts Research Library. Toronto: The Author, 1982. 16 pp.
 [Includes references to collections and poetry published in periodicals and anthologies.]

- 7 **HALÁSZ de BÉKY, L. L.**
Rare Hungarian and Hungary-related books of the 16th-19th Century: A Bibliography of Works in the University of Toronto John P. Robarts Research Library. Toronto: The Author, 1982. 18 pp.

- 8 **LACROIX, Jean-Michel**
Anatomie de la presse ethnique au Canada. Bordeaux: Presses Universitaires de Bordeaux, 1988. 493 pp.
 [Hungarian section: pp. 176-86.]

- 9 **MARKOTIC, Vladimir; IROMADIUK, Bob**
Ethnic Directory of Canada. 2nd ed. Calgary: Western Publishers, 1983. 123 pp.
 [Arranged geographically, provides lists of ethnic organizations, societies, cultural centres and commercial establishments. Hungarian entries are listed throughout the compilation.]

- 10 **McINTOSH, Jack**
 "Canadian Publications on the Soviet Union and Eastern Europe for 1985." CANADIAN SLAVONIC PAPERS 28 (1986): 385-423.
 [The following Hungarian authors, or authors writing on Hungarians, are represented: Olivér Botár, János Bak, Rezső Dabas, N.F. Dreisziger, Marlene Kadar, and Kenneth McRobbie.]

- 11 **McINTOSH, Jack**
 "Canadian Publications on the Soviet Union and Eastern Europe for 1986." CANADIAN SLAVONIC PAPERS 29 (1987): 395-429.

[Includes works by Robert Blumstock, Arthur Koestler, János Bak, Erik Fügedi, N.F. Dreisziger, Béla Király, Sam Frank, Magda Görög, George Jónás, Sándor Kopácsi, Maria H. Krisztinkovich, M.L. Kovács, Bennett Kovrig, Stephen Satory, and Adele Csima.]

12 McINTOSH, Jack

"Canadian Publications on the Soviet Union and Eastern Europe for 1987." CANADIAN SLAVONIC PAPERS 30 (1988): 460-490.

[Includes George Bisztray, Robert Blumstock, Olivér Botár, Rezső Dabas, N.F. Dreisziger, Arthur Koestler, M.L. Kovács, Bennett Kovrig, and John Miska.]

13 McINTOSH, Jack

"Canadian Publications on the Soviet Union and Eastern Europe for 1988." CANADIAN SLAVONIC PAPERS 31 (1989): 283-315.

[Hungarians included are János Bak, Oliver Botar, N.F. Dreisziger, and Bennett Kovrig.]

14 McINTOSH, Jack

"Canadian Publications on the Soviet Union and Eastern Europe for 1989" CANADIAN SLAVONIC PAPERS 32 (1990): 457-487.

[Includes references to János Bak, György Bonis, N.F. Dreisziger, Peter Hidas, Bennett Kovrig, and Kenneth McRobbie.]

15 MORGAN, R. Bruce, ed.

Directory of Soviet and East European Companies in the West Ottawa: Carleton University, Institute of Soviet and East European Studies, 1979. 262 pp.

[Includes Hungarian-owned companies.]

16 PAGE, Donald M.

A Bibliography of Works on Canadian Foreign Relations: 1945-1970. Toronto: Canadian Institute of International Affairs, 1973. 442 pp.

[Includes 21 references to publications relating to Hungary. Major subjects covered are foreign relations and national defence. Other related areas include foreign investments, ownership, immigration-emigration, etc.]

- 17 **PAGE, Donald M.**
A Bibliography of Works on Canadian Foreign Relations 1971-1975.
Toronto: Canadian Institute of International Affairs, 1977. ix, 300 pp.
- 18 **ROBERTS, D., comp.**
A Selected Bibliography of East-West Commercial Relations. Ottawa:
Carleton University, Institute of Soviet and East European Studies,
1979. 100 pp.
[Includes several references to Hungary.]
- 19 **STEVENS, Mary**
"Canadian Publications on the Soviet Union and Eastern Europe for
1980." CANADIAN SLAVONIC PAPERS 23 (1981): 441-468.
[Includes George Bisztray, N.F. Dreisziger, I.L. Halász de Béky, John
Miska, Paul Várnai, and Charles Wojatsek.]
- 20 **STEVENS, Mary**
"Canadian Publications on the Soviet Union and Eastern Europe for
1981." CANADIAN SLAVONIC PAPERS 24 (1982): 401-428.
[Hungarian authors included are: Robert Blumstock, George Faludy,
George Gábori, László László, John Miska, László Szabó, and Joseph
Telek.]
- 21 **STEVENS, Mary**
"Canadian Publications on the Soviet Union and Eastern Europe for
1982." CANADIAN SLAVONIC PAPERS 25 (1983): 540-570.
[Includes Robert Blumstock, Peter Hidas, I.L. Halász de Béky, John
Marlyn, Kenneth McRobbie, and John Miska.]
- 22 **STEVENS, Mary**
"Canadian Publications on the Soviet Union and Eastern Europe for
1983." CANADIAN SLAVONIC PAPERS 26 (1984): 318-350.
[Authors represented are George Bisztray, N.F. Dreisziger, I.L. Halász
de Béky, Bennett Kovrig, M.L. Kovács, and Charles Wojatsek.]
- 23 **STEVENS, Mary**
"Canadian Publications on the Soviet Union and Eastern Europe for
1984." CANADIAN SLAVONIC PAPERS 27 (1985): 404-440.

[Hungarians listed are George Bisztray, Robert Blumstock, George Faludy, I.L. Halász de Béky, Clara Hollosi, Bennett Kovrig, and Thomas Spira.]

24 THIBAUT, Claude

Bibliographia Canadiana. Don Mills: Longman Canada, 1973. 795 pp.
[Includes close to 50 references to Hungary and Hungarians.]

25 ŽEKULIN, N.G.

"Canadian Publications on the Soviet Union and Eastern Europe for 1977." *CANADIAN SLAVONIC PAPERS* 20 (1978): 544-567.
[Includes N.F. Dreisziger, Peter Hidas, and Thomas Spira.]

26 ŽEKULIN, N.G.

"Canadian Publications on the Soviet Union and Eastern Europe for 1978." *CANADIAN SLAVONIC PAPERS* 21 (1979): 520-545.
[Includes Andor Tari, N.F. Dreisziger, M.L. Kovács, László László, and John Miska.]

27 ŽEKULIN, N.G.

"Canadian Publications on the Soviet Union and Eastern Europe for 1979." *CANADIAN SLAVONIC PAPERS* 22 (1980): 519-538.
[Includes Bennett Kovrig.]

General Studies

28 ANDREWS, Colman

"Rococo Mocho: A Chance Encounter in Budapest's Coffé Houses" *DOMINO* (November 1990): 70-72.
[Describes life in Budapest and Hungary in general.]

29 ARTIBISE, Alaj F.J., ed.

Interdisciplinary Approaches to Canadian Society; A Guide to the Literature. Montreal-Kingston: McGill-Queen's University Press, 1990. 156 pp.
[Chapter four contains a study on immigration and ethnic studies (pp. 77-116). Reference is made to Hungarians and the works of N.F. Dreisziger and M.L. Kovács.]

- 30 **BÁLL, József**
 "Magyarnak maradni: Egy kanadai magyar feljegyzései" [To Retain One's Hungarian Identity: Sketches by a Hungarian-Canadian].
 Montréal, Toronto, Budapest: The Author, 1989.
 [Biographical notes.]

- 31 **BISZTRAY, George**
 "Why 1956? Recent Cultural Changes in the Hungarian Canadian Community." In M.L. Kovács, ed.: *Roots and Realities among Eastern and Central Europeans*. (Edmonton: CEESAC, 1983) pp. 165-173.

- 32 **BLUMSTOCK, Robert**
 "Public Opinion in Hungary." In W.D. Connor and Z.Y. Gitelman, eds.: *Public Opinion in European Socialist Systems*. (New York: Praeger, 1977) pp. 132-66.

- 33 **CSENCES, Dénes**
Népünk rövid története; Esszék [Hungary A Concise History]. Montrel, The Author, 1962. 63 pp. ill., photos.

- 34 **DREISZIGER, N.F.**
 "Sub-ethnic Identities: Religion, Class, Ideology, etc. as Centrifugal Forces in Hungarian-Canadian Society." *HUNGARIAN STUDIES* 7 no 1-2 (1991-1992): 123-138.
 [Topics included are religion, sociology, ethnic minorities, the immigrant experience.]

- 35 **EAYRS, James**
Canada in World Affairs, 1955-1957. Toronto: Oxford University Press for Canadian Institute of International Affairs, 1959.
 [Includes references to trade relations with Hungary, e.g. wheat sales.]

- 36 **HOFFMAN, Frank**
 "Hungarian Origin, People of." In *Encyclopedia Canadiana*. (Ottawa, 1963) vol. 5: 198-200.

- 37 **HORVÁTH, J.E.**
 "Hungary through Western Eyes" [*Lectures and Papers in Hungarian Studies*, No. 1.] Toronto: Hungarian Studies Association of Canada, 1991.

[Based on a lecture presented to a meeting of the Hungarian Studies Association of Canada, 1990.]

- 38 **HORVÁTH, Tibor**
"Hungary." In *Institute for Encyclopedia of Human Ideas on Ultimate Reality and Meaning*. (Willowdale, 1970)
[A general description of history, political and cultural characteristics.]
- 39 **KÁLMÁN, Zsófia**
Kanadában zöldebb a fű [In Canada the Grass is Greener]. Budapest: Gondolat Kiadó, 1986. 361 pp. ill., col. photos. (Világjárók series 170.)
[The author has travelled through Canada as a visitor from Hungary. This is an account of her impressions.]
- 40 **KONRÁD, György**
"Notes on Your Central Europe – and Mine." *HARPER'S MAGAZINE* No. 1665 (1989): 22-24.
[Excerpts from "To Cave Explorers from the West; Some Words of Advice from Hungary." Originally published in *DISSENT* (Autumn, 1988).]
- 41 **KOVÁCS, Ernő**
Trianon 1920; Paris 1947 [Trianon 1920; Paris 1947] Toronto: The Author, 1986. 186 pp. ill., maps, photos.
[Relating to the peace settlements following the two world wars.]
- 42 **KOVÁCS, M.L.**
"National Minorities in Hungary, 1919-1980." In S.M. Horak, ed.: *Eastern European National Minorities, 1919-1980: A Handbook*. (Littleton, Col.: Libraries Unlimited, 1985) pp.160-89.
[A study of national minorities, e.g. Slovaks, Jews, Rumanians, Czechs, Croatians, Serbs in present-day Hungary. Contains an extensive bibliography.]
- 43 **KRISZTINKOVICH H. Maria**
"Prince Rupert, Godson of Gábor Bethlen." *HUNGARIAN STUDIES REVIEW* 13 no. 2 (1986): 11-19.

- 44 **MÉREY, Peter P.**
 "Hungarian Ancestry Research: Some Rudimentary Considerations."
 FAMILIES 29 no. 1 (January 1990): 21-24.

- 45 **PIERCE, Richard A.**
 "Hungary:" In *Collier's Year Book* 1981: 279-80.
 [An encyclopedic description of geography, history, culture.]

- 46 **PONCELET, Léo**
 "Coopération et révolution hongroise." *l'ACTION NATIONALE* 76 no. 8 (1987): 733-36.

- 47 **RAKOWSKA-HARMSTONE, Teresa; GYÖRGY, Andrew, eds.**
Communism in Eastern Europe. Bloomington: Indiana University Press, 1979. viii, 338 pp.
 [Includes a paper on Hungary by Bennett Kovrig (pp. 71-99). Also references on Hungary's relations with the surrounding countries.]

- 48 **SISA, Stephen**
The Spirit of Hungary: A Panorama of Hungarian History and Culture.
 Toronto: Rákóczi Foundation, 1983. 342 pp. ill., maps, ports. 2nd
 edition: 1990.
 [A general history from the earliest times to the present.]

- 49 **VÁRDY, S.B.; VÁRDY, A.H., eds.**
*Triumphs in Adversity: Studies in Hungarian Civilization in Honor of
 Professor Ferenc Somogyi*. Bolder, Col.: East European Monographs,
 1988.
 [Contains a paper by N.F. Dreisziger.]

- 50 **VÉGH, Antal**
*Északi utakon – Nyugati utakon (Along Northern Ways – Along Western
 Ways)*. 2nd ed. Budapest: Gondolat Kiadó, 1984. 469 pp.
 [Includes chapters on Canada and Hungarians in Canada, pp. 354-415.
 Topics discussed are religion, the media, literature and education.]

- 51 **VÖLGYES, Iván**
 "For Want of Another Horse: Hungary in 1990." *CURRENT HISTORY*
 (U.S.) 89 no. 551 (1990): 421-24; 433-35. ill.
 [Describes the reform movement leading to a free market system.]

- 52 **WELCH, W., ed.**
Survey Research and Public Attitudes in Eastern Europe and the Soviet Union. Elmsford, N.Y.: Pergamon Press, 1981.
[Includes a paper on Hungary by Robert Blumstock.]

HISTORY

- 53 **BAK, János; BONIS, György; ROSS SWEENEY, James, eds.**
The Laws of the Medieval Kingdom of Hungary. Bakersfield, CA: C. Schlacks, 1989. vol. 1.
- 54 **BALOGH, Eva S.**
"The Hungarian Social Democratic Centre and the Fall of Béla Kun."
CANADIAN SLAVONIC PAPERS 18 (1976): 15-35.
- 55 **BOTÁR, Olivér**
"From European Capital to Ottoman Outpost: The Decline of Buda in the Sixteenth Century." HUNGARIAN STUDIES REVIEW 14 no. 1 (1987): 3-25.
- 56 **CORRADI MUSI, Carla**
"The Hungarian Military in Northern Italy during the Reign of Louis the Great." HUNGARIAN STUDIES REVIEW 17 no 2 (1990): 11-19. ill.
[Describes the influence of Nagy Lajos and his mercenaries in Northern Italy.]
- 57 **CZAKÓ, Ambrosius**
The History of Operation of the Austro-Hungarian Dual System, 1867-1918. 222 l. ill., maps.
[Prepared for the Royal Commission on Bilingualism & Biculturalism.]
- 58 **DABAS, Rezső**
"Tervezet Magyarország újjárendezéséhez" [Plans for Hungary's Reorganization]. In *Magyar Találkozó Krónikája*. 25 (Cleveland: Árpád Publishing Co., 1987) pp. 82-87.

- 59 **DAVIDSON, Peter**
 "Footprints of the Habsburgs: Tracing Love and Empire in Vienna, Prague and Budapest" ATLANTIC 265 no. 5 (May 1990): 112-16. ill.
 [Relates to description and travel.]

- 60 **DREISZIGER N.F.**
 "Bridges to the West: The Horthy Regime's 'Reinsurance' Policies in 1941" WAR IN SOCIETY 7 no. 1 (1990): 1-23.

- 61 **DREISZIGER, N.F.**
 "Essays on World War I." HUNGARIAN STUDIES REVIEW 12 no. 1 (1985): 57-60.

- 62 **DREISZIGER N.F., ed.**
Ethnic Armies: Polyethnic Armed Forces from the Time of the Habsburgs to the Age of Superpowers. (Waterloo, Ont.: Wilfrid Laurier University Press, 1990. vi, 202 pp.

- 63 **DREISZIGER, N.F.**
 "Hungarian Minorities in East-Central Europe: An Introduction." HUNGARIAN STUDIES REVIEW 16 no. 1-2 (1990): 7-21.

- 64 **DREISZIGER, N.F.**
 "The Kassa Bombing: The Riddle of Ádám Krúdy" HUNGARIAN STUDIES REVIEW 10 no. 1-2 (1983): 79-97.

- 65 **DREISZIGER, N.F.**
 "The Road to the War: An Introduction." HUNGARIAN STUDIES REVIEW 10 no. 1-2 (1983): 99-109.

- 66 **DREISZIGER, N.F.**
 "The Search for Peace: Introduction to Part II." HUNGARIAN STUDIES REVIEW 10 no. 1-2 (1983).

- 67 **DREISZIGER, N.F.**
 [Oscar Jaszi; "Preface"]. HUNGARIAN STUDIES REVIEW 18 no 1-2 (1991): 5-9.
 [An introduction to a collection of essays on Oscar Jaszi, a leading but controversial Hungarian politician and scholar.]

- 68 DREISZIGER, N.F.**
 "Oscar Jaszi and the 'Hungarian Problem': Activities and Writings during World War II" *HUNGARIAN STUDIES REVIEW* 18 no 1-2 (1991): 59-79.
 [Describes Jaszi's political aim during World War II, which included a continuation of his earlier policies of a thorough reform of Hungarian politics and society and the establishment of a confederation of the peoples of the Danube Valley.]
- 69 DREISZIGER, N.F.; LUDÁNYI, Andrew, eds.**
Forgotten Minorities: The Hungarians of East Central Europe. (Special issue, *Hungarian Studies Review* 16 no. 1-2). Toronto: Hungarian Studies Review, 1989. 150 pp.
 [Includes a comprehensive introduction by N.F. Dreisziger and Andrew Ludányi (pp. 7-21); papers by Walker Connor (pp. 23-46); Magda Ádám (pp. 47-56); Károly Nagy (pp. 57-65); S.B. Vardy (pp. 67-91); Andrew Ludányi (pp. 93-119); Louis J. Éltető (pp. 121-35); Thomas Szendrei (pp. 137-50).]
- 70 DREISZIGER, N.F.; LUDÁNYI, A., eds.**
Oscar Jaszi: Visionary, Reformer, and Political Activist. Toronto: Hungarian Studies Review, 1991. 104 pp.
 [A special issue of HSR 18 no 1-2 (1991), devoted to Oscar Jaszi. Includes papers by Péter Hanák (pp. 11-16); Attila Pók (pp. 17-26); Thomas Spira (pp. 27-42), György Litván (pp. 43-50); Thomas Szendrey (pp. 51-58); N.F. Dreisziger (pp. 59-80); also includes documents relating to Jaszi's activities as a professor at Oberlin College.]
- 71 HANÁK, Péter**
 "Oscar Jaszi's Danubian Patriotism." *HUNGARIAN STUDIES REVIEW* 18 no 1-2 (1991): 11-16.
 [An introduction to Jaszi as a politician and a scholar who came to link a programme for social development with need for a new patriotism based on democracy.]
- 72 HIDAS, Peter**
 "Dance of Death: World War I and the Hungarian Peasants." In Joseph Held, ed.: *The Modernization of Agriculture: Rural Transformation in*

Hungary, 1848-1975. (New York: Columbia University Press, 1980) pp. 169-96.

73 HIDAS, Peter

"The Emancipation and its Impact on the Hungarian Peasantry in 1848-1850." In Joseph Held, ed.: *The Modernization of Agriculture: Rural Transformation in Hungary, 1898-1975* (New York: Columbia University Press, 1980) pp. 7-20.

74 HIDAS, Peter

"Az osztrák kormányzat gazdaságpolitikájának hatása Magyarországon, 1849-1853" [The Impact of the Economic Policies of the Austrian Government on Hungary, 1849-1853]. SZÁZADOK CXVI no 4 (1982): 743-59.

75 HIDAS, Peter

"Soviet and Hungarian Historians about Trotsky, Bukharin, Zinov'ev and Radek" EAST CENTRAL EUROPE 16 no 1-2 (1990): 153-59.

76 HORVÁTH, J.E.

"1849-es hadijelentések felbukkanása Nyugaton" [1849 Hungarian War Dispatches in the West]. C.B.C. Radio Canada International, 1984.

77 HORVÁTH, J.E.

"The Pedigree of Louis the Great's Ewer." In S.B. Vardy, Géza Grossschmid and Leslie S. Domokos, eds.: *Louis the Great, King of Hungary and Poland*. (New York: Columbia University Press, 1986) pp. 325-28.

78 KAPP, Richard Ward

"The Failure of the Diplomatic Negotiations between Germany and Austria-Hungary for a Customs Union, 1915-1916." Ph. D. Thesis, University of Toronto, 1978.

79 KEYSERLINGK, Robert R.

"The Rehabilitation of the Austro-Hungarian Empire: British Postwar Planning in the Second World War." HUNGARIAN STUDIES REVIEW 13 no 2 (1986): 63-74.

- 80 **KOMJÁTHY, Anthony Tihamér**
A Thousand Years of the Hungarian Art of War. Preface by General Mark W. Clark; Epilogue by Major-General Bruce Legge. Toronto: Rákóczi Foundation, 1982. 210 pp. ill., maps, ports.
 [Contains chapters on the various aspects of strategy of Hungarian military science.]
- 81 **KOSTYA, Sándor**
 "Közép-Európa újjárendezése és a magyar emigráció" [The Reorganization of Central Europe and the Role Played in it by Emigré Hungarians]. In *A Magyar Találkozó Krónikája*, 26 (Cleveland: Árpád Publishing Co., 1987) pp. 74-79.
- 82 **KOSTYA, Sándor**
Ősi földünk a Felvidék: Történeti tanulmány [Our Ancient Land, Northern Hungary: An Historical Study]. Cleveland Árpád Könyvkiadó Vállalat, 1987. 352 pp. ill., 121 photos, 15 maps.
 [Part 1 is related to the Slovak nationality movement. Part 2: The formation of Czechoslovakia and the annexation of Northern Hungary to that successor state; Part 3: The fate of the Hungarian minorities in Czechoslovakia; Part 4: Geographical and cultural characteristics of the northern region. Also in English translation]
- 83 **KOSTYA, Sándor**
Pan Slavism. Edited by Anne Fay Atzel. Astor Park, FA: Danubian Press, 1981. 123 pp. ill.
- 84 **KOVÁCS, Ernő**
Magyar rekviemek – magyar feltámadás: Tanulmányok, elemzések [Hungarian Requiems – Hungarian Resurrection: Essays – Analyses]. Toronto: The Author, 1989. 314 pp. ill., port.
 [A collection of essays on Hungary and her foreign relations with her neighboring countries.]
- 85 **KOVÁCS, Ernő**
Mi és a világ [We and the World]. 2nd ed. Toronto: The Author, 1988. 278 pp. ill., ports.
 [A book of essays relating to Hungary's foreign relations with Austria, Czechoslovakia, Rumania, Germany, Italy, Poland, USSR, France, Gt. Britain, Bulgaria and Turkey.]

- 86 **KOVÁCS, M.L.**
"The Magyar Peasant." In Iván Völgyes, ed.: *Peasantry of Eastern Europe*. vol. I. (New York: Pergamon Press, 1979) pp. 119-32.
- 87 **KOVRIG, Bennett**
"European Security in East-West Relations: The History of Diplomatic Encounter" In Robert Spencer, ed.: *Canada and the Conference on Security and Cooperation in Europe*. (Toronto: University of Toronto, Centre for International Studies, 1984) pp. 3-19.
- 88 **KOVRIG, Bennett**
"Hungarian Socialism: The Deceptive Hybrid" *EASTERN EUROPEAN POLITICS AND SOCIETIES* I no. 1 (1987): 113-34.
- 89 **KOVRIG, Bennett**
"Hungary." In T. Rakowska-Harmstone and Andrew György, eds.: *Communism in Eastern Europe*. (Bloomington and London: Indiana University Press, 1979) pp. 71-99.
- 90 **KOVRIG, Bennett**
"Hungary." In *Yearbook on International Communist Affairs*. (Stanford, Cal.: Hoover Institution Press, 1980) pp. 40-48.
- 91 **KOVRIG, Bennett**
"Hungary." In *Yearbook on International Communist Affairs*. (Stanford, Cal.: Hoover Institution Press, 1981) pp. 258-66.
- 92 **KOVRIG, Bennett**
"Hungary" In *Yearbook on International Communist Affairs*. (Stanford, Cal.: Hoover Institution Press, 1982) pp. 283-91.
- 93 **KOVRIG, Bennett**
"Hungary" In *Yearbook on International Communist Affairs*. (Stanford, Cal.: Hoover Institution Press, 1986) pp. 296-307.
- 94 **KOVRIG, Bennett**
"Hungary." In *Yearbook on International Communist Affairs*. (Stanford, Cal.: Hoover Institution Press, 1987) pp. 301-10.

- 95 **KOVRIG, Bennett**
"Hungary: Two Revolutions, One Compromise." In M.M. Drachkovitch, ed.: *East-Central Europe: Yesterday-Today-Tomorrow*. (Stanford, Cal.: Hoover Institution Press, 1982) pp. 287-301.
- 96 **KOVRIG, Bennett**
"Peacemaking after World War II: The End of the Myth of National Self-determination." In Stephen Borsody, ed.: *The Hungarians: A Divided Nation*. (Columbus, Oh.: Slavica, 1988) (Yale Russian and East European Publications, no. 7)
- 97 **KOVRIG, Bennett**
"To End an Empire: Western Dilemma in Eastern Europe." In Nicholas N. Kittrie and Iván Völgyes, eds.: *The Uncertain Future Gorbachev's Eastern Block*. (New York: Paragon House, 1988) pp. 215-41.
- 98 **KOVRIG, Bennett**
"Western Approaches." *INTERNATIONAL JOURNAL* XLIII no. 1 (1987): 35-62. (Special issue: Eastern Europe in the Gorbachev Era.)
- 99 **Deleted**
- 100 **LÁSZLÓ, Leslie**
Le parti Populaire Democrate-Chrétien de Hongrie (1944-1949). Rome: Centre International Democrate Chrétien d'Information et de Documentation, 1982. 47 pp.
- 101 **LEDIT, Joseph**
"L'Anglaise persécutée: USSR, Albanie, Roumanie, Hongrie, Tchécoslovaquie, Pologne, Allemagne, Yougoslavie." *RELATIONS* 12 no. 137 (1952): 135-37.
- 102 **LITVÁN, György**
"Jaszi's Viennese Years: Building Contacts with the Democratic Left in the Successor States." *HUNGARIAN STUDIES REVIEW* 18 no 1-2 (1991): 43-49.
[The years spent in Vienna showed a transition between Jaszi's former life as politician and that of the American professor with Hungarian preoccupations.]

- 103 NAGY, Gyula**
Ki az áruló? Széchenyi? Görgey? vagy Kossuth? [Who's the Traitor? Széchenyi? Görgey? or Kossuth?]. Montreal: The Author, 1986. 376 pp. ill., maps, charts.
 [An historical account of the 1848-1849 War of Independence. The author absolves Artur Görgey of the events leading up to the outcome of the war.]
- 104 PECH, Stanley Z.**
 "Right, Left and Centre in Eastern Europe 1860-1940: A Cross National Profile." *CANADIAN JOURNAL OF HISTORY* 16 no. 2 (1981): 237-62.
- 105 PIERCE, Richard A.**
 "Hungary" In *Collier's Yearbook for 1983*, pp. 266-67 and 273.
 [A general introduction to the country and its people.]
- 106 PÓK, Attila**
 "Jaszi as the organizational leader of a reform movement." *HUNGARIAN STUDIES REVIEW* 18 no 1-2 (1991): 17-25.
 [Describes the political philosophy of Jaszi as expressed in his writings in the periodical *Huszadik Század* and his aptitude for leadership in the Társadalomtudományi Társaság (Society of Social Sciences).]
- 107 SÁRKÖZY, Péter**
 "Links to Europe: Hungarian Students at Italian Universities in the 13-18th Centuries." *HUNGARIAN STUDIES REVIEW* 17 no 2 (1990): 47-55. ill.
 [Describes the role of Italian universities in the development of Hungarian culture and history.]
- 108 SIMMS, Norman**
 "The Visit of King Sigismund to England, 1416." *HUNGARIAN STUDIES REVIEW* 17 no 2 (1990): 21-29. ill.
 [Provides an outline of Sigismund's visit to England based on contemporary English literary sources.]
- 109 SPIRA, Thomas**
The German-Hungarian-Swabian Triangle 1936-1939; The Road to Discord. Boulder, Colo.: East European Quarterly, 1990. vii, 275 pp.

110 SPIRA, Thomas

"Neurere historische Zeitschriften in Ungarn." VII (Beiträge zur ausser ungarischen Geschichte in LEVÉLTÁRI KÖZLEMÉNYEK und TÖTTRENELMI SZEMLE). OESTERREICHISCHE OSTHEFTE 19 no. 3 (1977): 202-206; no. 4 (1977): 295-304.

111 SPIRA, Thomas

"The Radicalization of Hungary's Swabian Minority after 1935." HUNGARIAN STUDIES REVIEW 11 no. 1 (1984): 9-22.

112 SPIRA, Thomas

"The Reaction of Hungary's German Minorities to Oscar Jaszi's Plan for an 'Eastern Switzerland'" HUNGARIAN STUDIES REVIEW 18 no 1-2 (1991): 27-42.

[This paper examines the reasons why the German minorities of Hungary rejected Jaszi's proposal for the democratization of Hungary and the remolding of the state into a confederation of free nations.]

113 SZABO, F.A.J.

"Kaunitz and the Reforms of the Co-Regency of Maria Theresa and Joseph II, 1765-1780." Ph.D. Thesis, Edmonton, University of Alberta, 1976.

114 SZENDREY, Thomas

"Some Reflections on Oscar Jaszi and his Philosophy of History" HUNGARIAN STUDIES REVIEW 18 no 1-2 (1991): 51-58.

[Gives a definition of the term 'philosophy of history' and how it applies to Jaszi's work.]

115 TELEK, Joseph

Peace by Negotiation: The Example and Fate of Hungary. Toronto: Hungarian Historical Society, 1981. 105 pp.

[Regarding the Treaty of Trianon and its consequences on Hungary.]

116 TELEK, Joseph

Trianon and Canada: The Treaty of Trianon and Reaction to it in Canada Seventy Years Ago Revisited. Toronto: Hungarian Historical Studies, 1991. 19 pp. ill.

[Includes photocopies of texts from newspapers and other documents.]

117 VATAI, László

"A Független Kisgazdapárt társadalombölcselete" [The Social Philosophy of the Hungarian Independent Smallholders Party]. In *Jelenkori magyar történelmi dokumentumok*. (Washington, D.C.: Amerikai Magyar Kultúrtűzpont, 1984) pp. 5-29.
[Concerns the political, social and moral philosophy of the Smallholders Party in the 1940s.]

118 WOJATSEK, Charles

From Trianon to The First Vienna Arbitral Award The Hungarian Minority in the First Czecho-slovak Republic, 1918-1938. Montréal: Institut des Civilisations Comparées, 1980. 229 pp. ill., maps, stats.
[A comprehensive study of the international political problems of the first Czechoslovak republic and the legal position of Hungarian national minorities of that state.]

POLITICS, GOVERNMENT

119 ALLEN, Bruce

"The Bitter Fruits of Hungarian Dissent." *OUR GENERATION* 21 no. 2 (1990): 30-63.

120 BAINS, Hardial

"Endiquer le flot la révolution." *NOUVEAU MAG HEBDOMADAIRE* 3 no. 27 (1989): 9-10, 21-22.

121 BAK, János M.; GARA-BAK, Anna

"The Ideology of a 'Millennial Constitution' in Hungary." *EAST EUROPEAN QUARTERLY* 15 no. 3 Q: 307-26.

122 BANTA, Kenneth W.

"East Bloc: Exploring the Limits of Pluralism: Prague Cracks Down on Dissidents as Warsaw and Budapest Embrace Change." *TIME* (Canadian edition) 133 no. 10 (1989): 42-43.

123 BORRELL, John

"Hungary: Now You See It: The Party Sheds Communism, but Will Voters Buy the Switch?" *TIME* (Canadian edition) 134 no. 16 (1989): 38, 40.

- 124 **BROMKE, Adam; NOVAK, Derry, eds.**
The Communist States in the Era of Détente, 1971-1977. Oakville, Ont: Mosaic Press, 1978. viii, 306 pp.
- 125 **BUHARI, Peter; PANICH, Leo**
"Letters from Hungary." *CANADIAN DIMENSION* 24 no. 6 (1990): 36-39.
- 126 "Dead-end Street." *TIME* (Canadian edition) 134 no.16 (1989): 38.
- 127 **FISCHER, Gabriel**
"Nationalism and Internationalism in Hungary and Rumania." *CANADIAN SLAVONIC PAPERS* 10 (1968): 26-41.
- 128 **GABET, Joseph**
"Mannheim et le marxisme hongrois" *CANADIAN JOURNAL OF SOCIOLOGY* 14 no. 3 (1989): 414-416.
- 129 **GEE, Marcus**
"They Are Starting a Revolution." *MACLEAN'S* 101 no. 24 (1988): 36. port.
- 130 **HELLER, Henry**
"New Regime in Hungary." *CANADIAN DIMENSION* 25 no 7 (1991): 21-22.
[Describes the political take-over of the new, coalition government.]
- 131 **HILL, M.R.**
Trade, Industrial Cooperation and Technology Transfer with the Socialist Cotuntries of Eastern Europe: Some Aspects of the British Experience. Ottawa: Carleton University, Institute of Soviet and East European Studies (East-West Commercial Relations) Report no. 14, 1981. 64 pp.
- 132 "Hungary: End of an Era? Kádár's Future is on the Line." *TIME* (Canadian edition) 131 no. 22 (1988): 43. port.
- 133 "Hungary: The New Reality; [Károly] Grósz Faces the Need for Change." *TIME* (Canadian edition) 131 no. 23 (1988): 36.

- 134 "Hungary: Tea, Anybody? *ECONOMIST* 327 no 7815 (June 12, 1993): 59-60.
- 135 **ISAACSON, Walter**
"Eastern Europe: A Freer, but Messier, Order; In Poland and Hungary, George Bush will Confront Communism in Flux:" *TIME* (Canadian edition 134 no. 2 (1989): 34-36. ill.
- 136 **KOVRIG, Bennett**
"Fire and Water.: Political Reform in Eastern Europe." In Nicholas N. Kittrie and Iván Völgyes, eds.: *The Uncertain Future: Gorbachev's Eastern Block*. (New York: Paragon House, 1988) pp. 9-38.
- 137 **KOVRIG, Bennett**
"Kádárism without Kádár?" In Vojtech Mastny, ed.: *Soviet/East European Survey 1987-1988*. (Boulder Colo.: Westview Press, 1989) pp. 276-279.
- 138 **LÁSZLÓ, Leslie**
"Subversion or Bridge-building? A Study of the Communist Use of the Churches for Propaganda Abroad and its Effect on the Hungarian Communities in North America." In M. Gulutsan, ed: *Second Banff Conference on Central and East European Studies*. (Edmonton: CEESAC, 1978) pp. 89-102.
- 139 **MARTON, Kati**
"Hongrie panse ses plaies: József Antall parviendra-t-il à effacer les rancœurs et les habitudes de corruption héritées de 40 ans de communisme?" *READER'S DIGEST* 88 no. 526 (1991): 109-111, 114.
- 140 **MASTNY, Vojtech, ed.**
Soviet/East European Survey, 1987-1988: Selected Research and Analysis from Radio Free Europe/Radio Liberty. Boulder, Colo.: Westview Press, 1989. [Includes a paper on Hungary by Bennett Kovrig.]
- 141 **McGRATH, Bill; McINNES, Simon**
" 'Better Fewer but Better': On Approaches to the Study of Soviet and East European Politics" *CANADIAN SLAVONIC PAPERS* 18 (1976): 327-37.

- 142 **MOLNÁR, Miklós**
 "De Béla kun á János Kádár: Soixante-dix ans de communisme hongrois." *ÉTUDES INTERNATIONALES* 19 no. 1 (1988): 152-153.
- 143 **MOLNÁR, Miklós**
 "Vieux démons et jeunes démocraties: le cas hongrois." *ÉTUDES INTERNATIONALES* 21 no. 4 (1990): 807-821.
- 144 **NÉMETH, Mary**
 " 'Amazing Feeling': Hungary Prepares for Multiparty Democracy." *MACLEAN'S* 103 no. 13 (1990): 34-35.
- 145 **NÉMETH, Mary**
 "Historic Decision: József Antall is Set to be Hungary's New Leader." *MACLEAN'S* 103 no. 17 (1990): 27.
- 146 **NÉMETH, Mary**
 "Hungary: A Vote for Freedom: The Socialists... Defeat" *MACLEAN'S* 103 no. 15 (1990): 37.
- 147 **PHILLIPS, Andrew**
 "Hungary: Images and Expectations." *MACLEAN'S* 101 no. 35 (1988): 24. ill., port.
- 148 **PHILLIPS, Andrew**
 "Tolerating Dissent: Hungarians Debate New Proposals for Reform" *MACLEAN'S* 102 no. 13 (1989): 20-21, 23. ill.
- 149 **PORTER, Tony**
 "Uncertain Future of Hungarian Socialism." *CANADIAN DIMENSION* 22 no. 6 (1988): 37-39.
- 150 **POUPART, Roger; LATOUCHE, Daniel**
 "Capitalisme rouge: en Hongrie, il naît 10 000 nouvelles entreprises par année.." *L'ACTUALITÉ* 12 no. 3 (1987): 29-30. ill.
- 151 **RAKOWSKA-HARMSTONE, Teresa, ed.**
Perspectives for Change in Communist Societies. Boulder, Colo: Westview Press, 1979.

[Includes a paper on Hungarian economic reform by Árpád Abonyi and Iván J. Sylvain (pp. 81-118).]

152 SHAPIRO, Walter

"America's New Export: U.S. Political Operatives in Budapest are Proving that Good Intentions are not Enough." *TIME* (Canadian edition) 135 no. 12 (1990): 30-31. ill.

153 SIKLÓS, Pierre I.

"War Finance, Reconstruction, Hyperinflation, and Stabilization in Hungary, 1938-1948." *INTERNATIONAL HISTORY REVIEW* 15 no 2 (1993): 389-390.

[Book review.]

154 SKILLING, H. Gordon

Charter 77 and Human Rights in Czechoslovakia. London: Allen & Unwin, 1981. 363 pp.

[The treatment of minorities is discussed.]

155 "Static Society: Hungary." *NATIONAL GEOGRAPHIC* 174 no. 6

(1988): 926-929. ill., photos.

156 WATSON, Russell

" 'Feeling Our Way to the Future.': How should Hungary and East Germany Change? " *NEWSWEEK* 114 no. 17 (1989): 36-37. ill.

ECONOMY, COMMERCE, TRADE

157 ABONYI, Árpád; SYLVAIN, Iván J.

"The Impact of CMEA on Social Change in Eastern Europe: The Case of Hungary's New Economic Mechanism." In T. Rakowska-Harmstone, ed: *Perspectives for Change in Communist Societies*. (Boulder, Col.: Westview Press, 1979) pp. 81-118.

158 ADAM, Jan

"Labour Shortages in Hungary and Their Treatment:" *OSTEUROPA WIRTSCHAFT* 26 no. 1 (1981): 44-60.

- 159 **ADAM, Jan**
Wage Control and Inflation in Soviet Block Countries. London: Macmillan, 1979.
 [Special attention is paid to Hungary in regards to price stability, productivity, regulation and basic wages, and wage regulation, pp. 151-157.]
- 160 **ALLENTUCK, Andrew**
 "Hungary Reorganizes Taxation, Private Sector." *FINANCIAL POST* 81 no. 30 (1987) 12.
- 161 "Astonishing Reforms: [Imre] Pozsgay Talks about Hungary's Transformation." *MACLEAN'S* 102 no. 46 (1989): 29, 31. port.
- 162 **BALAWYDER, Aloysius, ed.**
Cooperative Movements in Eastern Europe. Montclair, N.J.: Allanheld, Osmun, 1980.
- 163 **BEREND, Iván T.**
 "Capital Intensity and Development Policy" *ÉTUDES INTERNATIONALES* 19 no. 1 (1988): 161-163.
 [Compte rendu en Français.]
- 164 **BEREND, Iván T.**
 "Hungary: Eastern Europe's Hope?" *CURRENT HISTORY (U.S.)* 91 no. 568 (November 1992): 381-384.
 [An account of the new economic and commercial developments.]
- 165 **BERLET, R.J.L.**
 "Hungary – Economic Reforms may Mean Larger Markets" *FOREIGN TRADE CXXIX* (January 20, 1968): 30-31.
- 166 **BERNÁT, Tivadar**
 "Economic Geography of Hungary" *ÉTUDES INTERNATIONALES* 18 no. 1 (1987): 249-251.
 [Compte rendu en français.]
- 167 **BERNOLÁK, Imre**
Constitutional Wisdom is not Always Wise. Ottawa: Department of Industry, Trade and Commerce, 1982. 45 pp.

- 168 **BERNOLÁK, Imre**
Economic and Social Progress Depends on Productivity. Ottawa: Department of Industry, Trade and Commerce, 1982. 5 pp.
- 169 **BERNOLÁK, Imre**
To improve Productivity in Small Business: Why? How? Helsinki [s.n.] 1981. 21 pp.
- 170 **BLUMSTOCK, Robert**
"Chto takoe norma?!" PROBLEMY VOSTOCHNOI EVRAPY No. 5-6 (1982): 110-119.
- 171 **BROWN, Alan A.; TARDOS, Márton M.**
"Transmission and Responses to External Economic Disturbances: Hungary." In *The Impact of International Economic Disturbances on the Soviet Union and Eastern Europe.* (New York: Pergamon, 1980) pp. 250-276.
- 172 **BRUNET, François**
"Hongroi offre de nombreux incitatifs aux entreprises étrangères." LES AFFAIRES 62 no. 48 (1990): 19.
- 173 **BYFIELD, Mike**
"Subversive's Triumph: A Calgary Engineer will Design Hungary's Oil Industry." ALBERTA (Wester) REPORT 17 no 47 (1990): 31, 33.
- 174 **CLAIR, Michel**
"Hongroi: de Staline à Keynes." REVUE COMMERCE 91 no. 9 (1989): 120-22, 124. ill.
- 175 **DEMONT, John**
"A Rebel's Return..." MACLEAN'S 103 no. 15 (1990): 38-39. port.
[Describes Andrew Sarlos' gamble by helping capitalism flourish in Hungary.]
- 176 **DEMPSEY, Judy**
"Canada's [Andrew] Sarlos among Westerners Helping Hungary Attract Investments" FINANCIAL POST 83 no. 38 (1989): 19. (Feature report from the Financial Times of London.)

- 177 DIEHL, Jackson**
 "Mixing Marx with Mammon: Hungary Experiments with Free Market, and Discovers that it Works." *READER'S DIGEST* (Canadian) 131 no. 784 (1987): 56-60. ill.
- 178 EDDIE, Scott M.**
 "Agriculture as a Source of Supply: Conjectures from the History of Hungary, 1870-1913." In John Komlos, ed.: *Economic Development in the Habsburg Monarchy in the Nineteenth Century: Essays*. (Boulder, Colo.: East European Monographs, 1983) pp. 101-115.
- 179 EDDIE, Scott M.**
 "Austria in the Dual Monarchy: Her Trade within and without the Customs Union." *EAST CENTRAL EUROPE* 7 no. 2 (1980): 225-247.
- 180 FALLENBUCHL, Zbigniew M.**
 "Intégration économique en Europe de l'Est." *REVUE d'ÉTUDES COMPARATIVES EST-OUEST* 8 no. 2 (1977): 7-20.
- 181 FALUS-SZIKRA, Katalin**
 "System of Incomes and Incentives in Hungary." *ÉTUDES INTERNATIONALES* 18 no. 1 (1987): 251-253. (Compte rendu en français.)
- 182 FLAKIERCKI, Henryk**
 "Economic Reform and Income Distribution in Hungary" *CAMBRIDGE JOURNAL OF ECONOMICS* 3 no. 1 (1979): 15-32.
- 183 FRANCIS, Diane**
 "Ex-rebels Reunite to Talk Business: Canadians Invest in Free Hungary" *FINANCIAL POST* 84 no. 25 (1990): 5.
- 184 HANNIGAN, J.B.**
The Orenburg Natural Gas Project and Fuels-Energy Balances in Eastern Europe. Ottawa: Carleton University, Institute of Soviet and East European Studies (East-West Commercial Relations), Report no. 13, 1980. 63 pp.
- 185 "Hungary – A Challenging Market for Canadian Exports:"** *CANADA COMMERCE* (April 1981): 10-12.

- 186 **JENSEN, Holger**
"Wooing the East: In Poland and Hungary, U.S. President Bush Wins Marks for Diplomacy but Offers Meagre Aid." *MACLEAN'S* 102 no. 30 (1989): 22-23. ill., port.
- 187 **JOHNSON, Arthur**
"Hungary's Capitalist Revolution: How Andy Sarlos, George Soros, Albert Reichmann... Plan to... Translate Perestroika into Profits." *FINANCIAL TIMES* 77 no. 23 (1988): 18-20. ill., port.
- 188 **KORDA, B.; MORAVCIK, I.**
"The Energy Problem in Eastern Europe and the Soviet Union." *CANADIAN SLAVONIC PAPERS* 18 (1976): 1-14.
- 189 **KOSIŃSKI, Leszek A.**
"Demographic Characteristics and Trends in North-Eastern Europe: German Democratic Republic, Poland, Czechoslovakia and Hungary." In H. Kostanick, ed.: *Population and Migration Trends in Eastern Europe*. (Boulder, Colo.: Westview Press, 1977) pp. 23-48.
- 190 **KOSIŃSKI, Leszek A.**
Demographic Developments in Eastern Europe. New York: Praeger, 1977. xx, 343 pp.
- 191 **KRÓTKI, Karol J.**
"Some Demographic, Particularly Fertility, Correlates of Female Status in East Europe and the Republics of the Soviet Union." In Tova Yedlin, ed.: *Women in Eastern Europe and the Soviet Union*. (New York: Praeger, 1980) pp. 239-269.
[A study of demography, fertility, income, housing, maternity allowance, abortion in Hungary and the other communist block countries.]
- 192 **LEE, Po-Chih**
"A Dynamic Demand Model for Freight Transport on Railroads in Eastern Europe." In B. Mieczkowski, ed.: *East European Transport: Regions and Modes*. (The Hague: Martinus Nijhoff, 1980) pp. 235-256.

- 193 **LEWIS, Peter**
 "Breaking Ranks: The West Aids Poland and Hungary" *MACLEAN'S*
 102 no. 42 (1989): 43.

- 194 **LÓCZY, Dénes**
 "Land Evaluation Studies in Hungary" *CANADIAN GEOGRAPHER* 34
 no. 3 (1990): 286-87.

- 195 **MARTZ, Larry**
 "Green Summit: With Diminished Clout, Bush Duels Cannily in Paris
 and East Europe." *NEWSWEEK* 114 no. 4 (1989): 12-15. ill., port.

- 196 **MATEJKO, Alexander J.**
 "Az autonóm munkacsoportok elméleti kérdései" [Theoretical Questions
 of Autonomie Work-groups] *IPARGAZDASÁG* No. 1 (1990): 1-8.

- 197 **McMILLAN, Carl H.**
*Direct Soviet and East European Investment in the Industrialized
 Western Economies.* Ottawa: Carleton University, Institute of Soviet and
 East European Studies (East-West Commercial Relations), Working
 Paper no. 7, 1977. 81 pp. Revised edition, Report no. 10, 1979, 64 pp.

- 198 **McMILLAN, Carl H.**
 "Some Thoughts on the Relationship between Regional Integration in
 Eastern Europe and East-West Economic Relations" In F. Levčík, ed.:
International Wirtschaft... (Vienna, New York: Springer, 1978) pp. 183-
 197.

- 199 **McMILLAN, Carl H.**
 "Soviet and East European Direct Investment in Canada." *FOREIGN
 TRADE INVESTMENT REVIEW* 2 no. 2 (1979): 14-16.

- 200 **McMILLAN, Carl H.; HANNIGAN, J.B.**
The Energy Factor in Soviet-East European Relations. Ottawa: Carleton
 University, Institute of Soviet and East European Studies (East-West
 Commercial Relations), Report no. 18, 1981. 58 pp.

- 201 **McMILLAN, Carl H.; HANNIGAN, J.B.**
*Export Diversification: The Case of Canadian Trade with the USSR and
 Eastern Europe.* Ottawa: Carleton University, Institute of Soviet and

East European Studies (East-West Commercial Relations), Report no. 15, 1981. 47 pp.

- 202 McMILLAN, Carl H.; Hannigan, J.B.**
"Trends in East-West Industrial Cooperation." JOURNAL OF INTERNATIONAL BUSINESS STUDIES 12 no. 2 (1981): 53-67.
- 203 NÉMETH, Mary**
"Economy in Crisis: Hungary Boldly Tries another Way." MACLEAN'S 102 no. 46 (1989): 53-54 (cover). ill.
- 204 NEWMAN, Peter C.**
"Bay Street Comes to the Danube..." MACLEAN'S 102 no. 16 (1989): 44.
- 205 PILISI, Paul**
"Rôle des facteurs internationaux dans la législation des petites entreprises en Hongrie." ÉTUDES INTERNATIONALES 18 no. 4 (1988): 717-737. ill. (Avec sommaire en anglais.)
- 206 PLUTA, Leonard**
"The Cooperative System and Central and Eastern Europe in the Nineteenth Century." In A. Balawyder, ed: *Cooperative Movements in Eastern Europe*. (Montclair, N.J.: Allanheld, Osmun, 1980) pp. 1-20.
- 207 PORTER, Tony**
"Pains of Reform." CANADIAN BANKER 95 no. 5 (1988): 49-50. ill.
- 208 SIDEY, Hugh**
"High-wire Act: On a Mission to Poland and Hungary, the President Walks a Line between Pushing Reform and Making too Many Promises." TIME (Canadian edition) 134 no. 4 (1989): 22-24.
- 209 SOMOGYI, András Victor**
"The Reversed 'Salami Tactics': East European Economic Reforms." Ph. D. Thesis, Toronto, York University, 1990.

- 210 STOFFMAN, Daniel**
 "Wheelchair-stealers (Successful Entrepreneurs in Hungary must Avoid Taxes by Necessity)." *REPORT ON BUSINESS MAGAZINE* 7 no. 8 (1991): 23, 25.
- 211 STUDNICKI-GIZBERT, K.W.**
 "Transport Developments in Eastern Europe" In B. Mieczkowski, ed.: *East European Transport: Regions and Modes*. (The Hague: Martinus Nijhoff, 1980) pp. 219-34.
- 212 VÖLGYES, Iván**
 "Hungary: Dancing in the Shackles of the Past." *CURRENT HISTORY* (U.S.) 88 no. 541 (1989): 381-384, 399.
- 213 WOJATSEK, Charles**
 "László Dobossy: Representative of the Central European Vox Humana." In László Dobossy: *Festschrift*. (Budapest: University of Budapest, 1980) pp. 15-26
- 214 YEDLIN, Tova, ed.**
Women in Eastern Europe and the Soviet Union. New York: Praeger, 1980. 299 pp.
 [Includes a paper on the economic status of women in Hungary, Czechoslovakia, Poland, and Rumania, pp. 239-269.]

FOREIGN RELATIONS

- 215 BANTA, Kenneth W.**
 "East Block: Seeing Red; A Feud [between Hungary and Rumania] Grows Critical." *TIME* (Canadian edition) 133 no. 2 (1989): 22.
- 216 BANTA, Kenneth W.**
 "Eastern Europe: Give Us Your Tired, Your Poor: Hungary Shelters Refugees from a Fellow Warsaw Pact Country." *TIME* (Canadian edition) 132 no. 1 (1988): 40. ill.
- 217 "Canada: Trends in External Policy."** *ROUND TABLE* 45 (March 1955): 179-186.
 [Discusses the case of a diplomate expelled from Hungary.]

- 218 "Canadian-Hungarian Relations." EXTERNAL AFFAIRS 16 (July 1964): 329-32; 17 (August 1965): 370-371.
- 219 "La Coexistence pacifique et la Hongrie." RELATIONS 20 no. 234 (1960): 143.
- 220 COHEN, Maxwell A.
 "New Responsibility in Foreign Policy" SATURDAY NIGHT 72 (Jan. 19, 1957): 5-6, 28.
 [Relates to external relations between Hungary and Canada.]
- 221 COLLEN, Robert B.; MEYER, Michael
 "Moving Out of Hungary? Prospects for a Soviet Troop Withdrawal" NEWSWEEK 112 no. 3 (1988): 38. ill., port.
- 222 CREIGHTON, Donald G.
 "Canada in the English-speaking World." CANADIAN HISTORICAL REVIEW 26 (June 1945): 119-127.
 [Discusses Canadian trade agreement with Hungary.]
- 223 DABAS, Rezső
'Burgenland' álarc nélkül: Történelmi-földrajzi tanulmány az elrabolt végekről [Burgenland without a Mask: A Historical-Geographical Study Relating to the Western Territories Grabbed from Hungary]. Montreal: The Author, 1984. 415 pp.
- 224 DOBOZI, L.; McMILLAN, Carl H.
The Economic Dimension of Canadian-Hungarian Relations: Achievements, Problems and Prospects. Ottawa: Institute of Soviet and European Studies, Carleton University, 1982. (East-West Commercial Relation Series. Research Report 19).
- 225 FRASER, Blair; IRWIN, A.
 "Straight Talk from Mike Pearson." MACLEAN'S 62 (October 15, 1949): 8-9, 62-67.
 [Trade agreement with Hungary.]
- 226 GIBBON, John Murray
 "Hungary and Canada." In his *Canadian Mosaic.* (Toronto:1938) pp.350-363. ill.

- 227 GIBSON, James**
 "Mr. MacKenzie King and the Blunt Pencil: Some Marginalia of Canadian Foreign Policy" *DALHOUSIE REVIEW* 32 (1952): 19-24.
 [Canadian foreign relations; the Budapest Fair.]
- 228 JOHNSON, Marguarite**
 " 'Our Dream Come True': The Blues and Greens Stop Hungary's Danube Dam." *TIME* (Canadian edition) 134 no 20 (1989): 66.
- 229 LEDIT, Joseph**
 "La Hongrie et le monde." *RELATIONS* 15 no. 193 (1957): 21-23.
- 230 MacGUIGAN, Mark**
 "Canada's Relations with Hungary" Ottawa: Department of External Affairs, March 16, 1981. S/S 81/6.
- 231 MEYER, Michael**
 "Last Great Stalinist: As Poland and Hungary Move toward Democracy, Romania's Leader Turns His Poor Country inward" *NEWSWEEK* 114 no. 8 (1989): 30, 32. ill., port.
- 232 NAGY, Moses M.**
 "Emile M. Cioran Looks at Rumanians and Hungarians. A Characterization or Caricature?" *HUNGARIAN STUDIES REVIEW* 19 no 1-2 (1992): 69-75.
 [The article describes the characterization of Rumanians and Hungarians made by an expatriate Rumanian now residing in France.]
- 233 "Relations canada-hongroises"** *AFFAIRES EXTERIEURES* 16 no. 7 (1964): 337-39; 17, no. 8 (1965): 392-393.
- 234 SMITH, William E.**
 "Challenge from the Blues: Environmentalists Fight a Danube Hydroelectric Project." *TIME* (Canadian edition) 132 no. 18 (1988): 90-91. ill., map.
- 235 SPIRA, Thomas**
German Hungarian Relations and the Swabian Problem: From Károlyi to Gömbös 1919-1936. (Boulder, Colo.: East European Quarterly, 1977) pp. xii, 382 pp.

- 236 "Visit to Canada of Foreign Minister of the Hungarian People's Republic, June 1-4, 1982." COMMUNIQUÉ (Ottawa: Department of Foreign Affairs, May 28, 1982).

1956 REVOLUTION

- 237 **BERECZ, János**
"1956 Counter-revolution in Hungary: Words and Weapons." ÉTUDES INTERNATIONALES 20 no. 1 (1989): 240. (Compte rendu en français.)
- 238 **BLUMSTOCK, Robert**
"Back to Normal?" In Béla K. Király, Barbara Lotze, and N.F. Dreisziger, eds.: *The First War between Socialist States: The Hungarian Revolution of 1956 and its Impact*. (New York: Brooklyn College Press, 1983) pp. 467-476.
- 239 **BORELL, John**
"Hungary: at Long Last, Hail and Farewell; A Salute to Past Martyrs as the Country Bargains over its Future:" TIME (Canadian edition) 133 no. 26 (1989): 17.
- 240 **DREISZIGER, N.F.**
"The Hungarian Revolution of 1956: The Legacy of the Refugees." NATIONALITIES PAPERS 13 no. 2 (1985): 198-208.
- 241 **ELLIOTT, Lawrence**
"Hungary 30 Years Later: The [1956 Revolution] Spirit Lives on." READER'S DIGEST (Canada) 129 no. 776 (1986): 147-48, 150. ill.
- 242 **FALUDY, George**
"The Execution of Imre Nagy" In Béla K. Király, Barbara Lotze, and N.F. Dreisziger, eds.: *The First War between Socialist States...* (New York: Brooklyn College Press, 1983) pp. 61-62.
- 243 **FRIEDRICH, Otto**
"Echo from the Past: Nearly 35 Years Ago, a War in the Middle East and a Crackdown by Moscow Took Place in a Single Week" TIME (Canadian edition) 137 no. 4 (1991): 9.

- 244 GLABERMAN, Martin**
 "Hungarian Revolution of 1956" *LABOUR/Le TRAVAIL* No. 24 (Fall 1989): 239-243.
 [Review *In the Name of the Working Class* by Sándor Kopácsi.]
- 245 HOLMES, John W.**
 "Soviet Complaint of U.S. Interference in Eastern Europe" *UNITED NATIONS* (Feb. 27, 1957) S/S-57: 19.
- 246 KIRÁLY, Béla K.; LOTZE, Barbara; DREISZIGER, N.F.**
The First War between Socialist States: The Hungarian Revolution of 1956 and its Impact. New York: Brooklyn College Press, 1983.
 [Includes papers by N.F. Dreisziger and Bennett Kovrig.]
- 247 KOPÁCSI, Sándor**
In the Name of the Working Class: The Inside Story of the Hungarian Revolution. Translated by Daniel and Judy Stoffman. Toronto: Lester & Orpen Dennys, 1986. xi, 304 pp.
- 248 KOVRIG, Bennett**
 "Rolling Back Liberation: The United States and the Hungarian Revolution." In Béla K. Király, Barbara Lotze, and N.F. Dreisziger, eds.: *The First War between Socialist States...* (New York: Brooklyn College Press, 1983) pp. 279-90.
- 249 MacKAY, Robert A.**
 "The Hungarian Situation." *UNITED NATIONS* (Nov. 9, 1956) S/S-56: 27
- 250 MacKAY, Robert A.**
 "Statement on Hungary." *UNITED NATIONS* (Sept. 12, 1957) S/S-57: 31.
- 251 MEYER, Michael**
 "Tumult of the Tomb: Nagy's Proper Burial." *NEWSWEEK* 113 no. 26 (1989): 45.
- 252 "Moyen-orient et Hongrie."** *AFFAIRES EXTERIEURES* 8 no. 11 (1956): 339-350.

- 253 NESBITT, W.B.**
"The Question of Hungary." UNITED NATIONS (Dec. 8, 1959) S/S-60: 8.
- 254 PEARSON, Lester B.**
"Canadian Participation in the United Nations Emergency Force in the Middle East; Hungary." UNITED NATIONS (1956) S/S-56: 35.
- 255 PEARSON, Lester B.**
"The Situation in Hungary." UNITED NATIONS (Nov. 4, 1956) S/S-56: 25.
- 256 PEARSON, Lester B.**
"The Situation in Hungary." UNITED NATIONS (Nov. 19, 1956) S/S-56: 30.
- 257 PEARSON, Lester B.**
"Special Session of Parliament." (Ottawa: Nov. 27, 1956) S/S-56: 35.
- 258 PINARD, Roch**
"U.S.S.R. and Hungary." UNITED NATIONS (Dec. 10, 1956) S/S-56: 41.
- 259** "The Problem of Hungary." EXTERNAL AFFAIRS 9 (June-July 1957): 191-194.
- 260 ROSENBERG, Tina**
"From Dissidents to MTV Democrats: In Hungary, the Revolution Turns Generational." HARPER'S MAGAZIN 285 no 1708 (1992): 46-52. ill.
- 261 St. LAURENT, Louis S.**
"The International Situation." (Ottawa: Nov. 4, 1956) S/S-56: 24.
- 262 St. LAURENT, Louis S.**
"Recent Development in International Affairs." (Toronto: Nov. 15, 1956) S/S-56: 26.

- 263 **St. LAURENT, Louis S.**
 "Special Session – 22nd Parliament." (Ottawa: Nov. 26, 1956) S/S-56:
 36.
- 264 "Special Session of Parliament on Hungary." EXTERNAL AFFAIRS 9
 (October 1957): 297-300.

RELIGION

- 265 **BONO, Agostino**
 "Hungary Requests Diplomatic Links with Vatican." CATHOLIC NEW
 TIMES 13 no. 18 (1989): 1.
- 266 **EIBNER, John**
 "[Surviving] Under Church and State in Hungary." CATHOLIC NEW
 TIMES 11 no. 10 (1987): 12. ill.
- 267 **HORVÁTH, Loránd**
*Jónás Könyve: Magyarázatok Jónás Könyvéhez [The Book of Jonas:
 Interpretations to the Book of Jonas].* Budapest: A Magyarországi
 Református Egyház Kálvin János Kiadója, 1993. 75 pp.
- 268 **KASLIK, Peter**
A Zen... ki érti? [Zen... Who can Comprehend it?]. Foreword by George
 Faludy. Chicago: Framo, 1983. 76 pp.
- 269 **KOVÁCS, M.L.**
 "Primordial Hungarian Beliefs and Modern Literature." HUNGARIAN
 STUDIES REVIEW 13 no. 2 (1986): 81-91.
- 270 **KRISZTINKOVICH H., Maria**
 "Hungarian Prehistory of Canadian Hutterites. The 18th Century Scene."
 Toronto: Conference of the Hungarian Studies Association of Canada,
 1983.
- 271 **KRISZTINKOVICH H., Maria**
 "Hutterite Codices Rediscovered in Hungary." MENNONITE
 QUARTERLY REVIEW 44 (1970): 114-121.

- 272 LÁSZLÓ, Leslie**
 "The Catholic Underground in Wartime Hungary: The Birth of the Christian Democratic Party." *CANADIAN SLAVONIC PAPERS* 23 no. 1 (1981): 59-61.
- 273 LÁSZLÓ, Leslie**
 "Religion and Nationalism in Hungary" In Pedro Ramet, ed.: *Religion and Nationalism in Soviet and East European Politics*. (Durham, N.C.: Duke University Press, 1984) pp. 140-149.
- 274 LÁSZLÓ, Leslie**
Szellemi honvédelem: Katolikus demokrata mozgalmak és az egyházak ellenállása a Második Világháború idején Magyarországon [Spiritual National Defence: On the Defence of Catholic Democratic Movements and the Churches during the Second World War in Hungary]. Rome: Katolikus Szemle, 1980. 103 pp.
- 275 PERESZLÉNYI, E.A.**
 "Cry of a Hungarian Reformed Christian: Hungary's History Reflects Long Periods of Oppression for Nation and Church." *PRESBYTERIAN RECORD* 117 no. 1 (1993): 24-25.
- 276** "Religious Orders Revitalized in Hungary." *CATHOLIC NEW TIMES* 13 no. 11 (1989): 11.
- 277 St. LAURENT, Louis S.**
 "Religious Persecution." (Ottawa: Feb. 24, 1949) S/S-49: 8.
- 278 SZABÓ, Peter**
 "Darkness in Transylvania..." *PRESBYTERIAN CHURCH RECORD* 113 no. 7 (1989): 16-18.

EDUCATION, ART, CULTURE, THEATRE

- 279 BISZTRAY, George**
 "Film/Literature: An Assessment of a Long Debate." *NE-HELICON* 9 no. 1 (1982): 177-200.

- 280 BISZTRAY, George**
 "Hungary, 1810-1838." In L. Senelick, ed.: *National Theatre in Northern and Eastern Europe, 1746-1900*. (Cambridge: Cambridge University Press, 1991) pp. 276-300.
 [A history of Hungarian theatre between 1810 and 1883.]
- 281 BLUMSTOCK, Robert**
 "Hungary." In W. Welch, ed.: *Survey Research and Public Attitudes in Eastern Europe and the Soviet Union*. (Elmsford, N.Y.: Pergamon Press, 1981) pp. 319-88.
 [Concerns the educational system in Hungary.]
- 282 BOTÁR, Olivér A.I.**
 "Architecture: The Oeuvre of Imre Makovecz." *PERFORMING ARTS* 26 no 4a (1991): 49.
- 283 BOTÁR, Olivér A.I.**
 "Connection between the Hungarian and American Avant-garde during the Early 1920s." *HUNGARIAN STUDIES REVIEW* 15 no. 1 (1988): 37-51. (Special issue: The Early Twentieth Century Hungarian Avant-Garde.)
- 284 BOTÁR, Olivér A.I.**
 "Kassák és az amerikai avantgárd" [Lajos Kassák and the American Avant-Garde]. In Ferenc Csaplár, ed.: *Magam törvénye szerint. Tanulmányok és dokumentumok Kassák Lajosról*. (Budapest: Petőfi Irodalmi Múzeum and Múzsák Közművelődési Kiadó, 1987).
- 285 BOTÁR, Olivér A.I.; TATTERSALL, Phileen, eds.**
 Tibor Pólya and the Group of Seven: Hungarian Art in Toronto Collections: 1900-1949. Toronto: Justina M. Barnike Gallery, Hart House, University of Toronto, 1990. 124 pp. ill.
- 286 CLARKE, Pamela**
 "Hungary Sets Pace for Eastern Block." *COMPUTING CANADA* 14 no. 20 (1988): 42-43.
 [Describes the process of technological development in Hungary.]

- 287 ELDER, Alan**
 "Crafts: Colour, Form and Texture" PERFORMING ARTS 26 no 4a
 (1991): 58. ill.
- 288 GLATZ, Attila J.**
 "Music Rooted in Popular Culture." PERFORMING ARTS 26 no 4a
 (1991): 40. ill.
- 289 GOTTLIEB, Paul**
 "Hungarian Film: Goulash Socialism on the Silver Screen." CINEMA
 CANADA No. 161 (March-April 1989): 25-27.
- 290 HALÁSZ de BÉKY, I.L.**
 "Külföldi magyar könyvtárosok budapesti tanácskozása" [A World
 Conference of Hungarian Librarians in Budapest]. NYELVÜNK ÉS
 KULTÚRÁNK No. 41 (1980): 85-87.
- 291 HARGITTAY, Clara**
 "Free Worlds: Metaphors and Realities in Contemporary Hungarian
 Art." PERFORMING ARTS 26 no 4a (1991): 21-25. ill.
- 292 HORVÁTH, J.E.**
 "Egy Mátyás korabeli nemesi adománylevél Vancouverbén" [King
 Matthias Corvinus' Letter Patent of Nobility in Vancouver]. C.B.C.
 Radio Canada International (Nov.19, 1981)
- 293 HORVÁTH, J.E.**
 "Kossuth kerámia" [Kossuth Ceramics]. C.B.C. Radio Canada
 International (Oct. 21, 1976)
- 294 HORVÁTH, J.E.**
 "Miklós Tótfalusi Kis: Printer, Scholar, Philosopher, Inventor, 1650-
 1702." AMPHORA No. 67 (1987): 3-8. ill.
- 295 HORVÁTH, J.E.**
 "The Rise and Fall of the Bibliotheca Corvina" AMPHORA No. 75
 (1989): 3-10. ill.
- 296 "Hungary Reborn." PERFORMING ARTS 26 no 4a (1991): 1-62.**
 [Special supplement.]

- 297 "Márta Mészáros." *SÉQUENCES* No. 135-136 (1988): 67-71. ill.
[Introduces a Hungarian actress.]
- 298 **PLATER, Edward M.V.**
"István Szabó's Film of Inner Conflict and Political Prophecy: The 'Poseur' in István Szabó's *Colonel Redl*" *HUNGARIAN STUDIES REVIEW* 19 no 1-2 (1992): 43-57.
[A review of a film based on the life of Alfred Redl (1864-1913), who rose from humble beginnings to become chief of army intelligence in the Austro-Hungarian Empire.]
- 299 **RUBIN, Don**
"Just Saying No: Waiting for the 'New' Hungarian Theatre." *THEATRUM* No. 22 (1991): 23-24. ill.
- 300 **SATORY, Stephen**
"Bartók and Kodály: A Parting of the Ways." *HUNGARIAN STUDIES REVIEW* 19 no 1-2 (1992): 59-68.
[Describes the similarities and dissimilarities between the works of the two composers.]
- 301 **SHEDDON, Jim**
"35 Years of Hungarian Cinema." *PERFORMING ARTS* 26 no 4a (1991): 26-27. ill.
- 302 **SZABÓ, László**
"The Fate of a Language: A Brief Survey." *NATIONALITIES PAPERS* 9 no. 2 (1981): 179-84.
- 303 **TARI, Andor J.**
"Characteristic Features of Present-day Approaches to Early Childhood Care and Education in Hungary." In Metro Gulutsan, ed.: *Second Banff Conference on Central and East European Studies*. (Edmonton: CEESAC, 1978) pp. 137-49.
- 304 **VÁRNAL, Paul**
"The Role of Culture." *NEW HUNGARIAN QUARTERLY* (Winter 1978): 168-172.

- 305 WARREN, Clay**
 "Communication Theory and Practice behind the See-through Iron Curtain of Hungary." *EAST EUROPEAN QUARTERLY* 23 no. 1 (1990): 85-98.
- 306 WOJATSEK, Charles**
 "Az anyanyelvi Konferencia tízéves munkájának margójára – Kanadából" [Regarding the Ten-Year Accomplishments of the Hungarian Linguistic Congress – from Canada]. *NYELVÜNK ÉS KULTÚRÁNK* No. 40 (1980): 32-35.
- 307 WOJATSEK, Charles**
Hungarian Textbook and Grammar. 4th ed. Sherbrooke, Qué.: Éditions Paulines, 1977. ill.

LANGUAGE, LITERATURE

- 308 ADAM, Zuzana**
 "The Woman and the Family in Contemporary Hungarian Literature." In T. Priestly, ed.: *First Proceedings of the Second Banff Conference on Central and East European Studies of Canada*. (Edmonton: CEESAC, 1977) pp. 177-182.
- 309 BAK, János**
 "Janus Pannonius (1434-1472): The Historical Background." In A.A. Barrett, ed. and transl.: *Janus Pannonius: The Epigrams*. (Budapest: Corvina, 1985) pp. 29-45.
- 310 BISZTRAY, George**
 "Csurka, István." In *McGraw-Hill Encyclopedia of World Drama*, I: 576-77.
- 311 BISZTRAY, George**
 "Hubay, Miklós." In *McGraw-Hill Encyclopedia of World Drama*, II: 527-28.
- 312 BISZTRAY, George**
 "Hungarian Drama." In *McGraw-Hill Encyclopedia of World Drama* II: 533-45.

- 313 BISZTRAY, George**
 "Illés, Endre." In *McGraw-Hill Encyclopedia of World Drama* III:20-21.
- 314 BISZTRAY, George**
 "Literary Sociology and Marxist Theory: The Literary Work as a Social Document." *MOSAIC* V no 2 (1972): 47-56.
- 315 BISZTRAY, George**
 "Motivi e personaggi italiani nella prosa di Kálmán Mikszáth" *RIVISTA DI STUDI UNGHERESTI* 6 (1991): 5-17.
- 316 BISZTRAY, George**
 "National Myths in Nineteenth-century Hungarian Literature." *CANADIAN REVIEW STUDIES IN NATIONALISM* 19 no 1-2 (1992): 109-115.
- 317 BISZTRAY, George**
 "Örkény, István." In *McGraw-Hill Encyclopedia of World Drama* IV: 42-43.
- 318 BISZTRAY, George**
 Review of Eva L. Corredor: *György Lukács and the Literary Pretext*, and Ernest Joós, ed.: *George Lukács and His World*. *CANADIAN REVIEW OF CONTEMPORARY LITERATURE* 17 no. 3-4 (1990): 383-386.
- 319 BISZTRAY, George**
 "Sarkadi, Imre." In *McGraw-Hill Encyclopedia of World Drama* IV: 315-316.
- 320 BISZTRAY, George**
 "Szakonyi, Károly" In *McGraw-Hill Encyclopedia of World Drama*. IV: 606-607.
- 321 BISZTRAY, George**
 "Two Homelands: Mihály Babits and European Conscientiousness in Modern Hungarian Literature." In M.N. Nagy, ed.: *A Journey Into History: Essays on Hungarian Literature*. (New York: Peter Lang, 1990) pp.145-160.

- 322 CAVAGLIA, Gianpiero**
 "Italian Renaissance as Pretext in Kálmán Mikszáth's *A kis primás*." HUNGARIAN STUDIES REVIEW 17 no 2 (1990): 39-46. ill.
 [Describes the story of Prince Hyppolyte of Ferrara as archbishop of Esztergom, appointed by King Matthias.]
- 323 DI FRANCESCO, Amedeo**
 "Toldi's Tale: A Hungarian Version of Chivalric Ideals." HUNGARIAN STUDIES REVIEW 17 no 2 (1990): 31-38.
 [Shows the intention of the poets Péter Ilosvay Selymes and János Arany to insert powerful symbols of individual heroism and past glory of the era of Louis the Great into the literary consciousness of their age.]
- 324 HOLLOSI, Clara**
 "Chekhov's Hungarian Story" CANADIAN SLAVONIC PAPERS 27 (1985): 301-06.
 [Describes Chekhov's attempt to imitate the literary style of Moritz Jókai.]
- 325 ILLYÉS, Gyula**
 "Ode to Bartók." Translated by Margaret Avison and Ilona Duczyńska. CANADIAN LITERATURE No. 120 (1989): 46-49.
- 326 KADAR, Marlene**
 "Earle Birney's Translations of Attila József: The Idea of the Midwife-translator." HUNGARIAN STUDIES REVIEW 15 no. 2 (1988): 3-11.
- 327 KIRKCONNELL, Watson**
Quintessence of Hungary. Budapest: The Society of the Hungarian Quarterly, 1938. 11 pp.
 [A survey of Hungarian literature.]
- 328 KUSHNER, E.; STRUC, R., eds.**
Actes du VIIe Congrès de l'Association Internationale de Litterature Comparée. II. Budapest: Akadémiai Kiadó, 1979.
- 329 McROBBIE, Kenneth**
 "Acta Sanctorum. The Achievement of József Lengyel." NEW HUNGARIAN QUARTERLY 46 (1972)

- 330 **McROBBIE, Kenneth**
 "Another Forced March: Radnóti in Translation." *NEW HUNGARIAN QUARTERLY* 22 no. 84 (1981): 181-187.
- 331 **McROBBIE, Kenneth**
 "Beyond Nature with Human Face? Ferenc Juhász' 'Homage to Karl Marx.'" *CANADIAN SLAVONIC PAPERS* 23 (1981): 273-290.
- 332 **McROBBIE, Kenneth**
 "Four Younger Hungarian Poets: A Selection." *CROSS CURRENTS* 5 (1986): 410-422.
- 333 **McROBBIE, Kenneth**
 "György Konrád's *The City Builder*." *CITY MAGAZINE* 10 no. 4 (1989)
- 334 **McROBBIE, Kenneth**
 "György Petri: The New Poetics of Tension in the Hungarian Context." *WORLD LITERATURE TODAY* 62 no. 1 (1988): 38-41
- 335 **McROBBIE, Kenneth**
 "Introduction to Three Younger Hungarian Poets." *KENYON REVIEW* 3 no. 3 (1981)
- 336 **McROBBIE, Kenneth**
 "Lajos Kassák. A Pioneer of the Hungarian Avant-garde 1887-1967" *CROSS CURRENTS* 8 (1989)
- 337 **McROBBIE, Kenneth**
 "On the Role of the Eastern European Imagination in Literature." *MOSAIC* 6 no. 4 (1973)
 [Introduction to special theme issue of that title.]
- 338 **McROBBIE, Kenneth**
 "The Poems of Endre Ady. Something for Nothing." *NEW HUNGARIAN QUARTERLY* 42 (1971)
- 339 **McROBBIE, Kenneth**
 "The Poetry of László Nagy" *THE HUNGARIAN BOOK REVIEW* (Budapest) 14 no. 1 (1974)

- 340 McROBBIE, Kenneth**
 "The Quality of Culture in Eastern European Countries" *GLOBE AND MAIL* (March 11, 1961)
 [Published in the Magazine section.]
- 341 McROBBIE, Kenneth**
 "Sándor Csoóri: A Journey: Half Dreaming." *CROSS CURRENTS* 6 (1987): 107-108.
- 342 McROBBIE, Kenneth**
 "Sándor Petőfi. Beyond His Nation, Beyond His Time" *NEW HUNGARIAN QUARTERLY* 63 (1976)
- 343 McROBBIE, Kenneth**
 "The Scorching Wind was His Religion. In Memoriam, László Nagy." *WORLD LITERATURE TODAY* 52 no. 4 (1978)
- 344 McROBBIE, Kenneth**
 "Some Notes on Sándor Csoóri." *CROSS CURRENTS* 6 (1987): 101-03.
- 345 McROBBIE, Kenneth**
 "Towards Renewal of a Democratic Poetics: Four Younger Hungarian Poets." *CROSS CURRENTS* 6 (1987): 393-409.
 [Introduces György Petri, Szabolcs Várady, Lajos Pintér, and Dezső Tandori.]
- 346 MISKA, János**
 "A magyarságismeret globalizálása" [The Globalization of Hungarian Studies]. *KANADAI MAGYARSÁG* (Dec. 25, 1993; Jan. 1, 1994): 6 respectively.
 [Review article introducing four reference books: *A magyar Irodalom Évkönyve* 1992, ed. Éva F. Almási; *Hungarian Literature*, ed. E. Basa Molnár; *Encyclopaedia Hungarica*, ed. László Bagossy; *A Magyar Emigrációs Irodalom Lexikona*, ed. Csaba Nagy.]
- 347 TELEKY, Richard**
 "The Poet as a Translator. (Margaret Avison's 'Hungarian Snap')." *CANADIAN LITERATURE* 135 (1992): 112-122.

[Describes Margaret Avison's involvement in translating some Hungarian poems into English, included in *The Plough of the Pen*. Special reference is made to the poetry of Attila József.]

348 TOMOVIĆ, Vladislav A.

Review of *Love of the Scorching Wind, the Poems of László Nagy*, translated by Tony Connor and Kenneth McRobbie. CANADIAN SLAVONIC PAPERS 17 (1975): 166-68.

349 VÁRNAI, Paul

"Holocaust and the Hungarian Literary Imagination." VIEWPOINTS 10 no. 3 (1980): 58-64.

350 VÁRNAI, Paul

"The Hungarian Solzhenitsin." CANADIAN SLAVONIC PAPERS 8 (1966): 260-266.
[Concerning József Lengyel.]

351 VÁRNAI, Paul

"Tibor Déry and his *Mr. G.A. in X*." CANADIAN SLAVONIC PAPERS 10 (1968): 100-108.

352 VÁRNAI, Paul; LEVENSON, Christopher, trans.

Páskándi Géza: *The Guest, a 3-Act Play*. Budapest: Arion III, 1978.

353 WOJATSEK, Charles

"Arany János hatása a szlovák irodalomra" [The Influence of János Arany on the Slovak Literature]. In *Proceedings of the Third International Congress of Hungarian Philologists* (Budapest-Vienna, 1991) pp. 722-734.

354 WOJATSEK, Charles

"A magyar nyelv és kultúra a Duna völgyében. Kapcsolatok és kölcsönhatások a 19-20. század fordulóján" [The State of Hungarian Culture and Language in the Danube Valley. Influences and Interrelations at the Turn of the Century]. In *Proceedings of the Second International Congress of Hungarian Philologists*. Vienna, Sept.1-5, 1986. (Budapest, 1991).

MISCELLANEOUS

- 355 DLIVAL, Marie-Thérèse**
"De Prague á Budapest." *BEL AGE/TEMPS DE VIVRE* 5 no 10 (1992): 42-45. ill.
- 356 FEDÁK, János**
"Exploring an Ancient City: Canadian-Hungarian Cooperation at Gorsium-Herculia." *HUNGARIAN STUDIES REVIEW* 17 no 1 (1990): 13-18.
[Describes the exploration of Gorsium-Herculia, a Roman city near present-day Budapest and the part played by Hungarian and Canadian archeologists in the process.]
- 357 "Science: A Scientific Honour Roll: Distinguished Contributions have been Made by Hungarians in Virtually Every Area of Science."**
PERFORMING ARTS 26 no 4a (1991): 48 (suppl.) ill.
- 358 VANSTONE, Ellen**
"Best of Budapest: Publishing Diva Anna Porter Reminiscences Fondly and Frankly about the City of her Berth." *TORONTO LIFE* 27 no 11 (1993): 68-69, 71. ill.
- 359 WEAGEAMAKEIS, Simon**
"Textiles from Needle to Loom." *PERFORMING ARTS* 26 no 4a (1991): 59 (suppl.) ill.

2. HUNGARIANS IN CANADA

RERERENCE WORKS

Bibliographies

360 BATTIS, M.S.

" 'Pilot' Bibliographies of Canadian Ethnic Literature: (German, Hungarian, Italian, Spanish)." *CANADIAN ETHNIC STUDIES* 23 no. 1 (1991): 97-103.

[Describes the scope, methods and sources. Reference is made to the bibliographies of George Bisztray and John Miska.]

361 BISZTRAY, George

"The Hungarian Canadian Press" *POLYPHONY* 2, no. 2-3 (1980): 54-57.

[A preliminary list of periodicals, newspapers and inhouse publications of Hungarian Canadian organizations in Ontario.]

362 COLOMBO, John Robert

Canadian Literary Landmarks. Willowdale, Ont.: Hounslow Press, 1984. 318 pp. ill., ports.

[An illustrated guide to places in Canada with literary associations. Includes George Faludy, André Farkas, George Jónás, John Marlyn, and Stephen Vizinczey.]

363 KEREK, Andrew, comp.

Bibliography of Hungarian Linguistic Research in the United States and Canada. New Brunswick, ME: Hungarian Research Center, American-Hungarian Foundation, 1979. 28 pp. (Hungarian Reference Shelf, No. 5)

364 LIEBERS, Jan

Inventory of the Multicultural History Society of Ontario. Papers. F1405 Series 69. Hungarian-Canadian Papers. Toronto: Archives of Ontario, 1991. 54 pp.

[Major collections listed include the Rev. Steinmetz papers (1914-1980), the P. Kertész papers (1921-1977), the I. Zolcsák papers (1975-1980), the Rev. Blaise Jaschko papers (1943-1970), the Canadian-Hungarian Federation papers (1956-1976).]

- 365 *A Magyar Irodalom Évkönyve 1992 [Yearbook of Hungarian Literature 1992]*. Szerk. F. Almási Éva. Budapest: Széphalom Könyvműhely, 1993. 323 pp. [Includes a section on Hungarian-Canadian writers, pp.104-105.]
- 366 **MISKA, John**
Canadian Studies on Hungarians 1886-1986: An Annotated Bibliography of Primary and Secondary Sources. Regina: Canadian Plains Research Center, University of Regina, 1987. 245 pp. port.
 [Includes close to 1300 citations on Hungary and Hungarians in Canada. Arranged by subject, provides archival holdings and author, title and subject indexes.]
- 367 **MISKA, John**
Ethnic and Native Canadian Literature: A Bibliography. Toronto: University of Toronto Press, 1990. xv, 445 pp.
 [Includes more than 600 citations on Hungarian-Canadian literature, pp. 139-181.]
- 368 **WEISS, Allan**
A Comprehensive Bibliography of English-Canadian Short Stories, 1950-1983. Toronto: ECW Press, 1988. 973 pp.
 [Includes George Jónás, John Marlyn, George Payerle, Karl Sándor, and Robert Zend.]

General Studies

- 369 **AVERY, Donald; RAMIREZ, Bruno**
 "Immigration and Ethnic Studies" In A.F.J. Artibise, ed.: *Interdisciplinary Approaches to Canadian Society: A Guide to the Literature*. (Montreal-Kingston: McGill-Queen's University Press, 1990) pp. 77-116. [Includes papers by N.F. Dreisziger and M.L. Kovács.]
- 370 **BAKÓ Ferenc**
Kanadai magyarok [Hungarian Canadians]. Budapest: Gondolat, 1988. 319 pp. ill., photos.
 [A comprehensive study of social, economic, folkloristic, religious, and cultural aspects.]

- 371 BERRY, John W.**
 "Finding Identity: Separation, Integration, Assimilation, or Marginality?" In *Ethnic Canada...* (Toronto: Top Clark Pitman, 1987) pp. 223-39.
 [Hungarian integration-assimilation, pp. 230-39, is based on a case study of a group of Hungarians in Ottawa.]
- 372 BETHLENDY, George**
A Kanadai Magyar Mérnökegyesület rövid története / *A Brief History of the Hungarian-Canadian Engineers' Association.*
 [Toronto: The Association], 1987. 50 pp.
 [Includes papers and lists of scientific presentations of society members.]
- 373 BISZTRAY, George**
 "Külhonban – nemzettudattal: Beszélgetés Bisztray Györggyel az észak-amerikai magyarság jelenéről" [Abroad – Retaining National Identity: An Interview with George Bisztray on the Present State of Hungarian Life in North-America]. *MOZGÓ VILÁG* No. 4 (1982): 22-31.
 [Topics discussed include Hungarology in Canada, cultural and other institutions, educational trends, and literary activities of Hungarians in Canada and the United States.]
- 374 CANADA. PARLIAMENT. HOUSE OF COMMONS**
Multiculturalism: Building the Canadian Mosaic. (Report of the Standing Committee on Multiculturalism). Ottawa: Supply and Services, 1987. 164 pp. ill.
- 375 DRIEDGER, Leo, ed.**
Ethnic Canada: Identities and Inequalities. Toronto: Topp Clark Pitman, 1987. v, 442 pp. ill.
 [Includes a paper by John W. Berry on Hungarian-Canadian integration and assimilation, pp. 223-239.]
- 376 ELLIOTT, Jean, ed.**
Two Nations, Many Cultures: Ethnic Groups in Canada. 2nd ed. Scarborough: Prentice-Hall, 1983. xiii, 493 pp. ill.
 [References and statistics relating to Hungarians are given throughout the text.]

- 377 **FEJŐS, Zoltán**
 "Kanadai magyarok" [Hungarian Canadians]. *SCIENTIFIC AMERICAN* (Hungarian edition) (October 1989)
 [Review of Ferenc Bakó: *Kanadai magyarok*.]
- 378 **GRENKE, Art**
 "Hungarian Canadiana at the Archives." *THE ARCHIVIST* 18 no. 2 (July-September 1991): 12-13.
 [Gives an outline of Hungarian-Canadian archival and official documents held by the various Federal Departments and the National Archives of Canada.]
- 379 *Kanadai magyarok [Hungarians of Canada]*, ed. István P. Szakács and John Miska. Székelyudvarhely, Rumania: Ablak, 1991. 76 pp., ill.
 [The periodical ABLAK devotes an entire issue, 1991/2, to the writings of Hungarian-Canadians. Essays, poetry, fiction and plays are included by Ágnes Simándi, John Miska, Lajos Kasza Marton, Csaba Dósa, Brigitta Bali, M. Mária Domonkos, George Bisztray, Ferenc Fáy, Tamás Tűz, József Seres, Sándor Domokos, George Demmer, László Kemenes Géfin, György Vitéz, József Juhász, János Szanyi, George Payerle, John Marlyn, Charles Wojatsek, and Nancy Toth.]
- 380 **KIRKCONNELL, Watson**
A Slice of Canada. Toronto: University of Toronto Press, 1967. 393 pp. photos.
 [Contains a chapter on the author's involvement with Hungarian literature, i.e. his translations of János Arany's epics *Buda halála*, *Toldi*, carried out with Béla Bácskay Payerle and Lulu Payerle. His visit to Hungary, where he acted as a visiting lecturer at the Tisza István University of Debrecen, is also described (pp. 266-269). There is a section on Kirkconnell's work with ethnic Canadian writers, and an account of his work as a translator of their poems into English (Hungarian references to Ferenc Fáy and Márton Kerecsendi Kiss, pp. 80-81).]
- 381 **MISKA, John**
 "Hungarian Resource Collections: A Bibliographic Survey." *HUNGARIAN STUDIES* (Budapest) 4, no. 1 (1988): 118-23. Reprinted in his *Literature of Hungarian Canadians* (Toronto, 1991).

[A summary of statistical, thematic and bibliographic sources of Hungarian studies in Canada.]

382 MISKA, János

"Kanada és Magyarsága" [Canada and its Hungarians]. *KRÓNICA* 17 no 1 (1991): 6-9. Reprinted in *ABLAK* (Rumania) and *ÚJ ARC* (Eger, Hungary).

[A summary of Hungarian Canadian education, history, scientific and cultural achievements. Excerpts were broadcast by Radio Hungary.]

383 NÓGRÁDY, Michael

"Treatment of Hungarian Names in Canada." In Jean-Claude Boulanger, ed.: *Actes du XVI e Congrès international des sciences onomastiques*, (Qué.: Université Laval 16-22 août 1987) pp. 433-440.

384 REITZ, Jeffrey

The Survival of Ethnic Groups. Toronto: McGraw-Hill Ryerson, 1980. xii, 292 pp.

[Hungarian-related sections: pp. 66-67,70,71. Social standing of Hungarians pp. 209-10.]

385 RÉKAI, Paul; RÉKAI, John

The Spark; Central Hospital 1957-1982. Toronto [n.d.]. 48 pp. ill., photos.

[A history of the Toronto-based Central Hospital, founded by the Rékai brothers.]

386 SAMUDA, R.J ; LaFERRIERE, Michael, eds.

Multiculturalism in Canada: Social and Educational Perspectives. Toronto: Allyn and Bacon, 1984. vii, 446 pp.

[Adjustment and education of Hungarians are discussed, pp. 343-44.]

387 SZÁNTÓ, Miklós

Magyarnak lenni Nyugaton [To Be a Hungarian in the West]. Budapest: Gondolat, 1988. 245 pp. ports.

[Contains a chapter, "Kanadai képsor", pp. 17-47, relating to in Delhi, Toronto. Individuals included: Sándor Kostya, Sándor Bagó. It has a paper on the Brethren Early Christianity.]

388 VÉGH, Antal

Nyugati szárnyakon [On Western Wings] Budapest: Gondolat, 1980.
2nd ed.: *Vándorbot: Északi utakon; Nyugati utakon.* Budapest:
Gondolat, 1988. 469 pp.

[Includes chapters on Hungarian-Canadians, their cultural institutions
and press.]

389 ZALÁN, Magda

Stubborn People. Toronto: Stage and Art Productions, 1985. 112 pp.
ill., ports.

[Biographical essays on Hungarian-Canadians. Includes entries on Joe
Bucsko, George Faludy, Eleanora Telegdi, Otto Erdész, Julius Vész,
Stephen Vizinczey, Karl Gyaky, Peter Mailáth, Dora de Pédery-Hunt,
John and Paul Rékai, and John Sömjén.]

HISTORY

390 BURNET, Jean R.; PALMER, Howard

Coming Canadians: An Introduction to a History of Canada's Peoples.
Toronto: McClelland & Stewart, 1988. viii, 253 pp.

[Reference is made to Hungarians throughout the text.]

391 DREISZIGER, N.F.

"The Case of the Hungarian Canadians." In Béla K. Király et al, eds.:
The First War between Socialist States... (New York: Columbia
University Press, 1983) pp. 411-25.

392 DREISZIGER, N.F.

"Dudley Bard, Gazi Rocksámán, and *The Tree of Life* Perspectives on
Canada, Hungary and Hungarian-Canadians." HUNGARIAN STUDIES
REVIEW 13 no. 2 (1986): 5-10.

[An introduction to HSR, volume 13, no 2, Special issue: *The Tree of
Life: Essays Honouring a Hungarian-Canadian Centenary*]. Includes
papers by M.H. Krisztinkovich (pp. 11-19); N.F. Dreisziger (pp. 20-41);
Adele Csima (pp. 41-52); S. Satory (pp. 53-62); RH. Keyserlingk (pp.
63-74); V. O. Buyniak (pp. 75-80); M.L. Kovács (pp. 81-91)

393 DREISZIGER, N.F., ed.

"Immigrant Fortunes and Misfortunes in Canada in the 1920s"
HUNGARIAN STUDIES REVIEW 17 no 1 (1990): 29-59.

[Based on the appendix-section of Sámuel Zágonyi's book: *Kanada, egy európai bevándorló megvilágításában* (Canada, through the Eyes of a European Immigrant, Budapest, 1926). The paper under review includes the translation of case studies of three immigrant farmers settled in Canada.]

394 DREISZIGER, N.F.

"Immigration and Re-migration: The Changing Urban-Rural Distribution of Hungarian-Canadians, 1886-1986." HUNGARIAN STUDIES REVIEW 13 no 2 (1986): 20-41.

[Describes the causes and process of transformation from a rural society to an urban way of life. Today, when three out of four Canadians live in cities, the figure for Hungarian-Canadians is higher than four out of five.]

395 DREISZIGER, N.F.

"The 'Justice for Hungary' Ocean Flight: The Trianon Syndrome in Immigrant Hungarian Society" In S.B. Vardy and A.H. Vardy, eds.: *Triumph in Adversity...* (Boulder, Colo.: East European Monographs, 1988) pp. 573-89.

396 DREISZIGER, N.F.

"Mission Impossible: Secret Plans in Canada during World War II." CANADIAN SLAVONIC PAPERS 30 (1988): 245-62.

397 DUROYECZ, András

"Előre hát! (Gondolat a Kanadai Magyar Munkás 35. évi jubileuma után)" [Forward! (Meditations in the Wake of the 35th Jubilee of the Hungarian-Canadian Worker).] AMERIKAI MAGYAR SZÓ - HUNGARIAN-AMERICAN WORD (Sept. 3, 1964): 6-7.

398 DUROVECZ, András

"Emlékezés nagyidőkre: A kanadai magyar haladó mozgalom a második világháborúban" [Remembering the Grand Times: The Role of the Hungarian-Canadian Progressive Movement in the Second World War]. ÚJ SZÓ (Nov. 30, 1974): 5.

[Describes the role of Hungarian-Canadians in such areas as blood donations, supporting the Red Cross, carrying out duties in factories manufacturing military weapons and doing volunteer service in the Canadian arm forces.]

399 DUROVECZ, András

"Kanada centenáriuma és a 'nemzetépítők'" [The Centennial of Canada and Its Nation-Builders]. *MAGYAR NAPTÁR* 1965: 23-25.

[An outline of the role played by national minorities in shaping Canada's history.]

400 DUROVECZ, András

"A kilencven éves kanadai magyar település" [The Ninety-Year Old Hungarian-Canadian Settlement]. *ÚJ SZÓ* (June 7, 1975): 5; (June 14, 1975): 5; (June 28, 1975): 5; (July 12, 1975): 5; (Aug. 2, 1975): 5; (Aug. 9, 1975): 5; (Aug. 16, 1975): 5; (Aug. 23, 1975): 5; (Aug. 30, 1975): 5; (Sept. 6, 1975): 5; (Sept. 13, 1975): 5; (Sept. 20, 1975): 5; (Sept. 27, 1975): 5; (Oct. 4, 1975): 5. ill., photos.

[Each paper is devoted to a specific topic of Hungarian history in Canada, e.g. historiography, labour movement, literature (i.e. Parmenius of Buda), Ferenc Rákóczi II. as a Hungarian colonizer in Canada, Hungarians amongst United Empire Loyalists, Hungarian geographical names in Canada, the role of Kossuth émigrés in Canada, Hungarian settlements in the Canadian prairies: Hun's Valley, Kaposvár, Békevár, pioneer life, etc.]

401 HALÁSZ, György

"Magyar város a kanadai prérin [Békevár]" [Hungarian City on the Canadian Prairie (e.g. Békevár)]. In *Távoli történet: Magyarok a nagyvilágban*. (Budapest: Idegenforgalmi Propaganda és Kiadó Vállalat, 1988) pp. 231-42. ill., photos.

[An account of the historian Halász of Budapest upon his visit to Hungarian settlements in various parts of Canada.]

402 HALÁSZ, György

"A kanadai magyarok krónikása" [The Chronicler of Hungarian-Canadians]. *MAGYAR HÍREK* 39 no 26 (1986): 7. photos.

[A report on the history and Hungarian community of Békevár as represented by Dr. Martin Kovács, a historian.]

- 403 **HLYNKA, Isydore**
The other Canadians. Winnipeg: Trident Press, 1981. 236 pp. [Includes references to Hungarians in Canada.]
- 404 **HOMONNAY, Otto János, ed.**
Justice for Hungary. West Hill, Ont.: Hungarian Turul Society, 1970. 176 pp.
 [Concerning the flight to Hungary, called 'Justice for Hungary'.]
- 405 **KOVÁCS, M.L.**
 "New Settlers on the Prairie: Problems of Adaptation." In Tova Yedlin, ed.: *Central and East European Ethnicity in Canada: Adaptation and Preservation*. (Edmonton: CEESAC, 1985) pp. 63-85.
- 406 **MARCHBIN, Andrew A.**
 "Early Emigration from Hungary to Canada." *SLAVONIC REVIEW* 13 no. 37 (1934): 127-38.
 [An analysis of the role of Count Paul Esterhazy in promoting Hungarian settlement in Saskatchewan. Also published as "Origin of Migration from South-Eastern Europe to Canada" in Canadian Historical Association. *Report*, 1934, pp. 110-20.]
- 407 **PAIZS, Ödön**
Magyarok Kanadában. (Egy most készülő országról) [Hungarians in Kanada (Of a Country in the Making)]. Budapest: Athenaeum R.T., 1928. 218 pp.
 [Written by a Hungarian journalist, describing his travels to Hungarian communities across Canada. Localities visited include Winnipeg, Lethbridge, Békevár, Kaposvár, Otthon, Saskatoon, Calgary, Hamilton, Montreal, Toronto, Niagara Peninsula, etc.]
- 408 **PATRIAS, Carmela Katalin**
 " 'Patriots and Proletarians' The Politicization of Hungarian Immigrants in Canada." Ph.D. Thesis, Toronto: University of Toronto, 1984.
- 409 **SÁNTHA, Pál**
 "Honfoglalás a nagynyugaton. Hogyan települt Székelyföld"
 [Conquering the Great West. The Settlement of Székelyföld].
 KANADAI MAGYAR ÚJSÁG (1947, March 4, 14, 21, 28; Apr. 4, 11, 18): 3 respectively.

[Describes the process of settlement and history of Székelyföld, a Hungarian colony in Saskatchewan.]

410 SIMON, Zoltán

"A British Columbia-i magyarság története" [A History of Hungarians of British Columbia]. *TÁROGATÓ* 18 no.4 (1991): 25-26; 18 no.5 (1991): 17-18; 18 no.7 (1991): 19-20; 18 no.8 (1991): 9-11; 18 no.10 (1991): 17-18.

[Each paper is devoted to a specific subject and location throughout the province.]

411 STOREY, Merle

"Hungarians in Canada." *CANADIAN GEOGRAPHICAL JOURNAL* 55 no. 2 (1957): 46-53. ill.

[Describes the history and present day adjustment of Hungarians in Canada.]

412 SZKÁROSI, Endre

"A magyarok története – a honfoglalástól napjainkig-Kanadában"

[The History of Hungarians – From the Conquest to the Present – in Canada]. *MOZGÓ VILÁG* 8 (August 1982): 19-24.

[Review paper.]

413 SZŐKE, István

"Magyarok Kanadában" [Hungarians in Canada]. In *Kanadai Magyar Naptár* 1953: 20-26, 228-230. ill., photos.

[A history of Hungary and Hungarian settlements in Canada.]

414 TIMÁR, Leslie Joseph

History of the Hungarian People of Canada. Toronto: Across Canada Press, 1957. 19 pp. ill., port.

415 TÓTH, István

"Emlékezés a régi kanadai bányászéletre" [Remembering the Old Miners' Time in Canada]. *ÚJ SZÓ* (June 28, 1975): 7. ill. [Describes the living conditions of Hungarian miners at Lethbridge, Coalhurst, Drumheller and other parts of Alberta.]

- 416 TÓTH, Kálmán**
 "Kanadai karcolatok" [Canadian Sketches]. REFORMÁTUS VILÁGSZEMLE XI no 2 (1942): 71-76.
 [Stories about Hungarian communities in Western Canada and mainly in Alberta.]
- 417 TÓTH, Kálmán**
 "Magyarok közt – Nyugat-Kanadában" [Amongst Hungarians – In Western Canada]. REFORMÁTUS VILÁGSZEMLE X no 3 (1941): 129-136.
 [Paper pertaining to Hungarian Protestant communities in Western Canada, and more particularly in the Okanagan Valley.]
- 418 TOTOSY de ZEPETNEK, Steven**
 "A History of the Hungarian Cultural Society of Edmonton, 1946-1986." CANADIAN ETHNIC STUDIES XXV no 2 (1993): 100-117.
 [A study of the history of the society based on written and oral sources.]
- 419 VIETORISZ, Lajos**
 "Victoria és a sziget lakossága" [Victoria and the People of the Vancouver Island]. TÁROGATO 18 no. 9 (1991): 16-19.
 [A summary of the history of Hungarians in Victoria, Nanaimo, Port Alberni and the outlying areas.]

REFUGEES

- 420 FUGÈRE, Jean-Paul**
 "Le Fait néo-canadien dans la vie montréalaise et dans la vie canadienne." L'ACTION NATIONALE 25 no. 5-6
 [1945]: 354-68, 445-58.
- 421 FULTON, E.D.**
 "Movement of Hungarian Refugees." Department of External Affairs, 1957, p. 246.
- 422 HALAS, E.P.**
 "Settlement of Hungarians." Department of External Affairs, 1957, p. 278.

- 423 **HETENYI, Pál**
 "Menekültek érkeztek" [Refugees Have Arrived]. KANADAI MAGYAR
 ÚJSÁG (Dec. 7, 1956).
- 424 **HOMEWOOD, E.**
 "Flight from Hungary." UNITED CHURCH OBSERVER, NEW
 SERIES 18 (January 1957): 8-10, 29.
- 425 "Dear Mr. Pickersgill: Thanks for the Hungarian Refugees."
 MACLEAN'S 70 (January 19, 1957): 2
- 426 "The Happy Change." SATURDAY NIGHT 71 (Dec. 22, 1956): 6.
- 427 **PICKERSGILL, John W.**
 "Hungarian Refugees." Ottawa, House of Commons (Nov. 28, 1956)
 S/S-56: 37.
- 428 "Some Second Thoughts about US and Our New Neighbours"
 MACLEAN'S 70 (Feb. 16, 1957): 2
- 429 **WITCOVER, Jules**
 "The Role of the Intergovernmental Committee for European Migration
 in the Resettlement of Hungarian Refugees, 1956-1957." REMP
 BULLETIN (January-March 1958).

EDUCATION

- 430 **ADAMIK JÁSZÓ, Anna**
 "A magyar nyelv megőrzése Kanadában" [The Retention of the
 Hungarian Language in Canada]. MAGYAR NEMZET (Budapest)
 (Apr. 11, 1988)
 [A review of Hungarian language courses in Canada.]
- 431 **BISZTRAY, George**
 "Heritage Education as a Conceptual Context for Teaching Hungarian."
 HUNGARIAN STUDIES 7 no 1-2 (1991-1992): 153-159.
 [A paper describing the official Canadian definition of heritage
 education and its affect on Hungarian language teaching in Canada.]

- 432 BISZTRAY, George**
 "Hungarian Chair at the University of Toronto; A Decennial Report."
 HUNGARIAN STUDIES REVIEW 17 no 1 (1990): 19-28.
 [A summary of curricular activities.]
- 433 BISZTRAY, George**
 "Magyar tanszék a Torontói Egyetemen" [Hungarian Chair at the
 University of Toronto]. NYELVÜNK ÉS KULTÚRÁNK No. 38 (1980):
 13-14. [Describes the role of the Széchenyi Society in the establishment
 of the Hungarian Chair.]
- 434 BISZTRAY, George**
 "A New Literary Monograph" HUNGARIAN STUDIES REVIEW 9 no.
 1 (1982): 83-89.
 [Review article.]
- 435 BISZTRAY, George**
*A Torontói Egyetem Magyar Tanszékének első évtizede [The First
 Decade of the Hungarian Chair at the University of Toronto].* Toronto:
 The Chair [n.d.] 23 pp. port. [A history of the Chair, its curricula, its
 educational and other scholarly activities, e.g. publishing research
 papers, organizing conferences.]
- 436 DEMMER, George**
Hungarian Language Maintenance in Ontario. Ottawa: The Author,
 1984. 34 pp. (Canadian Studies 12.500: Modern Concepts of Canada;
 Ontario in Modern Canada)
 [A survey of Hungarian language and cultural activities in Ontario.
 Literature and other print and non-print forms of communication is
 emphasized.]
- 437 MESTER, B. Fiore**
 "Kétnyelvű és kétkultúrájú nevelés Kanadában" [Bilingual and
 Bicultural Education in Canada]. In *A Magyar Találkozó Krónikája*, 25
 (Cleveland, OH: Árpád Publishers, 1986) pp. 35-38.
- 438 MESTER, B. Fiore**
 "Magyar iskolai tanítás és magyar nyelv Kanadában" [Teaching
 Hungarian and Hungarian as Mother-tongue in Canada]. In *A Magyar*

Találkozó Krónikája, 31 (Cleveland, OH. Árpád Publishers, 1992) pp. 28-33.

[An overview of the Canadian educational system in the light of the Hungarian school experience, examining the teaching of the Hungarian language.]

439 MESTER, B. Fiore

"Multiculturalism of Hungarians in Canada: Overview of Research in History and Biology." A paper presented to the First European Congress of Psychology, Debrecen, Hungary, July 8-12, 1991.

[Concerning the Canadian educational system over a century and its present-day multicultural program with regard to Hungarian language preservation in this country.]

440 MESTER, B. Fiore

"Teaching of Heritage Languages, Particularly Hungarian, in the Educational System of Ontario, Canada." Paper presented to the Second Conference for International Association for Cross-Cultural Psychology, Debrecen Hungary, July 4-7, 1991.

[In Toronto, some 60 languages are being taught as heritage languages, including Hungarian. About 400 students have participated in Saturday classes, 180 in the heritage programs in public, high and university courses.]

441 ORMAY, Józsefné

"Az észak-amerikai magyar nevelés ügye" [The State of Hungarian Education in North-America]. In *Magyar Találkozó Krónikája*, 26 (Cleveland, OH.: Árpád Publishers, 1987) pp. 31-34.

442 ORMAY, Józsefné

"A magyar középiskolai oktatás szükségessége Észak-Amerikában" [The Need for Hungarian High School Education in North-America]. In *Magyar Találkozó Krónikája*, 25 (Cleveland, OH.: Árpád Publishers, 1986) pp. 32-35.

443 PAPP, Susan M.

"Hungarian Language Education in Ontario." *POLYPHONY* 11 (1989): 75-79. ill.

[Hungarian language education at the elementary and higher levels is discussed.]

444 ROLLER, Kálmán J.

"Hungarian Foresters in Canada: A Successful Freedom Flight of a Forestry School from Sopron, Hungary to Vancouver, British Columbia." Part I of *Sopron Chronicle: Hungarian Foresters in the Western World 1919-1986*. (Toronto: Rákóczi Foundation, 1986) pp. 1-178.

[A history of the Sopron Faculty of the University of British Columbia. Hungarian version to be published in 1994.]

445 A Széchenyi Társaság megemlékezése a torontói magyar tanszék alapításának ötödik évfordulójára. [The Széchenyi Society's Commemoration of the Occasion of the Fifth Anniversary of the Hungarian Chair of the University of Toronto] Calgary: The Society, 1983. 22 pp.

[A summary of the history of the Chair and its activities.]

446 TAMÁS, József

Hungarian Schools in Canada. Montreal: Catholic Hungarian School, 1966. 25 pp.

[Provides a list of Hungarian language schools in Canada and their activities.]

447 VÁRNAI, Paul

"Magyartanítás egy kanadai egyetemen" [Teaching Hungarian at a Canadian University]. NYELVÜNK ÉS KULTÚRÁNK No. 31 (1978): 34-36.

[Concerning the language course taught by Várnai as part of Carleton University's adult education program.]

448 WOJATSEK, Charles

"Kanadai helyzetkép és kezdeményezések" [Hungarian Educational Programs in Canada]. NYELVÜNK ÉS KULTÚRÁNK (Special issue, 1982): 193-196.

[A survey of Hungarian courses offered at the universities of McGill, Carleton, Toronto, Leth-bridge, and British Columbia.]

449 WOOD, Dean

Multicultural Canada: A Teacher's Guide to Ethnic Studies. Toronto: OISE, 1984. vi, 138 pp.

SOCIOLOGY, FOLKLORE, CULTURE

450 BATTEN, Jack

"Strictly Hungarian: Without the Sobbing Violins." *GLOBE MAGAZINE* (Aug. 8, 1970): 7-9, 12. ill.

451 CSIMA, Adele

"Some Demographic Comparisons between the Present Canadian and Hungarian Populations." *HUNGARIAN STUDIES REVIEW* 13 no. 2 (1986): 42-52.

452 DEMMER, George

"Songs of the Hungarian-Canadians." Thesis, Ottawa: Carleton University, 1987. 230 leaves. ill.

[A comprehensive study of Hungarian folk and religious songs, children's and popular songs. Provides biographical notes on informants with extensive bibliographies.]

453 DROBOT, Eve

"Debutantes" [Still in Favour in Toronto's Hungarian Community]. *SATURDAY NIGHT* 104, no. 5 (1989): 27. ill.

[A colourful report on the gala ball organized by the Helicon Society, an annual event.]

454 FEJŐS, Zoltán

"A chicagói magyarok temetkezési szokásai" [Funeral Practices of the Hungarians of Chicago]. In Zoltán Fejős and Imola Küllős, eds.: *Vallásosság és népi kultúra a határainkon túl.* (Budapest: Magyarságkutató Intézet, 1990) pp. 279-301.

[Reference is made to Hungarian-Canadian practices based on the studies of Maria Kresz and M.L. Kovács.]

455 FEJŐS, Zoltán

"Magyar szórványok multietnikus környezetben és az etnikus politika" [Hungarian Minorities in a Multi-ethnic Environment and its Ethnic

Policies]. MAGYARSÁGKUTATÓ CSOPORT ÉVKÖNYVE (Budapest, 1989): 23-37.

[An outline of the Canadian multicultural policy and practices.]

456 HALÁSZ, György

"Déryné Kanadában" [Mrs. Déry in Canada]. In *Távoli történet: Magyarok a nagyvilágban*. (Budapest: Idegenforgalmi Propaganda és Kiadó Vállalat, 1988) pp. 28-41. photos.

[Concerning the state of the Hungarian theatre in Canada, with special tribute to Sándor Kertész, Director of the Hungarian Theatre of Toronto.]

457 HARASZTI, Endre

"Húsz éves a Winnipegi Magyar Irodalmi Kör"

[The Hungarian Literary Guild of Winnipeg is Twenty Years Old]. MAGYAR ÉLET (Nov. 2, 1981): 5; (Nov. 8, 1981): 5.

[A nostalgic essay on the establishment of the Guild and its role played over two decades on keeping Hungarian literature and culture alive. Active members include István Nagy, Sándor Kristóf, Al Györfly, Sándor Domokos, Endre Haraszi, János Miska, and many others.]

458 KRESZ, Maria

"Possibilities of Researching Material Folk Art among Hungarians of North America." Delivered to the Conference of Hungarian-American Folklorists. Budapest, 1981.

[Describes Hungarian funeral practices in the Prairie Region.]

459 MÉREY, Peter B.

"Hungarian Ancestral Research: Some Rudimentary Considerations" FAMILIES 29 no. 1 (1990): 21-24.

460 PATRIAS, Carmela K.

The Hungarian Spirit: Folklore and Development of a Hungarian Ethnic Culture in Canada. Vancouver, 1983.

461 SATORY, Stephen

"Táncház: Improvisatory Folk-dancing and String Playing in Toronto's Hungarian Community." HUNGARIAN STUDIES REVIEW 13 no. 2 (1986): 75-80.

RELIGION

462 CALDWELL, J.R.

Az egyház [The Church], translated from the English manuscript into Hungarian by Gusztáv Schmiert. Budapest: Törekvés Nyomda, 1925. 24 pp.

463 CALDWELL, J.R.

Az egyház [The Church]. Bright, Ont., 1964.

[A brief history of the Hungarian Nazarene Hutterite group, established by Julius Kubassek.]

464 CLARK, Peter G.

"The Brethren of Early Christianity: A Study of a World Rejecting Sect." M.A. Thesis, Hamilton, MacMaster University, 1967.

[Provides information on the Hungarian Nazarene Church in Canada and its founder, Julius Kubassek.]

465 CSORBA, István

"Magyar telep Kanadában" [Hungarian Colony in Canada]. *LÁTOHATÁR* VI no 4-5 (1955): 258-263.

[Concerning the Hungarian Nazarene Hutterite group: Testvérek Közösségi Gazdasága, established by Julius Kubassek.]

466 KOVÁCS, János

"Levél Kanadából" [Letter from Canada]. *REFORMÁTUS VILÁGSZEMLE* IV no 2 (1935): 79-8a.

[Describes the activities of the Hungarian Protestant Church in Canada.]

467 KOVÁCS, M.L.

"Egyház, politika és etnikum a kanadai prérin" [Church, Politics and Ethnicity on the Canadian Prairies]. In Ferenc Maksay, ed.: *Mályusz Elemér emlékkönyv: Társadalom és művelődéstörténeti tanulmányok*. (Budapest: Akadémiai Kiadó, 1985) pp. 225-256.

468 KRISZTINKOVICH H., Maria

"Nazarénuosok, másnéven őskeresztény Testvérek Kanadában" [Nazarenes, i.e. Early Christian Brethren of Canada]. CBCFM Overseas (Nov. 18, 1976)

[A broadcast on the Hungarian Nazarenes in Canada.]

469 THURZÓ, Gábor

"Az ellenzék és az egyházak tevékenységét tanulmányozták; Budapesti beszélgetés a Kanadai Magyarok Szövetségének vezetőivel" [A Conference on the Church and the State of the Opposition: An Interview with the Leaders of the Hungarian-Canadian Association]. *MAGYAR NEMZET* (Budapest) (May 20, 1989)
[Interview with István Walter and András Timár.]

470 UGRIN, Béla S.J.

"A vancouveri 'Magyarok Nagyasszonya' Római Katolikus Egyházközség vázlatos története" [A Brief History of the Hungarian Roman Catholic Church of the Holy Virgin of Vancouver]. *TÁROGATÓ* 12 no. 12 (1991): 17-19.

LANGUAGE, LITERATURE

Reference Material

471 BISZTRAY, George

Hungarian-Canadian Literature. Toronto: University of Toronto Press, 1987. 113 pp. ports.

[A monograph dealing with many aspects of Canadian literature, e.g. literary institutions, multiculturalism, ethnic Canadian literature vs homecountry literatures. Hungarian authors analysed include George Faludy, Ferenc Fáy, László Kemenes Géfin, Ödön Kiss, John Marlyn, John Miska, Ernő Németh, Éva Sárvári, József Seres, Tamás Tűz, György Vitéz, Robert Zend and many others. Includes biographical notes and a bibliography. Reviewed by R. Sullivan, *UNIVERSITY OF TORONTO QUARTERLY* 58 no. 1 (1988): 138-41; G. Gömöri, *WORLD LITERATURE TODAY* 62 (1988): 701; M. Krisztinkovich, *CANADIAN BOOK REVIEW ANNUAL* 1987: 204; P. Kaslik, *SZIVÁRVÁNY* 9 no. 25 (1988), J. Miska, *SZIVÁRVÁNY* 9 no. 26 (1988): 153-155.]

472 BISZTRAY, George

"Language and the Literary Institution: Hungarian-Canadian Examples." In *Literatures of Lesser Diffusion. Towards a History of the*

Literary Institution in Canada. 4th Conference. (University of Alberta, Research Institute for Comparative Literature, 1991) pp. 272-284.
[Describes the state of Hungarian literature in Canada and the need of its integration into mainstream Canadian literature.]

473 CZIGÁNY, Lóránt

"Kanadai irodalom vagy magyar kanadai irodalom?" [Is it Canadian-Hungarian Literature or Hungarian-Canadian Literature?]. *NYUGATI MAGYARSÁG* (Calgary) (March 1988).
[Review of George Bisztray: *Hungarian-Canadian Literature*.]

474 ITWARU, Arnold Harrichand

The Invention of Canada: Literary Text and the Immigrant Imagination. Toronto: TSAR, 1992.
[Includes chapters on John Marlyn and Stephen Vizinczey.]

475 JANKOVICS, József

"The Problem of Identity in Hungarian Poetry Written in North America: The Arkánium Group." *HUNGARIAN STUDIES* 7 no 1-2 (1991-1992): 113-121.
[The Arkánium Group represents a small number of avant-garde Hungarian poets, among them the Canadian László Kemenes Géfin and György Vitéz.]

476 MISKA, John

Literature of Hungarian Canadians. Toronto: Rákóczi Foundation, 1991. 143 pp. port.
[Includes four essays and a bibliography. Authors discussed are Ferenc Fáy, George Jónás, John Marlyn, Tamás Tűz, László Kemenes Géfin, Marika Robert, Gabriel Szohner, György Vitéz, Stephen Vizinczey, and others. Also includes a portrait of the late Miklós Korponay, founding president of the Rákóczi Foundation, to whom the volume is dedicated.]

477 MISKA, János

"Könyvekről Kanadában" [Of Books in Canada]. *KANADAI MAGYARSÁG* (Nov. 6, 1993): 6.
[An essay relating to new books of poetry and fiction by Sándor Kristóf, Margit Samu, Sándor Domokos, Loránd Horváth, George Bisztray and Maria Krisztinkovich.]

478 SZAKÁCS, István Péter

"Változó költői világok a kanadai magyar lírában" [Various Poetic Expressions in the Hungarian-Canadian Lyrics]. In NYELV ÉS IRODALOMTUDOMÁNYI KÖZLEMÉNYEK XXXV no. 1-2 (1991): 13-30.

[An analysis of the work of Ferenc Fáy, Tamás Tűz, György Vitéz and József Seres. This study is part of a doctoral dissertation.]

479 TELEKY, Richard

"Play Time." DALHOUSIE REVIEW 71 no 4 (1991): 397-407.

[Describes the author's efforts in learning the Hungarian language.]

480 YOUNG, Judy

"The Unheard Voices: Ideological or Literary Identification of Canada's Ethnic Writers." In Jars Balan, ed.: *Identifications: Ethnicity and the Writer in Canada*. (Edmonton: The Institute of Ukrainian Studies, 1982) pp. 104-15.

[Includes Gyula Izsák, George Faludy, George Jónás, John Miska, and Robert Zend.]

Anthologies

481 *Nyugtalan tengerszem: Amerikai magyar írók évkönyve [Restless Lake: A Yearbook of American Hungarian Writers]*. Rome: Amerikai Magyar Írók, 1984. 140 pp. ports.

[Canadian poets included are Szabolcs Sajgó and Tamás Tűz.]

482 *Üzen az ág: A kanadai magyar írók antológiája [A Message from the Branch: An Anthology of Hungarian-Canadian Authors]*. Budapest-Toronto: Kapu and Hungarian Canadian Authors Association, [n.d.] 190 pp.

[Includes poetry, short stories and essays by 39 authors. Biographical notes are provided.]

483 *A Winnipegi Magyar Irodalmi Kör antológiája [An Antbology of the Hungarian Literary Guild of Winnipeg]*, edited by Sándor Domokos. 112 pp.

[Includes poems, short stories and essays by Sándor Domokos, Endre Haraszti, Sándor Kristóf, Lajos Kulcsár, László Kálmán, John Miska, István Nagy, Imre Naphegyi, Zsigmond Pikó, and László Szegedi.]

- 484 *"Keserű a más kenyere" Emigrációs antológia* ["Even the Bread's Bitter Here" Emigrant Anthology] edited by Dénes Kiss. Budapest: Lakitelep Alapítvány, 1993. 432 pp.

[A collection of memoirs by Hungarians of the diaspora, selected from a literary contest. Canadians included are: Vilmos Dér, János Miska, Mrs. Balázs Dezső Nagy, Rudolf Szalay, and Angéla Szepesi. Other authors who have participated in the competition include István Ernő Kovács, Zoltán Bernát Kovács, and Éva Sárvári.]

- 485 *Mozaik-Mosaic-Mosaique Montreáli antológia*. Szerk./ed. Bencsicsné Faragó Klára. Montreal: Corvin Kiadó, 1993. 135 pp. ill.

[Includes poetry and prose writing in Hungarian, English and French. Writers included are: Nora Bencsics, Klára Bencsicsné Faragó, Andrea Blana, Judit Galántha Hermann, Zoltán Gál, Hedvig Hunyady, László Kemenes Géfin, Alice Lukács, György Megyeri, László György Nógrády, Éva S. Puskás-Balogh, Elisabeth Révai, Zsuzsa Romváry, Héléne Saly-Zirchy, István Vámos (i.e. Pen Sive), Imre Végh, and György Vitéz.]

INDIVIDUAL AUTHORS

BALATONI, Steve I. (i.e. István)

For biographical information and list of publications see *Literature of Hungarian-Canadians*, p. 68.

- 486 *A Bouquet of Poems*. Williston, FL: The Author, 1992. 31 pp. Poems.

BALI, Brigitta (1948-)

Born in Budapest, educated at the University of Budapest, majoring in law and philosophy. She worked as a research assistant at the National Széchenyi Library. She came to Toronto in 1988, where she completed her M.L.Sc. at the School of Library and Information Science, University of Toronto. Her poems and book reviews have appeared in periodicals and anthologies in Canada and abroad. Published a book of poems (*Vásott varázslat*) prior to her coming to Canada.

- 487 Deleted

488 *Álom-élen (At Dream's Point)*. Budapest: Szépirodalmi Könyvkiadó, 1991. 141 pp. port. Poems.

489 *Jelenek könyve [A Book of Appearances]*. Budapest: Szépirodalmi Könyvkiadó, 1991. 185 pp. port. Poems.

Writing about:

490 **Tűz, Tamás** "Vásott varázslat... Kicsoda Bali Brigitta?" [Faded Magic... Who is Brigitta Bali?]. SZIVÁRVÁNY 8 no. 25 (1988): 125-29.
[Review of B. Bali's collection of poems published in Hungary prior to her arrival in Canada.]

BEBEK, János (1948-)

Born in Pestszentlőrinc, Hungary, educated at the Technical University of Budapest and worked as a Mechanical Engineer for two years at Csepel. He came to Canada in 1974 and worked in his profession for several years in Mississauga, Ont. His writings have appeared in *Magyar Műhely* (Paris), *Szivárvány* (Chicago), and *Arkánum* (Montreal). Presently he lives in California.

491 *32ASA [32ASA]*. [Mississauga, Ont.: The Author, n.d.] 101 pp. Poems.

492 *32ASA Plusz 8 [32ASA Plus 8]* Chicago: Framo Publishing, 1988. 179 pp. ill., port. (Szivárvány Books, No. 14) Poems.

493 *Árgus: Fordítások és kritikák [Argus-eyed: Translations and Essays]*. [N.p.: The Author, 1991] 130 pp. ill., port.
[Includes poems by Milton Acorn and a short story by Philip Marchand, translated into Hungarian by J. Bebek.]

BISZTRAY, György (i.e. George) (1938-)

Born in Budapest and received part of his education there. In 1962 he moved to Norway, in 1966 to the USA and in 1976 to Canada. A professor of comparative literature, he taught at the Universities of Minnesota, Chicago and Alberta. He is head of the Hungarian Chair, University of Toronto, and co-editor of *Hungarian Studies Review*.

- 494 *Átértékelősdí [Reinterpretations]* Toronto: Hungarian Studies Association of Canada, n.d. 10 pp. Short stories. (Short stories.)

DOMOKOS, Sándor (i.e. Alexander)

Biographical notes and list of publications in *Literature of Hungarian-Canadians*, pp. 74-75.

- 495 *Tisztítóház [Purgatory]*. Winnipeg: The Author, 1989. 247 pp. Novel.
- 496 *Dél keresztje alatt [Under the Southern Cross]*. Winnipeg: The Author [n.d.] 45 pp. ill. Novelette.
[Also published in Budapest: Mécs László Lap és Könyvkiadó, 1991. 55 pp.]
- 497 *Under the Southern Cross*. Winnipeg: The Author, [1991]. Novelette.
[Translation of *Dél keresztje alatt*]
- 498 *Utolsó Felvonás: Versek [The Last Act: Poems]*. Winnipeg: The Author, 1993. 66 pp. Poems.

Writings about:

- 498a Fáy, István. "Domokos Sándor" [Sándor Domokos]. KANADAI MAGYARSÁG (May 8, 1993): 6.
- 499 Miska, János.
"Domokos Sándor" [Sándor Domokos]. KANADAI MAGYARSÁG (Nov. 6, 1993): 6.
[Review of *Utolsó felvonás*.]

DÖMÖTÖR, Iona

- 500 *Téli világ: Versek [Winter Scenes: Poems]*, Ottawa: The Author, 1979. Poems.

FALUDY, György

For biographical notes and list of earlier publications in *Literature of Hungarian-Canadians*, pp. 76-80.

- 501** *My Happy Days in Hell*. Translated by Kathleen Szász. Don Mills, Ont: Totem Press, 1985. Biographical novel.
[Originally published in 1962.]
- 502** *Learn This Poem of Mine by Heart*. Ed. John Robert Colombo. Willowdale, Ont: Hounslow Press, 1983. 127 pp. Poems.
- 503** *Corpses, Brats and Cricet Music*. Translated from the Hungarian *Hullák, kamaszok, tücsökmzene* by Robin Skelton. Vancouver: Tanks, 1987. Poems.
- 504** *Selected Poems: 1933-1980*. Edited and translated by Robin Skelton. Toronto: McClelland & Stewart, 1987. Poems.
- 505** *Notes from the Rainforest*. Willowdale, Ont.: Hounslow Press, 1989. 126 pp.
- 506** *Dobos az éjszakában: Válogatott versek [Drummer at Night: Selected Poems]* Szerk. Fóti Edit. Budapest: M. Világ, c. 1992. 319 pp.

Writings about:

- 507 Bisztray, George.**
[György Faludy.] In his *Hungarian-Canadian Literature*. (Toronto: University of Toronto Press, 1987) pp. 5, 32, 34-37, 43, 47, 49, 70, 72, 75.
- 508 Brooks, Andrew.** *Review of Learn this Poem of Mine by Heart*. CANADIAN BOOK REVIEW ANNUAL 1984: 224.
- 509** "Celebrating the Survivor." MACLEAN'S 99 (Feb 24, 1986): 66. port.
- 510 D'Amboise, Jacqueline.**
"Interview with George Faludy" BOOKS IN CANADA 15 no. 1 (1986): 36-38. port.
- 511 D'Amboise, Jacqueline.**
"George Faludy: An Interview" CANADIAN LITERATURE No. 120 (1989): 42-45.

- 512 Fawcett, Brian.**
 "One for Solitude" BOOKS IN CANADA 18 no. 1 (1989): 30-31.
 [Review of *Notes from the Rainforest*.]
- 513 Jónás, Pál.**
 "Hozzászólás: Polgár Sándor: Ne zavarjuk össze a fogalmakat" [In Response to Sándor Polgár: Let's not Confuse the Ideas]. IRODALMI ÚJSÁG (Paris) No. 2 (1986): 10.
- 514 Jónás, Pál.**
 "Faludyról (és magunkról) – egy születésnap ürügyén" [Of George Faludy (and Ourselves) – On the Pretext of a Birthday]. IRODALMI ÚJSÁG No.1 (1986): 7-8.
- 515 Keith, W.J.** Review of *Notes from the Rainforest*. CANADIAN BOOK REVIEW ANNUAL 1988: 40-41.
- 516 Kreisel, Henry.**
 "Columns of Dark." CANADIAN LITERATURE No. 115 (1987): 272-275.
 [Review of Selected Poems...]
- 517 Merrett, Robert James.** Review of *Selected Poems...* CANADIAN BOOK REVIEW ANNUAL 1986: 94-95.
- 518 Pintér, Lajos.**
 "A torontói remete. Egy délután Faludy Györggyel" [The Recluse of Toronto: An Afternoon with George Faludy]. 7NAP (Budapest) 52 (1986): 28-29.
- 519 Rupert, Toby.** Review of *My Happy Days In Hell* CANADIAN BOOK REVIEW ANNUAL 1985: 52.

FÁY, Ferenc

Biography and list of previous publications in Literature of Hungarian-Canadians, pp. 81-84.

Writings about:

- 520 Bisztray, George.**
[Ferenc Fáy.] In his *Hungarian-Canadian Literature*. (Toronto: University of Toronto Press, 1987) pp. 23, 25-28, 29, 31, 32, 38, 43, 47, 52, 64, 70, 72, 76.
- 521 Miska, János.**
"Fáy Ferenc" [Ferenc Fáy]. In his *Kanadából szeretettel*. (Ottawa: Kanadai Magyar Írók, 1987) pp. 3-7, 8.
- 522 Miska, John.**
[Ferenc Fáy.] In his *Literature of Hungarian-Canadians*. (Toronto: Rákóczi Foundation, 1991) pp. 14-16, 22, 81-84.

GERGELYNÉ KOSTYÁL, Marianne

- 523** *Ha én repülni tudnék... [If I could Fly...]* Nanaimo, B.C.: The Author, 1993. 168 pp. port. Poems.

GOTTLIEB, Paul

Biography in *Literature of Hungarian-Canadians*, p. 85.

- 524** *Agency: A Novel* Don Mills, Ont.: Musson, 1974. 221 pp. Mystery novel.

Writing about:

- 525** Review of *Agency*. JOURNAL OF CANADIAN FICTION 3 no. 4 (1975): 99-100.

HORVÁTH, Loránd (1930-)

He was born in Marosvásárhely, now Rumania, where he graduated from the Commercial Liceum. After completion of the Protestant Theological Institute, University of Kolozsvár, he served as a Minister at Galambod, Mezőörvényes, Székelycsóka, etc. He translated into Hungarian from Hebrew the *Book of Psalms* in 1963 and published a book of poetry, *Naptánc*, in 1983. He came to the United States in 1986 as a visiting scholar, lecturing in Los Angeles,

Chicago, New York, Calgary, Edmonton, Lethbridge, Vancouver, Toronto. He moved to Windsor, Ont., in 1988, and became a Minister of the First Protestant Hungarian Church. He has written or translated several monographic works on matters religion, including *Jónás könyve* and *Hét lépcső*.

526 *Jónástól Jézusig [From Jonas to Jesus]*. Windsor, Ont.: The Author, 1992. 116 pp. Poems.
[Also published in Budapest, 1993.]

527 *Kopjafák [Wooden Headboards]*. Windsor, Ont.: The Author, 1993. 149 pp. ill. Poems.

JONAS, George

Biographical notes and list of earlier publications in *Literature of Hungarian-Canadians*, pp. 86-91.

528 *The Scales of Justice Seven Famous Criminal Cases Recreated*. Toronto: CBC Enterprises, 1983. 248 pp. ill., bibl.

529 *Vengeance: The True Story of an Israeli Counter-terrorism Team*. Toronto: Lester & Orpen Dennys; Collins, 1984. 376 pp. ill., bibl.
[Translated into Hungarian: *Megtorlás: Az izraeli antiterrorista csoporttörténete*.]

530 *Crocodiles in the Bathtub and other Perils*. Toronto: Totem Books, 1987. xiv, 198 pp.

531 *A Passion Observed: A True Story of a Motorcycle Racer*. Toronto: Macmillan of Canada, 1989. 270 pp. 16 pp. of plates. ill., port.

532 *Politically Incorrect*. Toronto: Lester, 1991. 311. Essays.

- 533** *East Wind Blows West: New and Collected Poems*. Vancouver: Cacanadadada, 1993. 110 pp. Poems.

Writings about:

- 534** Amiel, Barbara.
"Paying Homage to a Best Friend." MACLEAN'S 100 (May 2, 1987): 9. port.
- 535** Amiel, Barbara.
"Comforting Thoughts for Troubled Times." MACLEAN'S 104 no. 47 (1991): 15.
[Review of *Politically Incorrect*.]
- 536** Charters, David.
Review of *Vengeance*. CANADIAN BOOK REVIEW ANNUAL 1985: 303-304.
- 537** Fulford, Robert.
"Canadian Couple Look at American Market." PUBLISHERS WEEKLY 212 (Oct. 24, 1977): 48. port.
- 538** Knafla, Louis A.
Review of *The Scales of Justice*. CANADIAN BOOK REVIEW ANNUAL 1983: 371-372.

KASZA MARTON, Lajos

Biographical notes in *Literature of Hungarian-Canadians*, p. 92.

- 539** *Ostor és vallomás Verseik [Whip and Confessions: Poems]* Introduction by István Fáy. Toronto: The Author, 1988. 160 pp. port.

Writing about:

- 540** Miska, János.
Review of *Ostor és vallomás*. ÚJ IDŐ (Budapest) 1 no. 7 (1990): 44-45.
Reprinted in MAGYAR ÉLET (1990)

KEMENES GÉFIN, László

Biographical notes and list of previous publications in *Literature of Hungarian-Canadians*, pp. 93-96.

Writings about:

541 Bisztray, George.

[László Kemenes Géfin.] In his *Hungarian-Canadian Literature*. (Toronto: University of Toronto Press, 1987) pp. 32, 39, 40, 41-46, 47, 48, 49, 50, 63, 70, 72, 76.

542 Miska, John.

[László Kemenes Géfin.] In his *Literature of Hungarian-Canadians*. (Toronto: Rákóczi Foundation, 1991) pp. 18-19, 93-96.

KOVÁCSNÉ PÁLL, Rózsa

Born in Hungary. She came first to the USA with her husband, the Reverend Ferenc Kovács, then in the early thirties moved to Hamilton, Ont. Along with her husband she played an active role in the local Hungarian community affairs, organizing social and cultural events. The establishment of the Hungarian women's group was partly her doing. Her poems have appeared in the Hamilton-based *Kanadai Magyar Népszava*.

543 Örökmécs: Versek [Sanctuary Lamp: Poems]. Budapest: Globus, 1930. 80 pp. port. Poems.

KÖVÉR, János

Born in Transylvania. Came to Canada after World War Two and settled in Toronto. He was active in the Hungarian Cultural Centre. His poems have appeared in *Krónika*, *Kanadai Magyarság*, and *Magyar Élet*.

544 Rimes írások [Poetic Writings]. Toronto: The Author, 1984. Poems.

KRISTÓF, Sándor

For biographical notes and list of previous publications see *Literature of Hungarian-Canadians* p.p. 99-100.

- 545** *Ködirás: Válogatott versek [Mistwriting: Selected Poems]* Toronto: The Author, 1993. 47 pp.

Writing about:

- 546** **Miska, János.**
"Kristóf Sándor" [Sándor Kristóf]. KANADAI MAGYARSÁG (Nov. 6, 1993): 6.

KRISZTINKOVICH, Mária

Born and educated in Budapest. She came to Canada in 1959 and settled in Vancouver, B.C. In the library of the University of British Columbia, she pursued her studies of Canadian religious sects such as the Hutterites and Doukhobors. Her numerous essays, presentations and publications in this area have earned her a reputation as an eminent scholar and historian. Her essays have appeared in periodicals published outside Hungary, including Hungarian Studies Review.

- 547** *Bridge under the Water*. Translated from the Hungarian by Kenneth and Zita McRobbie. Vancouver: The Author, 1993. 350 pp. port. Novel.

Writing about:

- 548** "Hungary Hearts." BC BOOK WORLD (Winter 1993): 22. port.
[Review of *Bridge under the Water*]

KULCSÁR, Lajos (1914-)

Born in Győr, Hungary. Came to Winnipeg in 1956, then moved to Vancouver, where he has lived for the past twenty years. A member of the Hungarian Literary Guild of Winnipeg and the Hungarian-Canadian Authors' Association. His poems and short stories have appeared in periodicals and anthologies. Some of his early poems were set to music in Hungary.

- 549** *The Programme for Universal Peace and Freedom*. Vancouver: The Author [1972]. 25 pp.
[Copies of this monograph have been distributed to the leaders of the Western World.]

- 550 *Szentjános bogár: Versek [Glow-worms: Poems]*. Vancouver: The Author, 1991. 306 pp. Poems.

LESKOWSKY, Zoltán (1921-)

Born in Kecskemét, Hungary. He was a computer programmer for close to twenty years. His stories and essays have appeared in several newspapers and periodicals, including the *Krónika*.

- 551 *Karcok [Sketches]*. Toronto: The Author, 1957. Stories.

- 552 *Timely Thoughts*. Montreal: Gaqué Press, 1987. Stories, essays.

MISKA, János

Biographical notes and list of previous publications in *Literature of Hungarian-Canadians*, pp. 103-05.

- 553 *Kanadából szeretettel: Válogatott írások 1975-1985 [From Canada with Self-respect: Selected Works 1975-1985]* Ottawa: Kanadai Magyar Írók, 1989. 121 pp. port. Stories, essays.

[Includes essays on Hungarian-Canadian literature and cultural activities, as well as stories.]

Writings about:

- 554 **A. Jászó, Anna.** Review of *Kanadából szeretettel*. MAGYAR NEMZET (Budapest) (July 22, 1989) Reprinted in NYELVÜNK ÉS KULTÚRÁNK (Budapest) No. 76 (1989): 111.

- 555 **Bali, Brigitta.**

"Miska János két könyvéről szeretettel" [Of John Miska's Two Books with Love]. SZIVÁRVÁNY 10 no. 31 (1990): 182-184.

[Review of *Canadian Studies on Hungarians* and *Kanadából szeretettel*]

- 556 **Bisztray, George.**

[John Miska.] In his *Hungarian-Canadian Literature*. (Toronto: University of Toronto Press, 1987) pp. 10, 11, 60-62.

- 557 **Bisztray, George.** Review of *Canadian Studies on Hungarians*. CANADIAN REVIEW OF COMPARATIVE LITERATURE 17 no. 1-2 (1990): 173-176.

- 558 Bisztray, George.** Review of *Kanadából szeretettel* FORRÁS (Hungary) (March 1990): 91-92.
- 559 Buni, Géza.** Review of *Kanadából szeretettel*. ZALAI MAGAZIN (Hungary) 3 (Dec. 20, 1989): 3.
- 560 Buttlar, Lois.** Review of *Canadian Studies on Hungarians*. AMERICAN REFERENCE BOOK ANNUAL 88: 168.
- 561 Dénes, Tibor.**
 "Miska János nemzetiségi bibliográfiája" [John Miska's Ethnic Bibliography]. NYELVÜNK ÉS KULTÚRÁNK (Budapest) No. 81 (1991): 94. Also in KRÓNKA 16 no. 12 (1990): 20.
- 562 Dreisziger, N.F.** "Canadian Studies on Hungarians." JOURNAL OF CANADIAN STUDIES 24 no. 2 (1989): 153-156.
 [Review of *Canadian Studies on Hungarians* and G. Bisztray: *Hungarian-Canadian Literature*.]
- 563 Kent, Allen.** Review of *Ethnic and Native Canadian Literature 1885-1979*. In *Encyclopedia of Library and Information Science*, vol 36 (1982) p. 520.
- 564 Krisztinkovich H. Maria.** Review of *Canadian Studies on Hungarians*. HUNGARIAN STUDIES REVIEW 15 no. 2 (1988): 33-34.
- 565 Mátyás, István.**
 "Miska János virtusa" [John Miska and His Work]. MAGYAR FORUM (Budapest) (Sept. 5, 1991): 5.
- 566 Moyles, R.G.** Review of *Ethnic and Native Canadian Literature*. CANADIAN BOOK REVUE ANNUAL 1990: 2.
- 567 Murray, Christopher D.** Review of *Canadian Studies on Hungarians*. PRAIRIE FORUM 13 no. 1 (1988): 141-142.
- 568 Páll, Géza.**
 "Egy szabolcsi Kanadában" [A Fellow of Szabolcs-County in Canada]. KELETMAGYARORSZÁG (June 12, 1993)

[A nostalgic article by the author reminiscing about the times when working as practising journalists with Miska at the Szabolcs-Szatmári Néplap. Much of the presentation is devoted to introducing Miska's two books: *A magunk portáján* and *Kanadából szeretettel*.]

- 569 **Patrias, Carmela.** Review of *Canadian Studies on Hungarians*. CANADIAN ETHNIC STUDIES 20 no. 2 (1988): 158.
- 570 **Rádics, Károly.** Review of *Kanadából szeretettel*. MAGYAR RÁDIÓ (Budapest) (June 1, 1989). Reprinted in TÁROGATÓ I6 no. 8 (1989): 46.
- 571 **Roberts, Carol.** Review of *Ethnic and Native Canadian Literature*, 1990. CANADIAN LIBRARY JOURNAL (April 1991): 133-135.
- 572 **Seres, József.** Review of *Kanadából szeretettel*. KRÓNICA No. 2 (1990): 29.
- 573 **Táborny, Maxim.** Review of *Kanadából szeretettel* MAGYAROK (Budapest) No. 3 (1990): 90-91.
- 574 **Vekerdi, József.**
 "Kanadai Hungarika bibliográfia" [Bibliography of Hungarian Studies in Canada]. KÖNYVTÁRI LEVELEZŐ/LAP (Budapest) No. 2 (1991): 26.
 [Review of *Ethnic and Native Canadian Literature* 1990.]
- 575 **Wiebe, Victor G.** Review of *Canadian Studies on Hungarians*. PAPERS. BIBLIOGRAPHICAL SOCIETY OF CANADA 28 (1989): 97-98.

NAPIHEGYI, Imre

Biography and previous publications in *Literature of Hungarian-Canadians*, pp. 107-108.

- 576 *Fiókból – Rövid történetek [From My Drawers – Short Stories]* Winnipeg: The Author, 1985. 108 pp. Short stories.
- 577 *Plébános úr: Regény [Father Nyírő: Novel]* Winnipeg: The Author, 1986. 102 pp. Novel.

- 578 *A bombák árnyékában: Elbeszélések [In the Shadow of Bombs: Short Stories]*. Winnipeg: The Author, 1987. 118 pp. Short stories.
- 579 *Bogáncsok: Elbeszélések [Thistles: Short Stories]*. Winnipeg: The Author, 1988. 126 pp. Short stories.
- 579a *Az arany cápa titka: Bűnügyi regény [The Secret of the Golden Whale: Detective Novel]*. Winnipeg: The Author, 1989. 57 pp. Novelette.
- 580 *Ágról – ágra; elbeszélések [From Branch to Branch: Short Stories]*. Winnipeg: The Author, 1991. 161 pp. Short stories.

Writing about:

581 Táborny, Maxim.

"Kincs a fiókban" [Treasures in the Drawer]. NEMZETŐR (Apr. 15, 1988).

[Review of *Fiókból*.]

PUSKÁS-BALOGH, Éva S.

Born in Hungary. She participated in the 1956 uprising, working with the ambulance service. She left Hungary after the revolution, spent six years in Switzerland. She came to Canada in 1962 and settled in Montreal, where she was one of the founding members of the Bethlen Gábor Literary Society, organizing readings and literary evenings. Her poems and prose writings have appeared in newspapers and periodicals.

582 *Foltos emlékek [Fading Memories]* San Francisco: Mikes Kelemen Könyvkiadó, 1986. 149 pp. port. Short stories, poems.

[True stories relating to present-day life in Hungary. Includes some poems.]

ROMVÁRY, Susan (1925-)

Born in Hungary. Educated at the University of Budapest. Came to Canada in 1956, settled in Montreal, where she continued her education at the Thomas More Institute and Concordia University. In 1975 she was admitted to the Bread Loaf Writers Conference of Vennont. Her short stories have appeared in Hungarian, English and French periodicals and newspapers. Some of her writings were broadcast on Radio McGill and CBC Saturday Spotlight. She is a member of the Canadian Authors' Association and a former president of the

Hungarian Writers' Association of Montreal. Recipient of several literary awards.

- 583 *Zsuzsa – Not Zsazsa: "Balance with a Smile."* Montreal: Shoreline, 1992. 117 pp. ill., port. Short stories.

SAMU, Margit (1925-)

Born in Jánosi, Hungary. Emigrated to Canada in 1949 and settled down in Welland, Ont. Her poems have appeared in newspapers, periodicals and anthologies, including *Úzen az ág*. She is the wife of István Fáy, an accomplished essayist.

- 584 *Virágoskertem: Samu Margit versei [My Flowergarden: Margit Samu's Poetry]*. Welland, Ont.: The Author, 1991. 56 pp. Poems.

SIMÁNDI, Ágnes (1954-)

Born in Budapest, educated at the University of Pázmány Péter, Academy of Religious Studies. She came to Canada in 1962 and settled in Toronto, where she obtained her Master of Divinity degree at the University of Toronto. Her poems have appeared in such anthologies as *Innen és Túl* and *Isten Ege Alatt*, as well as in periodicals including *Új Ember*, *Vigilia*, *Teológia*, *Szivárvány*, *Kortárs* and *Krónika*. She is head of the Magyar Rádió's literature department.

- 585 *Nárciszok évada [Seasons of Narcissi]*. Introduction by Tamás Tűz. Munich: Amerikai Magyar Írók, 1987. 126 pp. port. Poems.

- 586 *Tiltott játék: Versek [Forbidden Play: Poems.]* Chicago: Szivárvány, 1993. Poems. 152 pp. port. (Szivárvány könyvek-19.)

Writings about:

586a Rónay, László.

"Simándi Ágnes" [Ágnes Simándi]. *VIGILIA* (Budapest) (1988)

586b Siki, László.

"'Nem lennék itt, ha nem lett volna a múltam': Interjú Simándi Ágnes Kanadában élő költővel" [I wouldn't be Here Today Haven't I had My Past': Interview with Ágnes Simándi, a Hungarian Poet Residing in Canada]. *SZIVÁRVÁNY* 14 no 3 (1993): 138-142.

586c Varga, László.

"Vendégünk volt Simándi Ágnes..." [We had for a Guest Ágnes Simándi...] ÚJ ARC 2 no 3 (1993): 2.

SZŰCS, Éva

587 *Verseim [My Poems]*. Toronto: New Life Publishers, 1987. 142 pp. Poems.

TAKÁCS, Attila

Biography in *Literature of Hungarian-Canadians* pp.117-18.

588 *Valami néha visszahív [Something at Times Calls Me Back]* Introduction by Tamás Túz. Toronto: The Author, 1987. 52 pp. port. Poems.

TIHANYI, Eva

Biography and list of previous publications in *Literature of Hungarian-Canadians*, p.119.

589 *Prophecies: Near the Speed of Light*. Saskatoon: Thistledown Press, 1984. 80 pp. ill. Poems.

Witings about:

590 Pilon, Ellen. Review of *Prophecies*. CANADIAN BOOK REVIEW ANNUAL 1984: 255-256.

591 Pilon, Ellen. Review of *A Sequence of the Blood*. CANADIAN BOOK REVIEW ANNUAL 1982 178-179.

TÚZ, Tamás

Biography and list of earlier publications in *Literature of Hungarian-Canadians* p. 120-124.

592 *Sosevolt hideg orchideák [Never-existed Cold Orchids]*. Poems.

- 593** *Szív jogán: Válogatott versek* [Heart's Rights: Selected Poems], [szerkesztette-edited by Ágnes Simándi.] Chicago-Toronto-Budapest-Győr: Szivárvány, 1992. Poems. 133 pp. port.
Writings about:
- 594** **Bisztray, George.** [Tamás Tűz.] In his *Hungarian-Canadian Literature*. (Toronto: University of Toronto Press, 1987) pp. 25, 28-32, 34, 38, 39, 41, 43, 46, 51, 52, 54, 62, 63, 70, 75, 76.
- 595** **Csiszár, Alajos.**
"A győri Rét utcától a kanadai Hamiltonig: Tűz Tamás 75 éves" [From Rét Street, Győr to Hamilton, Canada: Tamás Tűz is 75 Years Old]. ÚJ EMBER (Budapest) 24 (1991) Reprinted in TÁROGATÓ 18, no. 7 (1991): 32.
- 596** **Megyeri, György.**
"Van-e kanadai magyar irodalom?" [Is there a Hungarian-Canadian Literature?]. KRÓNKA 25 (1993)
[Review of John Miska's lecture in Montreal at the Bethlen Gábor Literary Society.]
- 597** **Miska, John.** [Tamás Tűz.] In his *Literature of Hungarian-Canadians*. (Toronto: Rákóczi Foundation, 1991) pp. 13-21, 27, 120-124.
- 598** **Miska, János.** [Tűz Tamás.] In his *Kanadából szeretettel* (Ottawa: Kanadai Magyar Írók, 1987) pp. 6-8, 14.
- 599** **Miska, János.**
"Modern törekvések a kanadai magyar költészetben" [Modern Trends in Hungarian-Canadian Poetry: A Presentation to the Bethlen Gábor Literary Society, April 4, 1992.]
- 599a** **Mócsi, Ferenc.**
"Jelen voltam: Tűz Tamás verseiről" [I was Present: Concerning the Poetry of Tamás Tűz]. SZIVÁRVÁNY 14 no 3 (1993): 93-94.
- 600** **Reményi, József Tamás.** Review of *Hova tűntek a szitakötők?* KRITIKA 77 no 5 (1977): 20.

- 601 RÓNAY, László.**
 "Tűz Tamás versei" [The Poetry of Tamás Tűz]. MŰHELY 80 no 2 (1980): 43-45.
- 602 Simándi, Ágnes.**
 "Átmenetileg az ellipszis fókuszán: A hetven éves Tűz Tamás" [The Poetry of the 70-year Old Tamás Tűz]. KATOLIKUS SZEMLE No. 1 (1986): 79-84.
- 602a Simándi, Ágnes.**
 "Test, lélek, szellem" [Body, Soul, Spirit]. SZIVÁRVÁNY 14 no. 3 (1993): 86-92.
 [Based on a presentation to the Csobánka Conference, Aug. 28, 1993.]
- 603 Szakolczay, Lajos.**
 "Tűz Tamás átváltozásai: Egy örökifjú hetven évére" [Tamás Tűz's Meta-morphoses: Regarding the Poetry of a 70-year Old Eternal Youth]. VIGILIA (Budapest) No. 5 (1986): 350-352.
- 604 Szakolczay, Lajos.**
 "Tűz Tamás új lírai korszaka" [The New Lyrical Period of Tamás Tűz]. ALFÖLD 9 (1986): 50-55.
- 605 Szeghalmi, Elemér**
 "A 70 éves Tűz Tamás költészete"
 [The Poetry of the 70-year Old Tamás Tűz]. ÚJ EMBER (Budapest) 19 no. 6 (1986)
- 605a Zalán, Tibor.**
 "Egy szerelem rekonstruálására tett bátortalan kísérlet..." [A Timid Attempt at the Reconstruction of a Love Affair]. SZIVÁRVÁNY 14 no 3 (1993): 95-103.
 [Part I of a presentation to the Csobánka Conference, Aug. 28, 1993.]
- VITÉZ, György**
 Biography and previous publications in *Literature of Hungarian-Canadians* pp. 125-127.

- 606 *Az ájtatos manó imája Összegyűjtött versek [The Prayers of a European Mantis: Collected Poems]*. Szombathely: Életünk Kv and Hungarian Authors' Association, Western-Hungarian Group, 1991. 305 pp. (A nyugati magyar irodalom gyöngyszemei.)

VIZINCZEY, Stephen

Biography and previous publications in *Literature of Hungarian-Canadians*, pp. 127-28.

- 607 *An Innocent Millionaire*. Toronto: McClelland & Stewart, 1983. 388 pp. Novel.
- 608 *Truth and Lies in Literature*. Toronto. McLelland & Stuart, 1986. 339 pp. Essays.
- 609 *Der unschuldige Millionär*. Aus dem Amerikanischen von Michael Felsen. Stuttgart: Klett, 1987. 514 pp.
[German translation of *An Innocent Millionaire*.]

Writings about:

- 610 **Conrad, Ronald**. Review of *An Innocent Millionaire*. CANADIAN BOOK REVIEW ANNUAL 1983: 187-188.
- 611 **Fawcett, Brian**.
"On Being Wrong." BOOKS IN CANADA 20 no. 4 (1991): 10-11.
- 612 **Heward, Bert**. Review of *An Innocent Millionaire*. THE OTTAWA CITIZEN (Oct. 8, 1983): 45.
- 613 **Long, L**.
"Stephen Vizinczey." PUBLISHERS WEEKLY 227 (June 14, 1985): 74-75. port.
- 614 **Miska, John**.
[Stephen Vizinczey.] In his *Literature of Hungarian-Canadians*, pp. 127-28.
- 615 **Owen, I.M.**
"In Praise of Older Writers." BOOKS IN CANADA 15 no. 6 (1986): 21.

[Review of *Truth and Lies in Literature*.]

- 616 **Querengesser, Neil.** Review of *Truth and Lies in Literature*. CANADIAN BOOK REVIEW ANNUAL 1987: 222-223.
- 617 Review of *An Innocent Millionaire*. FINANCIAL POST 77 (W 12, 1983): 16.
- 618 **Slopen, B.**
"Word Processors and the Multi-national Medicis." QUILL & QUIRE 46 no. 2 (1980): 31. ill.
- 619 **Sutherland, Fraser.**
"Rhinestones in the Rough." BOOKS IN CANADA 12 no. 12 (1983): 24.
[Review of *An Innocent Millionaire*.]
- 620 **Zalán, Magda.**
"In Praise of Innocent Millionaires." In her *Stubborn People*. (Toronto: Stage and Art Productions, 1985) pp. 58-66. port.
- ZEND, Robert**
Biography and earlier publications in *Literature of Hungarian-Canadians*, pp. 128-130.
- 621 *My Friend, Jeronimo*. Toronto: Omnibooks, 1981. 1 portfolio ([9] leaves). ill.
[Includes 3 poems, 4 silk screens.]
- 622 *Arbormundi: 16 Selected Typescapes*. Vancouver: Blewointment Press, 1982. 1 portfolio [16 leaves]. ill., port.
- 623 **The 3 Roberts** *On Childhood by Robert Priest, Robert Sward, and Robert Zend*. St. Catharines: Moonstone Press, 1985. 55 pp. Poems.
- 624 *Daymares (Selected Fiction on Dreams and Time)*. Edited by Brian Wyatt. Foreword by John Robert Colombo. Afterword by Northrop Fry. Vancouver: Cacanodadada, 1991. xiii, 183 pp. ill. Poems.
- 625 *Versek, képversek [Poems, Poems in Pictures]*. Paris: Magyar Műhely, 1988. 79 pp. (Poems)

625a *Fából vaskarikatúrák [Nonsensical Poems, Parodies]*. Budapest: Magyar Világ Kiadó, 1993. 157 pp. ill. (Poems)

626 *Nicolette*. Vancouver: Cacanadadada, 1993. Novel

Writings about:

627 **Bisztray, George.**

[Robert Zend.] In his *Hungarian-Canadian Literature*. (Toronto: University of Toronto Press, 1987) pp. 5, 9, 39, 40, 75.

628 **Grăce, Sherril.**

"In the Name-of-the-Father: Robert Zend's Oăb (or the Up(Z)ending of Tridution." CANADIAN LITERATURE No. 120 (1989): 91-97.

629 **Jirgens, Karl.**

"Zendmark." CANADIAN LITERATURE No. 113-114 (1987) 217-219.
[Review of *Oăb One* and *Oăb Two*.]

630 **Querengesser, Neil.** Review of *The 3 Roberts*. CANADIAN BOOK REVIEW ANNUAL 1985: 200.

631 **Van Toorn, Penny.**

"Dreams and Visions" CANADIAN LITERATURE 135 (1992): 179-180.
[Review of *Daymares*.]

632 **Williamson, Michael.** Review of *The 3 Roberts*. CANADIAN BOOK REVIEW ANNUAL 1984: 255.

MEMOIRS

633 **DOMOKOS, Alexander (i.e. Sándor)**

Prisoners, Refugees, Citizens Winnipeg: The Author, 1980. 169 pp. ill.
[An autobiographical novel.]

634 **GÁBORI, George**

When Evies were most Free. Translated by Eric Johnston and George Faludy. Ottawa: Deneau, 1981. 320 pp.

[A personal account of life during Hungary's tyrannical regime under Mátyás Rákosi.]

635 GROSSMAN, Ibolya Szalai

An Ordinary Woman in Extraordinary Times. Toronto: The Multicultural History Society of Ontario, 1990. 146 pp. ill., photos.

[A biographical account of life in Hungary and Canada. Reviewed by Canadian Book Review Annual 1990: 52.]

636 MÉZES, Miklós

A kalászbba szökkenő vetés: Mézes Miklós visszaemlékezései [Ripening Wheat: The Memoirs of Miklós Mézes]. Niagara Falls, Ont.: The Author, 1991. 249 pp. ill., photos, some in colour.

[An autobiography covering the period in Hungary and Canada between 1913-1990. The author, a former member of the Hungarian Parliament before the Communist take-over, provides first-hand information on the political arena during Hungary's coalition government. Offers vivid descriptions of an immigrant's life in Canada.]

637 PALLAVICINI-ANDRÁSSY, Borbála

Kiteleptési és 1956-os naplója [Memoirs on Deportation and the 1956 Revolution] With a postscript by Pallavicini Ede. Budapest: Gondolat, 1990. 283 pp.

[A member of the Hungarian aristocracy, who escaped after the uprising to Canada, and settled in Montreal, describes the events based on her diaries leading to her deportation to a small hamlet in Eastern Hungary.]

638 PAP, István.

Hol a hazám? [Where is My Homeland?] Edited by Varga Domokos, with an introduction by Dezső Keresztury. Windsor: The Author, 1988. 301 pp. Memoir.

ART

Reference Material

- 639 *Arts in Canada: A Union List of Artists' Files/Artistes au Canada: Une liste collective des dossiers d'artistes*. Ottawa: National Gallery of Canada, 1988. 776 pp.
[A list of artists with their work represented in Canadian holdings. Includes scores of Hungarian-Canadian artists.]
- 640 **CHÉNIER, Louise, ed.**
Ontario Index of Canadian Artists. Toronto Ontario Arts Committee, 1974.
[Includes artists names, major Ontario collections their works are represented in, their exhibitions, files/fiches and art dealers. Hungarians represented include Paul and Joseph Borsos, Endre Böszin, János Buda, László Buday, Nicholas Hornyanski, Imre Koroknay, Stephen Kőszegi, Tibor Kovalik, Rosa Köves, Tibor Nyilas, Andrew Pósa, István Porubszky, Endre Szász, Stephen Szabó, Zoltán Szabó, Joseph Szilva, Gábor Szilasi.]
- 641 **CZAKÓ Ambrosius**
The Magic of Art. New York: Pageant Press, 1959. 138 pp.
- 642 **CZAKÓ, Ambrosius**
Notes on Religion in Art. [Halifax, N.S.: St. Mary's University Library, 1965.] ii, 177 l.
[In manuscript, held by the library.]
- 643 **GYIMESY KÁSÁS, Ernő; KÖNNYŰ, L. László**
Külföldi magyar hivatásos képzőművészek [Professional Hungarian Artists Outside Hungary]. St. Louis, MO: American Hungarian Review, 1977. 234 pp. ill., photos, ports. Also in English.
[Arranged geographically by continent and nation. Represents 48 Hungarian-Canadian artists.]
- 644 **LERNER, Loren; WILLIAMSON, Mary T.**
Art and Architecture in Canada: A Bibliography and Guide to the Literature 1981/Art et architecture au Canada: Bibliographie et guide

de la documentation jusqu'en 1981. Toronto: University of Toronto Press, 1991. 2 vols.

[Hungarians included are Ladislás Kardos, Endre Bőszin, George Légrádi, Miklós Légrádi, Dóra de Pédery-Hunt, Tibor Horváth, Paul Jánosi, Gyula Marosán.]

645 MacDONALD, Colin S.

A Dictionary of Canadian Artists. Ottawa: Canadian Paperbacks, 1967 – . 7 vols.

[Arranged alphabetically by artist, provides biographical information and brief analyses of their work. Several Hungarian-Canadians are listed.]

646 OVO QUARTERLY. Montréal.

[A bilingual periodical dedicated to fine photography. Hungarians included are Miklós Légrádi (no. 8, 1972 and no. 10, 1973), George Légrádi (no. 8, 1972), Gábor Szilasi (no. 15, 1973).]

647 PAYETTE, Jean-Pierre

Le guide des artisans créateurs du Québec. Montréal: La Presse, 1974. 351 pp. illus., ports.

[Arranged by subject, includes Hungarian-Canadian artist Charles Sucsán.]

648 PÉDERY-HUNT, de, Dora

Ten Contemporary Canadian Medalists/Dix médailleurs canadiens contemporains. Ottawa: Public Archives of Canada, 1971. 48 pp. ill.

[Hungarians included are Elek Imrédy, Hélène J. Maday, Julius Marosan, Dora de Pédery-Hunt, and Imre Szelényi.]

649 SZTEHLO, Zoltán, tr.

Xenophon [Peri Hippikés. English]. The Art of Riding. Translated by Zoltán Sztéhlo. Illustrated by M.B. Gergely. New York: Vantage Press, 1968. 66 pp. ill.

650 THE VANCOUVER ART GALLERY LIBRARY

Checklist of Biographical Files: Canadian Artists and Artists Working in Canada. Vancouver: The Art Gallery Library, 1975. 13pp, 5pp.

[Hungarian-Canadian artists included are N. Hornyánszki, E. Imrédy, Mariska Kárász, L. Kardos, Gy. Marosán, Éva Mosonyi, A. Pósa, and G. Szohner.]

Individual artists

BÓSZIN, Endre (Andrew) (1923-)

Sculptor, painter. Born in Pilis, Hungary. Studied at the Academy of Arts in Budapest. He joined the Focus Gallery. Bószin moved to Scotland in 1956 and then to London, England. He arrived in Canada in 1966 and settled in Toronto. He exhibited in Budapest, Csongrád, London, U.K., Edinburgh, Glasgow and Toronto. His works are represented in the National Hungarian Art Gallery and in several private galleries in the United States. He founded the Taurus Group and is president of the Sculpturers Society of Canada.

GARA, Imre (1902-)

Sculptor. Born in Jászberény, Hungary. He taught at the Industrial Art School, Budapest for 21 years and edited the periodical *Szép*. He came to Canada in 1951 and studied ceramics at the University of Alberta. He is a member of the National Gallery of Canada and owner of Artists Studio Canada, Calgary.

Works:

Az apokalipszis négy lovasa [The Four Horsemen of Apocalypse] – statue.

The Prophet – statue.

Queen Elizabeth II – urn.

Shakespeare – statue.

Moses – statue.

Writing about:

651 Gyimesy Kásás, Ernő; Könnyű, L. László.

[Bószin Endre.] In their *Külföldi magyar hivatásos képzőművészek*, p.144. ill.

HORNYSKY, Nicholas (i.e. Miklós) (1896-1965)

Painter, engraver, printmaker, etcher. Born in Budapest, he studied portrait painting at the Academy of Fine Arts, Budapest and did postgraduate work in Vienna, Munich, Antwerp and Paris. He came to Canada in 1929 and settled in Toronto. He began to exhibit with the Royal Canadian Academy and the Ontario Society of Artists. Some of his etchings have been used by industrial firms for their Christmas cards. He held exhibitions at the Kitchener-

Waterloo Art Gallery, The Lionel Clarke Galleries, Toronto, The Thomson Memorial Gallery. His prints were exhibited at the California Printmakers, Philadelphia Society of Etchers, Seattle Northwest Printmakers, etc. He taught printmaking at the Ontario College of Art. Awards: Associate of the Royal Canadian Academy of Arts (1943), Fifty Prints of the Year (1932, 1933), The Reid Silver Memorial Award, E.A. Klein First Purchase Award, etc. He is represented in the National Gallery of Canada, Royal Ontario Museum, and the University of Toronto Hart House.

Writings about:

652 Colgate, William.

[Nicholas Hornyansky.] In his *Arts, Its Origin and Development*. (Toronto: Ryerson, 1943. Also in paperback, 1967).

653 Duval, Paul.

[Nicholas Hornyansky.] In *Canadian Drawings and Prints*. (Toronto: Burns & MacEchern, 1952)
[Also includes a plate by Hornyansky.]

654 Gyimesy Kásás, Ernő; Könnyű, L. László.

[Miklós Hornyánszky.] In their *Külföldi magyar hivatásos művészek*, p. 146. ill.

655 [Hornyansky, Nicholas.] In *Who's Who in American Art*

656 [Hornyansky, Nicholas.] In *Biographical Encyclopedia of America*.

657 McInnes, Graham.

[Nicholas Hornyansky.] In his *Canadian Art*. (Toronto: Macmillan, 1950) p. 91.

658 "Nicholas Hornyansky Show Opens at Thomson Gallery" OWEN SOUND SUN TIMES (Apr. 4, 1968)

HORVATH, Tibor

Writing about:

- 659 "Tibor Horvath – Photographer." **CANADIAN PHOTOGRAPHY** (September 1977) [Provides a portfolio of Horvath's photographs.]

IMRÉDY, Elek

Sculptor. Born in Budapest. He came to Canada after the 1956 revolution. His religious statues and busts are to be found in Roman Catholic schools and colleges in Edmonton and Vancouver.

Writings about:

- 660 "Place Figure in Grounds." **DAILY MERCURY** (Guelph, Ont.) (July 5, 1960)
- 661 **Robinson, Martha.**
"City Sculptor Shows Christ as 'Risen above Suffering'." **VANCOUVER SUN** (May 21, 1960)

KARDOS, Ladislav (1909-)

Painter. Born in Budapest. In 1951 he came to Canada and settled in Vancouver. His paintings include streets, docks, harbours and villages. He exhibited his paintings in Vancouver, Paris, New York, Melbourne, Budapest, Montreal, Lima. He is represented in the Museum of Modern Art, Paris, Museum of Contemporary Art, Montreal, University of British Columbia, Confederation Art Gallery, Charlottetown, P.E.I., and in many private collections.

Writings about:

- 662 "Kardos: The Cosmopolitan Who Creates Cities." **VANCOUVER LIFE** (November 1967)
- 663 **L'Heureux, Gaston.**
"Kardos peintre de la cité." **LE SOLEIL** (Sept. 23, 1964)
- 664 **MacDonald, Colin S.**
[Kardos, Ladislav.] In his *A Dictionary of Canadian Artists* vol. 3: 606.

- 665 McNairn, Ian. *Kardos Ladislas. Paintings*. Vancouver: Klanak Press, 1963. 20 pp. ill. (2 col.)

[Describes the poetic qualities of Kardos' paintings. Accompanying the paintings are poems by Marya Fiamengo, Cesar Vallejo, and Ralph Gustafson.]

- 666 **Mégret, Frédéric.**

"Ladislas Kardos: aussi libre que possible." *VIE DES ARTS* 37 (hiver 1964-1965): 48-50.

- 667 "Un peintre canadien à Paris." *LE SOLEIL* (May 2, 1964)

- 668 "Plane Crash Opens Door for New Artistic Career." *KELOWNA COURIER* (July 23, 1965)

- 669 "Special Display on Art at Library." *LETHBRIDGE HERALD* (Oct. 4, 1963)

KÁRPÁTI, KIÁRI K.

Painter. Born in Hungary. Studied painting in Ottawa with Carl Schaefer and previously at the Ottawa School of Art. A Chemist by profession, she retired early from science to consecrate all her efforts to art. In painting she searches to reflect the joy experienced when contemplating the Canadian landscape. Her flower and plant paintings show the free and playful spirit of the child, hidden in all of us. She has exhibited regularly since 1986 in the group shows of the Ottawa Watercolour Society and at the National Museum of Natural Sciences (1989), Elmwood Art Fair, Rockcliffe Village, Ottawa (1989), Art Mode Gallery in the Ottawa Congress Centre (1989). She was selected for the Ottawa Watercolour Society's Travelling Show, 1989. Her works are represented in the City of Ottawa's Collection, the Art Gallery of Sherbrooke, Que., and in many private collections.

Writing about:

- 670 **Miska, János.**

"Magyar kiállítás Ottawában" (Hungarian Exhibition in Ottawa). *KRÓNKA* (OCTOBER 1992): 25.

MADAY, Hélène I. (1916-)

Sculptor. Born in Hungary, where she attended the Royal School of Applied Art and graduated with a teacher's diploma in 1939. She then attended the Julian Academy in Paris. Came to Canada in 1952 and settled in London, Ont. She has held several solo shows in the southern Ontario region and in Ottawa, as well as abroad in Athens, Paris, Madrid, Prague, Cologne, and Buenos Aires.

Writings about:

671 Lerner, Loren; Williamson, Mary T. In their *Art and Architecture in Canada* (Toronto: University of Toronto Press, 1991): 772.

672 MacDonald, Colin S.

[Maday, Helen I.] In his *A Dictionary of Canadian Artists*. vol. 4:1083.

MAROSÁN, Julius (i.e. Gyula) (1915-)

Painter. Born in Budapest, he studied at the Academy of Fine Arts. He came to Canada in 1956. A folio of his drawings was published by the Association of Hungarian Freedom Fighters. He was well recognized among leading abstract painters in Europe. He exhibited at the Ernst Museum, Budapest (1940), Műbarát Gallery, Budapest (1942), and Park Gallery, Toronto (1958). Other solo shows: Minotaur Gallery, Toronto (1963), Pollock Gallery (1966), The Gallery of Fine Art, Toronto (1969), etc.

Writings about:

673 "Fettered in Hungary, Marosan's Art Reborn Here." TORONTO TELEGRAM (June 20, 1961)

674 Gyimesy Kásás, Ernő; Könnyű, L. László.

[Marosán Gyula.] In their *Külföldi magyar hivatásos képzőművészek*, p.148. ill.

675 McCarthy, Pearl.

"Art and Artist – New Folio of Sketches Worthy of Attention." GLOBE & MAIL (May 30, 1959)

676 MacDonald, Colin S.

[Marosan, Julius.] In his *A Dictionary of Canadian Artists*. vol. 4: 1118.

- 677 "One-man Show." CANADIAN JEWISH NEWS (Apr. 2, 1969)
- 678 "Pollock Gallery." GLOBE & MAIL (March 5, 1966)
- 679 "Review of Penell Gallery Show" GLOBE & MAIL (Dec. 4, 1971)

680 Seres, József.

"Marosán Gyula festőművész kiállítása a Thebes Galériában" [Julius Marosán Painter's Exhibition in the Thebes Gallery]. KRÓNKA 17 no. 5 (1991): 27-29. ill., port.

MOSDOSSY, von, Imre

Painter, coin and postal stamp designer. Born in Hungary, where he did a variety of fine art work. From 1934 to 1942 he designed the decor for many Hungarian exhibitions including the Hungarian Pavilion at the 1939 New York World's Fair. He was senior professor at the Academy of Fine Arts in Budapest. He left Hungary in 1945 and came to Canada via Germany, France and Colombia in 1963. He did portraits of world leaders and interiors for churches. He designed more than 500 postage stamps for various countries, including a Canadian five-cent stamp in 1968.

Writings about:

- 681 "Cosmopolite Created Hundreds of Stamps." GLOBE & MAIL (Jan. 18, 1964)
- 682 **Kerr, Wendie.**
 "Art – Agincourt Artist's Paintings are a Nation's Treasure." THE MIRROR (Aug. 31, 1966)

MOSONYI, Eva N. (1935-)

Painter. Born in Budapest, she studied at the Academy of Fine Arts, Budapest. She came to Canada in 1956, where she resumed her studies at L'Ecole des Beaux-Arts, Montreal, and later established herself as a painter in that city. She held her first one-woman show at the Royal Gallery, Montreal.

Writing about:

- 683 "Eva Mosonyi." TOWN OF MONTREAL ROYAL WEEKLY POST (Dec. 10, 1964)

NYILASI, Tibor (1936-)

Painter. Born in Hungary and came to Canada in 1957. First he settled in Brantford, Ont. He spent two years in a sanatorium recovering from tuberculosis. He attended the Ontario College of Art for five years. He taught applied anatomy at the Central Secondary School, Hamilton. He has exhibited his oils, water colours, temperas and pencil sketches across Canada and did display work at the Expo pavilions. His "Ecclesia" is held at the St. Stephen's Church in Hamilton. He is represented at the Keresztény Múzeum, Esztergom, Hungary, at W. & W. Galleries, Toronto and the Hamilton Art Gallery.

Writings about:

684 Cox, Christine.

"No Skullduggery Here!" HAMILTON SPECTATOR (Oct. 10, 1969)

685 Gyimesy Kásás, Ernő; Könnyű, L. László:

[Nyilasi Tibor.] In their *Külföldi magyar hivatásos képzőművészek*, p.149. ill.

686 "Hungarian Refugee Won TB Bout, Opens Glenhyrst Art Exhibition."
BRANTFORD EXPOSITOR (Dec. 13, 1963)

687 "W. & W. Galleries." GLOBE & MAIL (Aug. 5, 1967)

PÉDERY-HUNT, de, Dora (1913-)

Sculptor, designer. Member of Order of Canada. Born in Budapest. Educated in the State Lyceum, Budapest, and received her M.A. at the Royal School of Applied Art. She came to Canada in 1948. She was appointed to the Canada Council, 1970-1973. One-person shows and exhibitions include: Laing Galleries, Toronto; International Exhibition of Contemporary Medals, The Hague; also in Athens, Paris, Prague, Vancouver, Ottawa, Cologne, Helsinki, Budapest. Her major works are represented in the National Gallery of Canada, Art Gallery of Ontario, Department of External Affairs, Ottawa. She designed the Canada Council Medal, the Canada Centennial Medal (received 1st prize for design.), Expo 70. Recipient of the Centennial Medal 1967, and the Queen's Jubilee Silver Medal 1977.

Work:

Young Man with a Flute – plaster for bronze, 1967. PERFORMING ARTS 5 no. 1 (1967): 51.

Moses – statue, bronz, 1967. PERFORMING ARTS 5 no. 1 (1967) 50.

John Callingwood Reade – bronze. PERFORMING ARTS 5 no. 1 (1967): 52.

Deposition – bronze. PERFORMING ARTS 5 no. I (1967): 50.

Province of Ontario Council for the Arts Medal. CANADIAN FORUM 54 (September 1974): 48.

Dante Meets Beatrix – bronze. CANADIAN FORUM 54 September 1974): 49.

Bronze and Silver Pedant. CANADIAN COLLECTOR 14 (May-June 1979): 61.

Donald Cameron Medal of the Banff School of Fine Arts – cast bronze medal. RACAR 9 no.1-2 (1982): 151.

Cecilia Franca Medal of the National Ballet of Canada – plaster cast of obverse. RACAR 9 no. 1-2 (1982): 151.

Publication:

- 688 *Sculpture*. Foreword by David P. Silcox. Toronto: Prince Arthur Galleries; Canadian Stage and Arts Publications, 1978. 48 pp. 20 ill.

[A collection of small sculptures, medals, and medallions. Text in English and French.]

Writings about:

- 689 Gyimesy Kásás, Ernő; Könnyű, L. László.

[Pédery-Hunt Dóra (de).] In their *Külföldi magyar hivatásos képzőművészek*, pp. 149-50. ill.

- 690 "Living in Canada: de Pédery-Hunt." INVESTMENT CANADA 4 no. 1 (February 1987): 46, 48. port.

- 691 MacDonald, Colin S.

[Pédery-Hunt, Dora de.] In his *A Dictionary of Canadian Artists*. vol. 5:1559.

- 692 "Médaille commémorative (le troisième centenaire de la Compagnie de la baie d'Hudson)." VIE DES ARTS No. 59 (1970): 68.
- 693 "Profile of Dora de Pédery Hunt." PERFORMING ARTS 5 no. 1 (1967): 48-52. ill.
- 694 **Thomas, Sheila W.**
 "Olympic Coins as Fine Art/La monnaie olympique." ARTMAGAZINE 7 no. 28 (1976): 58-65. 12 ill.
 [A table of monetary values of Olympic coins is included. Text in English and French.]

PÉTER, Nori (1935-)

Painter, sculptor. Born in Hungary, she studied art there until the 1956 revolution, when she left the country. In Canada she started to create clay Eskimo and Indian figures. On visiting Fort Chimo, she started to paint Eskimo people. She lives near Peterborough, Ont. She exhibited at Graphica 73, Toronto, Toronto-Dominion Centre, St. Laurent Galleries, Ottawa, Eaton's College Store, Toronto. Represented in the Abitibi Paper Collection in the Toronto-Dominion Centre.

Writings about:

- 695 **Duncan, Elizabeth.**
 "Eskimo Mothers, Children Fascinate Artist Nori Peter." THE OTTAWA CITIZEN (May 27, 1975)
- 696 **Sutton, Joan.**
 "Sutton Place – Artist Hope to Help a Culture." TORONTO SUN (May 13, 1974)
- 697 **Sutton, Robert.**
 [Nori Peter.] TORONTO STAR (Jan. 28, 1977)
- 698 "What's a Nice Eskimo Like You..." PULP & PAPER MAGAZINE OF CANADA (June 1974)

PETRIK, John A. (1898-1965)

Painter, potter. Born in Hungary, he studied fine arts. In 1938 he came to Canada and settled in Holbrook, Ont., where he began making pottery,

brooches, earrings, jewel boxes, candleholders. He was soon able to build a studio in Woodstock, Ont. His Patchwork Quilt was acquired for the collection of the Ottawa Museum.

Writing about:

- 699 "Petrik the Potter – Famed Canadian Artist Buried at St. Mary's"
WOODSTOCK-INGERSOLL SENTINEL REVIEW (May 7, 1965)

PORUBSZKY, István J. (1927-)

Painter. Born in Budapest. He left Hungary for Canada after having recovered from a wound received in the revolution. His group shows of landscape paintings include St. Mary's University, Halifax, McGill University, Place LaSalle, Lasalle, Quebec, St. Laurent Shopping Centre, Ottawa. He also exhibited in Boston, New York, Hollywood, Toronto, Quebec, etc. Writings about:

- 700 "Admires Nova Scotia Scenery." MAIL-STAR (July 2, 1966)
[Regarding an exhibition at St. Mary's University, Halifax, N.S.]
- 701 "Artist Paid for Freedom." MAIL-STAR (July 2, 1966)
- 702 "Istvan Porubszky." La PRESSE (Sept. 14, 1963)
- 703 "Well-known Artist Holds Exhibition in Place LaSalle." MESSENGER
(Nov. 29, 1967)

PÓSA, Andrew (1938-)

Sculptor. Born in Budapest. He arrived in Canada in 1957 and established his studio in Oakville, Ont. One of his large sculptures is displayed in the Toronto Real Estate Board. His large commissions are set in marble or bronze. Pósa is represented in Dundas Secondary School, Temple Sinai, Dental College, University of Toronto, etc. Awards: Aviba Exhibition First Prize, 1969, 1970.

Writings about:

- 704 "A Bronze Weathering the Winter." GLOBE & MAIL (Feb. 18, 1972)

- 705 "Half Ton Bronze Sculpture Dedicated to TREB Building." FOREST HILL JOURNAL (May 1, 1970)
- 706 **Kristwiser, Kay.**
"A Gnarled Root in Bronze." GLOBE & MAIL (Apr. 30, 1970)
- 707 **McKenna, Agnes.**
"Sculptor Puts Life before Art." OAKVILLE DAILY JOURNAL (Jan. 15, 1974)
- 708 **Potter, Warren.**
"Art Auction Features Abstract Candelabra." TORONTO STAR (March 31, 1978)

RÁKOS, Zoltán J. (1904-)

Painter. Born in Budapest, where he studied fine arts. He came to Canada in 1929 and settled in the Toronto area. Rákó is a painter in realistic and impressionistic styles working in oils, tempera and mixed media. He exhibited at the Odeon Carlton Theatre, Toronto, Don Mills, George, and Eatonville libraries in Toronto.

Writings about:

- 709 "Local Artist Displays Work." ADVERTISER-GUARDIAN (Etobicoke, Ont.) (Sept. 25, 1969)
- 710 "Eastern Art Display at Library." ADVERTISER (March 23, 1967)
[Shows a photo of Rákó standing beside one of his paintings.]
- 711 "Painting by Artist Z.J. Rákó to be Shown in United States." ADVERTISER (Aug. 25, 1966)
[Includes two photos of artist.]
- 712 "Style Sense is Disclosed in Rákó." GLOBE & MAIL (May 27, 1961)
- 713 "Toronto too Staid for Impressionist." MONTREAL HERALD (May 4, 1956)

714 "Z.J. Rakos and His Work." ADVERTISER (June 4, 1964). photo.

RÉTHI, Lili

Industrial graphic artist. Born in Hungary, she emigrated to the United States in 1939. Later she moved to Montreal. She was commissioned to do a series of drawings for the New York World's Fair. She was employed by Surveyer, Nenniger & Chênevert, a Montreal consulting engineering firm, to record construction of steel mills, industrial plants, churches. A book of 12 of her charcoal drawings was published in 1969 by SNC. It was reviewed by the *Christian Science Monitor*. Her drawings are held by the Smithsonian Institute.

Writings about:

715 "Le Barrage Daniel-Johnson." MONTRÉAL-MATIN (Dec. 3, 1968)
[A photo of Réthi's drawing is being reviewed by Chief of Hydro-Québec.]

716 "Manic 5: Art for Engineers." CANADIAN CONSULTING ENGINEER (March 1969)

SEH, Elemér (1922-)

Sculptor, painter. Born in Püspökladány, Hungary. He studied at the Hungarian Academy of Fine Arts. After arriving in Canada in 1956 he settled in Mississauga, Ont. His Egyptian-style work won several prizes in Toronto, Ottawa, Windsor, Buffalo, and Cleveland. He is represented in the Metropolitan Library of Toronto, the Art Gallery of Ontario and many public libraries.

Writings about:

717 Gyimesy Kásás, Ernő; Könnnyű, L. László.
[Seh Elemér - Elemér Seh.] In their *Külföldi magyar hivatásos képzőművészek*, p.150. ill.

SUCSAN, Charles

Né à Paris de parents hongrois, Charles Sucsán a étudié aux Beaux-Arts. Il a été ensuite l'élève de F. Fernandez en céramique et d'Honoré Garcia en sculpture. Au Canada depuis 1952, il a ouvert avec un groupe un atelier de céramique à Montréal et il a participé à plusieurs expositions entre 1957 et

1965. Sa collaboration avec des édifices publics: Telephone Bell à la place Victoria, Habitat 67, Clinique hospitalière de l'Université de Sherbrooke, église Saint-Claude à Laval.

718 Payette, Jean-Pierre

[Sucsan, Charles.] In his *Le guide des artisans créateurs du Québec*. (Montréal: Le Presse, 1974) p. 94. port.

SZÁSZ, Endre (1926-)

Painter, illustrator, graphic artist. His works are held at art galleries in Calgary, Vancouver, Edmonton, Winnipeg, Hamilton, and Ottawa.

SZILASI, Gábor (1928-)

Photographer. Exhibited at Studio 23 in Montreal and at Baldwin Street Gallery of Photography in Toronto.

Writings about:

719 Abbot, L.

"Gabor Szilasi." *ARTSCAN* 37 (December 1980, January 1981):45. port.

720 [Gabor Szilasi.] In Ottawa. Canadian Government Conference Centre.: *Catalogue of An Exhibition of Canadian Photography Produced by the Still Photography Division, National Film Board of Canada* Aug. 2-10, 1973. 32 pp. 24 ill. [Text in English and French.]

721 James, Geoffrey.

"Gabor Szilasi Photographs, Charlevoix County/La Région de Charlevoix – photographié par Gabor Szilasi." *VIE DES ARTS* 62 (printemps 1971): 46-49, 83-84. ill.

722 Tweedie, Katherine.

"Photography in Quebec." In Philip Bergerson, ed.: *Canadian Perspectives A National Conference on Canadian Photography*. (Toronto: Ryerson Polytechnical Institute, 1979) pp. 109-30.

[A critical assessment of the photographers included, Szilasi being one of them.]

723 Tweedy, Katherine.

"L'Objectif humain de Gabor Szilasi/The Human Lens of Gabor Szilasi."
VIE DES ARTS 25 no. 100 (1980): 29-31; 86-87. 6 ill. (2 col.)

[Double images, life-size images are discussed, based on Szilasi's photos.]

SZOHNER, Gabriel (1936-)

Painter, author. "Ursus" G. Szohner was born in Hungary and came to Canada as a refugee after the 1956 uprising. Author of three novels and many short stories, he began to paint in 1981. In three years he produced several hundred large canvases and held exhibitions and one-man shows in Vancouver, Ottawa, Hamilton, and New York.

Writings about:

724 Baele, Nancy.

"Sure Touch." THE OTTAWA CITIZEN (July 28, 1988): D8. ill.

725 Baele, Nancy.

"This Artist Wants to 'Scratch Your Soul'." THE OTTAWA CITIZEN (Sept. 1, 1989)

726 McCormack, Ed.

"The Unflinching Vision of Gabriel von Ursus." ARTSPEAK XV no. 9 (1992): 3. col. illus.

MUSIC

Reference Material

727 DEMMER, George

"Magyar-kanadai népzene" [Hungarian-Canadian Folkmusic].
KRÓNKA 16 no. 3 (1990): 19. Reprinted in ABLAK (Rumania) No. I (1991): 47-48.

728 KALLMANN, Helmut

Catalogue of Canadian Composers. Rev., enl. ed. Toronto: Canadian Broadcasting Corporation, 1952. 254 pp.

[Includes István Anhalt, Paul Alexander de Marky, and more than 50 other Hungarian-born musicians.]

- 729 **KALLMANN, Helmut; POTVIN, Gilles; WINTERS, Kenneth, eds.**
Encyclopedia of Music in Canada. Toronto: University of Toronto Press, 1981. 1076 pp. ill., ports. [Hungarian-Canadians included are István Anhalt, Lóránd Fenyves, John Fodi, László Gáty, Éva Hidas-Hajós, Márta Hidy, Géza de Kresz, Tamás Légrády, Paul de Marky, Dezső Mahalek, Tibor Polgár, Dezső Vággy, and others. There is a section on Hungarian music in Canada, p.439.]
- 730 **PEACOCK, Kenneth**
Twenty Ethnic Songs from Western Canada. Ottawa: National Museum Bulletin No.211, 1966. photos.
[Includes Hungarian songs.]
- 731 **PEACOCK, Kenneth**
A Survey of Ethnic Folkmusic across Western Canada. Ottawa: National Museum Anthropology Paper No.5, 1963.
- 732 **ZADUBAN, George**
"Hungary." In *Encyclopedia of Music in Canada*. (Toronto: University of Toronto Press, 1981) p.439. [Provides a summary of Hungarian contribution to music in Canada, including brief histories of the activities of performing groups, visiting musicians and musicologists such as Béla Bartók, Zoltán Kodály, Ernest von Dohnányi, Joseph Szigeti, György Ligeti, János Starker, etc. Zadubán lists 56 professional Hungarian musicians in Canada.]

Individual composers

ANHALT, István (1919-)

Composer, teacher. Born in Budapest. He studied 1937-41 with Kodály at the Royal Hungarian Academy of Music. He was Assistant Conductor of the Hungarian National Opera. He emigrated to Canada in 1949 and taught music at McGill University. He was employed by the National Research Council, Electronic Music Lab as a researcher. He was head of the Music Department, Queen's University, 1971. He also taught at the Franz Liszt Academy in Budapest, 1972.

Compositions:

Orchestra: *Interludium*, 1950; *Funeral Music* 1951; *Symphony*, 1958; *Symphony of Modules*, 1967; *La Tourangelle, musical tableau*, 1975;

Chamber: *Trio*, 1953; *Comments*, 1954; *Sonata*, 1954; *Chansons d'aurore (verdet)*, 1955; *Foci (various)*, 1969;

Piano: *Arc en ciel, ballet*, 1951; *Sonata*, 1951; *Fantasia*, 1954

Choir: *Three Songs of Love* 1951; *Three Songs of Death*, 1954; *Cento 'Cantata Urbana'*, 1967;

Voice: *Six Songs from Na conxy Pan (Sándor Weöres)*, 1941-1947; *Psalm XLIX 'A Benediction' (A.M. Klein)*, 1951; *Journey of the Magi (Eliot)*, 1952; *Electronic Compositions no. 1-4*, 1959-1962.

Writings:

733 "The Making of Cento." CANADA MUSIC BOOK (Spring-Summer 1970)

734 "Foci." ARTSCANADA 28 (April-May 1971)

735 "La Musique électronique" "L'Histoire de Cento" In Raoul Duguay, ed.: *Musiques du Kébèk*. (Montréal, 1971)

736 "Luciano Berio's Sequenza III." CANADIAN MUSIC BOOK 7 (Autumn-Winter 1973)

737 "New Music for Voice: Essays." In manuscript, 1978.

Writings about:

738 **Beckwith, John.**

"Recent Orchestral Works by Champagne, Morel, and Anhalt." CANADIAN MUSICAL JOURNAL 4 (Summer 1960)

- 739 **Beckwith, John.**
 "Vocal Usage Frontier Pushed Back in New Anhalt Works" MUSIC SCENE No. 281 (January-February 1975)
- 740 **BMI Canada Ltd.**
 "Istvan Anhalt." PAMPHLETS 1970, 1976.
- 741 "István Anhalt: Portrait." MUSICAL CANADA 15 (November 1968)
- 742 **Kallmann, Helmut.**
 [Istvan Anhalt.] In his Catalogue of Canadian Music, rev. enl. ed. (Toronto: CBC, 1952) pp. 36-37.
- 743 **Kasamets, Udo.**
 [Anhalt, Istvan.] In *Contemporary Canadian Composers/Compositeurs canadien-nés contemporains...*
- 744 **Morey, Carl.**
 [Istvan Anhalt.] In *Encyclopedia of Music in Canada*, pp. 21-22. port.
- 745 **Rivard, Yolande.**
 "L'Enseignement de la compositions à l'université McGill" VIE MUSICALE 8 (May 1968)
- 746 **Schallenberg, Robert.**
 "Anhalt's Symphony No. 1" NOTES 21 (Fall 1964)
- 747 **Thompson, Leslie.**
 "Anhalt Takes Musical Cues from History." MUSIC (March-April 1980)

FENYVES, Lóránd (1918-)

Born in Budapest, studied at the Franz Liszt Academy under Oscar Studer, Jenő Hubay, Leo Weiner, and Zoltán Kodály. He emigrated to Palestine in 1936 and became concertmaster of the Palestine Symphony (later the Israel Philharmonic) Orchestra. He founded the 'Fenyves Quartet' (1940-1956). He came to Canada in 1965 and next year joined the Faculty of Music at the University of Toronto. He was a coach and teacher of the Oxford Quartet, and performed extensively as soloist with major orchestras in Europe and North America.

Writing about:

748 Jacobsen, J.B.

"Bird's Eye View" *MUSIC AND MUSICIANS* (November 1963)

FODI, John (1944-)

Composer. Born in Nagytevel, Hungary. He emigrated to Canada and studied with John Beckwith and John Weinzweig in Hamilton and Toronto, and with István Anhalt at McGill University. He was a founder and director of the 'Contemporary Music Group' at the University of Toronto (1967-1970), at McGill he was co-founder of the 'New Music Society.' His compositions include works for orchestra, chamber ensemble, keyboard, voice, and tape.

Compositions:

Symphony, 1964-1966, rev. 1975; *Sympanekromenoi*, 1969-1971; *Concerto for Viola and Two Wind Ensembles*, 1971-1972; *Dragon Days*, 1976; *Concerto a Quattro for String Quartet* 1973; *Trio*, Op. 99, 1977; *Variations III*, Op. 52, 1978.

Writings about:

749 Perrin, Peter.

[Fodi, John.] In *Encyclopedia of Music in Canada*, pp. 335-36.

750 Schulman, Michael.

"John Fodi: New Music to Challenge His Audience." *CANADIAN COMPOSER* (February 1977)

KRESZ, de, Géza (1882-1954)

Violinist, teacher, conductor. Born in Budapest, where he studied at the National Conservatory with Károly Gobbi, Frigyes Arányi, and Jenő Hubay. Also studied at the Prague Conservatory. He made his debut in Vienna in 1906 and he was the concertmaster of the Vienna Tonkünstler Orchestra. Kresz came to Canada in 1923, but returned to Europe and taught at the University of Vienna and at the State Academy of Music and National Conservatory in Budapest (1935-1947). In 1947 he returned to Toronto and taught at the Royal Conservatory of Music of Toronto.

Writings:

- 751 *Course in Violin Pedagogy: Introduction, Summary and First Lecture.* Toronto, 1949.
- 752 "Violin Pedagogy." STRAD 62 (October 1951)
- 753 "Some Thoughts Concerning Progressive Violin Pedagogy." AMERICAN STRING TEACHER 7 (Spring 1957)
- 754 "Eugène Ysaÿe Centenary 1858-1958." CANADIAN MUSIC JOURNAL 1 (Summer 1957)
- 755 Review of *Cello Playing of Today* by Maurice Eisenberg. CANADIAN MUSIC JOURNAL 2 (Spring 1958)

Writings about:

- 756 **Adaskin, Harry.**
A Fiddler's World. (Vancouver, 1977)
- 757 **Kresz, Mária.**
Géza de Kresz and Norah Drewett Edited by John Parry. Toronto: Canadian Stage and Arts Publications, 1989.
[The life story of Kresz, a Hungarian-born violonist and his English-born wife, Norah Drewett.]
- 758 **Kresz, Mária.**
Király, Péter. *The Violinist and Pianist, Géza de Kresz and Norah Drewett; Their Life and Music on Two Continents.* Henz, G., 1989. 204 pp. ill., photos.
- 759 **Pincoe, Ruth.**
[de Kresz, Géza.] In *Encyclopedia of Music in Canada*, p. 260. port.

LÉGRÁDY, Tamás (Theodore) (1920-1992)

Born in Budapest. Graduated from the Bartók Conservatory. He also obtained a Ph.D. in Political Science at the Erzsébet University in Pécs. He emigrated to Canada in 1956, settled in Montreal and started teaching solfège and orchestration at Loyola College (now Concordia University), and music

teaching methods at McGill University and the École normale de musique. He moved to Toronto in 1972 as a teacher of woodwinds at Étienne Brülé High School and conductor of the North York Student Orchestra.

Compositions:

Divertimento, Sunrise and Eclipse.

Writings about:

760 Osborne, S.L. [(Légrády, Thomas (Theodore).] In *Encyclopedia of Music in Canada*, p. 539.

761 Robitaille, Pierrette.

"A Success in Canada." CANADIAN COMPOSER 81 (June 1973)

LICHTENSTEIN, Clara (1860-1946)

Pianist, teacher. Born in Budapest. She studied at the Charlotte Square Institute in Edinburgh (later she became a principal of that school), and continued her studies at the Royal Academy of Music in Vienna. She came to Montreal in 1899 and organized the music department of the Royal Victoria College. She was Vice-Director of the McGill Conservatorium.

Writings about:

762 [Clara Lichtenstein.] In McGill University Archives. R936.

763 Ford, Clifford. [Clara Lichtenstein.] In *Encyclopedia of Music in Canada*, pp. 550-51. port.

764 McLean, Eric.

"Clara Brought Touch of Class to Montreal." MONTREAL GAZETTE (Jan. 12, 1980)

765 "Miss Clara Lichtenstein." LADIES MAGAZINE (Apr. 1901)

766 Morgan, Henry James.

[Lichtenstein, Clara.] In *The Canadian Men and Women of the Time* (Toronto, 1912)

767 Vaughan, Susan E.

"Clara Lichtenstein." *McGILL NEWS* (Summer 1946)

MAHALEK, Dezső (1890-1961)

Cellist, teacher. Born in Hungary. He studied cello there and was a child prodigy. He emigrated to Canada as a young man and continued his education in music at McGill University. In 1912 he moved to Winnipeg and played in hotel and theatre orchestras and taught music. Later on he moved to Vancouver and was a principal of the Vancouver Symphony Orchestra.

Writing about:

768 Gooch, B.N.S.

[Mahalek, Dezső.] In *Encyclopedia of Music in Canada*, p. 586.

MARKY, de, Paul Alexander (1897-1931)

Pianist, composer, teacher. Born in Gyula, Hungary, he studied music in Budapest with Stephan Thomán. Moved to Canada in 1924 and first performed at the concert hall in Toronto in 1926. He moved to Montreal and performed with the Montreal Symphony Orchestra and taught at the McGill Conservatory (1919-1937). In 1972 de Marky retired and devoted his full time to teaching music.

Compositions:

Piano Concerto in B major, 1948.

After a Farewell (song for piano, 1949).

Nightingale (song for piano, 1949).

Amber Mountain (song for piano, 1949).

Echo Island (song for piano, 1949).

Valse-Etude (1944).

Tales from Vienna Woods (arranged for concert, 1944).

Spring Voices (arranged for concert, 1944).

Writing about:

769 Kallmann, Helmut.

[De Marky, Paul Alexander.] In his *Catalogue of Canadian Composers*, pp. 91-92.

POLGÁR, Tibor (1907-1993)

Conductor, composer. Born in Budapest, he was a conductor of the Hungarian Radio Symphony Orchestra (1925-1950). He moved to Germany, where he was a conductor of the Philharmonica Hungarica (1962-1964). After emigrating to Canada he became conductor of the University of Toronto Symphony Orchestra and instructor of the University of Toronto Opera Department (1966-1975), and coach of the Canadian Opera Company. He composed operas and a film score for the Canadian film *In Praise of Older Women*.

Compositions:

Kérők [The Suitors] opera, 1954.

A European Lover: Musical Satire Disguised as an Opera (libretto by George Jónás), 1965.

The Last Words of Louis Riel, cantata (libretto by John Robert Colombo), 1966-1967.

The Troublemaker (libretto by George Jónás), 1968.

Variations on a Hungarian Folk Song, 1968.

The Glove, comic opera (Schiller-Jónás).

Three Poems in Music 1977.

Writings about:

770 Ford, Clifford.

[Polgar, Tibor.] In *Encyclopedia of Music in Canada*, pp. 767-78.

771 Schulman, Michael.

"Tibor Polgar: Seeing His Music Appreciated by the Public."
CANADIAN COMPOSER (May 1976)

772 Schulman, Michael.

"Two Films, Two Music Scores, Two Less than Happy Losers."
CANADIAN COMPOSER (February 1979)

RIMANOCZY, de, Jean (1904-1958)

Violinist. Born in Vienna, educated at the Academy of Music in Budapest under Jenő Hubay, Béla Bartók, Zoltán Kodály, and Leo Weiner. In 1925 he emigrated to Canada and first settled in Winnipeg. He was a member of various symphony orchestras in Western Canada including Calgary and Vancouver. He was a soloist on the CRBC and CBC program 'Jewels of the

Madonna' in the mid-1930s. He also conducted a string orchestra between 1938 and 1952 for CBC Radio's 'Classics for Today.' He taught privately in Vancouver. In 1943 he was concert master in the Seattle Symphony Orchestra and string instructor in that city (1944-1949). He was also concert master and assistant conductor of the Vancouver Symphony Orchestra. In 1947 he founded the 'de Rimanoczy Quartet' in Vancouver.

Writing about:

773 Gooch, B.N.S.

[de Rimanoczy, Jean.] In *Encyclopedia of Music in Canada* p. 264.

THEATRE, FILM, TELEVISION

Reference Works

774 BEATTIE, Eleanor

The Handbook of Canadian Film. 2nd ed.

Toronto: Peter Martin Associates, 1977. 355 pp.

[Includes information on films directed by Robert Lantos, and Tibor Takács.]

775 JAFFE, Chappelle, ed.

Who's Who in Canadian Film and Television/Oui est oui au cinema et á la télévision au Canada. Toronto: Academy of Canadian Cinema and Television, 1986. 519 pp. ill.

[Arranged by subject under the headings Writers, Producers, Directors, Editors. Includes Robert Lantos, Anna Sandor, and Tibor Takács.]

776 MORRIS, Peter

The Film Companion. Toronto: Irwin Publishing, 1984. 335 pp.

[A comprehensive guide to more than 600 Canadian films and filmmakers.]

Individual Directors, Producers, Scriptwriters

LANTOS, Robert (1949-)

Film, t.v. and stage producer. Born in Hungary. Educated at McGill University. Productions include feature films: *Joshua then and Now* (winner

of five Genies); *Night Magic Agency*; *In Praise of Older Women* (winner of four Genies); *L'Ange et la Femme*; *Heavenly Bodies*; *Sword of Gideon*; *Suzanne* (t.v. mini series, winner of 3 Genies and an ACE Award); *Border Town*, *Night Heat*, etc.

Writings about:

- 777 **Frum, Linda**
 "Robert Lantos's Hard Core." SATURDAY NIGHT 108 no 3 (April 1993): 32-34, 36, 62-63. port.
- 778 **Jaffe, Chapelle, ed.**
 [Robert Lantos.] In *Who's Who in Canadian Film and Television*, 1986, p. 140.
- 779 **Knelman, M.**
 "Lantos: The Success of a Younger Tycoon." SATURDAY NIGHT 94 (May 1979): 31, 34. port.
- 780 [Lantos, Robert.] In *Canadian Who's Who 1990*, p. 534.
- 781 **Lantos, Robert.**
 "Random Cross-country Sample of Opinions on Film and Video Policy." CINEMA CANADA No. 110 (1984): 37-39.
- 782 **MacDonald, Chisholm.**
 "Film Maker Broadens Horizons" THE OTTAWA CITIZEN (Nov. 30, 1991) C8. port.
 [An article describing the process of Lantos' attempt at extending his horizons to the U.S. and Europe.]
- 783 **Perlmutter, Tom.**
 "Apprenticeship of Robert Lantos: with Reply to 'Brutalization of Your Ticket is no Longer Valid ' by Richard Harris." CINEMA CANADA No. 123 (1985): 25-37; No. 127 (1986): 17-19. ill, port.
 [An interview with Robert Lantos.]
- 784 **Perlmutter, Tom; Wise, Wyndham Paul.**
 "Into the '90s: Robert Lantos Alliance Entertainment..." CINEMA CANADA No. 169 (1989): 9-11.

[An interview with Robert Lantos and Stephen Roth.]

785 "Robert Lantos" CINEMA CANADA No. 101 (1983): 23. port.

SÁNDOR, Anna

Screenwriter. Born in Budapest, educated at the University of Windsor. She began her career as stage and t.v. actress. Started writing in 1975 and has written more than 50 produced t.v. scripts. She was lecturer in Writing for T.V., Summer Institute of Film, Ottawa. She was guest panelist at Banff T.V. Festival, Convergence Montreal, 1986. Guest speaker at ACTRA Screenwriters Seminar, 1985. Recipient of Chris Plaque, Best Script, Columbus Film Festival, 1989; ACTRA Award for Best Writer of Original TV Drama, 1986; Prix Anik, 1981, 1985, 1986, and 1989. She was Co-chairperson of Crime Writers of Canada, 1985-1986.

Screenwriter:

Tarzan in Manliattan. CBS, 1989

Stolen: One Hundred CBS, 1990.

CBC T.V., Movies:

A Population of One, 1980.

Charlie Grant's War, 1985.

The Marriage Bed, 1986.

Mama's Going to Buy You a Mockingbird, 1987-1988.

Two Men, 1988.

Feature Films:

King of Kensington, CBC 1975-1980 (Head-writer and writer of over 30 episodes)

Running Man; High Card; For the Record, CBC Anthology Series, 1982-1983:

Seeing Things, CBC TV, 1983-1985.

Hangin' In, CBC TV (co-creator of series)

Danger Bay, 4 episodes, 1986-1988.

Writings about:

786 Jaffe, Chapelle.

[Anna Sandor.] In *Who's Who in Canadian Film and Television*, 1986, p. 61.

787 Matthews, Edgar.

"Anna Sandor and Constance Beresford-Howe: Yours, Mine and Ours."
CINEMA CANADA No. 138 (1987): 12-13. port.
[An interview regarding films made from books.]

788 [Sandor, Anna.] In *Canadian Who's Who* 1990, p. 832.

789 Shuebridge, Tom.

"In Their Own Words: An Interview with Bill Gough and Anna Sandor"
CINEMA CANADA No. 119 (1985): 8-10. ill., ports.

TAKÁCS, Tibor (1954-)

Film Director. Born in Budapest. He is active in theatre, t.v., science fiction theatre and t.v., horror theatre and t.v.

Directed:

Metal Messiah, theatre, 1978.
The Tomorrow Man, t.v., 1979.
Snow, 1982.
The Gate, 1986.

Writing about:

790 Jaffe, Chapelle.

[Tibor Takacs.] In *Who's Who in Canadian Film and Television.*, 1986.

BIOGRAPHY

Reference Works

791 *American Men and Women of Sciences. 17th ed.*

New York: R.R. Boker, 1989-90. 8 vols.

[Provides biographical information on research scientists in the physical and biological fields, public health, engineering, computer and mathematical sciences.]

- 792** *Canadian Who's Who*. Edited by Kieran Simpson. Toronto: University of Toronto Press,
[A standard reference source of contemporary Canadian biography. Originally issued triennially, but since 1980 it is published annually. Includes biographical information, lists of publications, offices held, and awards received. Provides up-to-date addresses. Scores of Hungarian-Canadian scientists, educators, writers are listed.]
- 793** *McGraw-Hill Modern Scientists and Engineers*. New York: McGraw-Hill Co., 1980. 3 vols. ports.
[Includes 1140 biographies. The extensive entries provide an outline of specific research works.]
- 794** *Who's Who in Frontier Science and Technology*. Chicago: Marquis Who's Who, 1984. 846 pp.
[Includes 16,500 scientists and technologists who are working currently in North America. Provides vital statistics, education, career history, awards and memberships.]

Individual Biographees

ACZÉL, János (1924-)

Mathematician, educator. F.R.S.C. Born in Budapest. Educated at the University of Budapest (Ph.D., 1974). He was Professor of Mathematics at the University of Szeged, and Department Head, Mathematics, University of Debrecen. From 1965 to 1969 he was Distinguished Professor of Mathematics, University of Waterloo. Visiting Professor at University of Florida, Stanford University, University of Cologne, California Institute of Technology, etc. He has published several books and over 200 research papers on functional equations including *Lectures on Functional Equations and their Applications* (1966); *On Applications and Theory of Functional Equations* (1969); *Functional Equations: History, Applications and Theory* (1984). He is editor of scientific periodicals and organizer of international conferences. Member of numerous scientific societies, recipient of several awards including the M. Beke Award (1961); Hungarian Academy of Sciences Award (1962); Fellow of the Royal Society of Canada (1971). He lives in Waterloo, Ont.

ANDAI, Ferenc (1925 –)

Born in Budapest. Educated at the Eötvös Loránd University, received a Ph.D. in History. Obtained an M.A. in Slavic Studies from the Université de Montréal and a teaching diploma from McGill University. Arrived in Canada in 1957. He taught history at Sellwyn House School in Montréal. Guest lectured at McGill and Bishop Universities. Presented papers at the Learned Societies Conference on Hungarian-Canadian relations, University of Toronto, and at the Anyanyelvi Konferencia, Veszprém, Hungary, on Canadian Pedagogy. His writings have appeared in numerous journals. He is member of the International Association of Hungarian Studies and the Hungarian Studies Association of Canada. Since 1968 he has been Social Science Department Head with the Western Quebec School Board in Quebec.

DUCZYŃSKA, Ilona (1896-1978)

Born in Hungary and educated at the Technical University of Budapest in engineering. She was active in the radical student movement of the day and left Hungary for Austria after the defeat of the Socialist Republic in 1919. In Vienna she married Karl Polányi. During the 1930s they moved to England, where she taught science at Bennington College. Later she worked at the R.A.E., Farnborough. She and her family came to Canada and settled in Pickering, Ont. She was the principal editor of *The Plough and the Pen: Writings from Hungary 1930-1956*, an anthology of Hungarian Populist writing.

DUSKA, László (1912-1987)

Geophysicist. Born in Bártfa, Hungary. Former officer of the Royal Hungarian Army. Educated at the Ludovika Military Academy. Came to Canada after World War II and settled in Calgary, where he was employed as a Seismic Interpreter and author of several technical papers. Founding President of the Széchenyi Society and prime mover behind a nation-wide campaign resulting in the establishment of the Hungarian Chair at the University of Toronto. He was President of the Hungarian Arm Forces Association (Magyar Harcosok Bajtársi Községe) and a mentor of Hungarian literary and cultural activities in Canada and abroad. Received several honours and awards including the Gold Medal of Honour (1944), Knight Cross of the Hungarian Order of Merit, Signum Laudis with Swords, etc.

FÁY, István (1918-)

Educator, writer. Born in Pécel, Hungary. Educated at the Evangelical Gymnasium and the University of Budapest (Ph.D.), majoring in comparative

literature and musicology. He served as an officer in the Hungarian Army during the war. Left Hungary in 1948 and came to Canada in 1950, where he worked in the gold mines in northern Quebec. He is a senior writer for the Toronto-based *Kanadai Magyarorság* and published more than 850 papers in various sources over a period of forty years. He is also a contributor to *Krónika*, a monthly periodical of the Hungarian Cultural Centre in Toronto, and is a member of the editorial board of *Hadak Útja* and the *Australian Hungarian Life*. He has published a series of essays on Hungarian poetry (Introduction to Hungarian Poetry), and translated into Hungarian some of the songs of Schubert, Schumann, Brahms, R. Strauss, and a number of gothic hymns and sequences from Latin. He lives in Welland, Ont.

Writing about:

795 Saáry, Éva.

"Fáy István köszöntése" [Homage to István Fáy]. KANADAI MAGYARSÁG (March 13, 1993): 6.
[Celebrating I. Fáy on his 75th birthday.]

FELLEGI, Ivan P. (1935-)

Chief Statistician of Canada, F.R.S.C. Born in Szeged, Hungary. Attended the University of Budapest, majoring in Mathematics. He came to Canada in 1956 and continued his education at Carleton University (M.Sc., 1958, Ph.D. 1961). He started his career as Statistician with Statistics Canada, spending 1978-1979 in the U.S., on secondment to President Carter's Commission on the Reorganization of the U.S. Statistical System. In 1985 he was appointed to Chief Statistician, a position he holds to this day. Dr. Fellegi has published extensively on statistics as related to economics, census, surveys, banking systems, simulation, computing. Professional activities: President, International Statistical Institute (1987-1989); President, International Association of Survey Statisticians (1985-1987); President, Statistical Society of Canada (1982); Member of Board of Governors, Carleton University (1989-1992); Honorary Fellow, Royal Statistical Society, Fellow of the American Statistical Association; Fellow of the American Association for the Advancement of Science. He lives in Ottawa.

HAJNAL, Zoltán (1933-)

Geophysicist, Educator. Born in Hungary. Educated at the University of Sopron. He came to Canada in 1956 and continued his education at the University of Saskatchewan (B.E. and M.Sc, 1961, 1963) and the University

of Manitoba (Ph.D., 1970). He held positions at Chevron Standard as Interpretation Geophysicist (1963-1965), University of Manitoba as Lecturer (1965-1970), and the University of Saskatchewan as Professor of Geophysics (1970 to date). His subjects of specialty include Geophysics, Physics of Earth and Seismology, with particular emphasis upon deep-crustal seismic refraction and near-vertical reflection profile in the Canadian Shield. He has published close to 100 scientific and technical papers in periodicals, conference proceedings, and technical reports. He has ongoing projects in the U.S.A. and Hungary. He served on more than twenty professional and expert committees such as the earth sciences computer hardware-software committee, capital and campus planning, graduate studies committees. He has played a leading role in organizing scientific conferences (e.g. 75th Anniversary of Heavy Oil Conference), offered invited presentations to 17 conferences, and supervised 18 graduate theses at the M.S. and the Ph.D. levels. Recipient of 84 research grants, the most recent (Lithoprobe Phase 1) in the amount of \$1,850,000. He is a Fellow of the Massachusetts Institute of Technology.

HAMVAS, Joseph (1911-)

Chemical Engineer, President, Rákóczi Foundation. Born in Pozsony (now Bratislava, Czechoslovakia). Educated at the Military Academy "Ludovika" and the Technical University of Budapest, graduating as a chemical engineer in 1942. He served in the Hungarian Army. At the end of the Second World War, he was employed by the Hungarian Restitution Mission in Vienna. Following the Communist takeover of Hungary, he left Vienna, joined the refugees in Salzburg. In 1951, the United States Airforce hired him as an interpreter. He came to Canada in 1952 and worked for an oil company in Edmonton, Alta. Later he moved to Toronto, where he was employed by the Ontario Department of Health, where he became head of the electron microscopy laboratory of the Virus Section., introducing the electrophoretic analysis of serum and electron microscopical identification of viral infections. Professional and social activities: Acting President of the Federation of Hungarian Engineers and Architects; Executive Secretary of the Hungarian Canadian Engineers' Association; As Secretary General of the Rákóczi Foundation, a scholarly organization for the advancement of Hungarian education and culture, he helped establish the Hungarian Research Institute of Canada. He is past-president of the Public Speaking Association, one-time producer of monthly broadcasts at CFRB and former producer of the Hungarian House Radio at CHIN. He has published scientific papers on the technical use of the electron microscope in virus research, and published and lectured on Hungarian educational methods in Canada. He lives in Toronto.

Writings about:

796 Somogyi, Ferenc.

[Hamvas József.] In his *Az Árpád Akadémia tagjainak tevékenysége*. (Cleveland: Árpád Publishing Co., 1982) pp. 130-31.

797 Zika, Klára.

"Egy család tagjai vagyunk" [We're Members of One Family]. *MAGYAR HÍREK* (Budapest) (November, 1989): 22-23. photos.

KÁTÓ, László, M.D. (1914-)

Microbiologist, educator. Born in Medgyes, Hungary. Attended the Pázmány Péter University and graduated in Medicine. He became an Assistant Professor of Experimental Pathology, carrying out research in *Morbus Hungaricus*. He served in the Royal Hungarian Army during the Second World War. Following the war, he was a Medical Officer, UNRRA Operations, Germany, 1944-1948. He came to Canada in 1951 and was appointed Head of the Laboratory of Experimental Pathology at the University of Montreal. He also worked at Hansen Lab., as Head of research operations. Since 1979, he is Director of Research, The Salvation Army, Catherine Booth Hospital Centre, Montreal. He is a world expert on leprosy, having published more than 400 papers on experimental pathology and leprosy, and on the ichonography and history of leprosy. Member of several scientific societies, including the Brazil Soc. Leprozol., American Pavlovian Soc., International Leprosy Association, and recipient of awards issued by the governments of Canada, and those of the South American, African and Asiatic countries.

Writings about:

798 Fáy, István.

"Kátó László, M.D". *KANADAI MAGYARSÁG* (Sept. 18, 1993): 3.

799 Labreche, J.

"Tracking Leprosy Close to Home." *MACLEAN'S* 92 (Sept. 17, 1979): 17. ill.

NOEL, Péter (1924-)

Electro-mechanical Engineer. Born in Hungary. Educated at the Joseph Nador Technical University, Budapest, majoring in electronic and mechanical engineering. He worked as an engineer in various industrial plants including

the Carpathia Textile and Ganz Electronic Industries. Mr. Noel also taught at the Kálmán Kando Technical School, Budapest. He came to Canada in 1957 and worked at Manitoba Hydro for several years. Later he accepted a research position at the University of Alberta, where he introduced a number of technological improvements. He established his own consulting company, Research Electronics Ltd. He was invited by the Alberta Research Council to work in the area of industrial developments, a position he held for sixteen years, until his retirement. He has published several papers and lectured on physics and electronic engineering. He is a member of the Professional Engineering Associations of Manitoba and Alberta, and the World Federation of Hungarian Engineers and Architects. He is active in social and civic organizations including the Alberta Folks Arts, Vice-President; UNA Edmonton, Vice-President; the Alberta Cerebral Palsy Association, the Hungarian Scout Association, etc. Recipient of a UNA Service Medal, the Hungarian Freedom Fighters' Association Medal, a Gold Medal of the Árpád Academy, Golden Star, Árpád Order, etc. He lives in Edmonton, Alta.

POLÁNYI, Karl (1886-1964)

Economist. Born in Hungary and educated at the University of Budapest. He was founder of the Galileo Circle, a radical student organization in the late 1910s. His study *Socialist Accountancy* appeared in 1922. He was Foreign Editor of *Der Oesterreichische Volkswirt* and lecturer at the Peoples' College in Vienna. In England he was a tutorial classes lecturer for the W.E.A. under Oxford and London. He was co-editor of *Christianity and the Social Revolution* (London, 1935), and the author of *The Great Transformation* (New York, 1944). From 1947 to 1953 he taught economics at Columbia University. He died in Pickering, Ont.

Writings about:

800 Brown, D.A.

"A Hungarian Connection: Karl Polanyi's Influence on the Budapest School." JOURNAL OF ECONOMIC ISSUES 21 (March 1987): 339-47.

801 Congdon, L.

"Karl Polanyi in Hungary, 1900-19." JOURNAL OF CONTEMPORARY HISTORY 11 (January 1976): 167-83.

- 802 **Duczyńska, Ilona; Horváth, Zoltán.**
 "Polányi Károly és a Galilei-kör" [Karl Polanyi and the Galileo Circle].
 Budapest: Akadémiai Kiadó, 1971.
 [Originally published in SZÁZADOK No. 1 (1971): 89-104.]
- 803 *Írástudónemzedék: A Polányi család története dokumentumokban*
 [Scholarly Generations: The History of the Polányi Family through
 Documents]. Budapest: Magyar Tudományos Akadémia Filozófiai
 Intézet Lukács Archivum, 1986. 166 pp.
 [Includes writings by Karl Polányi, Ilona Duczyńska, and Kari Polányi.]
- 804 "Karl Polanyi: Obituary." AMERICAN ANTHROPOLOGIST 67
 (December 1965): 1508-11. port.
- 805 **Polányi-Levitt, Kari, ed.**
The Life and Work of Karl Polanyi. Montreal: Black Rose Press, 1990.
- 806 **Silver, M.**
 "Karl Polanyi and Markets in the Ancient Near East: The Challenge of
 the Evidence." JOURNAL OF ECONOMIC HISTORY 43 (December
 1983): 795-829.

RAJHÁTHY, Tibor (1920-1994)

Research Scientist, F.R.S.C. Born in Pozsony (now Bratislava, Slovakia).
 Educated at the Royal Hungarian University of Technical Sciences and the
 University of Agricultural Sciences, Budapest, majoring in Plant Breeding,
 Genetics and Agronomy (D.Sc.). He was a researcher at the Genetics
 Research Institute, Budapest (1940-1943), taught at the University of
 Agricultural Sciences (1947-1950). He was Chief of the Genetics Section,
 Agricultural Research Institute, Hungarian Academy of Sciences (1950-1956).
 He came to Canada in 1956 and was employed by Agriculture Canada as a
 Research Scientist. In 1976 he was appointed to Director of the Ottawa
 Research Station, a position he held until his retirement in 1984. Dr. Rajháthy
 has published extensively, including three books on wheat and plant genetics,
 three chapters of books and more than a hundred scientific and technical
 papers relating to plant breeding, genetics and cytology. He is a Fellow of the
 Royal Society of Canada (1980). Received the Distinguished Service Oat
 Improvement Award from the American Oat Workers Conference (1982), and
 is an Honorary Life Member of the Association of Hungarian Plant Breeders
 (1990). His post-retirement activities include an extensive study of land-use

and plant breeding on the Central Experimental Farm; a review paper of research and organization of the Central Experimental Farm for the next 25 years, and serving on a Working Committee of Deans and preparing a document on Canadian agricultural and veterinary research and training, a planning paper for the future university educational system. He lives in Ottawa.

Writing about:

807 Miska, János.

"Isten veled, kutató intézet" [A Farewell to the Research Station]. In his *Kanadából szeretettel*. (Ottawa: Hungarian Canadian Authors, 1989) pp. 73-77.

[An account of Dr. Rajháthy's accomplishments as a research scientist and research administrator.]

808 Simon, József.

"Közérzet a rögön" [General Feelings in the Land]. KAPU (November 1989): 31-33.

[Describes the Hungarian communist government's intervention during the Rákosi regime into such areas as agricultural research, and the attempt of research scientists, including Tibor Rajháthy, to soften its devastating affects.]

RÉKAI, John and Paul

Medical Doctors, O.C. Born in Hungary, where they studied Medicine. They left for Paris in 1948 and came to Canada in 1950 and settled in Toronto. After serving their internship and three years of practice they opened a small private hospital with thirty-two beds. Within ten years they developed it into a 180-bed modern hospital called Central Hospital, which received in 1963 accreditation from the Canadian Council on Hospital Accreditation, being one of the first small hospitals in Canada to receive this distinction. The Rékai brothers pioneered medical methods which are now widely used in handling patients with language difficulties in Canada. They introduced the concept of multilingualism and multiculturalism to Canadian hospital services by offering treatment in thirty different languages. The hospital directed extensive research into the eating habits and preferences of newcomers and their tolerance of food. The Rékais have compiled dietary instruction sheets for the most common diseases and printed them in many languages. The diets were published as a joint venture of the Ontario Hospital Association and the

Ontario Dietetic Association and made them available to hospitals across Canada. Central Hospital also studied the enteric infections which newcomers harbour. In 1976 a hospital satellite was established, offering multi-specialty outpatient consulting services. The hospital now is owned and operated by the Central Hospital Foundation, with its own clinic fully integrated with the hospital, functioning in twenty specialties as its outpatient department. The Rékai brothers received several awards including Civic Award of Merit of the City of Toronto, and the Order of Canada. (John has passed away in 1978.) Paul has also received the Ontario Medical Association's Service Award.

Writing about:

809 Zalán, Magda.

"John and Paul Rékai." In her *Stubborn People*. (Toronto: Stage and Art Productions, 1985)

ROLLER, Kálmán J.

Research Scientist, Educator. Born in Hungary and educated in his native land in Forest Engineering (B.A.Sc.), Plant Genetics (M.Sc.), and Forestry (D.Sc.). He started his career as a researcher with the Hungarian Forestry Service (1937-1949). In 1949 he reorganized the Hungarian Forest Research Institute and became its Director. In 1953, he was invited by the University of Sopron as Professor of Reforestation, and in 1954 he was appointed to Dean of the Faculty. He escaped Hungary in 1956 and established the Faculty of Hungarian Foresters in Exile in Austria. The faculty was invited by the Canadian Government to join the University of British Columbia, with Dr. Roller as one of its teachers. In 1963, after graduation of the class, he joined the Canadian Forestry Service in Winnipeg and later in Fredericton. In the Maritimes he was doing research on reforestation projects in that region, establishing planting trials with containerized seedlings. He has published more than 100 research papers and *The Sopron Chronicle*, a history of the Sopron Faculty and the accomplishment of its graduates. Internationally recognized, he is a member of IUFRO, the North American Poplar Council and an Honorary Member of the Association of British Columbia Professional Foresters. After retirement he has participated in various projects in The Netherlands and Colombia, South America. He lives in Mississauga, Ont.

SANDOR, Thomas (1924-)

Biochemist, educator, F.R.S.C. Born in Budapest. Educated at the Pázmány Péter University and the University of Toronto (Ph.D., 1960). Career: Senior

Research Associate, Laboratoire d'Endocrinologie, Hôpital Notre Dame, Montréal (1959-). Research Professor of Medicine, Université de Montréal since 1970. Visiting Professor of Zoology, University of Sheffield, U.K., University of Buenos Aires., Argentina (1974). He is invited lecturer at universities in Canada and abroad (U.S., U.K., France, Germany, Spain, India, Hong Kong). Organized one of the first research labs specializing in comparative endocrinology and comparative steroid biochemistry of nonmammalian vertebrates. Author or co-author of more than 100 research papers published in Canadian and international scientific journals. Recipient of the Nuffield Foundation of Canadian Travelling Fellowship (1964), the Endocrine Society Travelling Fellowship (1968), and the Science Research Council (U.K.) Sr. Visiting Research Fellowship (1970-1971). He is Fellow of the Royal Society of Canada (1980), Affiliate of the Royal Society of Medicine (London), and member of several distinguished international societies.

SÁNDORFY, Camille (1920-)

Educator, F.C.I.C., F.R.S.C. Born in Budapest. Educated at the University of Szeged (Ph.D., 1946), Sorbonne (D.Sc., 1949). He was Professor of Chemistry at the Technical University, Budapest. Following a Postdoctorate Fellowship at the National Research Council of Canada (1951-1953) he joined the Université de Montréal in 1954 as Professor of Chemistry. He was Visiting Professor at the University of Paris (1968, 1974). Book-length publications include *Les Spectres électroniques en chimie théorique* (1959); *Electronic Spectra and Quantum Chemistry* (1964); *Semi-empirical Wave-Mechanical Calculations on Polyatomic Molecules* (co-author, 1971), and more than 200 scientific papers in chemistry. Received les prix de livre scientifique du Québec (1967); Médaille Pariseau (1974); Killam Memorial Scholarship (1978); Herzberg Award (1980); Prix Marie-Victorin of Québec (1982); Chemical Institute of Canada Medal (1983). He lives in Montreal.

Writing about:

810 Chabot, Claire.

"Camille Sandorfy; une vision du monde en équations." QUÉBEC SCIENCE 27 no. 9 (1989): 8-13.

SARLOS, Andrew (1931-)

Chartered Accountant, Financial Executive. Born in Hungary. Educated at the University of Budapest, Faculty of Economics. Came to Canada after the 1956 uprising. Chairman of A. Sarlos & Associates Ltd., Director of Roy-L.

Merchant Group, Director and Vice-President of Finance, Acres Ltd. (1967-1974), etc. He lives in Toronto.

Writings about:

- 811 Best, Patricia.**
"Shuttle Diplomacy in the Polysar-Nova Struggle: Led by Andrew Sarlos..." FINANCIAL TIMES 76 no. 52 (1988): 34.
- 812 Black, Debra.**
"If You could Do 100 at Three-eights..." FINANCIAL TIMES 76 no. 44 (1988): 22-24. port.
- 813 DeMONT, John.**
"Rebel's Return: Andrew Sarlos... Helping Capitalism Flourish in Eastern Europe." MACLEAN'S 103 no. 15 (1990): 38-39. port.
- 814 Fáy, István.**
"Kultúrcsere" [Cultural Exchange]. KANADAI MAGYARSÁG (June 12, 1993): 3.
- 815 Johnson, Arthur.**
"Hungary's Capitalist Revolution: How Andy Sarlos, George Soros, Albert Reichman... Plan to ... Translate Perestroika into Profits" FINANCIAL TIMES 76 no. 44 (1988): 18-20. port.
- 816 Lilley, W.**
"Saga of Andy, Barry and Jack." CANADIAN BUSINESS MAGAZINE 53 (1980): 32-35, 94.
- 817 McQUEEN, R.**
"Freedom is a Twice-won Thing." MACLEAN'S 92 (May 28, 1979): 36-37. ill.
- 818 "Portrait: Andrew Sarlos."** FINANCIAL POST 64 (July 18, 1970): 7. port.
- 819 "Portrait: Andrew Sarlos"** FINANCIAL POST 66 (July 8, 1972): 15. port.

- 820 "Portrait: Andrew Sarlos." FINANCIAL POST 67 (Oct. 13, 1973): 24. port.
- 821 "Portrait: Andrew Sarlos" EXECUTIVE (July-August 1973): 21. port.
- 822 "Portrait: Andrew Sarlos" FINANCIAL POST 72 (Sept. 16, 1978): 1. port.
- 823 "Portrait: Andrew Sarlos." MACLEAN'S 91 (Sept. 18, 1978): 46. port.
- 824 "Portrait: Andrew Sarlos." FINANCIAL POST 73 (Apr. 25, 1979): 25. port.
- 825 "Portrait: Andrew Sarlos." EXECUTIVE 23 (August-September 1981) port.
- 826 "Portrait: Andrew Sarlos." FINANCIAL POST 75 (Sept. 19, 1981): 1. port.
- 827 **Robinson, Allan.**
 "HCI Moneymen Talk about Deals, Risks, Plans and the Bear Market: Interview with Andrew Sarlos and Barry Zukerman." FINANCIAL POST 75 (Sept. 19, 1981): 23. ill.
- 828 [Sarlos, Andrew.] In *Canadian Who's Who* 1990, pp. 832-33.
- 829 **Sarlos, Andrew.**
 "You vs Inflation: Protect Yourself" FINANCIAL POST 68 (June 22, 1974)E4.
 [Digest of an address.]
- 830 **Walker, Dean.**
 "Eyes of Bay Street are upon Him: Interview with Andrew Sarlos" EXECUTIVE 23 (February 1981): cover, 55-57.

SEFEL, Joseph

Writings about:

831 Burton, Brian.

"Joe Sefel's Slide." ALBERTA REPORT 12 (Sept. 9, 1985): 34, 36. ports.

832 "Royalty Miffed: An Oil-patch High Roller [Joseph Sefel] Sues the Bank for \$85 Million." ALBERTA REPORT 15 no. 30 (July 11, 1988): 19.

833 Waxman, K.

"Penetrating Vision of Joseph Sefel." FINANCIAL POST (January 1983): 22-24, 26-27. port..

SZABO, Denis (1929-)

Criminologist, educator, O.C., Ph.D. Born in Budapest. Educated at the Universities of Budapest, Louvain (Ph.D., 1956), Sorbonne and Siena (Doctor Elonoris Causa, 1983). He taught Sociology at the Catholic University of Paris and Lyon (1956). Came to Canada in 1958 and was appointed Professor of Criminology, Université de Montréal, and Director of the International Centre for Comparative Criminology (1969-1983). He is Chairman of the Board of Directors ICCC since 1984. Dr. Szabo is author and co-author of a number of books including *Crimes et villes* 1960; *Délinquance juvénile* 1963, *Criminologie* 1965; *Terrorisme et justice* (with D. Gagne and A. Parizeau, 1971); *Face à face* (with A. Parizeau, 1972); *Le traitement de la criminalité au Canada*, 1976. Author of scores of research papers in the field. Awards: National Order of Ivory Coast; Baccaria Gold Medal, German Society of Criminology; Sutherland Award, American Society of Criminology. He is Fellow of the Royal Society of Canada (1974); Officer of the Order of Canada (1985); recipient of La Medaille de la Ville de Paris (Echelon vermeil, 1986). He lives in Montreal.

ZSOLNAY, Nicolas (i.e. Mattyasovszky-Zsolnay, Miklós) (1912-)

CM, Dr. Jur. Born in Pécs, Hungary. Educated at Queen Elizabeth University, Faculty of Law, Pécs. He was a Junior Executive at Zsolnay Porcelania & Fayence Manufacturing, Pécs and Budapest. He came to Canada in 1952 and worked in Montreal 1952-1978 as Time Study Analyst and Auditing Clerk. Former President of the Hungarian Scout Association, Director of the Hungarian-Canadian Federation. Recipient of several awards including the Canadian Centennial Medal (1967), Special Citizenship Merit Award of Montreal (1970), Honourary Citizenship Diploma, Winnipeg (1974), Queen's Jubilee Silver Medal (1977),

Member, Order of Canada (1979), and the Jubilee Medal "La Fédération des Groupes Ethniques du Québec" (1987). He lives in Ottawa.

Writings about:

834 [Zsolnay, Nicolas.] In *Hungarians in America* 3, p.138.

835 [Zsolnay, Nicolas.] KALEIDOSCOPE CANADA (May & June 1980): 26-27.

AUTHOR-SUBJECT INDEX

- Abbot, L. 719
 Abonyi, Árpád 151, 157
 Aczél, János *see* Biography
 Adam, Jan 158-159
 Ádám, Magda 69
 Adam, Zuzana 308
 Adamik Jásró, Anna 430, 554
 Adaptation 405
 Adaskin, Harry 756
 Ady, Endre 338
 Agriculture, Hungary 72-73, 178
 Albany 101
 Allen, Bruce 119
 Allentuck, Andrew 160
 F. Almási, Éva 346, 365
 Amiel, Barbara 534-535
 Ancestry research, Hungary 44
 Andrews, Colman 28
 Anhalt, István 728-729, 733-747
 Antall, József 139, 145
 Anthologies 481-485
 Anyanyelvi Konferencia 306
 Arany, János 323, 353
 Archeology 4, 356
 Archival holdings 364-365, 378,
 381, 404
 Art 4, 639-726
 Artibise, Alaj T.J. 29, 369
 Assimilation vs integration 371,
 375, 405, 411
 Austro-Hungarian Empire 57,
 59, 74, 79, 179, 298
 Avery, Donald 369
 Avison, Margaret 325, 347
 Babits, Mihály 321
 Bácskay Páyerle, Béla 380
 Bácskay Páyerle, Lulu 380
 Baele, Nancy 724-725
 Bagó Sándor 387
 Bagossy, László 4, 346
 Bains, Hardial 120
 Bak, János 10-11, 13-14, 53,
 121, 309
 Bakó, Ferenc 370, 377
 Balatoni, Steven (i.e. István) 486
 Balawyder, Aloysius 162, 206
 Bali, Brigitta 379, 488-490, 555
 Báli, József 30
 Balogh, Éva 54
 Banta, Kenneth W. 122, 216
 Bard Dudley 392
 Barrett, A.A. 309
 Barrett, Jance R. 1
 Bartók, Béla 300, 325, 732
 Basa Molnár, Enikő 346
 Batten, Jack 450
 Batts, M.S. 360
 Beattie, Eleanor 774
 Beaumont, Jane 1
 Bebek, János 491-493
 Beckwith, John 738-739
 Békevár, Sask. 400-402, 407
 Bencsics, Nora 485
 Bencsicsné Faragó, Klára 485
 Berecz, János 237
 Berend, Iván T. 163-164
 Berlet, R.J.L. 165
 Bernáth, Tivadar 166
 Bernolák, Imre 2, 167-169
 Berry, John W. 371, 375
 Best, Patricia 811
 Bethlen, Gábor 43, 99
 Bethlendy, George 372
 Bibliography 1-27, 42, 360-368,
 381

- Bibliotheca Corvina 295
 Bilingualism, Hungarian-English 366-367, 437
 Biography 389, 791-794
 (includes János Aczél, Ilona Duczyńska, László Duska, István Fáy, Iván P. Fellegi, Zoltán Hajnal, József Hamvas, Péter Noel, Karl Polányi, Tibor Rajháthy, John and Paul Rékai, Kálmán Roller, Camille Sándorfy, Andrew Sarlos, József Sefel, Denis Szabó, and Nicolas M. Zsolnay).
 Birney, Earle 326
 Bisztray, George (i.e. György) 12, 19, 22-23, 31, 279-280, 310-321, 360-361, 373, 379, 431-435, 471-473, 477, 494, 507, 520, 542, 556-558, 594, 627
 Black, Debra 812
 Blonar, Andrea 485
 Blumstock, Robert 11-12, 20-21, 23, 32, 51, 170, 238, 281
 Bonis, György 14, 53
 Bono, Agostino 265
 Borrell, John 123, 239
 Borsodi, Stephen 96
 Borsos, Joseph 640
 Borsos, Paul 640
 Bószin, Endre 640, 644
 Botár, Olivér 10, 12-13, 55, 282-285
 Brethren of Early Christianity 462-465
 Broadhead, Lee-Ance 1
 Bromke, Adam 124
 Brooks, Andrew 508
 Brown, Alan A. 171
 Brown, D.A. 800
 Brunet, François 172
 Bucskó, Joe 389
 Buda 55
 Buda, János 640
 Budapest 28, 358
 Budapest Fair 227
 Buday, László 640
 Buhari, Peter 125
 Buni, Géza 559
 Burgenland 223
 Burnet, Jean 390
 Burton, Brian 831
 Bush, George 135, 186, 195 208
 Buttlar, Lois 560
 Buyniak, V.O. 392
 Byfield, Mike 173
 Caldwell, J.R. 462-463
 Calgary, Alta. 407
 Canada's Centennial 399
 Canadian Hungarian Federation 364
 Cavaglia, Gianpiero 322
 Chabot, Claire 810
 Charter 77 154
 Charters, David 536
 Chekhov, Anton 324
 Chénier, Louise 640
 Christian Democratic Party 272
 Cioran, Emile A. 232
 Clair, Michel 174
 Clark, Gen., Mark W. 80
 Clark, Peter G. 964
 Clarke, Pamela 286
 Cogdon, L. 801
 Cohen, Maxwell A. 220
 Colgate, William 652
 Collen, Robert B. 221
 Colombo, John Robert 362, 502, 624
 Commerce, Hungary 157-214

- Conferences 435, 553
 Congdon, L. 801
 Connor, Tony 348
 Connor, W.D. 32, 69, 348
 Conrad, Ronald 610
 Cooperative movements 162, 206
 Corradi Musi, Carla 56
 Corredor, Eva. L. 318
 Cox, Christine 684
 Creighton, Donald G. 222
 Croats in Hungary 42
 Csaplár, Ferenc 284
 Csendes, Dénes 33
 Csimá, Adele 11, 392, 451
 Csiscár, Alajos 595
 Csoma de Kőrösi, Sándor 5
 Csoóri, Sándor 341, 344
 Csorba, István 465
 Csurka, István 310
 Culture 279-307, 370, 376, 388, 436, 460
 Czákó, Ambrosius 57, 641-642
 Czechoslovakia 82-83, 85, 101, 118, 154, 189, 214
 Czechs in Hungary 42
 Czigány, Lóránt 473
 Dabas, Rezső 10, 12, 58, 223
 D'Amboise, Jacqueline 510-511
 Danube Dam 228, 234
 Davidson, Peter 59
 Delhi, Ont. 387
 Demmer, George 379, 436, 452, 727
 Demography, Hungary 155, 189-191; Canada 394, 451
 DeMont, John 175, 813
 Dempsey, Judy 176
 Dénes, Tibor 561
 Déry, Vilmos 484
 Déry, Tibor 351
 Di Francesco, Amedeo 323
 Dictionaries 2
 Diehl, Jackson 177
 Diplomacy 78, 87, 186, 217, 225
 Dobossy, László 213
 Dobozy, I. 224
 Dohnányi, von, Ernő 732
 Domokos, Leslie S. 77
 Domokos, Sándor (i.e. Alexander) 379, 457, 477, 482-483, 495-499, 553, 633
 Domonkos, Mária M. 379
 Dömötör, Ilona 500
 Dósa, Csaba 379
 Drachkovitch, M.M. 95
 Drewett, Norah 757-758
 Dreisziger, N.F. 3, 10-14, 19, 22, 25-26, 29, 34, 49, 60-70, 238, 240, 246, 248, 369, 391-396, 562
 Driedger, Leo 375
 Drobot, Eve 453
 Drumheller, Alta. 415, 470
 Duczyńska, Ilona 325, 347, 802-803
 Duncan, Elizabeth 695
 Durovecz, András 398-400
 Duska, László see Biography Duval, Paul 355, 653
 East-West relations 87
 Eayers, James 35
 Economic aid to Hungary 193
 Economic geography 166
 Economic reform, Hungary 51, 129, 147-151, 160-161, 165, 182, 187, 203, 207, 209
 Economy, Hungarian 157-214
 Eddie, Scott M. 178-179
 Edmonton, Alta. 418

- Education, Hungary 107, 279-307, 386; Canada 50, 430-449
- Eibner, John 266
- Elections, Hungary 144, 152
- Elliott, Jean 376
- Elliott, Lawrence 241
- Eltető, Louis J. 69
- Eroancipation of peasantry 73
- Environroent 228, 234
- Erdész, Otto 389
- Esterházy, Paul O. 406
- Ethnic-Canadian identities 375, 384, 405, 460
- Ethnic studies 29, 34, 405
- Fallenbuchl, Zbigniew M. 180
- Faludy, György (i.e. George) 20, 23, 242, 362, 389, 471, 476, 480, 501-519
- Falus-Szikra, Katalin 181
- Farkas, André 362
- Fawcett, Brian 512, 611
- Fáy, Ferenc 379-380, 471, 476, 478, 520-522, 553
- Fáy, István 498a, 539, 795, 814
see also Biography Fedák, János 356
- Fejős, Zoltán 377, 454-455
- Fellegi, Iván P. see Biography Fenyves, Lóránd 729, 748
- Film, theatre 774-790
- Fischer, Gabriel 127
- Flakiercki, Henryk 182
- Fodi, John 729, 749-750
- Folk-dance 452, 461
- Folk-songs 452
- Folklore 370, 450-461
- Ford, Clifford 763, 770
- Foreign relations, Hungary-Canada 16-17, 35, 45, 47, 85, 183, 204, 218, 220, 222, 225, 227, 264; Hungary-Austria 85, 223; Hungary-Germany 85, 109, 156, 235; Hungary-Great Britain 79, 85; Hungary-Successor States 47, 82, 84-85, 215-216; Hungary-USSR 85, 101, 221, 238, 243, 246-247, 258; Hungary-USA 85, 129, 135, 152, 186, 248; Hungary-Vatican 265
- Fóti, Edit 506
- Francis, Diane 183
- Frank, Sam 11
- Fraser, Blair 225
- Free market, Hungary 51
- Friedrich, Otto 243
- Frum, Linda 777
- Fügedi, Erik 11
- Fugère, Jean-Paul 420
- Független Kisgazda Párt 117
- Fulford, Robert 537
- Fulton, E.D. 421
- Funeral practices, Canada 454, 458
- Gabet, Joseph 128
- Gábori, George 20, 634
- Gál, Zoltán 485
- Galántha Hermann, Judit 485
- Gara, Imre 651
- Gara-Bak, Anna 121
- Gáty, László 729
- Gee, Marcus 129
- Genealogy 44
- Gergely, M.B. 649
- Gergelyné Kostyál, Marianne 523
- Germans in Hungary 109, 111-112
- Germany 85, 101, 109, 189
- Gibbon, John Murray 226

- Gibson, James 227
 Gitelman, Z.Y. 32
 Glaberman, Martin 244
 Glatz, Attila J. 288
 Gömbös, Gyula 235
 Gömöri, George 471
 Gooch, B.N.S. 768, 773
 Görgey, Artúr 103
 Görtig, Magda 11
 Gorsium--Herculia 356
 Gottlieb, Paul 289, 524-525
 Government, Hungarian 119-156
 Gráce, Sherril 628
 Grenke, Art. 378
 Grossman, Ibolya Szalai 635
 Grossschmid, Géza 77
 Grósz, Károly 133
 Group of Seven 285
 Gulutsan, Metro 303
 Gyaky, Karl 389
 Gyimesy Kásás, Ernő 643, 651,
 654, 674, 685, 689, 717
 Györffy, Al 457
 György, Andrew 47, 89
 Habsburgs 59, 62, 74
 Hajnal, Zoltán see Biography
 Halas, E.P. 422
 Halász, György 401-402, 456
 Halász de Béky, I.L. 6-7, 19, 21-
 23, 290
 Hamilton, Ont. 407
 Hamvas, Joseph 482, 796-797
 Hanák, Péter 70-71
 Hannigan, J.B. 184, 201-202
 Haraszti, Endre 457, 483
 Hargittay, Clara 291
 Held, Joseph 72-73
 Helicon Society 453
 Heller, Henry 130
 Hetenyi, Pál 423
 Heward, Bert 612
 Hidas, Peter 14, 21, 25, 72-75
 Hidasz-Hajós, Eva 729
 Hidy, Márta 729
 Hill, M.R. 131
 Historiography, Hungary 48, 53-
 60, 121; Hungarian-
 Canadian 390-419; History -
 19th Century 4, 103, 113,
 178, 206; 20th Century 4,
 54, 60-70, 81-83, 87-98,
 115-116
 Hlynka, Isydore 403
 Hoffman, Frank 36
 Hollosi, Clara 23, 324
 Holmes, John W. 245
 Holocaust 349
 Homewood, E. 424
 Homonnay, Otto J. 404
 Horak, S.M. 42
 Hornyansky, Nicholas (i.e.
 Miklós) 640, 650, 652-658
 Horthy, Miklós 60
 Horváth, J.E. 37, 76-77, 292-295
 Horváth, Loránd 267, 477, 526-
 527
 Horváth, Tibor 38, 644, 659
 Horváth, Zoltán 802
 Hromadiuk, Bob 9
 Hubay, Miklós 311
 Human rights 154
 Hungarian Canadian Worker see
 Kanadai Magyar Munkás
 Hungarian Chair 432, 445
 Hungarian language courses 433,
 435-443, 445-448
 Hungarian minorities in the
 Successor States 63, 66
 Hungarian musicians 721-773
 Hungarian Nazarene Church
 462-465, 468
 Hungarian peasantry 72-73

- Hungarian press 361, 408, 434
 Hungarian settlements in Canada
 4, 390, 400, 405-407, 409-
 410, 413, 416-417, 421-422,
 429
 Hungarology 373, 433, 435, 445-
 448
 Hun's Valley 400
 Hunyady, Hedvig 485
 Hutterites 270-271
 Illés, Endre 313
 Illyés, Gyula 325
 Ilosvay Selymes, Péter 323
 Immigration-emigration 29, 406-
 407
 Imrédy, Elek 648, 650, 660-661
 Inflation control, Hungary 159
 Integration-assimilation 371,
 405
 International relations, Hungary
 34, 45, 124, 215 see also
 Foreign relations Investment
 in Hungary 172, 176, 183,
 187, 199, 204
 Irwin, A. 225
 Isaacson, Walter 135
 Itwaru, Arnold H. 474
 Izsák, Gyula 480
 Jacobsen, J.B. 748
 Jaffe, Chappelle 775, 778, 786,
 790
 James, Geoffrey 721
 Jankovics, József 475
 Jánosi, Paul 644
 Janus Pannonius 309
 Jaschko, Blaise 364
 Jászi, Oszkár 67-68, 70-71, 102,
 106, 112, 114
 Jensen, Holger 186
 Jews in Hungary 42
 Jirgens, Karl 629
 Johnson, Arthur 187, 815
 Johnson, Marguarite 228
 Jókai, Moritz 324
 Jónás, George 11, 362, 368, 476,
 480, 528-538
 Jónás, Pál 513-514
 Joós, Ernest 318
 Joseph II 113
 József, Attila 326, 347
 Juhász, Ferenc 331
 Juhász, József 478-482
 Justice for Hungary Flight 395,
 404
 Kádár, János 132, 137, 142
 Kadar, Marlene 10, 326
 Kallmann, Helmut 728-729, 742,
 769
 Kálmán, László 483
 Kálmán, Zsófia 39
 Kanadai Magyar Munkás 397
 Kaposvár, Sask. 4Q0-401, 407
 Kapp, Richard Ward 78
 Kárász, Mariska 650
 Kardos, Ladislav 644, 650, 662-
 669
 Kárpáti, Klári K. 670
 Kasamets, Udo 743
 Kaslik, Peter 268, 471
 Kassa bombing 64
 Kassák, Lajos 284, 336
 Kasza Marton, Lajos 379, 539-
 540, 553
 Kátó, László 798-799 see also
 Biography Keith, W.J. 515
 Kemenes Géfin, László 379, 471,
 475-476, 485, 541-542, 563
 Kent, Allen 563
 Kerecsendi Kiss, Márton 380
 Kerek, Andrew 363
 Kerr, Wendie 682
 Kertész, P. 364

- Kertész, Sándor 456
 Kétnyelvűség/Bilingualism 437-440
 Keyserlingk, Robert R. 79, 392
 Király, Béla K. 11, 238, 246, 249, 391
 Király, Péter 758
 Kirkconnell, Watson 327, 380
 Kiss, Dénes 484
 Kiss, Ödön 471
 Kitztrie, Nicholas N. 97, 136
 Knaf la, Louis A. 538
 Knelman, M. 779
 Kodály, Zoltán, 300, 732
 Koestler, Arthur 11-12
 Komjáthy, Anthony Tihamér 80
 Komlós, John 178
 Könnnyű, L. László 643, 651, 654, 674, 685, 689, 717
 Konrád, György 40, 333
 Kopácsi, Sándor 11, 244, 247
 Korda, B. 188
 Koroknay, Imre 640
 Korponay, Miklós 476
 Kosa, John 3
 Kosiríski, Leszek A. 189-190
 Kossuth, Lajos 103
 Kostanick, H. 189
 Kostya, Sándor 81-83, 387
 Kőszegi, Stephen 640
 Kovács, Ernő 41, 84-85
 Kovács, János 466
 Kovács, M.L. 3, 11-12, 22, 26, 29, 31, 42, 269, 369, 402, 405, 454, 467
 Kovácsné Páll, Rózsa 543
 Kovalik, Tibor 640
 Kóvér, János 544
 Köves, Rosa 640
 Kovrig, Bennett 11-13, 22-23, 27, 47, 87-98, 136-137, 140, 246, 248
 Kreisel, Henry 516
 Kresz, de, Géza 729, 751-759
 Kresz, Maria 454, 458, 757-758
 Kristóf, Sándor 457, 477, 483, 545-546
 Kristwiser, Kay 706
 Krisztinkovich H. Maria II, 43, 99, 270-271, 392, 468, 471, 547-548, 564
 Krótki, Karol J. 191
 Knfdy, Ádám 64
 Kubassek, Julius 462-465
 Kulcsár, Lajos 482-483, 549-550
 Küllös, Imola 454
 Kun, Béla 54, 142
 Kushner, E. 328
 La Ferrierre, Michael 386
 Labour, Hungary 158, 181, 400
 Labour movement 397-400
 Labreche, J. 799
 Lacroix, Jean-Michel 8
 Lantos, Robert 774-775, 777-785
 László, Leslie (i.e. László) 20, 26, 100, 138, 272-274
 Latouche, Daniel 150
 Ledit, Joseph 101, 229
 Lee, Po-Chih 192
 Legge, Maj.-Gen., Bruce 80
 Légrády, George 644, 646
 Légrády, Miklós 644, 646
 Légrády, Tamás 729, 760-761
 Lengyel, József 329, 350
 Lerner, Loren 644, 672
 Leskowsky, Zoltán 551-552
 Lethbridge, Alta. 407, 415, 448
 Levcik, F. 198
 Levenson, Christopher 352
 Lewis, Peter 193

- L'Heureux, Gaston 663
 Librarianship 290
 Lichtenstein, Clara 762-763
 Liebers, Jan 364
 Ligeti, György 732
 Lilley, W. 816
 Literature, Hungary 308-354;
 Hungarian-Canadian 50,
 367, 471-632
 Litván, György 70, 102
 Lóczy, Dénes 194
 Long, L. 613
 Lotze, Barbara 238, 246, 248
 Louis the Great, King of
 Hungary 77, 323
 Ludányi, Andrew 69-70
 Lukács, Alice 485
 Lukács, György 318
 MacDonald, Chisholm 782
 MacDonald, Colin S. 645, 664,
 672, 676, 791
 MacGuigan, Mark 230
 MacKay, Robert A. 249-250
 MacKenzie King, William Lyon
 226
 Maday, Héléne L. 648, 671-f72
 Mahalek, Dezső 729, 768
 Mailáth, Péter 389
 Makovecz, Imre 282
 Maksay, Ferenc 467
 Marchbin, Andrew A. 406
 Maria Theresa 113
 Marketing, Hungary 165, 177
 Markotic, Vladimir 9
 Marky, de, Paul Alexander 728-
 729, 769
 Marlyn, John 21, 362, 367-368,
 379, 471, 474, 476
 Marosán, Gyula (i.e. Julius) 644,
 650, 673-680
 Marton, Kati 139
 Martz, Larry 195
 Marxism 128, 177
 Mastny, Vojtech 140
 Matejko, Alexander J. 196
 Matthews, Edgar 787
 Matthias King 292, 322
 Mátyás, István 565
 McCarthy, Pearl 675
 McCormack, Ed. 726
 McGarth, Bill 141
 McInnes, Graham 657
 McInnes, Simon 141
 McIntosh, Jack 10-14
 McKenna, Agnes 707
 McLean, Eric 764
 McMillan, Carl H. 197-202, 224
 McNairn, Ian 665
 McQueen, R. 817
 McRobbie, Kenneth 10, 14, 21,
 329-345, 348
 Medicine Hat, Alta. 407
 Mégret, Frédéric 666
 Megyeri, György 485, 595
 Memoirs 633-638
 Mérey, Péter B. 44, 459
 Merrett, Robert James 517
 Mester, B. Fiore 437-440
 Mészáros, Márta 297
 Meyer, Michael 231, 251
 Mézes, Miklós 636
 Mieczkowski, B. 192, 211
 Mikszáth, Kálmán 315, 322
 Military art 80
 Miska, János (i.e. John) 3, 12,
 19-21, 26, 346, 360, 366-
 367, 379, 381-382, 457, 471,
 476-477, 480, 483-485, 498,
 521-522, 540, 542, 546, 553-
 575, 595-599, 614, 670, 807
 Molnár, Miklós 142-143
 Montreal, (Zué. 407, 420

- Moravcik, I. 188
 Morey, Carl 744
 Morgan, Henry James 766
 Morgan, R. Bruce 15
 Morris, Peter 776
 Mosdosy, von, Imre 681-682
 Mosonyi, Eva N. 650, 683
 Moyles, R.G. 566
 Mózsi, Ferenc 599a
 Multiculturalism 374, 376,
 386, 439, 449, 454-455
 Murray, Christopher D. 567
 Music 727-773
 Nagy, Csaba 346
 Nagy, Dezső 484
 Nagy, Gyula 103
 Nagy, Imre 239, 242, 251
 Nagy, István 457, 483
 Nagy, Károly 69
 Nagy, László 339, 343, 348
 Nagy, Mózes M. 232
 Nagy, M.N. 321
 Nanaimo, B.C. 410, 419
 Naphegyi, Imre 483, 553, 576-
 581
 National minorities, Hungary 42,
 63, 109, 111
 Natural energy 188, 200, 234
 Németh, Ernő 471
 Németh, Mary 144-146, 203
 Nesbitt, W.B. 253
 New Economic Mechanism 157
 see also Economic reform
 Newman, Peter C. 204
 Niagara Peninsula 407
 Noel, Peter see Biography
 Nógrády, László Gy. 485
 Nógrády, Michael 383
 Novak, Derry 124
 Nyilasi, Tibor 640, 684_87
 Oberlin College 70
 Okanagan Valley 417
 Onomastic science 383
 Örkény, István 317
 Ormay, Józsefné 441-442
 Osborne, S.L. 760
 Otthon, Sask. 407
 Owen, I.M. 615
 Page, Donald M. 17
 Painting, painters 639-726
 Paizs, Ödön 407
 Páll, Géza 568
 Pallavicini-Andrássy, Borbála
 637
 Palmer, Howard 390
 Pan-Slavism 83
 Panich, Leo 125
 Pap, István 638
 Papp, Susan M. 443
 Parmenius of Buda 400
 Parry, John 757
 Páskándi, Géza 352
 Patrias, Carmela K. 408, 460,
 569
 Payerle, George 368, 379
 Payette, Jean-Pierre 647, 718
 Peacock, Kenneth 730-731
 Pearson, Lester B. 225, 254-257
 Peasantry 72-73, 86
 Pech, Stanley Z. 104
 Pédery-Hunt, de, Dora 389, 644,
 648, 688-694
 Pereszlenyi, E.A. 275
 Perlmutter, Tom 783-784
 Perrin, Peter 749
 Péter, Nori 695-698
 Petri, György 334, 345
 Petrik, John A. 699
 Phillips, Andrew 147-148
 Pickersgill, Hon., John W. 425,
 427
 Pierce, Richard A. 45, 105

- Pikó, Zsigmond 483
 Pilisi, Paul 205
 Pilon, Ellen 590-591
 Pinard, Roch 258
 Pincoc, Ruth 759
 Pintér, Lajos 345, 518
 Pioneer life in Canada 400, 407, 415
 Plater, Edward M.Y. 298
 Pluta, Leonard 206
 Pók, Attila 70, 106
 Poland 85, 101, 135, 162, 186, 189, Polányi, Karl 800-806
 Polányi-Levitt, Kari 805
 Polgár, Tibor 729, 770-772
 Political reform, Hungary 119-156
 Politics, law, government, Hungary 161, 221
 Pólya, Tibor 285
 Poncelet, Léo 46
 Porter, Tony 149, 207
 Porubszky, István J. 640, 700-703
 Pósa, Andrew 640, 650, 704-708
 Potter, Warren 708
 Potvin, Gilles 729
 Poupart, Roger 150
 Pozsgay, Imre 161
 Price stability, Hungary 159
 Priest, Robert 623
 Priestly, T. 308
 Puskás-Balogh, Eva S. 485, 630
 Querengesser, Tleil 616, 630
 Rádics, Károly 570
 Radndti, Miklós 330
 Railroads, Hungary 192
 Rajháthy, Tibor 807-808
 Rákóczi II, Ferenc 400
 Rákos, Zoltán J. 709-714, 193, 208, 214, 231, 45-46, 53, 87-95, 97-156,
 Rakowska-Harmstone, Teresa 47, 89, 151, 157
 Ramet, Pedro 273
 Ramirez, Bruno 369
 Rare books 7
 Refugees 216, 240, 420-429
 Regina, Sask. 407
 Reichmann, Albert 187
 Reitz, Jeffrey 384
 Rékai, John 385, 389, 809
 Rékai, Paul 385, 389, 809
 Religion, Hungary 4, 34, 138, 265-278; Canada 50, 370, 387, 454, 462-470 Religious institutions 4, 370
 Reményi, József 600 Réthi, Lili 715-716
 Révai, Élisabeth 485
 Revolution, 1848-1849 73-74, 76; 1956 31, 237-264
 Rimanczy, de, Jean 728-729, 773
 Rivard, Yolande 745
 Robert, Marika 476
 Roberts, Carol 571
 Roberts, D. 18
 Robinson, Allan 827
 Robinson, Martha 661
 Robitaille, Pierrette 761
 Rocksámán Gazi 392
 Roller, Kálmán J. 444
 also Biography Romváry, Zsuzsa 485, 583
 Rónay, László 586a, 601
 Rosenberg, Tina 260
 Ross Sweeney, James 53
 Roth, Stephen 784
 Rubin, Don 299

- Rumania 85, 101, 127, 215-216, 231, 278
 Rumanians in Hungary 42
 Rupert, Toby 519
 St. Laurent, Louis S. 261-263, 277
 Sajgó, Szabolcs 481-482
 Saly-Zichy, Heléne 485
 Samu, Margit 477, 584
 Samuda, R.J. 386
 Sándor, Anna 775, 786-789
 Sándor, Karl 367-368
 Sándorfy, Camille 810
 Sántha, Pál 409
 Sarkadi, Imre 319
 Sárközy, Péter 107
 Sarlos, Andrew 175-176, 187, 811-830
 Sárvári, Eva 471
 Saskatoon, Sask. 407
 Satory, Stephen 11, 300, 392, 461
 Schallenberg, Robert 746
 Schulman, Michael 750, 771-772
 Sculpting 639-726
 Sefel, Joseph 831-833
 Seh, Elemér 717
 Senelick, L. 280
 Serbs in Hungary 42
 Seres, József 379, 471, 478, 572, 680
 Settlement 4, 390, 400, 407 see also Hungarian settlements in Canada Shapiro, Walter 152
 Sheddon, Jim 301
 Shuebridge, Tom 789
 Sidey, Hugh 208
 Sigismund, King of Hungary 108
 Siki, László 586b
 Siklós, Pierre I. 153
 Silcox, David P. 688
 Silver, M. 806
 Simándi, Ágnes 379, 482, 585-586, 602, 602a
 Simms, Norman 108
 Simon, József 808
 Simon, Zoltán 410
 Sisa, Stephen 48
 Skelton, Robin 503-504
 Skilling, H. Gordon 154
 Slopen, B. 618
 Slovak literature 353
 Slovak national movement 82
 Slovaks in Hungary 42
 Smallholders Party see Független Kiszgazda Párt Smith, William E. 234
 Social institutions 33
 Sociology 4, 450-461
 Sömjén, John 389
 Somogyi, András Victor 209
 Somogyi, Ferenc 796
 Sopron Faculty of UBC 444
 Soros, George 187
 Spencer, Robert 87
 Spira, Thomas 23, 25, 70, 109-112, 235
 Starker, János 732
 Steinmetz, Rev., Papers 364
 Stevens, Mary 19-23
 Stoffman, Daniel 210, 247
 Stoffman, Judy 247
 Storey, Merle 411
 Struc, R. 328
 Studnicki-Gizbert, K.W. 211
 Sutherland, Fraser 619
 Sutton, Joan 696
 Sutton, Robert 697
 Swabians in Hungary 109, 111
 Sward, Robert 623

- Sylvain, Iván J. 151, 157
 Szabó, Denis see Biography
 Szabo, F.A.J. 113, 278
 Szabó, István 298
 Szabó, László 20, 302
 Szabó Péter 278
 Szabó Stephen 640
 Szabó, Zoltán 640
 Szakács, I.P. 379, 478
 Szakolczay, Lajos 603-604
 Szakonyi, Károly 320
 Szalay, Rudolf 484
 Szántó, Miklós 387
 Szanyi, János 379
 Szász, Endre 640
 Széchenyi, István 103
 Széchenyi Society, Calgary 432-433, 435
 Szegedi, László 483
 Szeghalmi, Elemér 605
 Székelyföld, Sask. 409
 Szelényi, Imre 648
 Szendrei, Thomas 69-70, 114
 Szepesi, Angéla 484
 Szigeti, Joseph 732
 Szilasi, Gábor 640, 646, 719-723
 Szilva, Joseph 640
 Szkárosi, Endre 412
 Szohner, Gabriel 476, 650, 724-726
 Szőke, István 413
 Sztehlő, Zoltán 649
 Szücs, Éva 587
 Szucsán, Charles 647, 718
 Táborny, Maxim 573, 581
 Takács, Attila 588
 Takács, Tibor 774-775, 790
 Tamás, József 3, 446
 Tandori, Dezső 345
 Tardos, Márton M. 171
 Tari, Andor 23, 303
 Tattersall, Phileen 285
 Taxation, Hungary 160, 210
 Telegdi, Eleanor 389
 Telek, Joseph 20, 115-116
 Teleky, Richard 347, 479
 Television, film, theatre 774-490
 Textile industry, Hungary 359
 Theatre, film, drama 279, 289, 299, 312, 456, 774-790
 Thibault, Claude 24
 Thomas, Sheila W. 694
 Thompson, Leslie 747
 Thurzó, Gábor 469
 Tihanyi, Éva 589-591
 Timár, András 414, 469
 Timár, Leslie J. 414
 Toldi Miklós, an epic poem 323
 Tomovic, Vladislav A. 348
 Toronto, Ont. 407, 435, 450, 453, 456, 461
 Tótfalusi Kis, Miklós 294
 Tóth, István 415
 Tóth, Kálmán 416-417
 Toth, Nancy 379
 Totósy de Zepetnek, Steven 418
 Trade relations, Hungary 35, 131, 172-173, 177, 201, 222, 224-227
 Transportation, Hungary 192, 211
 Transylvania 278
 Travel, Hungary 28, 59
 Trianon, Treaty of 41-42, 58, 60, 63, 65, 81-83, 115-116, 118
 Tűz, Tamás 75, 379, 471, 478, 481, 490, 553, 592-605
 Tweedie, Katherine 722-723
 USSR 10-14, 18-23, 25-27, 47, 51, 85, 101, 140, 245, 258
 USA 135, 186, 195, 208
 Urgin, Béla S.J. 470

- Vághy, Dezső 729
 Vámos, István 485
 Van Toorn, Penny 631
 Vancouver, B.C. 410, 470
 Vanstone, Ellen 358
 Várady, Szabolcs 345
 Várdy, A.H. 49, 395
 Várdy, S.B. 49, 69, 77, 395
 Varga, László 586c Yárnai, Paul
 19, 304, 349-352, 447
 Vatay, László 117
 Vaughan, Susan E. 767
 Vaxman, K. 833
 Végh, Antal 50, 388
 Végh, Imre 485
 Vekerdi, József 574
 Vész, Julius 389
 Victoria, B.C. 410, 419
 Vietorisz, Lajos 419
 Vitéz, György 379, 471, 475-
 476, 478, 485, 553, 601
 Vizinczey, Stephen 362, 389,
 474, 476, 553, 607-620
 Völgyes, Iván 51, 86, 97, 136,
 212
 Vox Humana 213
 Wage control, Hungary 159, 191
 Walker, Dean 830
 Walter, István 469
 Warren, Clay 305
 Watson, Russell 156
 Weageamakeis, Simon 359
 Weiss, Allan 368
 Welch, W. 52
 Wiebe, Victor G. 575
 Williamson, Mary T. 644
 Williamson, Michael 632
 Winnipeg, Man. 400, 907, 457
 Winnipegi Magyar Irodalmi Kőr
 457, 483
 Winters, Kenneth 729
 Witcover, Jules 429
 Wojatsek, Charles 19, 22, 118,
 213, 306-307, 353-354, 379,
 448
 Women in Hungary 191, 308
 Wood, Dean 449
 World War I 61, 72, 78
 World War II 60, 64-65, 79, 272,
 274, 396, 398
 Wyatt, Brian 624
 Wyndham, Paul 784
 Yedlin, Tova 191, 214, 405
 Young, Judy 480
 Yugoslavia 85, 101
 Zadubán, George 732
 Zágonyi, Sámuel 393
 Zalán, Magda 389, 620, 809
 Zalán, Tibor 605a Gekulin, N.G.
 25-27
 Zend, Robert 368, 471, 480, 621-
 632
 Zika, Klára 797
 Zolcsák, I. 364
 Zsolnay, M. Nicolas 834-835

OKTATÓ- ÉS KUTATÓHELYEK KÜLFÖLDÖN

Kovácsné Papp Ildikó

Jegyzetek a torontói magyar középiskola - a Helikon Gimnázium - múltjáról és jelenéről

I. VISSZAPILLANTÁS

Amikor a magyar haza szülőtteinek vándorbotot adott kezébe a szükség, s indultak új utat keresni, sokan jutottak el Kanada földjére. Az ország nagyvárosai közül Torontóban telepedtek meg a legtöbben. Itt hamarosan templomot emeltek, s a templom adott otthont az iskolának is.

Ebből a kezdeményezésből nőtt ki a torontói magyar iskolahálózat. Az óvodától az egyetemi tanszékgig tanulhat mindenki magyar anyanyelvén, ha akar. A szombat délelőttönként működő két nyolcosztályos iskola és óvoda - a Szent Erzsébet és Arany János nevét viselő intézmények -, valamint a torontói iskolaszék által létesített anyanyelvi magyar osztály és a mississaugai magyar iskola bocsátja útjára azokat a tanulókat, akik középiskolai szinten is folytatják tanulmányaikat. A magyarok ezeket az osztályokat Helikon Iskola néven emlegetik.

Az osztályokat a legutóbbi időkgig a torontói iskolaszék tartotta fenn, biztosítva a tanárok fizetését, az osztálytermeket. Ám ez nem volt mindig így. A magyar középiskolát lelkes magyarok hívták életre, a Helikon Társaság biztosította - a magyar egyletekkel, intézményekkel karöltve - az indulás feltételeit, s innen ered az elnevezése is. A magyarság mindig nagy érdeklődést tanúsított a középiskolánk iránt, hiszen ők is tudták, hogy - Sütő András szavaival élve - „a jövő az iskolapadba van letéve, a palavessző és a palatábla mellé”. A szellemi és anyagi buzdítás - a juttatott pénzeszközökből kiosztott ajándékok, könyvek, pénzjutalmak - az áldozatkész kanadai magyaroknak köszönhetők.

A középiskolai magyartanítást Torontóban az ötvenhatos forradalom után érkezett diákok számára a nemrég elhunyt dr. Kostya Sándor tanár, a magyar Helikon Társaság tagja indította el. A tanfolyam az akkor még a College Streeten székelő Magyar Házban kapott helyet. 1961-ben megalakult a társaság Nevelésügy Bizottsága, azaz az Iskolabizottság, Baranya József elnökletével. Munkáját Berzy József és Hlaváts Olivérné középiskolai tanárok, dr. Borbély István érettségizető biztos és egy, az anyagi bázist lehetővé tevő lelkes szülőbizottság támogatta.

Mivel az iskolabizottság elnöke volt az a személy, aki fenntartotta a kapcsolatot az iskola és a Helikon Társaság között, s aki az anyagiak

biztosítását megszervezte, hadd soroljuk fel azokat, akik az évek során kiemelkedő munkát végeztek: Bácsalmásky István, Willerding István, dr. Mester Fiore, Tiefenbeck Mária, Hegedűs István, Chapman Ildikó.

1964-ben dr. Sass-Kortsák elnök javaslatára a Magyar Helikon Társaság meghívta a magyar egyesületek képviselőit, s együttes határozatuk alapján az évi főrendezvények - bálók, estélyek - bevételéből minden eladott jegy után egy-egy dollárt adományoztak a középiskola fenntartására. Így biztosították a tanárok tiszteletdíját.

Az évek során nemcsak a diákok, a tanárok is változtak. Az úttörők helyét mások vették át, ezek között voltak: Kende Gábor, dr. Bozzay Tibor, dr. Ormay Gabriella, aki az 1971-72-es tanévben csatlakozott a tanári karhoz, és a megnövekedett létszámú tanfolyamok vezető tanárként a tanórák mellett színjátszókört is szervezett, hosszú évekig sikeresen tartva össze a Helikon Iskola közösségét. 1974-ben Hegedűs István, 75-ben Dabolczi-Fekete Zoltánné, 1976-ban Szabó Gyula, 1981-82-ben Chapman Ildikó előbb helyettes, majd rendes tanárként csatlakozott; dr. Ormayné nyugdíjba vonultával 1987-ben Kovácsné Papp Ildikó, majd 1991-1994 között Koós-Hutás György tanította az irodalmat illetve a magyar történelmet.

Mindenkor nagy segítséget jelentett a szülőbizottság, amelynek elnökei közül dr. Mester Fiore, Darvasi Éva és Tiefenbeck Mária végezték a legeredményesebb munkát.

Tanfolyamaink iránt megnövekedett az érdeklődés, s ez nemcsak a gimnáziumi osztályok számának az emelkedésében mutatkozott, hanem a felnőttek részére indított kezdőfokú társalgási tanfolyam bevezetésében is. ennek tanárai Tömöry Éva, Tiefenbeck Mária és Czapár Zsuzsa voltak.

A magyar tanfolyamok székhelye 1966-ban a De La Salle katolikus középiskola lett. Itt kezdte meg 15 magyar diák magyar irodalmi és történelmi tanulmányait, felelevenítve nyelvtani ismereteiket is. 1967 tavaszán 11 diák kapott ízelítőt összesen 16 órában magyar irodalomból. Természetesen ilyen kis létszámú csoportokban lehetetlen volt a csoportokra osztás, és így minden diák ugyanazt az anyagot tanulta, előzetes ismeretszintjétől és nyelvi készségétől függetlenül. Szerencsés fordulat volt, amikor 1968-ban 15 diák már két csoportban végzett el egy 35 órás magyar tanfolyamot. Mivel azonban a felosztás nem a tudásszint, hanem az iskolai hovatartozás alapján történt, emiatt az egyenlőtlen ismeretszintből adódó feszültség továbbra is megmaradt. 1969 ismét új állomást jelentett. Szabó Magda iskolaigazgató segítségével elértük, hogy a torontói iskolaszék hivatalosan is elismerte tanfolyamainkat, s a diákok „kreditet”, azaz bizonyítványaikban felhasználható osztályzatot kaptak. (Iskolánk jelenleg négy "kreditet" adhat.) A 11., 12. és 13. osztály a Jarvis Collegiate Institute falai között működött 1969. november 13-tól 1970. május 21-ig.

Mivel a kezdő osztályok, a 9. és a 10. továbbra is a De La Salle középiskolában maradtak, így Jarvis Collegiate-ban tartott tanfolyamok megszűntével nemcsak az elhelyezés okozott gondot, hanem a megfelelő tankönyv hiánya is. Dr. Ormay Gabriella irodalmi szöveggyűjteményt állított össze, s erre az ontarioi kormány biztosította a pénzügyi segítséget.

A tanfolyamok létszáma fokozatosan emelkedett, s elérte a hatvanat, megfelelve ezáltal a hivatalos követelményeknek. Általános, elemi iskolai szinten ugyanis 20, középiskolai szinten pedig 15 tanuló szükséges egy osztály beindításához (ez utóbbi egyébként az elmúlt években 18-ra emelkedett).

A szakavatott tanári vezetés, a megjelent irodalmi szöveggyűjtemény, a sikeres vizsgák, a nyílt órák, a színelőadások mind-mind hozzájárultak a Helikon Iskola jó hírének emeléséhez. Idővel a torontói iskolaszék vette át a tanfolyamok irányítását. Előbb a Central Highschool of Commerce, majd a North Toronto Collegiate Institute, végül ismét a Jarvis Collegiate adott otthont a magyar középiskolának.

1994 szeptemberében a katolikus iskolaszék is indított középiskolai tanfolyamot. A pénzügyi megszorítások miatti bizonytalanság vezetett ehhez.

Az itteni magyarok az egyszerű kisemberektől az ismert egyesületekig nagyon sokat tettek az iskoláért az elmúlt évek során. Ez dr. Bertha László filmelőadásával kezdődött, amelynek bevételét felajánlotta az iskola céljaira. Sokat tett és tesz a Rákóczi alapítvány is; volt olyan évfáradó, amelyen minden kiosztott jutalomkönyv árát ez az egyesület fedezte. A Vörösváry Lapkiadó egyik adománya pl. 34 darab térkép volt, amelyek nélkül elképzelhetetlen lett volna a magyar földrajz és történelem tanítása.

1969-ben Vass Ferenc egyéni adományát toldotta meg a Vass-Kerényi-Mitchell ügyvédi iroda, s a névsort hosszan lehetne folytatni azok említésével, akik minden évben segélyezték a magyar középiskolát, biztosítva a jutalomdíjakat, a tanárok díjazását - ugyanis a hivatalosan megkövetelt létszám híján az utóbbi feladat a magyar közösségre hárult.

II. MAGYARSÁGTUDATRA NEVELÉS A HELIKON KÖZÉPISKOLÁBAN

Az évek során a tanári megbeszélések alapján összeállított tantervben mindig hangsúlyos volt a magyar nemzeti identitás megtartása, megőrzése.

A magyar pedagógiai hagyományokra támaszkodva változatos módszereket alkalmaztunk. Előnyben részesítettük a kérdeve-kifejtő módszert, amely a diákok véleményalkotását volt hivatva serkenteni. Teret adtunk a szerepjátszásnak, nemcsak a színdarabok betanításakor, hanem az átképzeléses fogalmazások íratásával is. Ha azt követeltük a tanulótól, hogy

egy mesehős, egy történelmi alak helyébe képzelvén magát, annak nevében írjon, beszéljen, akkor ezzel beleérző képességét, a mások gondjainak jobb megértését is szorgalmaztuk. Így akartuk közelíteni fiataljainkat a Magyarországon és a határokon túl élő magyarság gondjainak érzékeléséhez. Figyelembe vettük azt is, hogy közülük kerülnek ki a kanadai magyar intézmények jövőendő vezetői, tagjai. Ezért a példaanyagok egy részét kanadai magyar újságokból válogattuk, ily módon is serkentve tanulóinkat azok olvasására. Iskolai írásbeli gyakorlatokban kérdeztük meg véleményüket a működő magyar társaságokról, lehetőséget adva ezáltal javaslataik kifejtésére is.

A véleménynyilvánításhoz azonban elsődleges követelmény annak érthető, szabatos kifejezése. Ezt a célt szolgálták a magyar nyelvtani gyakorlatok, a tollbamondások, hiszen az íráskészség elsajátítása nélkül egy körözüvényt vagy röplapot sem lehet megfogalmazni.

Mivel a magyar anyanyelvet csak otthon használjuk, így - ahogyan Márai Sándor megfogalmazta volt: „Nyelvünk is foszlik, szakadoz, és a drága szavak / elporladnak, elszáradnak a szájpadlat alatt...”

Ezt a folyamatot hivatottak megállítani, lassítani a szómagyarázatok. Ezekben negyven olyan szó található, amely irodalmi olvasmányokban fordul elő, s a tanuló feladata az, hogy összeszedje ezek szinonimáit. Nagy-nagy örömet jelent, amikor egy-egy alkalommal 100-150 szót is megszámolhatok, s adhatom ezért a megérdemelt jópontokat.

A történelemórákon arra nyílik alkalom, hogy minden tanuló megismerkedjék a magyar történelem egy-egy korszakának eseményeivel oly módon is, hogy átveszi a tanár szerepét, összeállítja az előadandó anyagot (természetesen tanári segítséggel). Egy-egy ilyen előadás után a diákok ötmondatos összefoglalókat készítenek a hallottakról, írásban. Ezt követi a szintén ötmondatos házi feladat, amelyben a most már ismertnek számító lecke öt főpontját kell rögzíteniük.

A 12. és 13. osztályokban kerül sor az egyéni dolgozatokra. Ezt mind nyelvtani, mind irodalmi órákon számon kérjük. A témák rendszeresen foglalkoznak a magyar Nobel-díjasok, művészek, irodalmi és történelmi nagyságok életével, munkásságával. Ehhez nagy segítséget nyújt könyvészeti anyagként a Kanadai Magyarság és a Magyar Élet, és ezekből a folyóiratokból válogatjuk az elszakított területek magyarságával kapcsolatos feladatokat is.

Az ismeretellenőrzés mind az órákon, mind a házi feladat, tehát az otthoni munka során, rendszeres. A tanuló így pontosan tudja, milyen osztályzatra számíthat, hol kell javítania. A szóbeli ellenőrzésében helyet kap egy rövid versrészlet, egy nyelvtani szabály, egy történelmi esemény, egy irodalmi hős jellemzése, a házi olvasmány tartalma. Az írásbeli ellenőrzés nemcsak a házi, hanem az iskolai feladatokra is vonatkozik. Irodalomórán 10-15 percnyi idő

jut arra, hogy megadott szócsoportokkal mondatot írjanak, illetve válaszoljanak két, a tanult irodalmi anyaggal kapcsolatos kérdésre. Ez nemcsak íráskészségüket fejleszti, de rendszerességre is szoktatja őket, valamint a tanult irodalmi kifejezések mélyebb elsajátítására.

Nyelvtanórán gyakoriak a tematikus tollbamondások, azaz olyan szövegek diktálása, amelyek mind tartalmukban, mind kifejezőmódjukban hasznosak: ismeretek közölnek, miközben helyesírási szabályokat rögzítenek.

A házi feladatok jobb megoldását nemcsak szóbeli magyarázattal segítjük, hanem írásbeli útmutatással is. A tanulók a „Hogyan oldjuk meg a házi feladatot?” című fejezetből tájékozódhatnak a tantervből, s ők döntenek el, hogy segédeszközzel vagy pedig önálló elgondolás alapján dolgoznak-e.

Ezzel eljutottunk a torontói magyartanítás egyik sarkalatos pontjához. Ugyanis egy-egy osztályon belül mindmáig különbségek vannak az ismeretszint és a nyelvi kifejezőképesség között. Ezt a helyzetet a kiscsoportos foglalkozás oldja fel. A tanulók választási lehetőséget kapnak mind az iskolai, mind a házi feladatokban. Aki például képtelen egy versrészlet megtanulására, az másolhat a versből - kétszer annyit persze, hogy időarányos legyen a feladat. Önálló munka helyett egyszerűbb, a nyelvgyakorlást elősegítő feladatokat is lehet választani. Mind az iskolai, mind az otthoni feladatokban két kérdés közül a nekik tetszőt oldhatja meg minden diák. Ezt irodalomból úgy valósíthatjuk meg, hogy például a II. évfolyamon Csokonai utolsó, „elképzelt” levele Lillához éppúgy választható, mint A Reményhez című óda bizonyos szakaszainak lemásolása; a III.-ban Móricz „Hét krajcár” című karcolata folytatható „A koldus elbeszélése”-vel, de felsorolhatja valaki a mű alapján szegénységre utaló jeleket is a kis család kunyhóját leírva. Madách műve, „Az ember tragédiája” alkalmat nyújt arra, hogy valaki leírja „Az utolsó eszkimó naplóját”-t, de azt is megteheti, hogy bemutatja a XIV. színben leírt tájat Madách szavaival. A IV. éven a „Bánk bán” kerül sorra, így leírhatja valaki Petur beszédét a békételenekhez, de választhatja a „Bánk bán töprengése” című feladatot is; a tanuló az előbbiben a költő szavait, az utóbbiban - Katona műve alapján - a saját gondolatait alkalmazza.

Az iskolai feladatokban a jártasabbaktól több jelzõt, változatos igehazsnálatot, igényesebb mondatzzerkeztést kérünk. Szeretnének legalább részben egy szintre hozni a tanulók nyelvi kifejezőkészségét, hogy ezzel is biztosítsuk a közöttük levő jó kapcsolat kialakulását.

A házi dolgozatokban is sokszoros a témaválasztási lehetőség. A magyar tudósok, művészek, írók, költők közül mindenki a számára legrokonzenvesebbet választhatja. Ilyenkor nagy szerepe van a tanár irányító képességének: ha például tudom, hogy valakit a zene érdekel, akkor Kodály vagy Bartók munkásságához segítek neki anyagot keresni, ha viszont valaki a

versenysportért rajong, annak a híres magyar sportemberekre hívom föl a figyelmét, és így tovább.

A vizsgadolgozatokra évente kétszer kerül sor, a félévek befejeztével. Eddig ún. „non-semestered” rendszerben tanítottunk, azaz a tanuló egy tanéven át hetente egyszer látogatta az iskolát - valamelyik hétköznapi délután - s ezért a májusi vagy júniusi diplomaosztó ünnepségen elnyerte a bizonyítványt, az esetleges jutalmat, valamint a nappali tagozatos iskolák igazgatóihoz továbbított „kreditet”. A vizsgaeredmény az összteljesítménynek 40%-a, így a dolgozatok előkészítése alapos munkát igényel. A tantervet - különösen irodalomból - eleve úgy építjük fel, hogy figyelembe vesszük a majdani vizsgadolgozatot is. Tehát hasonló stílusú feladatokat adunk már év közben, hogy ne érje a diákokat váratlanul a vizsgakérdés. Mivel a száraz adatoknál mindenki jobban szereti a véleményalkotó eszme-futtatást, igyekszünk az egyéniséget is kifejezésre juttató munkát adni. Történelemből nem csak az eseményekről kell beszámolniuk, hanem az eseményekhez vezető útról is. A mohácsi vész tárgyalásakor például beszámolnak mindarról, ami Magyarország feldarabolásához vezetett. Elmondják gondolataikat Rákóczi Ferencről, Kossuth Lajosról. Irodalomból is igyekszem olyan feladatokat találni, amely átképzéssel jár. Vörösmarty Petikéje, „A néhai bárány” Baló Borcsája éppúgy lehetőséget nyújt erre, mint Tiborc vagy Madách Ádámja és Évája. A fontos az, hogy a számonkérés ne száraz adathalmaz felsorolását várja el a diáktól, hanem önállóan gondolkodó emberként kezelje.

III. FORRÁSANYAGOK ÉS TANTERVEK

A dr. Ormay Gabriella által szerkesztett magyar irodalmi szöveggyűjtemény mellett a Vattay Ferenc összeállította „A magyar történelem vezérfonala” áll rendelkezésre. Ez segítséget nyújt irodalomból és történelemből. Emellett azonban szükséges volt az irodalomtörténet megfelelő nyelvi szinten történt előadása is. Ez a kényszerűség hívta életre Kovácsné Papp Ildikó irodalomtörténeti jegyzeteit. Ezekben a szöveggyűjtemény alapján készült jegyzetekben Balassi és Csokonai életpályája a két kezdő lecke, s az erdélyi, szlovákiai magyar irodalommal foglalkozó oldalak utolsók.

Az első évfolyam irodalomtörténeti alapfogalmakkal ismerkedik, ezeket Chapman Ildikó jegyzetei biztosítják. Petőfi: János Vitéz című elbeszélő költeménye valamint Molnár Ferenc: „A Pál utcai fiúk” és Móra Ferenc: „Kincskereső kisködmön” című kisregénye szolgál házi olvasmányként az első és második évfolyamon. Ezeknek a beszerzéséhez a Helikon Társaság és az adakozó társegyesületek nyújtanak segítséget.

A III. és IV. évfolyamok részére a részletesebben tanulmányozandó műveket is beszereztük. Ezek a következők: Arany János: Toldi - I. rész; Jókai Mór: Sárga rózsza; Mikszáth Kálmán: A két koldusdiák és A beszélő köntös. Az iskolai tananyagként szolgáló művek: Madách: Az ember tragédiája; Katona József: Bánk bán; Sütő András: Anyám könnyű álmot ígér; Vörösmarty Mihály: Csongor és Tünde; Kisfaludy Károly: A kérők. Természetesen ezeket az adott osztály színvonalától és érdeklődésétől függően illesztjük az irodalmi tantervbe.

A felsorolt anyagok egy része nemcsak iskolai tanulmányozásra szolgál, hiszen belőlük válogatjuk az év végén bemutatott színműveket, jeleneteket. Ezeket beillesztjük az érettségiző osztály tantervébe, hiszen ők azok, akik mintegy vizsgaként bemutatják nyelvi kifejező képességüket egy előadással. Így került sor Csathó Kálmán és Herczeg Ferenc művei után Petőfi: A helység kalapácsa; Vörösmarty: Csongor és Tünde; Marton Lili: Elindult a Hargita mellől - Benedek Elek ifjúsága; Móricz Zsigmond: Nem élhetek muzsikaszó nélkül; Karinthy Frigyes: Magyarázom a bizonyítványom; Kisfaludy Károly: A kérők; Fazekas Mihály: Lúdas Matyi; Móra Ferenc: Csirigán úr szomszédai; Szigligeti Ede: Liliomfi című művének dramatizált jeleneteinek előadására. Mindezt alapos előkészítéssel lehetett megoldani. Ezért minden tanuló a félév első óráján kézhez kapta a munkatervet, az irodalomtörténeti jegyzeteket, a házi feladatok és dolgozatok útmutatását is, és ekkor kerül sor a színmű-példányok szétosztására, a szerepek elvállalására is.

Év végi előadásaink megrendezésében éppúgy, mint a szükséges forrásmunkák beszerzésében a magyar egyesületek biztosították az anyagi alapot. Sok egyéni támogatónk is volt. Elsőként említeném Kanada ismert művészt, Pédery-Hunt Dórát, aki az általa készített emlékérmét minden évben díjmentesen adományozza a legkiválóbb végzős tanulónknak; Kostya Sándor „Felvidék” című könyvét adhattuk át - még a szerző jelenlétében - minden végzős tanulónak. Voltak olyanok is, akik színes előadásokkal tettek emlékeztetést egy-egy tanítási órát, mint például Koroknay Imre professzor, a városépítészet elismert szaktudósa. És természetesen szeretettel és tisztelettel emlékezünk a sok-sok segítőkész szülőre, önkéntesre, közreműködőre is. Köszönet nekik, amiért odaültek a gyerekek mellé, hogy azok könnyebben megtalálják a szómagyarázatok válaszait, hogy megbirkózzanak egy-egy nehezebb mondattal a történelemkönyvben, hogy megértsék: a térképen a kis vonallal, ponttal jelölt folyó vagy város milyen kedves annak, aki ott született és ott is élt egy ideig.

Hiszem és vallom, hogy az a szülő, aki megbeszélte gyermekével a magyar iskolai eseményeket, közelebb került, fiához, lányához. A gyermek, aki sokszor tökéletesebben beszélt az állam nyelvét, egyszerre rádöbrent, hogy van olyan vers, amit Édesanya jobban tud, hogy van olyan történelmi

esemény, amelyben Édesapa vagy Nagyapa részt vett, vagy járt ott, ahol lezajlott. Mindez nem csak szorosabb kapcsolatot teremt a családban, hanem tisztetébresztő is. Hiszen a gyermek szigorú bíró - ha kimondatlanul is, de érzi, hogy szüleinek bizony nem tökéletes az angol kiejtése -, éppen ezért felemelő érzés az, hogy a magyar nyelvben viszont ők tudnak segíteni neki! Tény, hogy a magyarul jól beszélő fiatalok könnyebben és szebben beszélnek franciául, Kanada második hivatalos nyelvén is, mivel a hangképzésük fejlettebb azokénál, akik csak angolul tudnak.

IV. HOGYAN TOVÁBB ?

Elmondhatjuk, hogy iskolánk tanulóinak jó kapcsolata alakult ki az egyházi és világi magyar szervezetekkel. Ott találjuk őket a cserkészvezetők között, valamint a Szent Erzsébet Ifjúsági Csoport s Ministráns Klubjában. Sokan a Magyar Kultúrközpont Kodály táncsoportjának tagjai, vezető táncosai (Dobi Gábor, aki valaha Csongor szerepét alakította, most húgával, az ugyancsak volt helikonos Andreával a táncsoport vezető oktatója.).

Mind Mississaugaban, mind az Arany János és a Szent Erzsébet Iskolák hétvégi tanfolyamain ott találjuk őket, amint az óvoda vagy az elemi osztályos tanulókkal foglalkoznak. Közülük kerülnek ki az évenkénti karaván alkalmával a Budapest Pavilon polgármesterei. Az év nagy eseményén, a Helikon Bálon is ott látjuk őket, mind a palotást táncolók, mind a szervezők között.

Végzettjeink második - a magyarsággal kapcsolatos - működési területe a kanadai magyarság és a kanadai társadalom közötti kapcsolat biztosítása. Erre különösen jó alkalom nyílik az évenként megrendezett nemzeti kiállításon. Néhány évvel ezelőtt Magyarország volt az eseménysorozat díszvendége. Örömmel tapasztaltuk, hogy jónéhány volt tanítványunk tolmácként dolgozott a rendezvényen.

Több volt diákunk Magyarországon tanul, sokan dolgoznak kanadai-magyar vegyesvállalatoknál.

A biztató eredmények ellenére is él bennünk az aggodalom, hogy iskolánk - kellő létszám híján - elenyészik. Szükségünk van tehát a segítségre és a támogatásra. Mindannyiunk lelkiismeretének a felrázására Fáy Ferenc: „Őszi gondok - őszi remények” című, a Kanadai Magyarságban megjelent vezércikkéből idézek: „Nem világmegváltást hirdet ez az iskola, csupán lelkiismeretünk megnyugvásának örömét. Az emigráció nagy Álom-épületének kis téglája ez, mely a Szellem igazával akarja és fogja hirdetni gyermekeink felé, hogy mit adott népünk a világnak... Nem kérdéses, dicsekvés, csupán az igazság végvára lesz ez az iskola. Az Igazságe és a

Szellemé. Mert a halált osztó fegyver elkopik, a feledés rozsdájával lepi be az idő; a felemelt ököl reszkető öreg tenyérré szelídül, de a tudást, a hitet még a mindent elfeledő idő sem ölheti meg.”

Ezek a sorok ma is időszerűek, bár tizenhat esztendővel ezelőtt születtek. Akkor sikerre vezettek, a Helikon Iskola sok-sok nemzedéket bocsátott útjára. Őket, az itt született magyarokat és az új bevándorlókat is várjuk közénk.

Egyetemi élet Koreában

Egy olyan szabályosan rendezett társadalomban, mint a koreai, egy személy pozíciója nemcsak rangot, pénzt, hatalmat jelent, hanem valami sokkal értékesebbet: ebben a külsőségekre, formákra oly érzékeny, fogékony közösségben a kiváltság, az elismerés, az alázat számtalan külső megnyilvánulását, a meghajlások változó mélységétől (státustól függően 12-45 fokok szögig), az állandó, tiszteletadástól lihegő kísérők számaig sok mindent, sőt még annál is többet, de ez már egy külföldi számára követhetetlen. S mindig az állandó mosoly, ami nem tévesztendő össze az amerikai keep smiling-gal, mely mindenkire ragyog, hanem, mint a napraforgó: csak a hierarchiában feljebb álló tekintély felé fordul teljes odaadással. Az egyén társadalmi törekvéseit elsősorban nem az önmegvalósítás, hanem valamiféle integrálódás szándéka jellemzi: a pozíció megkövetelte felkészülés egyfelől, a szívós, kitartó harc másfelől, ami az akárcsak egy fokkal magasabb helyért folyik. Az egyetemi diploma elengedhetetlen feltétel. Valahol itt kezdődik az ember Koreában. Ezért állnak ebben a sajátossá formálódott konfuciánus rendszerben a tanárok és a diákok a legelőkélőbb helyen, ezért folyik irgalmatlanul kemény harc az egyetemi felvételekért. Ha betéved az ember abba a buddhista szentélybe, mely híre szerint elsőrangú közvetítő az égieknél felvételi- ügyekben, anyákat láthat ott, kezüket tördelve, számtalanszor leborulva, anyákat, akik a családi gondok, terhek aránytalanul nagy részét viselik. Ők tudják igazán, hogy a sikeres felvételi s a diploma nem csak a gyermekekre, hanem az egész család jövőjére nézve is szerencsés következményekkel járhat (vannak is felvételi ügyekben csodálatos korrupciós botrányok). Az egyetemi tanulás elsősorban nem arra irányul, hogy egy megszerzett, magasabb szintű tudás birtokosává tegye a szerencsésebbeket (ámbar ha az egyetemet látogatják, ebből is rájuk ragad valami), hanem, hogy a hierarchia mind magasabb pozíciójába való jutás lehetőségét megteremtse. S ez az út nem feltétlenül a jobb tanulmányi eredményeken át vezet, hanem inkább a kapcsolatok kiépítésén keresztül. Ilyen kapcsolat az évfolyamtársak közötti, melynek révén a jó családi háttérrel vagy megfelelő személyi adottságokkal (udvariasság, kapcsolatteremtő készség, tisztelet tudat a feljebbvalók, idősebbek iránt, rámenősség, jó megjelenés stb.) rendelkező személy olyan pozícióba kerülhet, hogy későbbi munkája során munkatársakat vagy alárendeltek a megbízható évfolyamtársak közül választhat, hiszen a kiválasztás legfőbb szempontja a megbízhatóság, a feljebbvaló iránti lojalitás. A szaktudást a diploma garantálja, de nem ez van előtérben. Egy alkalommal, amikor egy koreai

vállalati vezetővel beszélgettem, aziránt érdeklődtem, hogy a fiatalokat, kivált a lányokat hogyan segítik, miként alkalmazzák. Könnyedén azt felelte, hogy lányokat lehetőleg nem vesznek fel, mert ha szülnek, úgylis otthagyják a céget. Tény, hogy a munkanélküliekből lett prostituáltak tekintélyes százaléka diplomás, a fiúk esetében pedig szinte teljesen mindegy, hogy mit tanultak az egyetemen, mert úgylis a vállalat minden szekcióját végigjárva és -dolgozva tanulják meg, hogy mi a teendőjük. Ha engedelmesek, szolgálatkészek, meg tudják gyorsan oldani a feladataikat – maradnak. Ha nem, mindegy, hogy mit tanultak. Mindez az egyetemen is tapasztalható. Korea egyik legjobb egyetemén tanítottam magyar nyelvet és irodalmat, s az akkori tanszékvezetőnő egykori évfolyamtársát alkalmazta a magyar irodalom tanítására doktori fokozat nélkül (ami pedig egy ilyen státus elérésének elengedhetetlen feltétele), csekély szintű magyar nyelvtudással, szakmai és pedagógiai tapasztalat híján.

A professzorokhoz való viszony azonban akár a tanulás, akár az állásszerzés szempontjából fontosabb, mint a tanulótársak. A világon persze mindenütt van hasonló jelenség a professzorok és a diákok viszonyában, de Koreában ennek az európaítól némiképp eltérő súlya és sajátosságai vannak.

Az emberi kapcsolatok létrejöttében, ápolásában alapvető koreai fogalom a *kibun*. A kibun a bizalmat, a jó benyomás megteremtését és megőrzését jelenti, amit ha elveszítünk, akkor érintkezésképtelenné, sőt ellenséggé válhatunk, s európai mértékkel mérve csak elképzelhetetlen megalázkodások árán nyerhetjük vissza. E számunkra negatív felfogásnak a társadalmi harmóniára való közös törekvés a pozitív gyökere, mely két egyenrangú fél között szinte problémamentes, a különböző rangúak esetében viszont a harmónia legfőbb alapja az alacsonyabb rangúak szerep és státus-tudata leginkább a magasabb rangúval szemben. Ha valaki megfélemlít magáról, nagyon sokféle mód akad a rendreutasítására, például a nyelvhasználatban: a megszólítási formák megváltoztatása (olyasmi ez, mintha nálunk a tegeződésről hidegen magázásra váltanánk át, csak ott több átmenettel, sokkal finomabban és bonyolultabban csinálják). Ehhez hozzátartozik, hogy minél feszesebben tartja be valaki a magasabb rangúakkal szembeni magatartásformákat, annál szigorúbban tartatja be a nála alacsonyabb rangúakkal ugyanezeket az íratlan szabályokat.

A hierarchia-tudat és a családi-kláni kapcsolat tehát minden egyéb szempontot (és a legjobb egyetemi diplomával megtámogatott szaktudás szempontját is) megelőzi, és fontosabb, mint az elvont igazsághoz vagy akár a tényekhez való ragaszkodás. Egy koreai például örültnek tartaná azt, aki vitás esetben az olykor kellemetlen tényekhez ragaszkodnék a másik fél által megfogalmazott véleménynel szemben, hiszen ezzel megbontja a békés viszonyt, a harmóniát, következképp alkalmatlan az emberi kapcsolatokra.

Ez nem csak azzal jár, hogy egy rangon felül állónak vagy idősebbnek mindig igaza van, hanem a neki elmondott véleményt is számára kedvezően kell megfogalmazni. Ilyen körülmények között komoly (akár szakmai) viták elképzelhetetlenek, a tények megkerülésének rendkívül gazdag lehetőségei vannak, s nem számít udvariatságnak a válasz elhallgatása sem, bár a leggyakoribb, s legegyszerűbb mód a (sokszor meglehetősen gátlástan) dicséret. Kinek-kinek az eltérő véleménye természetesen megmarad(hat), sőt egy harmadikkal meg is tárgyalhatja, de kimondani illetlen dolog. Az egyetemen például egy diák kérdezhet, és kérdez is, de bármi legyen a tanár válasza (esetleg félreérti a kérdést s másra válaszol), a reakció mindig a köszönettel kísért tudomásulvétel. Hogy ez a tanári tekintély milyen mértékű lehet, azt érzékelné lehetett egy újsághírből, mely arról számolt be, hogy egy vidéki egyetemen az egyik tanár több hallgatóját úgy megverte, hogy azokat kórházba kellett szállítani, igazi botrány azonban csak akkor kerekedett ebből, amikor az egyik hallgató fél szemét is kiverte.

A rendszer természetesen védi a tanárok tekintélyét. Amikor a mi egyetemünkön a lázongó diákok (akik rendkívül aktívak, sőt fanatikusak sokszor, viszont számuk csekély: a több mint tízezer hallgatóból rendszerint csak néhány tucat, a nagyobb demonstrációknál is csak néhány száz diák lép fel a valóban sokszoros, jól felszerelt rendőri túlerővel szemben), szóval amikor a lázongó diákok a miniszteri rangú egyetemi előadót tojással megdobálták, olyan mértékű volt a megdöbbenés, hogy az egyetemi rektor azonnal lemondott, s csakhamar utána a kultuszminiszter is.

A koreai egyetemi oktató tehát meglehetősen különleges státust élvez. Tekintélye abszolút és szinte kikezdzhetetlen. Többségük a legelőkelőbb otthoni vagy külföldi egyetemen végzett, s szakmai tekintélyük legfőbb alapja ez, nem feltétlenül a tudományos teljesítmény. A magyar tanszéken két koreai professzor rendelkezett olyan egyetemi doktorátussal, melyet a Hamburgi Egyetemen szereztek finnugor nyelvészetből, de ez nem a magyar nyelv vagy akár a magyar kultúra egyetemi oktatásnak megfelelő szintű ismeretét jelenti elsősorban, hanem az abszolút tekintélyt a magyar nyelv ügyében. Egyébként szavahihetőség, rang, megbízhatóság tekintetében egy koreai mindig megelőz egy külföldit. Emlékezetes számomra az az elegáns vacsora, melyet egy jobb szőuli szálló tizenvalahányadik emeleti éttermében (panoráma-kilátással a városra) adtak azok a hallgatók, akik egy féléves esti tanfolyamon végeztek, olyan cégek munkatársai, melyek magyar üzleti kapcsolatokra számítanak, s ehhez a cég saját költségén képeztetett magyar nyelvben járatos szakembereket. Ezek mindent megtanultak koreaiul Magyarországról, tudták, hogy Magyarország Európában van, s hogy a fővárosa Budapest, meg valamilyen a magyar nyelvről is, de a koreai professzorok jól érthető óvatosságból nem kockáztatták jóhíruket a magyar nyelv koportatásával: meg sem szólaltak

magyarul. De mintha a hallgatókban sem merült volna fel, hogy a tanulmányozott nyelven talán meg is lehetne szólalni: arra az órára, melyet az egyetlen magyarul beszélő professzor tartott, csak ketten-hárman vetődtek el. Mégis megkapták az egyetemi igazolást arról, hogy képzettek a magyar nyelv ismeretében (ami egyébként igaz is lehet). A bizonyítványt a koreai professzorok állították ki, s ez a bizonyítvány volt a fontos. Számomra ez abszurd komédia volt, de ők halálosan komolyan játszották.

Többé-kevésbé ugyanez történik az egyetemi oktatás nappali tagozatán is. A voltaképpen négy éves oktatás valójában három, ahol annyit tanul a diák (heti 8-10 órában) amennyi az órán hallottakból megmarad, az önálló munka, kritikus gondolkodás kevesekre jellemző. Ugyanakkor viszont a hallgatók legnagyobb része udvarias (egy külföldihez persze nem olyan mértékben, mint egy koreaihoz, de az európai diákokhoz képest még így is feltűnően, szorgalmasan figyel és jegyez, s a többség készül a vizsgákra. Negyedéves korában már nem ér rá tanulni a hallgató, órákra is csak módjával jár, mert állást kell keresnie. Ezt mindenki akceptálja. A negyedik év végén tesznek egy záróvizsgát, melyen mindenki átmegy. Szakdolgozat-írás nem szükségeltetik, ha mégis valaki ír valamit (ennek színvonala többé-kevésbé azonos a nálunk honos szakdolgozatéval), akkor tudományos fokozatot, Master's degree-t kérhet. Hogyan zajlik a záróvizsga? Egy példa a magyar történelemből. A diákok egy szemeszteren keresztül tanulták koreaiul a magyar történelmet. Magyarország történelme számukra ennyiből állott: Árpád vezetésével a magyarok a Kárpát-medencébe jöttek, majd Kossuth vezette a magyar szabadságharcot, és Mátyás király nagy király volt. Trianon nagyon rossz volt a magyaroknak. – Ezután a hallgató bizakodón s várakozón rámnézett, kíváncsi-e még valamivel többet? Felködlöttem előttem a koreai professzorok, a tekintélyt sugárzó megjelenésük, a tanszékvezető mérhetetlen öntudata, s legyintettem: elég volt. Tudtam, hogy Koreában az egyetemi oktatók nagyon jól felkészültek (legalábbis nyelvszakon, melyet jobban ismerek) és kiváló tudásúak, tudásuk felér egy magyar gimnáziumi nyelvtanáréval, de a magyar nyelv koreai professzorai a Hamburgi Egyetem Finnugor Tanszékén szerezték diplomájukat, ahol valószínű, hogy a finnugor nyelvi alapsajátosságokat megtanulhatták, de a magyar nyelv ismerete nem tartozott a főbb szakmai követelmények közé. Az egykori magyar tanszékvezető valamelyest tudott magyarul, de nő volt, s egy ázsiai országban, ha egy ügyet egy nő képvisel, az komoly támogatásra nem számíthat. Korea ebből a szempontból értelmiségi körökben kétarcú. Egy nőt, kivált tudományos pályán, nem sokra becsülnék, de ha valamit mégis produkál, akkor azért kaphat rangot, elismerést. Sajnos a magyar tanszék esetében ez nem történt meg, így a magyar nyelvnek, irodalomnak se különösebb rangja, se hatása, se komolyan vehető eredménye nem volt. Egy olyan társadalomban,

ahol vendégségbe hívás is csak a férfinak szól, s a legnagyobb tapintatlanság lenne (több, mint botrány), ha a férjet a feleség is elkísérné bárhová (még egyetemi körökben is), ott egy nőnek, ha mégis pozícióba jut, a hagyományos társadalmi struktúrában elszenvedett sérelmek és a szükségszerű szakmai hiányosságok miatt pszichésen és praktikusán egyaránt igen nehéz betöltenie a tekintélyt követelő vezetői szerepkört, s olykor e formális tekintély megóvása érdekében a legkevésbé célszerű döntésekhez is görcsösen ragaszkodni kényszerül. Egy példa talán világossá teszi ezt: a tanszékvezetőnő kötelezővé tette a magyarul alig tudó egykori évfolyamtársa óráit a magyar almanach-líráról (tehát *Riskó Ignác, Tóth Lőrinc, Beöthy Zsigmond, Pap Endre* stb. szintű költők verseit – ez volt az évfolyamtárs el nem fogadott disszertációjának témája) olyan diákoknak, akik *Petőfi, Arany* nevét nem is hallották, s magyar nyelvtudásuk az egykori harmadikos magyar gimnazista orosz nyelvtudásánál nem volt magasabb, s egyúttal szabadon választhatóvá tette (a meghatározott választható óraszám miatt gyakorlatilag látogathatatlanná) a XX. századi novellákat, rövid történeteket olvasató magyar professzor óráit, ahol a magyar élő nyelvvel és irodalommal egyedül találkozhattak a hallgatók. Ez azt jelentette, hogy a reformkori, egy külföldinek mindenképp nehezen érthető vagy éppen érthetetlen nyelven olyan sokadrangú irodalmi műveket olvastak, melyeket sem a tanár sem a diákok nem értettek, olyasmiket, mint: „Hollóhajad tengerében / Hattyú vállad ott merül fel” stb., ugyanakkor *Örkény, Kosztolányi, Csáth* stb. írásainak olvasására, s magyar nyelvű megbeszélésére csak kevés diák jött el, ugyanis a választás nem és/és ha nem csak vagy/vagy formában merülhetett fel. Az oktatás hiányosságai nyilván más szakokon is észlelhetők, s nem véletlen, hogy olykor a koreai diákok elkeseredetten tüntetnek, és ez nem mindig a politikai vezetés ellen irányul. Emlékszem, annak idején egy professzort diákjai 18 óráig tartottak bezárva, s addig aszalták, amíg rávették a lemondásra. A dolog pikantériája, hogy ez a professzor a koreai erkölcs (mert ilyen tantárgy is van) professzora volt.

A koreai erkölcs külön téma, ami az egyetemi oktatásban is jelentkezik. Tudvalevő, hogy a konfuciánus hagyomány szerint a fiú- és lánygyermeket legkésőbb öt éves korukig elválasztják egymástól, s a másik nemet majd csak a házasságkötés után ismerhetik meg közelebbről. (Ez tükröződik a nevelésben is, a többségében koedukált egyetem mellett nagyon sok női egyetem, sőt e nemben a világon a legnagyobb Koreában van.) Az effajta szétválasztás (amely a legtöbb konzervatív társadalomban szokásos) észlelhető az egyetemi fiataloknál is. A lányok és a fiúk külön ülnek a tanteremben, mindazonáltal kommunikáció természetesen van közöttük. Ez a kommunikációs skála a nyíltan vállalt együttléttől a játékos ugratások, célozgatások praktikáin keresztül a sokatmondó szemvillanásokig elég széles,

különösen az utóbbiak figyelemreméltóak, hiszen sok türelmet, energiát, időt igénylő bonyolult műveletekről van szó. A hagyományos koreai társadalmi struktúrában a nő jelentősége, szerepe szinte kimerül a maga női mivoltában (melybe magától értetődően beletartozik férjhezmenetel után az anyósti is beleértve a teljes család ellátása). Tehát ha egy egyetemi hallgató lány érvényesülni akar a saját közösségén belül, választhatja a legfeltűnőbbet, a politikai mozgalmat (egy látványosabb letartóztatás az egyetemen túl is ismertté teszi személyét és nevét), megpróbálhat a legjobb tanuló, évfolyamelső lenni (ez a legfáradtságosabb, legkevésbé látványos út, de szerencsére akad ilyen is), a többség azonban a legegyszerűbb módot választja, felkészül minden előadásra, szemináriumra, olymódon, hogy órákat tölt a tükör előtt, gonddal megválogatja az aznapra felveendő blúzt, fülönfüggőt, szalagot stb. nem beszélve az arc, a haj gondos elő-, fel- és kikészítéséről. Divat az emlékkönyv is, komoly érzelmi viharok dokumentuma. Ezenközben előfordul, hogy tanulnak is. (A teljes igazsághoz azért az is hozzátartozik, hogy volt egy csoportom, túlnyomó többségben lányok, akik nem cáfolva rá ugyan teljesen a mondottakra, de szorgalmas és kiváló diákok voltak.)

Végülis felmerül a kérdés, mit jelent tehát a magyar nyelv, a magyar irodalom, sőt a magyar kultúra tanítása illetve ismerete Koreában? Kínos leírni, de gyakorlatilag szinte semmit vagy alig valamit. Egy magyar gimnazista német, francia vagy angol irodalomból többet tud, mint egy magyar szakos koreai egyetemi hallgató a magyar irodalomból. A koreai professzorok csak az anyanyelvüket használják az oktatásban. Koreai nyelven pedig a magyar irodalom nagyobb része nem hozzáférhető. De mint korábban szó volt róla, nem is ez a cél. A cél a diploma, azt meg akármilyen gyenge nyelvtudással is megkapják. Hanem azért mégsem érdemes feladni. Ugyanis a mondottak ellenére akad olyan hallgató, aki jobban és szebben kezd el beszélni magyarul, mint koreai professzorai. S egy magyarországi stúdium képzettségben toronymagasan följük emelheti – ha engedik. Az adott struktúrában jelenleg sok esély persze nincs erre, de talán nem lehetetlen.

Mindaz, amit a fentiekben leírtam, a mi számunkra rendkívül furcsa s európai értékrendünk szempontjai szerint csak kritikával illethető. De ne feledjük, hogy a tanárok és a diákok is egy többezer éves, gyökeresen másmilyen kultúra mai hagyományaiban nőttek fel, amelynek értékrendje, a magán és közösségi értékek normái, hierarchiája teljesen különböző, ami nekünk furcsa és esetleg negatívum, az az ő számukra természetes és pozitívum, más az, ami fontos és más a, lényegtelen. Ha ezzel a megértéssel közelítünk az ottani oktatási problémákhoz is nagyobb esély van rá, hogy előbb-utóbb eredményeket érjünk el.

Kiegészítő megjegyzések

A Hankuk Egyetemet, ahol Koreában a magyar nyelvnek külön tanszéke van, a legjobb tíz egyetem közt tartják nyilván, 1954-ben alapították, magánegyetem, teljes neve: Hankuk University of Foreign Studies, de ma már nemcsak nyelveket, hanem szociológiát, politológiát, történelmet is tanítanak. A legfontosabb természetesen a nyelvtanítás, e nemben a legnagyobb Koreában (1991-ben 13 ezer hallgatójuk volt és 24 nyelvet tanítottak), a magyart a kelet-európai nyelvek közé helyezték (tehát földrajzi, politikai megfontolások alapján) a román, a szerb és horvát, a cseh és a lengyel nyelv közé, s 1988-tól oktatják. (A tanév ott februártól kezdődik.) Kezdetben húsz, 1991-től negyven hallgatót vettek fel évente, de a hallgatói létszámot mégsem lehet ennek alapján mechanikusan meghatározni, mert a fiúk az egyetemi tanulmányi idő alatt vonulnak be átlagosan három évi katonai szolgálatra, tehát másod-harmadév közben-után folyamatosan eltűnedeznek, majd ugyanolyan folyamatosan ismét feltűnnek, hogy ott folytassák, ahol abbahagyták. Hivatalosan, úgy látszik, senkiben nem merült fel, hogy közben felejtethetnek, pedig az esetleges ismétlés, akár egy szemeszter erejéig is, a meglehetősen magas tanítási költségek miatt igencsak megterheli a szegényebb szülők költségvetését.

A magyar professzor óraszám 10-12 óra volt, melyből az első évfolyamra jutott 4 óra (nyelvtan és labor), a többi évfolyamok számára 2-2 óra (nyelvgyakorlás, irodalmi szövegolvasás és speciális kurzusok). Ehhez az alábbi tankönyveket készítettem:

- *Magyar nyelvkönyv kezdőknek* I. 1991. (118 l.); - *Magyar nyelvkönyv haladóknak* 1990. (132 l.); - *XX. századi magyar irodalmi szöveggyűjtemény* 1990. (45 l.); - *Nyelvtörténet és irodalom* 1991. (36 l.)

Hogy miért jelentkeznek magyar szakra a koreai diákok, tehát, hogy mi motiválja őket, erre a főszövegben elmondottak alapján egy szóval lehet felelni: a diploma. Ez érthető is, hiszen Magyarországról, a magyar nyelvről az informálódási lehetőségük minimális. Egyébként a főszöveg alapján talán az is érthető, hogy az egyetemi felvételi kérelemmel a fiatalok többsége nem egy életprogram, nem meghatározott jövőkép, hanem egy életforma mellett dönt, hiszen ez a létezés legkellemesebb formája Koreában. Minden hallgatónak egy szakja van, s az olyasféle európai vagy amerikai gyakorlat, hogy pl. egy történész vagy éppen egy Kelet-Európára szakosodott hallgató akárcsak érdeklődésből felvesz egy kelet-európai nyelvet, nem szokás. Ha az egy szakon kötelező órászámnál többet akarnak tanulni, akkor inkább az angol jöhet számításba (elsőrangú szempont álláskeresésnél) vagy a számítógépezés.

Az állásszerzés magyar szakos diplomával nem könnyű. Noha a mammut-cégek, mint a Samsung, Gold Star, már jelen vannak a magyar piacon, s ehhez magyarul tudó levelező, ügyintéző, tolmács, fordító kellene, s vannak kisebb érdeklődő cégek is, de lányt egyik sem akar alkalmazni, mondván, hogy férjhez mennek, szülnek, s ezzel ott is hagyják a céget, nem érdemes foglalkozni velük. (Koreában is honos az a japán gyakorlat, hogy legtöbbször egész életüket egyazon cégnél élik le.) Eddig a fiúk katonáskodása miatt, egy-két speciális kivételtől eltekintve, csak lányok végeztek. A másik probléma a nagyon alacsony szintű nyelvtudás. Még egy hétköznapi szókinszen alapuló szöveget sem tudnak hiba nélkül magyarra átültetni, hát még szakszöveget. A magyar-koreai szótárt az ötvenes években adták ki, középméretű, s roppant gazdag a ma már kevésbé használatos ideológiai kifejezésekben. Ennek ellenére természetesen mindenre vállalkoznak, s úgy tűnik s nem csinálnak problémát az esetleges kudarcokból. Akadt egy olyan hallgató is, aki a magyar nyelvre, irodalomra, kultúrára akarja specializálni magát, de tehetsége, tudása alapján lelkiismeretlenség lenne fényes jövőt jósolni neki ezen a pályán. Csak óhajtani lehet, hogy előbb-utóbb a koreai professzoroknak a magyarországi egyetemi továbbképzésre irányuló döntése olyan diákra esik, akinek intelligenciája, szorgalma, tudása a kívánatos szakmai szint elérését garantálja. (Voltak ilyenek az én hallgatóim között is, de ha igazak az információim, ők nem rendelkeztek a továbbképzéshez szükséges anyagi fedezettel. Magyarul szegények voltak, szegények.)

Nemrégiben (már Koreából való távozásom után) arról értesültem, hogy bevezették a magyar szakon a postgraduális képzést is. Ez a fentiekben példák illusztrált nyelvi és annak többé-kevésbé megfelelő hungarológiai képzettségi szintet, illetve színvonalat biztosítja (mely elvileg, s Koreában gyakorlatilag is a magyar egyetemi diplomával egyenlő!), illetve az azt meghaladó képzést (tehát megint csak elvileg, de Koreában gyakorlatilag is a magyar egyetemi doktorihoz hasonló képzettségi szintet). Nem tudom ugyan, hogy kik folytathatnák ezt a képzést, hiszen a koreai professzoroknak nincs sem kellő mértékű magyar tudásuk, sem kellő mélységű (irodalmi, történelmi, sőt hungarológiai) képzettségük a minimálisan egyetemi szintű hungarológiai képzéshez, de vállalják, hiszen jól jövedelmező, és nehezen ellenőrizhető egyetemi stallumról van szó. (Ilyesmiből természetesen egy nyelvét és szaktárgyát professzionális szinten ismerő külföldi, adott esetben magyar professzor ki van zárva.) A két világháború közötti magyar kulturális kormányzat az ehhez hasonló problémát úgy oldotta meg, hogy ösztöndíjat és megfelelő szintű képzést biztosított egy ázsiai (japán) diáknak az akkori Eötvös Kollégiumban, ahol az nyelvileg és tudományosan megfelelő szinten képezve méltóképpen tudta később a magyar kultúra érdekeit képviselni Ázsiában.

Tartalom

NYELVTUDOMÁNY [1]

Mokány Sándor: Népetimológia mint szóalkotási/szóalakítási mód [108]

Eva Sturm: Das deutsche Passiv und seine Entsprechungen im Ungarischen [109]

HUNGARIKUMOK [209]

Canadian Studies on Hungarians. *John Miska* [211]

OKTATÓ- ÉS KUTATÓHELYEK KÜLFÖLDÖN [369]

Kovácsné Papp Ildikó: Jegyzetek a torontói magyar középiskola - a Helikon Gimnázium - múltjáról és jelenéről [371]

Szabó G. Zoltán: Egyetemi élet Koreában [380]

